

UDC33

ე-49

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Paata Gugushvili Institute of Economics

ეკონომისტი

EKONOMISTI

2022

4

ტომი-VOLUME

XVIII

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

**Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of
Economics
International Reviewed Scientific-Analytical Journal**

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

გამოდის 2009 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2016 წლიდან – კვარტალში ერთხელ

**Published since January 2009 once in two months,
Since 2016 - Quarterly**

*რედაქციის მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14;
ტელ.: 293 34 44; 599 970103.*

**Address: Tbilisi, 0105, Kikodze street,
tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103.**

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭო

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

რამაზ აბესაძე (მთავარი რედაქტორი), იური ანანიაშვილი, გივი ბედიანაშვილი, თეიმურაზ ბერიძე, გიორგი ბერულავა, ვახტანგ ბურდული, რევაზ გველესიანი, რევაზ გოგობია, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, პაატა კოლუაშვილი, ელგუჯა მექვაბიშვილი, სოლომონ პავლიაშვილი (აკადემიკოსი), ვლადიმერ პაპავა (აკადემიკოსი), უშანგი სამადაშვილი, ავთანდილ სილაგაძე (აკადემიკოსი), ავთანდილ სულაბერიძე, მირიან ტუხაშვილი, თეიმურაზ შენგელია, მურმან ცარციძე, ნოდარ ჭითანავა, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი.

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭოს უცხოელი წევრები

ჯეფრი საქსი (კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი, გაეროს სპეციალური მრჩეველი), ფრენკ არაუჰო (პროფესორი, კალიფორნიის უნივერსიტეტი ბერკლი, კალიფორნიის უნივერსიტეტი დევისი), ლარისა ბელინსკაია (პროფესორი, ვილნიუსის უნივერსიტეტი), რუსლან გრინბერგი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი), სიმონე გუერჩინი (პროფესორი, ფლორენციის უნივერსიტეტი), ბარნი ერედია (პროფესორი, კალიფორნია, აშშ), ვოლფგანგ ვენგი (პროფესორი, ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი), ტომას დ. ვილეტი (პროფესორი, კლერმონტის უნივერსიტეტი), ელდარ ისმაილოვი (პროფესორი, ბაქოს სოციალური მართვისა და პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი), გინდრა კასნაუსკიენე (პროფესორი, ვილნიუსის უნივერსიტეტი), სტივენ კოენი (კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი), ვლადიმერ მენშიკოვი (პროფესორი, დაუგავილის უნივერსიტეტი, ლატვია), სლავომირ პარტიკვი (იოანე პავლე II-ს სახელობის ლუბლიანას კათოლიკური უნივერსიტეტი), გალინა სავინა (პროფესორი, ხარკოვის ტექნიკური უნივერსიტეტი), დაროლ ჯ. სტეინლი (პროფესორი, პეპერდაინის უნივერსიტეტი), ალექს სტუპნიცი (პროფესორი, ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი), ადამ ნიუმენ ტიორნერი (პროფესორი, ლესტერის უნივერსიტეტი, ლესტერი, დიდი ბრიტანეთი)

მთავარი რედაქტორის თანაშემწე – ეკონომიკის დოქტორი **მამუკა ხუსკვივაძე**

პასუხისმგებელი მდივანი – ეკონომიკის დოქტორი **თეა ლაზარაშვილი**

SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Doctors of economics, Professors:

Ramaz Abesadze (**Editor-in-chief**), Yuri Ananiashvili, Givi Bedianashvili, Teimuraz Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Revaz Gogokhia, Revaz Gvelesiani, Mikheil Jibuti, Revaz Kakulia, Eter Kharashvili, Paata Koghuashvili, Murman Kvaratskhelia, Temur Kandelaki, Elguja Mekvabishvili, Vladimer Papava (academician), Solomon Pavliashvili (academician), Ushangi Samadashvili, Teimuraz Shengelia, Avtandil Silagadze (academician), Avtandil Sulaberidze, Murman Tsartsidze, Mirian Tukhashvili.

FOREIGN MEMBERS OF THE SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Jeffrey D. Sachs (Professor at Columbia University, UN Special Adviser), Frank P . Araujo (Professor, University California at Berkeley, University California at Davis), Larisa Belinskaia (Professor, Vilnius University), Steven Cohen (Professor, Columbia University.), Barney Eredia (Professor, President at Educational Consortium Institute at Aptos), Ruslan Grinberg (Corresponding member of RAS), Simone Guercini (Professor, University of Florence), Eldar Ismailov (Professor, Baku Institute of Social Management and Political Science), Gindra Kasnauskiene (Professor, Vilnius University), Vladimir Menshikov (Professor, Daugavpils University, Latvia), Slavomir Partycki (Professor, The John Paul II Catholic University of Lublin), Galina Savina (Professor, Kharkiv Technical University), Darrol J. Stanley (Professor, University of Pepperdine), Oleksiy Stupnitsky (Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv), Adam Newman Turner (Professor of Management at Leicester University), Wolfgang Weng (Professor, Technical University of Berlin), Thomas D. Willett (Professor, Claremont Graduate University).

Assistant Editor-in-chief – Doctors of economics **Mamuka Khuskivadze**

Executive Secretary – Doctors of economics **Tea Iazarashvili**

НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Доктора экономических наук, Профессора:

Рамаз Абесадзе (**главный редактор**), Юрий Ананиашвили, Гиви Бедианашвили, Теймураз Беридзе, Георгий Бериулава, Вахтанг Бурдули, Реваз Гвелесиани, Реваз Гогохия, Михаил Джибути, Реваз Какулия, Темура Канделаки, Мурман Кварацхелия, Паата Когуашвили, Элгуджа Меквабишвили, Владимир Папава (академик), Соломон Павлиашвили (академик), Ушанги Самадашвили, Теймураз Шенгелия, Автандил Силагадзе (академик), Автандил Сулаберидзе, Мириан Тухашвили, Мурман Царцидзе, Этер Хараишвили, Нодар Читанава.

ИНОСТРАННЫЕ ЧЛЕНЫ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА

Джеффри Д. Сакс (профессор, Колумбийский университет, Специальный советник ООН), Франк П. Арауджо (профессор, Калифорнийский университет в Беркли, Калифорнийский университет в Дэвисе), Лариса Белинская (профессор, Вильнюсский университет), Стивен Козн (профессор, Колумбийский университет, Нью-Йорк, США), Барни Эредиа (профессор, Калифорния, США), Руслан Гринберг (Член-корреспондент РАН), Симоне Гуерчини (профессор, Университета Флоренции), Эльдар Исмаилов (профессор, Бакинский институт социального управления и политологии), Гиндра Каснаускене (профессор, Вильнюсский университет), Владимир Меньшиков (Профессор, Даугавпилсский университет, Латвия), Славомир Партицкий (профессор, Люблинский католический университет Иоанна Павла II), Галина Савина (профессор, Харьковский технический университет), Даррол Дж. Стэнли (профессор, Университет Пеппердайна), Алексей Юступницкий (профессор, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко), Адам Ньюман Тернер (профессор, Лестерский университет), Вольфганг Венг (профессор, Технический университет Берлина), Томас Д. Виллетт (профессор, Университет Клермонта).

Помощник главного редактора - доктор экономики **Мамука Хускивадзе**

Ответственный секретарь - доктор экономики **Теа Лазарашвили**

ს ა რ ჩ ე მ შ 0 - CONTENTS

ტურიზმი – TOURISM

<i>Akhundova Aytakin Gasan</i> – The use of Special Economic Zones for the Effective Development of the Tourism Industry in the Republic of Azerbaijan	8
<i>ახუნდოვა აიტაკინ გასანი</i> – აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში სპეციალური ეკონომიკური ზონების გამოყენება ტურისტული ინდუსტრიის ეფექტიანი განვითარებისთვის (რეზიუმე)	13
<i>Ахундова Айтакин Гасан кызы</i> – Событийный туризм: теоретический аспект	14
<i>Aytakin Gasan Akhundova</i> – Event Tourism: Theoretical Aspect (Summary)	17
<i>ახუნდოვა აიტაკინ გასანი</i> – ღონისძიების ტურიზმი: თეორიული ასპექტი (რეზიუმე)	17

მაკროეკონომიკა – MACROECONOMICS

<i>Tariyel Musallim oglu Gurbanov, Asif Mirlazim oglu Mustafaev</i> – In the Post-Pandemic Period, the Assessment of the State Budget and Population's Income in Terms of GDP in Azerbaijan	18
<i>ტარიელ მუსალიმ ოღლი გურბანოვი, ასიფ მირლაზიმ ოღლი მუსტაფაევი</i> – პოსტპანდემიურ პერიოდში აზერბაიჯანის სახელმწიფო ბიუჯეტისა და მოსახლეობის შემოსავლების მშპ-ს მიხედვით შეფასება (რეზიუმე)	23
<i>მალხაზ ჩიკობავა, ნაზირა კაკულია, თეა ლაზარაშვილი</i> – წამყვანი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების ანტიინფლაციური პოლიტიკა და გლობალური რეცესიის საფრთხე	25
<i>Malkhaz Chikobava, Nazira Kakulia, Tea Lazarashvili</i> – Anti-Inflationary Policy of the Central Banks of the Leading Countries and the Threat of a Global Recession	41
<i>Emir Eteria</i> – Economic Globalization and Deglobalization Trends during 2005-2019	44
<i>ემირ ეთერია</i> – ეკონომიკური გლობალიზაციისა და დეგლობალიზაციის ტენდენციები 2005-2019 წლებში	53
<i>მარინა ტაბატაძე</i> – ეკონომიკური მდგრადობის გლობალური და ეროვნული სტანდარტები	55
<i>Marina Tabatadze</i> – Global and National Standards of Economic Sustainability (Expanded Summary)	64

ეკონომეტრიკა- ECONOMETRICS

<i>მერაბ ჯულაკიძე</i> – საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მოდელი	68
<i>Merab Julakidze</i> – Georgian Economic Growth Model (Expanded Summary)	72

მარკეტინგი - MARKETING

<i>ელისაბედ ბალიაშვილი</i> – ლოჯისტიკური კომპანიების საქმიანობის მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები საქართველოში <i>Elisabed Baliashvili</i> – The State of Activity of Logistics Companies and Development Prospects in Georgia (Expanded Summary)	75 83
<i>გელა მამულაძე, ნათია სირაბიძე</i> – ეფექტიანი მარკეტინგული კონტენტის შექმნის მექანიზმები - მარკეტერთა და მომხმარებელთა პრეფერენციების შედარებითი ანალიზი <i>Gela Mamuladze, Natia Sirabidze</i> – Mechanisms of effective content creation – a comparative analysis of marketers' and consumers' preferences (Expanded Summary)	85 98
<i>Rusudan Kvaratskhelia, Levani Kikilashvili</i> – Social Entrepreneurship Business Case - Competitive Advantages of Unique Georgian Puzzles and Educational Toys (In Caucasus)	100
<i>რუსუდან კვარაცხელია, ლევანი კიკილაშვილი</i> – სოციალურ მეწარმეობის ბიზნეს ქეისი-უნნიკალური ქართული თავსატეხებისა და საგანმანათლებლო სათამაშოების კონკურენტული უპირატესობები (კავკასიაში)(რეზიუმე)	105

**დოქტორანტიებისა და მაგისტრანტიების სამეცნიერო ნაშრომები
SCIENTIFIC WORKS OF DOCTORAL AND UNDERGRADUATES STUDENTS**

<i>ლაშა კელიხაშვილი</i> – მთვრობის ვალის მართვის ინსტიტუციური გარემოს თავისებურებები საქართველოში <i>Lasha Kelikhashvili</i> – Characteristics of the institutional environment of Government debt management in Georgia (Expanded Summary)	108 117
<i>ნინო ჭანტურია</i> – ბრენდის გავლენა მომხმარებლის ქცევაზე ყიდვისას <i>Nino Tchanturia</i> – Influence of Brand on Consumer Buying Behavior (Expanded Summary)	119 125
<i>Natalia Dzidziguri</i> – Crisis driven by politics	127
<i>ნატალია ძიციგური</i> – პოლიტიკით ნაკარნახევი კრიზისი	136
<i>მამუკა კუპრაშვილი</i> – მეღვინეობის დარგის მარეგულირებელი ძირითადი სამართლებრივი ნორმებისა და რისკების მოკლე შეფასება <i>Mamuka Kuprashvili</i> – A brief assessment of the main legal norms and risks regulating the wine industry (Expanded Summary)	149 154
ნეკროლოგი	156

ტურიზმი – TOURISM

Akhundova Aytakin Gasan

*Ph.D, lecturer at the department of World Economy
Baku State University, Azerbaijan*

THE USE OF SPECIAL ECONOMIC ZONES FOR THE EFFECTIVE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Abstract: *An essential role in the development of the world economy in the second half of the 20th century is played by the creation of free (special) economic zones (FEZs), which ensure the intensive development of the national economy and are an effective tool to attract foreign investment and new technologies. The article discusses the concept of free economic zones (FEZ) and describes the strategic objectives of the formation and development of special economic zones. The diversity of the organizational structure of free economic zones in the Republic of Azerbaijan is studied, and industrial parks and industrial quarters as well as the legislative base of their functioning are analyzed. Also, an analysis is made of the creation of SEZs in the form of tourist and recreational special economic zones in the regions of the republic and their advantages for elaborating the tourism sector in Azerbaijan.*

Keywords: *free economic zones (FEZ), state support, tourism development, creation of tourist and recreational special economic zones, legislative framework, investment.*

Introduction

A characteristic of the operation of the world economy and international economic relations of the second half of the XX century is the formation of free (special or special) economic zones (SEZs) that provide the development of the national economy and are effective means to attract foreign investment and new technologies. As a rule, the construction of FEZs is aimed at solving specific and general economic, industrial, foreign trade, social, regional and scientific and technical tasks. Furthermore, the development of SEZs helps to implement strategically essential programs and projects based on international cooperation. In the UN documents, they are described as one of the accomplishments of the second half of the XX century.

The Kyoto Convention of 1973 "On Simplification and Harmonization of Customs Procedures" described a free zone as a part of the territory of a country where goods are considered as objects located outside the national customs territory, and thus are not subject to regular customs control and taxation [1].

The functional structure of the FEZ is remarkably different. It is a fact that today there are more than 4 thousand FEZs in the world as FEZ of different types has become widespread both in developed, developing, and backward countries. According to experts, 40-45% of the world trade turnover is planned to run through free economic zones. As a result, it is expected that the number of employees in such zones will exceed 5 million people, and the profit margin is going to be 30% and higher per year. The objectives that countries set for the creation of SEZs are very diverse. Sure, they depend on the level of socio-economic, scientific and technological development of the countries managing them. Hence, the reasons and objectives of their formation in each case may differ from each other.

Regulatory framework for the creation of free economic zones in Azerbaijan

The decision to create free economic zones in the modern economic history of Azerbaijan was taken after the transition of the national economy to market conditions. Nevertheless, the creation of special zones in Azerbaijan was not done consistently enough, since there was no necessary regulatory framework to handle this issue.

On March 6, 2007, the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan "On the establishment of special economic zones in the Republic of Azerbaijan" was published to pro-

vide favourable conditions for the development of the economy of the country and its particular regions, both stimulating investments and directing them to priority areas, opening new jobs, using advanced management experience, offering competitive goods and services [2]. Thus, since that time, various legislative acts and resolutions regarding the activities of FEZ in our country have been adopted in our republic.

On April 14, 2009, the Law "On Special Economic Zones" and the corresponding Presidential Decree on its implementation were adopted in Azerbaijan. This Law regulates legal and economic relations concerning the formation and development of special economic zones in the Republic of Azerbaijan and establishes rules for the organization of entrepreneurial activities in these zones. And according to this law, a special economic zone is a limited part of the territory of the Republic of Azerbaijan to which a special legal regime is applied to do business there [3].

Besides, as per the amendments to the Tax Code, residents of industrial parks and technoparks will be exempt from paying income tax, land tax, property tax, and customs duties when importing machinery, installations and technological equipment for a period of 10 years from the date of registration. Currently, benefits for residents are valid for 7 years from the date of registration. The benefits came into force on January 1, 2013. Thus, preferences for companies that are already residents will be extended until January 1, 2023 [4].

The global financial and economic crises of 2008-2009 and 2014-2015 brought an understanding that it is necessary to develop the non-energy sector of the country's economy. That is why the priority tasks facing the free economic zones in the Republic of Azerbaijan are not the development of the oil sector, but the acceleration of the industrialization of our country, a significant increase in the level of entrepreneurial activity in the country, an increase in scientific and technical developments, the expansion of innovation, and an increase in the welfare of the population. The development of the high-tech sector - ICT, logistics and tourism can also be called a priority.

Industrial parks and industrial quarters of Azerbaijan

Today, 6 industrial parks are operating in Azerbaijan:

- Sumgait Chemical-Industrial Institute (created in Sumgait under the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 21, 2011);
- Balakhani (created in Baku by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 28, 2011);
- Mingachevir (created in Mingachevir by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated February 26, 2015);
- Garadagh (created by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated June 3, 2015, on the territory of the Garadagh district of Baku);
- Pirallahi (created under the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated September 14, 2016, on the territory of the Pirallahi district of Baku);
- Biyan (created by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated October 28, 2019, on the territory of the Agdash district of Baku).

Hence, the role of industrial parks in the national economy is increasing every year. Investments in industrial parks have already reached 23.8% of total investments in the non-oil sector. Till today, their residents have produced products worth 6.3 billion manats (3.7 billion dollars), and exported - 2 billion manats (1.17 billion dollars) [5].

Thus, for the development of small and medium-sized businesses, industrial quarters are also becoming crucial, the benefit of which is the creation of the essential internal and external infrastructure for enterprises.

Today, there are 4 industrial districts in the republic:

- Neftchala Industrial Quarter, signed by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated February 2, 2015;

- Masalli Industrial Quarter, signed by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated June 13, 2016;
- Sabirabad Industrial Quarter, signed by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated November 27, 2017.
- Hajigabul Industrial Quarter, signed by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated July 25, 2017

The regulatory framework is the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan No. 288 dated October 8, 2014. "On the establishment and organization of the activities of industrial quarters of districts" and "Approximate Regulations on industrial quarters", approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan No. 186 dated May 13, 2015. An industrial quarter is a territory that has the essential infrastructure for entrepreneurial activity, used by representatives of small and medium-sized businesses to produce products and provide services [6]. The State policy of the Republic of Azerbaijan is aimed at the organization of industrial quarters in each region of the Republic.

In addition to the development of industrial and technological parks, efforts are also being actively taken in our country to create a free economic zone, which will boost the competitiveness of the economy and will strengthen Azerbaijan's position as a logistics and transport centre.

To this end, on May 22, 2020, the President of the Republic of Azerbaijan signed a decree "On the establishment and organization of the Alat Free Economic Zone" [7]. The total area of the Alyatskaya FEZ is 850 hectares.

It should be noted that the FEZ is being implemented in the village of Alat based on an order of the president signed in March 2016, which also includes the territory of the new Baku International Sea Trade Port. And the law on the FEZ, defining its special status and legal regime of functioning, was approved by the country's parliament in 2018, after which work began on the construction of the zone. The Free Zone, located at the crossroad of the East-West and North-South transport corridors, will operate as the largest logistics centre in the Caspian Basin.

Industrial parks are also planned to be created in the liberated territories of Azerbaijan. Especially, these are the Aghdam Industrial Park and the Araz Valley Economic Zone Industrial Park. And as per the decree of the President of Azerbaijan dated December 10, 2021 "On some measures to accelerate economic development in the territories liberated from occupation", extra benefits will be provided to entrepreneurs who will carry out their activities there. Here we are talking about customs and tax benefits for the import of materials, benefits related to production activities, wider access to financial resources and state support [8].

Use of special economic zones for the development of the tourist industry of the Republic of Azerbaijan

The formation of special economic zones has a wide and very successful practice of application in the development of the tourism industry, even though tourism has become one of the industries in history most affected by the COVID-19 pandemic. Thus, according to UNWTO, international tourist flows have dropped 7.5 times more during the current crisis than under the impact of the 2008 recession [9].

Nevertheless, it should be noted that tourism, being one of the most dynamically developing and highly promising sectors of the economy, has entered the XXI century as the most actively progressing sector of world trade in services. It is the third largest export category (after fuels and chemicals), and in 2019 it accounted for 7% of world trade [10].

As mentioned earlier, the tourism industry in the Republic of Azerbaijan is recognized as one of the priority sectors of the economy. In this regard, state programs and legislative acts have been developed for the development of tourism in the Republic of Azerbaijan, and state investment in the tourism industry of Azerbaijan has increased. In particular, on June 4, 1999, the law "On Tourism" was adopted by President H. Aliyev in Azerbaijan stimulated the devel-

opment of the tourism industry, becoming the foundation and core of the legal system in the field of tourism in Azerbaijan [11].

Two state tourism development programs for 2002-2005 and 2010-2014 also played an important role in the development of tourism in the country. Besides, the development concept "Azerbaijan 2020: look into the future" also reflects the mission and goals for the development of the tourism sector in the country. It is encouraging that in the "Strategic Roadmap" for the national economy, issued by the decree of the President of Azerbaijan I. Aliyev dated December 6, 2016, which includes 11 directions, one of the directions is the "Strategic Roadmap for the development of the specialized tourism industry in Azerbaijan". These documents represent the legal basis for the formation of the tourism industry in Azerbaijan that meets modern economic, social and environmental requirements, and ensures the transformation of the tourism industry into one of the pillars of the development of the state's economy [12, p. 324].

Azerbaijan has a huge potential for the development of all types of tourism. Our country has an amazing natural, historical and cultural resources. The tourism potential of Azerbaijan is to welcome up to 5 million tourists a year. Anyway, there are still no functional mechanisms in the republic, such as the creation of tourist and recreational special economic zones and the regulatory framework controlling this process.

On July 7, 2021, according to the decree of the President of Azerbaijan "On the new division of economic regions in the Republic of Azerbaijan", the Republic of Azerbaijan is divided into 14 economic regions [13]. And in all regions of Azerbaijan, based on the available natural resources, climatic conditions, transport and geographical location of the territories, the possibility of organizing free economic zones is obvious, which would serve as a stimulus for increasing the tourism business in the country, since all regions of our republic have a great tourist resource potential.

However, unfortunately, in many tourist and resort regions of Azerbaijan, there is no complementary tourist infrastructure: transport system, accommodation and catering facilities, leisure and entertainment industry, etc. Also, the lack of preferential lending, the existence of regional management barriers, and the lack of prepared investment sites serve as a barrier both to attracting investment and to the interest of businessmen. That is why it would be advisable to utilise tourist special economic zones to attract foreign capital for the development of Azerbaijan's tourism business. It should be noted that the functioning of these zones in particular regions seems to be a complex process in which all economic entities directly involved in the tourism sector take part. That is, the primary feature of the work of the tourism industry as a branch of the world economy is the scale of collaboration of many types of economic activities.

An optimal strategy for the territorial organization of special tourist zones in Azerbaijan should be based on providing the socio-economic development of our republic. And here the role of the state is essential, its policy is aimed at enhancing the tourism sector of the Republic of Azerbaijan based on the introduction of the legislative framework for the creation of tourist SEZ. Specifically, the development of tourist zones based on the use of the mechanism of public-private partnership (PPP) by stimulating investment in particularly important objects of tourist infrastructure should be made [14, p. 161].

PPP is an important mechanism for attracting extra-budgetary investments in the development of different types of infrastructure. Such mechanisms are most attractive for the tourist SEZ since the partnership between the state and business is most dynamically developing in the field of enhancing tourism infrastructure. This is when the state finances the development of engineering and communication infrastructure, and the private sector invests in the construction of hotels, repairs of necessary equipment, etc. At the same time, it would be useful to form a PPP model on the territory of each region of Azerbaijan, in order to develop tourist zones, taking into account the regional peculiarity and investment attractiveness of this territory [14, p. 167]. It also becomes crucial to provide tax and other benefits to entrepreneurs,

change administrative procedures, provide benefits for communications, etc. As world experience illustrates, the success of tourism directly depends on how this industry is considered at the state level and to what extent it gets state support.

Looking at, for example, the Turkish experience in the creation and operation of FEZs and, taking into account the success of this country in the field of tourism, it is clear that with the adoption of the relevant law in 1987, the first tourist and recreational zones were created in the country in the cities of Mersin and Antalya in the same year. Already in 1990, the Aegean FEZ in Izmir and the Istanbul Free Trade Zone joined the ranks of the FEZ. In 1992, the FEZ was created in Trabzon and in 1993 - in Adana. In the following years, the number of them in the country increased, in total there are more than 20 FEZs in Turkey now. In addition, in 1982 the country adopted the "Law on Investments in the field of Tourism", which provides the state with the opportunity to use land capital for 49 years. Also, Turkish legislators have adopted laws in the tax and customs Code, because of which 40% of the total investment costs in the tourism sector are not subject to value-added tax and privileges are provided for duties on the import of appropriate equipment for tourist facilities. When purchasing local equipment for the development of the tourism industry, they provide significant benefits for taxes and duties [15, p. 52].

Conclusion

Thus, what the formation of tourist recreational economic zones in Azerbaijan gives us? Firstly, it is the inflow of FDI and, as a result, the increase in financial revenues to the budget of the region. This is the modification of the proper, necessary infrastructure including transport, social, hotel, and communication infrastructure and facilities. Secondly, it is the creation of new jobs, which helps to mitigate the phenomenon of unemployment. Finally, it leads to an increase in the welfare of the local population. In other words, the creation and operation of the SEZ have a huge multiplier result. It will give additional advantages to Azerbaijan for its participation in the integration processes of the global tourism industry making the tourism sector one of the most profitable sectors of the national economy.

References:

1. http://www.tamognia.ru/doc_base/document.php?id=1571053 - International Convention dated May 18, 1973 “on the simplification and harmonization of customs procedures”.
2. https://azertag.az/ru/xeber/UKAZ_PREZIDENTA_AZERBAIDZHANSKOI_RESPUBLIKI_O_SOZDANII_OSOBYX_EKONOMICHESKIX_ZON_V_AZERBAIDZHANSKOI_RESPUBLIKE-660653 - Decree of the President of the Republic of Azerbaijan "On the establishment of special economic zones in the Republic of Azerbaijan".
3. https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=28132 – Law of the Republic of Azerbaijan April 14, 2009 No. 791-III “On special economic zones”.
4. <http://interfax.az/view/781887> - Azerbaijan plans to increase the period of tax benefits for residents of industrial parks and technology parks to 10 years.
5. <https://report.az/ru/analitika/ekonomika-azerbajdzhana-v-2022-godu-kurs-na-operezhenie/> - Economy of Azerbaijan in 2022: heading ahead.
6. https://azertag.az/ru/xeber/Ukaz_Prezidenta_Azerbajdzhanskoi_Respubliki_o_sozdanii_promyshlennyh_kvartalov_i_organizacii_ih_deyatelnosti-801227 - Decree of the President of the Republic of Azerbaijan “On the formation of industrial districts and the organization of their activities”.
7. Ilham Aliyev signed a Decree on the establishment and organization of the Alat Free Economic Zone. https://moscow-aku.ru/news/economy/ilkhamaliev_podpisal_ukaz_o_sozdanii_i_organizatsii_deyatelnosti_alvatskoy_svobodnoy_ekonomicheskoy/ -
8. <https://www.trend.az/business/3598495.html> - The Economic Zones Development Agency is preparing a package of benefits for residents of industrial parks in Karabakh.

9. Hie era of peak travel is over. [Electronic resource]. Access mode: 4/16/21216676/coronavirus-covid-19-travel-vacation-tourism-overtourism (date of access: 10.09.2021)
10. https://tourism4sdgs.org/wp-content/uploads/2020/08/Key-Messages-for-Tourism-and-COVID-Policy-Brief_RU.pdf - Secretary General's Concept Note on Tourism and COVID-19 Key Messages, August 2020
11. Law of the Republic of Azerbaijan "On Tourism" dated July 27, 1999
12. A. G. Akhundova - Socio-economic basis and ways to improve the efficiency of event tourism in Azerbaijan. Journal "Economics and Entrepreneurship", No. 3, 2020, p. 323-327.
13. <https://president.az/ru/articles/view/52389> - Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the new division of economic regions in Azerbaijan.
14. A.G.Akhundova - Regulation of the integrated development of tourism infrastructure in the Republic of Azerbaijan. Monograph. Baku – Publisher: “AVROPA” - 2019, p. 224
15. Tourism in Azerbaijan - A. N. Samedov, B. Z. Ibrahimbayli, Baku. Ozan, 2011, p. 178

ახუნდოვა აიტაკინ გასანი

ეკონომიკის დოქტორი,

მსოფლიო ეკონომიკის კათედრის ლექტორი

ბაქოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აზერბაიჯანი

**აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში სპეციალური ეკონომიკური ზონების გამოყენება
ტურისტული ინდუსტრიის ეფექტიანი განვითარებისთვის
რეზიუმე**

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრის მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში არსებით როლს თამაშობს თავისუფალი (სპეციალური) ეკონომიკური ზონების შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს ეროვნული ეკონომიკის ინტენსიურ განვითარებას და წარმოადგენს ეფექტურ ინსტრუმენტს. უცხოური ინვესტიციებისა და ახალი ტექნოლოგიების მოსაზიდად. სტატიაში განხილულია თავისუფალი ეკონომიკური ზონების კონცეფცია და აღწერილია სპეციალური ეკონომიკური ზონების ფორმირებისა და განვითარების სტრატეგიული ამოცანები. შესწავლილია აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში თავისუფალი ეკონომიკური ზონების ორგანიზაციული სტრუქტურის მრავალფეროვნება, გაანალიზებულია სამრეწველო პარკები და სამრეწველო კვარტლები, ასევე მათი ფუნქციონირების საკანონმდებლო ბაზა. ასევე, გაანალიზებულია თავისუფალი ეკონომიკურის ზონების შექმნა ტურისტული და რეკრეაციული სპეციალური ეკონომიკური ზონების სახით რესპუბლიკის რეგიონებში და მათი უპირატესობები აზერბაიჯანში ტურისტული სექტორის შემუშავებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: თავისუფალი ეკონომიკური ზონები, სახელმწიფო მხარდაჭერა, ტურიზმის განვითარება, ტურისტული და რეკრეაციული სპეციალური ეკონომიკური ზონების შექმნა, საკანონმდებლო ბაზა, ინვესტიცია.

Ахундова Айтикин Гасан кызы
доктор философии по экономике,
преподаватель кафедры «Мировая экономика»,
Бакинский Государственный Университет

СОБЫТИЙНЫЙ ТУРИЗМ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. Одним из наиболее молодых и перспективных тенденций развития современного туристского рынка считается событийный туризм. Именно события считаются важнейшей составляющей в туристическом секторе, поскольку они значительно влияют на динамичное развитие дестинаций, ее конкуренцию и маркетинговую стратегию. И по данным Всемирной туристической организации (UNWTO) событийные мероприятия на сегодняшний день считаются важным направлением динамичного развития туризма во многих регионах мира. В статье исследуется понятийный аппарат событийного туризма. Приведены примеры определения данного термина на основе работ отечественных и зарубежных ученых. Исследованы характеристики событийного туризма и обоснована актуальность развития регионального событийного туризма.

Ключевые слова: развитие туризма, понятие, событийный туризм, дестинация, мероприятия.

Как новое течение в науке, событийный туризм сложился в конце 80-х годов за рубежом. Первоначально считалось элементами следующих видов туризма, как деловой, спортивный, гастрономический и др., однако в дальнейшем стала формироваться как самостоятельная отрасль. Высшей расцвет событийного туризма приходится на вторую половину XX века, и на данный момент этот вид туризма стремительно растет по объему потребительского рынка. По данным Всемирной туристической организации (UNWTO) событийные мероприятия на сегодняшний день считаются важным направлением динамичного развития туризма во многих регионах мира.

В современном этапе между развитыми странами происходит конкуренция за привлечение туристов, путем улучшения предоставленных услуг, а также создавая уникальные, эксклюзивные события. Туристы хотят получать от поездок максимум удовольствия. И в принципе, таким видом туризма может считать перспективный событийный туризм.

В международной практике для обозначения термина «событийный туризм» используют понятие «event tourism» (от англ. event – событие или специальное мероприятие). Изначально термин «событийный туризм» в 1987 г. использовал департамент туризма и общественности Новой Зеландии, тем самым установив связь между событиями и туризмом. В зарубежной литературе данный термин трактуют как важную альтернативу для дестинации, предпринимателей, а также основную деятельность органов управления, которые желают увеличить поток туристов [1, с. 8-14].

Имеются очень много трактовок понятия «событийный туризм». Алексеева О. В. под событийным туризмом подразумевает «вид туристской деятельности, привлекающий туристов разноформатными общественными мероприятиями культурной или спортивной жизни, которые способствуют развитию инфраструктуры туризма, интеграции разных слоев населения в общество и формированию положительного имиджа дестинации» [2, с. 3].

По мнению Донских С. «событийный туризм – это вид туризма, при котором туристические поездки приурочены к каким-либо определенным событиям или мероприятиям. Поводом для туристических поездок могут быть самые разные события из области спорта, культуры, бизнеса, светской и политической жизни» [3 с. 12].

В работе У. Хальцбаура под event понимается не просто мероприятие, а исключительное событие. Автор указывает, что event означает превращение мероприятия посредством внешних эффектов в нечто совершенно исключительное с точки зрения посетителей. В сфере event-менеджмента или управления событиями включаются вопросы, касающиеся того, что именно отличает подлинное событие и как таким событием управлять, как его планировать и последовательно осуществлять. [4, с. 10-12].

Дементьев С. утверждает, что «событийный туризм – это поездки с целью удовлетворения потребности в посещении какого-либо мероприятия». [5, с. 77-82].

Однако наиболее полным, с моей точки зрения, является трактовка Биржакова М. Б., который отмечает, что «событийный туризм – неотделимая часть всего туризма, направленная на посещение дестинации в определенное время, связанное с каким-либо событием, мероприятием в жизни сообщества или общества» [6, с. 37].

Именно события считаются важнейшей составляющей в турсекторе, поскольку они значительно влияют на динамичное развитие дестинаций, ее конкуренцию и маркетинговую стратегию. Их реализация положительно воздействует на деятельность всех объектов туриндустрии. В частности, активизируется культурное возрождение местных обычаев и традиций. Во всей системе мирового туризма каждый год повышается доля событийного туризма на 1,5%.

И самое главное достоинство событийного туризма в том, что для его модернизации не нужно наличия туристско-рекреационных ресурсов. Событийный туризм - альтернативный вариант для подъема регионального туристического бизнеса, где отсутствуют какие-либо культурно-исторические, архитектурные и природные ресурсы. Его создают исключительно с определенной целью – это с целью привлечения большого потока туристов.

Суть данного вида туризма заключается в том, что он позволяет посетить мероприятия, приуроченные к каким-либо конкретным событиям. В такие путешествия не направляясь в любое время года, когда тебе это заблагорассудится. Они проходят в определенное время года, в определенном месте. Основными клиентами событийного туризма являются в основном туристы с высокими доходами. И этот вид активного досуга непрерывно развивается и обновляется интересными турами для вовлечения туристов.

Значительно изменилась и структура возрастного состава туристских потоков на события. Теперь доля путешествующих лиц до 30 лет занимает более 40% событийных турпотоков. Эксперты связывают это с экономической стабильностью многих государств, в первую очередь, Европы. Как правило, чем выше экономическая стабильность в конкретной стране, тем больший процент молодых жителей этой страны имеют возможность и желание отправляться для посещения событий в другие государства [7, с. 143].

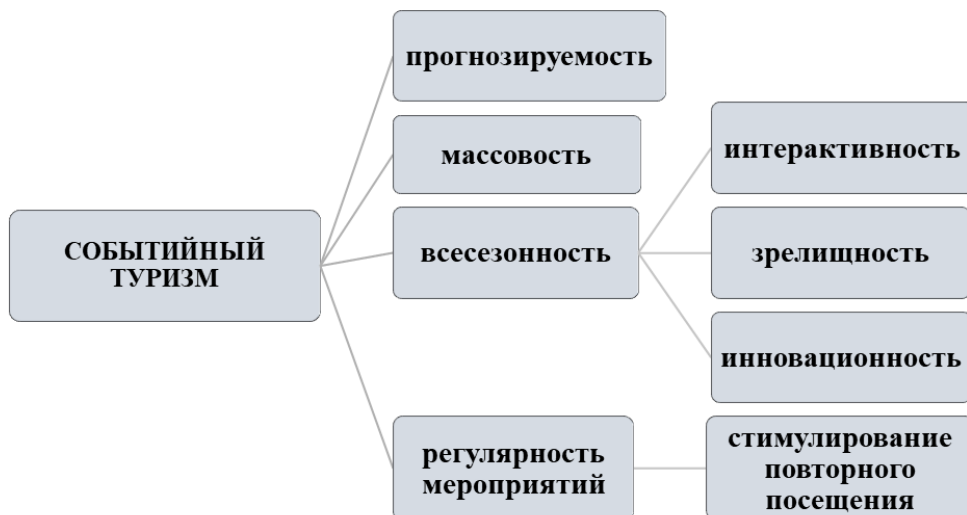
Как коммерческое дело, событийный, или ивент-туризм, свое широкое развитие получил за рубежом. Лидирующими странами в этой сфере, в первую очередь, можно назвать страны развитые: США, Италия, Франция, Южная Корея, Великобритания. Однако некоторые специалисты отмечают, что первое место по уровню развития событийного туризма занимает Австралия, где существует четкая система стратегического планирования событийных мероприятий, способных максимизировать выгоду от туризма для дестинации. Сегодня в мире насчитывается несколько десятков городов, которые специализируются на событийной экономике [8, с. 38].

И для проведения хорошего мероприятия, первым делом, необходимо функционирование необходимой, сопутствующей инфраструктуры, с учетом интересов потребителей. А именно: предоставить туристам специальное размещение, рядом с местом, где проводят мероприятия; транспортная система; качество сервиса; индустрия развлечений; наличие предприятий общественного питания; наличие продуктовых магазинов, одеж-

ды, аксессуаров, салонов красоты; сопутствующую экскурсионную и анимационную программу и др.

В целом, характерными чертами событийного туризма согласно Е. Г. Леонидовой, являются (рис. 1), [9, с. 7]:

Рис. 1. Характерные черты событийного туризма.

Плюс высокая прибыльность и быстрая самоокупаемость.

Несмотря на разновидность подобных действий к числу событийного туризма относят только те, которые инициируют доход территории и, в свою очередь, являются ресурсной формирующей той дестинации, где их проводят. И, с моей точки зрения, в современных условиях одним из перспективных мер усовершенствования туристской отрасли, диверсификации бюджетного финансирования и продвижения имиджа регионов, повышения занятости и благосостояния населения должен и может стать событийный туризм.

Использованная литература:

1. Boorstin D. The Image: A Guide to Pseudo-Events in America / D. Boorstin // Harper, New York, 1994 - 452 p.
2. Алексеева О. В. Событийный туризм как фактор социально - экономического развития региона: автореф. дис. ... канд. экон. наук. — М., 2012. — 24 с.
3. Донских С. В. Событийный туризм: учеб.-метод. пособие / С. В. Донских. Минск: РИПО, 2014. — 112 с.
4. Хальцбаур У., Йеттингер Э., Кнауце Б., Мозер Р., Целлер М. Event-менеджмент. - М.: Эксмо, 2006 – 384 с.
5. Дементьев С., Хвилер Я. Событийный туризм // Турбизнес, 2007. - №1. С. 77-82.
6. Биржаков М.Б. Введение в туризм. — М–СПб.: «Издательский Дом ГЕРДА», НП «Издательство «Невский Фонд», 2014. — 544 с.
7. Грушин М. Ю. Анализ развития событийного туризма в России, его функции, пути повышения эффективности событийных мероприятий // МИР (Модернизация. Инновации. Развитие). 2016. Т. 7. № 2. С. 139-145).

8. Климова Т. Б. Вишневецкая Е. В. Опыт развития событийного туризма в РФ и за рубежом. Научно – практический журнал «СЕРИЯ ТЕХНОЛОГИЯ БИЗНЕСА и СЕРВИСА». Журнал «Научный результат. Технологии бизнеса и сервиса». 2014, с. 35 -41
9. Леонидова Е.Г. Событийный туризм как новое направление российского туристического рынка //Universum: экономика и юриспруденция. 2015. № 7 (18). С. 4 – 11

Aytakin Gasan Akhundova

*Ph.D. Lecturer at the Department of World Economy
Baku State University*

EVENT TOURISM: THEORETICAL ASPECT

Summary

Event tourism is considered one of the youngest and most promising trends in the development of the modern tourist market. It is the events that are considered the most important component in the tourism sector, since they significantly affect the dynamic development of the destination, its competition and marketing strategy. And according to the data of the World Tourism Organization (UNWTO), today events are considered an important direction of the dynamic development of tourism in many regions of the world. The article explores the conceptual apparatus of event tourism. Examples of the definition of this term based on the works of domestic and foreign scientists are given. The characteristics of event tourism are investigated and the relevance of the development of regional event tourism is substantiated.

Key words: *tourism development, concept, event tourism, destination, events.*

ახუნდოვა აიტაკინ გასანი

დოქტორი ეკონომიკაში,

მსოფლიო ეკონომიკის კათედრის ლექტორი,

ბაქოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ღონისძიების ტურიზმი: თეორიული ასპექტი

რეზიუმე

ივენტ-ტურიზმი ითვლება ერთ-ერთ ყველაზე ახალგაზრდა და პერსპექტიულ ტენდენციად თანამედროვე ტურისტული ბაზრის განვითარებაში. სწორედ მოვლენები განიხილება ტურიზმის სექტორის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად, ვინაიდან ისინი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ დანიშნულების ადგილის დინამიურ განვითარებაზე, მის კონკურენციასა და მარკეტინგულ სტრატეგიაზე. ხოლო მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის (UNWTO) მონაცემებით, დღეს მოვლენები მსოფლიოს მრავალ რეგიონში ტურიზმის დინამიური განვითარების მნიშვნელოვან მიმართულებად ითვლება. სტატია იკვლევს ივენტ-ტურიზმის კონცეპტუალურ აპარატს. მოცემულია ამ ტერმინის განმარტების მაგალითები ადგილობრივი და უცხოელი მეცნიერების ნაშრომებზე დაყრდნობით. გამოკვლეულია ივენტ-ტურიზმის მახასიათებლები და დასაბუთებულია რეგიონული ივენტ-ტურიზმის განვითარების აქტუალობა.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმის განვითარება, კონცეფცია, ივენტ-ტურიზმი, დანიშნულება, ღონისძიებები.

მაკროეკონომიკა – MACROECONOMICS

Tariyel Musallim oglu Gurbanov

*Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor,
Leading Researcher of the Institute of Economics NANA, Baku, Azerbaijan;*

Asif Mirlazim oglu Mustafaeu

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor, Baku, Azerbaijan

**IN THE POST-PANDEMIC PERIOD, THE ASSESSMENT OF THE STATE BUDGET
AND POPULATION'S INCOME IN TERMS OF GDP IN AZERBAIJAN**

Annotation. *The presented article examines the relationship between the main macroeconomic indicators. In order to evaluate the macroeconomic processes taking place in the economy of Azerbaijan in recent years, a number of analyzes were carried out in the article. In particular, in the presentation of the main statistical indicators, the issues of state budget expenditures, revenues, GDP growth dynamics and population income growth were analyzed. The main economic reason for focusing on these indicators is that the correlation and dependence between them is stronger. It was mentioned in the article that in recent years, against the background of measures implemented by the state for the development of the national economy of Azerbaijan, the position of the country has been positively evaluated in a number of international ratings. It should be noted that the orders and decrees adopted by the President of the Republic of Azerbaijan in this direction should be specially emphasized. So, an example of this is the Order "On additional measures related to increasing the business environment in the Republic of Azerbaijan and further improving the position of our country in international rankings" signed on July 13, 2016 and the "National economy and economy 11" signed on December 6, 2016. "Strategic Roadmaps for the sector" Decree [1]. Reducing the dependence of the country's economy on oil, developing small and medium entrepreneurship, and making the national economy more competitive, goals have been set and corresponding steps are being taken. In particular, the measures taken to improve the business and investment environment should be positively evaluated. The mentioned processes will undoubtedly lead to the improvement of the country's economy in international rankings for various development indicators.*

It was especially emphasized that among the measures to be taken, the role of the state in economic processes should be more effective, especially the fiscal policy should be effective. It should be taken into account that the main power here falls on the state budget. Optimizing incomes and expenses, increasing the efficiency of their use are among the factors that encourage the continuous development of the country's economy.

It should be taken into account that, unlike 2020, in 2021, a revival in the volume of global demand was observed, increased consumer spending under the influence of fiscal and monetary incentives, as well as an increase in investments, accompanied by economic recovery. Significant economic growth was recorded in both developed and developing countries, the significant difference compared to the previous year was possible due to the low base effect.

Keywords: *budget expenditures, budget revenues, GDP, population incomes, EViews application software package, dynamics, regression, Fisher's criterion, macroeconomic processes, etc.*

Introduction. In 2021, the restoration of economic activity accompanied by the gradual relaxation and removal of strict restrictions related to the "COVID-19" pandemic, a 6.7% increase in the consumer price index compared to last year, a 5.6% increase in GDP (non-oil gas 7.2% of GDP, against the background of the increase in oil prices in the global energy market, the profit tax of the contracting parties on production sharing agreements is 604.6 mln. AZN or 137.4% more, the increase of import volumes compared to the previous year (including a decrease in the specific weight of exemptions in import volumes compared to the previous year), the num-

ber of services and legal actions subject to state duty due to the removal of restrictive measures due to the pandemic, as well as 25427.0 mln. salary increase of employees working in the public sector. 969.3 million manats or 3.8% more than the approved state budget revenues, including a deficit of 239.8 million manats or 1.7% on oil revenues of the state budget, and 1209.0 million on non-oil revenues million manat or 10.4% in excess [7].

Main part. As a result of continuous economic reforms carried out in the country, sufficient positive indicators have been obtained in the development of the national economy of Azerbaijan. This can be clearly seen especially when making assessments from the point of view of macroeconomic indicators. It should be taken into account that when looking at the growth dynamics of GDP, which is considered the main indicator, it can be seen that this indicator has been positive with an increase of 80 percent in the last 10 years. Thus, while the GDP was 52 billion manats in 2011, this figure was 92 billion manats in 2021. In parallel, the growth dynamics of the non-oil sector was observed with a 1.5 times increase in 2021 compared to 2011 (21974.3 million manats for 2011 and 51082.9 million manats for 2021, respectively). The mentioned tendency was also observed in other socio-economic indicators. Thus, positive dynamics were seen in terms of investment, the main indicators of the state budget and the income of the population. Undoubtedly, the growth of budget revenues and the income of the population is of particular importance in economic development. It acts as a result of economic development in one direction, and as a driving factor on the other. The presented graph shows the weight of budget revenues in relation to GDP for the last 10 years (see graph 1).

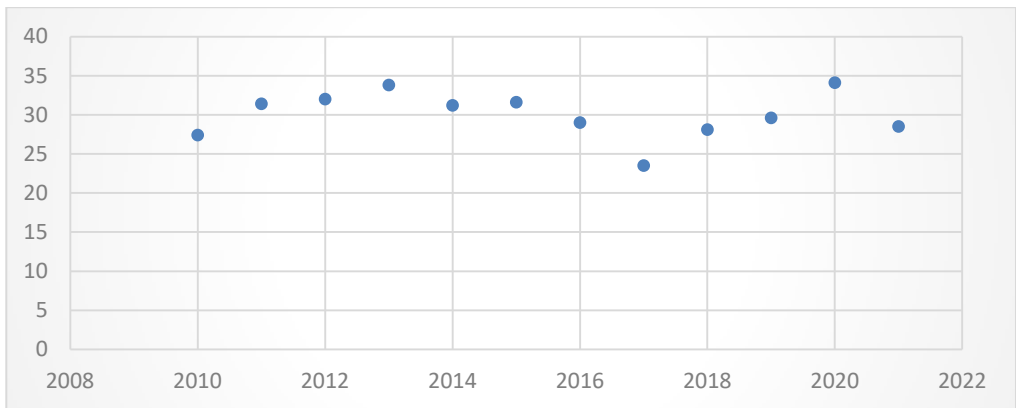

Chart 1. Weight of budget revenues in GDP, in percentage.

Note: The graph was compiled by the authors based on the statistics provided by the Central Bank. [6].

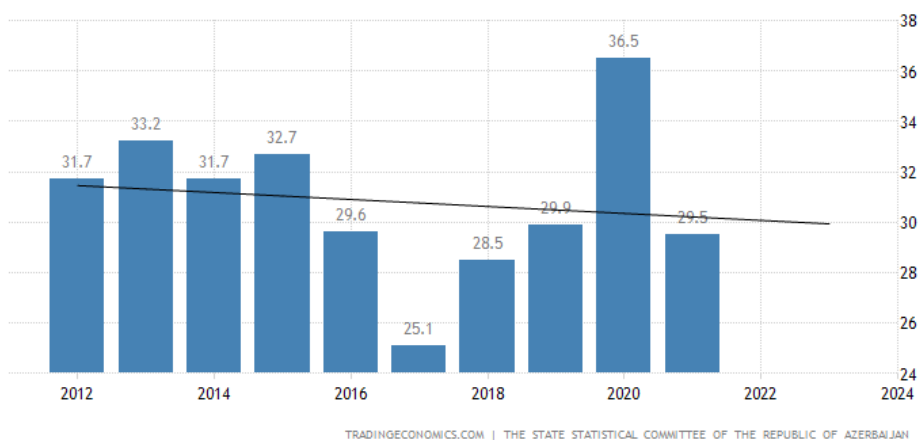
In addition, on the other hand, it is necessary that the price of 1 barrel of oil during the transfers of oil revenues to the budget for 2021 is set at 50 US dollars. In the first 5 months of 2022, if we consider that the price of 1 barrel of oil is 106 US dollars, the transfers of oil revenues within the budget revenues can be considered stable. In particular, it should be emphasized that during the first 5 months of 2022, looking at the statistical figures, it is clear that the state budget has a surplus of 2 billion manats. Also, the amount of taxes collected by the State Tax Service was 2 billion manats more than the predicted rate. The occurrence of such compliance can justify an increase in budget revenues for the following years.

Budget parameters are considered one of the economic instruments that have a significant impact on macroeconomic processes. Along with the economic content, the budget expenses have social, political, socio-cultural, etc. has a significant role in the realization of processes. It is generally accepted that budget expenditures should be directed to the most effective and effi-

cient areas. However, the events taking place in the country's socio-economic, socio-political and natural environment result in a sharp increase in budget costs, which in turn leads to serious economic consequences. Therefore, it is very important to use the budget costs and determine their size as accurately as possible. In this aspect, international rating organizations for countries around the world make certain calculations and define indexes.

In the general approach, it is noted that the assessment of budget expenditures has a relative nature. So, even though the minimal state spending on achieving economic freedom seems to be a positive thing, its other negative consequences are more, or on the contrary, the share of state spending in GDP is higher than 30 percent, which sharply worsens the position on economic freedom. Therefore, it is appropriate to determine the acceptable "interval limit" of state expenses (budget expenses).

Looking at the budget expenses, we can note that both the dynamics of the expenses and the directions of use in recent years can be positively evaluated (see graph 2).

Graph 2. Weight of budget expenditures in GDP, in percentage.

Source: [4].

It can be seen from the presented graph that the budget expenses were partially variable and stable during the years 2010-2015. However, in 2020, it characterized the largest specific gravity of the last 10 years. The main reason for this is the increase in the costs of Azerbaijan's civil war and the increase in infrastructure costs. From 2021, its specific weight in the GDP decreased again to the level of 2019. Undoubtedly, this weight loss or increase cannot be approached unilaterally. Because, during these years, there have been changes in the volume of GDP that will characterize both quantitative and qualitative changes.

Dependence of monetary income of the population and state budget income on GDP.

It is important to use empirical methods when calculating the impact of the population's monetary income and state budget income on GDP and the dependence between them, as well as when calculating the development forecasts of those areas.

Table 1.

The table below shows the statistical data of those indicators for the years 2010-2021.

Years	State budget revenues, (X1)	People's incomes, (X2)	GDP (Y)
2010	11403	25605,6	42465
2011	15700,7	30524,6	52082
2012	17281,5	34769,5	54743,7
2013	19496,3	37562	58182

2014	18400,6	39472,2	59014,1
2015	17498	41474,8	54380
2016	17505,7	45395,1	60425,2
2017	16516,7	49187,9	70337,8
2018	22508,9	53103,7	80092
2019	23168	56769	81896,2
2020	24124	55754,1	72578,1
2021	25427	57181,5	92857,7

Source: The table was prepared by the authors based on the statistical materials of ARDSK [5].

Using the data of Table 1, if we evaluate the impact of the population's monetary income and state budget income on GDP using the EViews-12 software package, we will get the following result (table 2).

Table 2

Dependent Variable: Y
 Method: Least Squares
 Date: 09/20/22 Time: 10:53
 Sample: 2010 2021
 Included observations: 12

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X2	0.896804	0.314816	2.848659	0.0191
X1	1.150684	0.833004	1.381366	0.0005
C	3589.639	2451.768	1.464102	0.0536
R-squared	0.892290	Mean dependent var		64921.15
Adjusted R-squared	0.868354	S.D. dependent var		14681.68
S.E. of regression	5326.953	Akaike info criterion		20.21126
Sum squared resid	2.55E+08	Schwarz criterion		20.33249
Log likelihood	-118.2676	Hannan-Quinn criter.		20.16638
F-statistic	37.27884	Durbin-Watson stat		1.987735
Prob (F-statistic)	0.000024			

Source: Developed by the author based on the Eviews-12 application software package.

As can be seen from Table 2, which was obtained based on the EViews application software package, the coefficients of the variables reflecting the causal factors are larger than their standard errors. This characterizes the statistical significance of the obtained result [3, p. 310].

According to the result obtained according to the Eviews application software package, the regression equation will be as follows:

Estimation Command:

=====

LS Y X2 X1 C

Estimation Equation:

=====

$$Y = C(1)*X2 + C(2)*X1 + C(3)$$

Substituted Coefficients:

$$Y = 0.89680425273 * X_2 + 1.15068415084 * X_1 + 3589.63902672$$

$$Y = 1,1507x_1 + 0,897x_2 + 3589,639 \text{ (Table 1)}$$

The statistical significance of the multiple regression equation can be checked with the help of the F-Fisher test. For this purpose, the F-Fisher criterion should be compared with the value of F-table (a;m;n-m-1). According to the tabular data showing the result of the EViews software package,

F-statistic (Fisher's criterion) = 37.3 (Table 2)

If we set the F table value in EXCEL with the help of F_table (a;m;n-m-1)=F formul.

F-table (a;m;n-m-1)=(0.05;2;9)=3.89

When comparing the F-Fisher criterion with the value of, it can be seen that the F-Fisher criterion $F_{table}(a; m; n - m - 1) = (0, 05; 2; 9) = 3,89$. F-Fisher criterion $> F_{c\acute{o}dv\acute{a}l} (37.3 > 3,89)$ / This means that the regression equation as a whole is statistically significant and the established table (1) is adequate.

Since the Darbon-Watson statistic is $DW=1.988$, the Darbon-Watson break points for one explanatory variable ($m=2$) and $n=12$ observations at the $\alpha=0.05$ significance level will be as follows [3, p.322]

$$d_l = 0,812 \quad d_u = 1,579$$

$d_u = 1,579 \leq DW = 1,988 \leq 4 - d_u = 2,421$, autocorrelation was not determined. This means that the regression equation is statistically significant as a whole and the established model

$$Y = 1,1507x_1 + 0,897x_2 + 3589,639$$

is adequate as a whole [2, p. 322]. If we calculate the elasticity coefficient according to the coefficient of the free variables in the relationship equation and the average values of the volume of GDP with the causative factors for the studied periods, we will get the following result [2, p.149].

$$E_{1N} = \frac{\alpha_1 \times \bar{x}_1}{\bar{Y}} = \frac{19085,87 \times 1,1507}{64921,15} = 0,338289$$

$$E_{\partial F} = \frac{\alpha_2 \times \bar{x}_2}{\bar{Y}} = \frac{43900 \times 0,897}{64921,15} = 0,606556$$

Conclusion

The analysis of the main macroeconomic indicators in Azerbaijan suggests that there is a certain relationship and dependence between them. The evaluation showed that we can say that there is a sufficient degree of dependence between GDP and budget revenues. Thus, based on the analysis, it was found that a 1% increase in the state budget income in Azerbaijan results in a 0,34% increase in GDP, and a 1% increase in the population's cash income results in a 0,61% increase in GDP. The dynamics of the population's incomes shows that as entrepreneurship develops, entrepreneurial incomes increase, its specific weight is 30-40%. Transfer income increases with the increase of pensions and allowances. The financial source of transfers is the state budget and mandatory social insurance payments of legal entities and individuals to the social protection fund: 22% + 3% (22% to the social insurance fund and 3% to each person). By the end of 2021, the number of economically active population was 5303,9 thousand, of which 4988,2 thousand were employed. It should be taken into account that the average monthly nominal salary of salaried employees increased by 3,4% in 2021 and amounted to 732,1 manats. The nominal income of the population increased by 2,6% in 2021 compared to 2020 and reached 57,2 billion. formed manat.

References

1. "Strategic Road Map of the perspective of the national economy of the Republic of Azerbaijan" approved by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 6, 2016.
2. Yadigarov T.A. Solving operations research and econometric problems in MS Excel and Eviews software packages: theory and practice. Baku-2020. 352 pages.
3. Yadigarov T.A. "Customs statistics and modern information technologies". (Monograph) Baku, "Europe" publishing house, 2020. 520 p.
4. <https://ru.tradingeconomics.com/azerbaijan/government-spending-to-gdp>
5. stat.gov.az
6. <https://www.cbar.az/page-41/macroeconomic-indicators>
7. <https://sai.gov.az/rej/94>

ტარიელ მუსალიმ ოღლი გურბანოვი

ვილოსოფიის დოქტორი ეკონომიკაში, ასოცირებული პროფესორი, ბაქო, აზერბაიჯანი, ეკონომიკის ინსტიტუტის NANA-ს წამყვანი მკვლევარი;

ასიფ მირლაზიმ ოღლი მუსტაფაევი

ვილოსოფიის დოქტორი ეკონომიკაში, დოცენტი, ბაქო, აზერბაიჯანი

მოსტანდემიურ პერიოდში აზერბაიჯანის სახელმწიფო ბიუჯეტისა და მოსახლეობის შემოსავლების მშპ-ს მიხედვით შეფასება რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატია განიხილავს კავშირს ძირითად მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს შორის. აზერბაიჯანის ეკონომიკაში ბოლო წლებში მიმდინარე მაკროეკონომიკური პროცესების შესაფასებლად სტატიაში არაერთი ანალიზი განხორციელდა. კერძოდ, ძირითადი სტატისტიკური მაჩვენებლების წარმოდგენისას განაწილდა სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების, შემოსავლების, მშპ-ს ზრდის დინამიკისა და მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის საკითხები. ამ ინდიკატორებზე ფოკუსირების მთავარი ეკონომიკური მიზეზი არის ის, რომ მათ შორის კორელაცია და დამოკიდებულება უფრო ძლიერია. სტატიაში აღნიშნული იყო, რომ ბოლო წლებში, აზერბაიჯანის ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მიზნით სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ღონისძიებების ფონზე, ქვეყნის პოზიცია დადებითად ფასდება რიგ საერთაშორისო რეიტინგებში. აღსანიშნავია, რომ აზერბაიჯანის რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ ამ მიმართულებით მიღებულ ბრძანებებსა და განკარგულებებს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს. ასე რომ, ამის მაგალითია 2016 წლის 13 ივლისს ხელმოწერილი ბრძანება „აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში ბიზნეს გარემოს გაზრდისა და ჩვენი ქვეყნის პოზიციის შემდგომი გაუმჯობესების შესახებ“ და „ეროვნული ეკონომიკა და ეკონომიკა 11“. (ხელმოწერილია 2016 წლის 6 დეკემბერს). "სტრატეგიული საგზაო რუქები სექტორისთვის" დადგენილება [1]. ქვეყნის ეკონომიკის ნავთობზე დამოკიდებულების შემცირების, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარებისა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის გაზრდის მიზნით, დასახულია მიზნები და იდგმება შესაბამისი ნაბიჯები. კერძოდ, დადებითად უნდა შეფასდეს ბიზნეს და საინვესტიციო გარემოს გასაუმჯობესებლად გატარებული ღონისძიებები. აღნიშნული პროცესები უდავოდ

გამოიწვევს ქვეყნის ეკონომიკის გაუმჯობესებას საერთაშორისო რეიტინგებში განვითარების სხვადასხვა მაჩვენებლების მიხედვით.

განსაკუთრებით ხაზგასმით აღინიშნა, რომ განსახორციელებელ ღონისძიებებს შორის უფრო ეფექტური უნდა იყოს სახელმწიფოს როლი ეკონომიკურ პროცესებში, განსაკუთრებით კი ფისკალური პოლიტიკა. გასათვალისწინებელია, რომ აქ მთავარი ძალაუფლება სახელმწიფო ბიუჯეტზე მოდის. შემოსავლებისა და ხარჯების ოპტიმიზაცია, მათი გამოყენების ეფექტურობის გაზრდა ქვეყნის ეკონომიკის უწყვეტი განვითარების ხელშემწყობ ფაქტორებს შორისაა.

გასათვალისწინებელია, რომ 2020 წლიდან განსხვავებით, 2021 წელს დაფიქსირდა გლობალური მოთხოვნის მოცულობის აღორძინება, ფისკალური და მონეტარული სტიმულირების გავლენის ქვეშ სამომხმარებლო ხარჯების ზრდა, ასევე ინვესტიციების ზრდა, რასაც თან ახლავს ეკონომიკური აღდგენა. მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზრდა დაფიქსირდა როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში, წინა წელთან შედარებით მნიშვნელოვანი განსხვავება შესაძლებელი იყო დაბალი საბაზისო ეფექტის გამო.

საკვანძო სიტყვები: ბიუჯეტის ხარჯები, ბიუჯეტის შემოსავლები, მშპ, მოსახლეობის შემოსავლები, EViews აპლიკაციის პროგრამული პაკეტი, დინამიკა, რეგრესია, ფიშერის კრიტერიუმი, მაკროეკონომიკური პროცესები და ა.შ.

მალხაზ ჩიქობავა

ასოცირებული პროფესორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ნაზირა კაკულია

ასოცირებული პროფესორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

თეა ლაზარაშვილი

კსუ ასოცირებული პროფესორი,
პაატა გუგუშვილის ეონომიკის ინსტიტუტის
მთავარი მეცნიერთანამშრომელი

**წამყვანი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების ანტიინფლაციური პოლიტიკა და
გლობალური რეცესიის საფრთხე**

DOI : [10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Chikobava.Kakulia.Lazarashvili](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Chikobava.Kakulia.Lazarashvili)

ანოტაცია: ჯერ კიდევ 2021 წლის შემოდგომის დასაწყისში ანალიტიკოსებისა და ექსპერტების უმრავლესობა დარწმუნებულნი იყვნენ იმაში, რომ მომდევნო 2022 წელი უკეთესი იქნებოდა წინამორბედზე. მაგრამ, 2021 წლის ბოლო კვარტალში მრავალთათვის მოულოდნელად საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა და მსოფლიო ბანკმა კორექტივები შეიტანეს 2022 წლის მსოფლიო GDP-ის ზრდის შეფასებაში შემცირების მიმართულებით. საქმე ისაა, რომ მრავალთათვის შოკისმომგვრელი აღმოჩნდა აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის გადაწყვეტილება, რომელიც მიღებულ იქნა 2021 წლის ნოემბერსა და დეკემბერში. 2021 წლის 3 ნოემბერს ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ გამოაქვეყნა გადაწყვეტილება „რაოდენობრივი შერბილების“ პროგრამის შეწყვეტის შესახებ, ხოლო 15 დეკემბერს გამოქვეყნდა გადაწყვეტილება იმის შესახებ, რომ „რაოდენობრივი შერბილების“ პროგრამის შემცირების სისწრაფე გაორმაგდებოდა. ფინანსური ბაზრების მონაწილეებისა და ბიზნესისათვის მოცემული გადაწყვეტილება ძალზე სერიოზული სიგნალი აღმოჩნდა გლობალური ეკონომიკური რეცესიის მორიგი სერიოზული ტალღის მიმართ მოლოდინების გასაჩენად.

მიმდინარე წლის მარტში საბაზისო განაკვეთის გაზრდის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ გამართულ პრესკონფერენციაზე ჯერომი პაუელმა განაცხადა, რომ აშშ-ის ცენტრალური ბანკი ყველაფერს გააკეთებდა წლიური ინფლაციის 2%-მდე დასაყვანად. მისი სიტყვებით, აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემა არ განიხილავდა საბაზისო განაკვეთის 75 საბაზისო პუნქტით ზრდას. თუმცა ყველაფერი პირიქით მოხდა: ფედერალურმა ფონდების განაკვეთი 75 საბაზისო პუნქტით ზედიზედ ოთხჯერ გაზარდა და ჯერჯერობით, წლიურ ინფლაციასაც, რომლის მაჩვენებელი 8%-ს აღემატება, ვერაფერი მოუხერხა, რომ არაფერი ვთქვათ მის 2-3%-მდე შემცირებაზე.

ანალიტიკოსებს უჩნდებათ კითხვები: რამდენად ძლიერია ამერიკის ეკონომიკის ორგანიზმი, შეძლებს თუ არა ის გაუძლოს ინფლაციის საწინააღმდეგო წამალს, რომელსაც ეწოდება „მონეტარული გამკაცრება“? უმრავლესობის ვარაუ-

დით, მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრებას ძალიან მაღალი ალბათობით მოჰყვება გლობალური რეცესიის პროვოცირება.

საკვანძო სიტყვები: ფედერალური სარეზერვო სისტემა, რაოდენობრივი შერბილება, ფედერალური ფონდების განაკვეთი, საკვანძო განაკვეთი, გლობალური ინფლაცია, რაოდენობრივი გამკაცრება, იპოთეკური ფასიანი ქაღალდები, დერივატივები, გლობალური რეცესია.

შესავალი

ტერმინი „რაოდენობრივი შერბილება“ მოიფიქრეს და ბრუნვაში ჩაუშვეს აშშ-ის მონეტარულმა ხელისუფლებებმა ჯერ კიდევ 2008 წელს, ფინანსური კრიზისის შუაგულში. როგორც მაკროეკონომიკის სახელმძღვანელოშია განმარტებული, ცენტრალური ბანკების მიერ ფულის ემისია უნდა განხორციელდეს ისეთნაირად, რომ ამან არ მოხდინოს ინფლაციისა თუ დეფლაციის პროვოცირება. ანუ, ემისიამ უნდა უზრუნველყოს წონასწორობა სასაქონლო და ფულად მასას შორის.

ოქრო-დოლარის სტანდარტის ეპოქაში, რომელიც მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში არსებობდა მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის „საბექდ მანქანაზე“ ფორმალურად მოქმედებდა „ოქროს მუხრუჭი“, რომელიც ამ „საბექდი მანქანის“ ბოროტად გამოყენების საშუალებას არ იძლეოდა. 1971 წელს აშშ-ის პრეზიდენტმა რიჩარდ ნიქსონმა განაცხადა დოლარის ოქროზე გადაცვლის შეწყვეტის შესახებ (არადა, სწორედ ეს იყო ვალდებულება, რომელიც აშშ-მა საკუთარ თავზე აიღო ბრეტონ-ვუდის კონფერენციაზე 1944 წელს).

1976 წელს კი იამაიკის სავალუტო-საფინანსო კონფერენციაზე საბოლოოდ გაუქმდა ოქრო-დოლარის სტანდარტი და ის შეიცვალა ქაღალდის დოლარის სტანდარტით. მოხსნილ იქნა „ოქროს მუხრუჭი“ ფედერალური სარეზერვო სისტემის „საბექდ მანქანაზე“, გაჩნდა იმდენივე „მწვანე მასის“ შექმნის შესაძლებლობა, რამდენსაც ისურვებდნენ აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის მთავარი აქციონერები. დე-ფაქტო „რაოდენობრივი შერბილება“ დაიწყო ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-იან წლებში, რა დროსაც დაიწყო მსოფლიო ფინანსური სისტემის უსწრაფესად გადავსება დოლარის მასით.

დოლარის მასის ზრდა თანდაყოლილი იყო აშშ-ის ერთობლივი ვალის სწრაფი ზრდით (დოლარი ხომ საკრედიტო ფულია, რომელიც მიმოქცევაში ხვდება გაცემულ კრედიტებზე ვალის დაგროვების მეშვეობით ან ობლიგაციებისა და სხვა სავალო ვალდებულებების შესყიდვით). ამას კი არ შეეძლო არ შეექმნა გიგანტური დისპროპორციები ამერიკულ ეკონომიკაში. ეს უკანასკნელი საფონდო ბაზრებზე გიგანტური „ფინანსური ბუშტების“ გაბერვაში გამოიხატება.

„რაოდენობრივი შერბილების“ პოლიტიკიდან „რაოდენობრივი გამკაცრების“ პოლიტიკამდე

აშშ-ის ეკონომიკამ ბოლო ნახევარი საუკუნის მანძილზე რამდენიმე კრიზისი განვლო. ამ კრიზისთაგან ბოლოა 2008-2009 წლების კრიზისი. სწორედ მაშინ ამოქმედდა აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის „საბექდი მანქანა“ უკიდურესად

მაღალი სიჩქარით, რომლის გასამართლებლად მოგონილ იქნა ტერმინი „რაოდენობრივი შერბილება“.

თუ 2007 წლის ბოლოს ფედერალური სარეზერვო სისტემის აქტივები 800 მლრდ დოლარზე ოდნავ მეტი იყო, 2014 წლის ოქტომბრისათვის (როცა დასრულდა „რაოდენობრივი შერბილების“ მესამე პროგრამა) ის უკვე 4,5 ტრლნ დოლარის ნიშნულს აღწევდა. ფულადი მასის გაფართოვება ხორციელდებოდა, ძირითადად, ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ საფონდო ბაზრებზე სახაზინო და იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების ყიდვით.

შვიდი წლის განმავლობაში ფულადი მასა, რომელიც შექმნილ იქნა ფედერალური სარეზერვო სისტემის „საბეჭდი მანქანის“ მიერ, თითქმის ხუთჯერ გაიზარდა. ეს იმ დროს, როცა აშშ-ის ეკონომიკის მიერ წარმოებული სასაქონლო მასა ამ დროის მანძილზე მხოლოდ 20%-ით გაიზარდა. ეკონომიკური მეცნიერების ყველა კანონით უნდა დაწყებულიყო შეუკავებელი ინფლაცია ან, სულაც ჰიპერინფლაცია. ამას კი ადგილი არ ჰქონია იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ საბეჭდი მანქანის მთელი პროდუქცია წარიმართა საფონდო ბაზრებზე, რამაც მეტისმეტად გაზარდა საფონდო ინდექსების „ბუშტები“. ეს უკანასკნელი პერიოდულად სკდებოდა, რაც ამერიკულ ეკონომიკაში ძლიერ რყევებს იწვევდა.

„რაოდენობრივ შერბილებას“ კიდევ ერთი საშიში რისკი ახლდა თან: „მწვანე ქაღალდის“ ასტრონომიული რაოდენობა ამერიკულ და მსოფლიო ბაზრებზე შეიცავდა საშიშროებას იმისა, რომ ერთ მშვენიერ დღეს, დოლარი შეიძლება მკვეთრად გაუფასურებულიყო და მას დაეკარგა მსოფლიო ვალუტის სტატუსი. შესაბამისად, ფედერალური სარეზერვო სისტემის აქციონერები დაკარგავდნენ თავიანთ ძალაუფლებას ამერიკულ და მსოფლიო ეკონომიკაზე.

2014 წლის ბოლოდან მოყოლებული ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ სცადა ფულადი მასის შემცირება. ეს ძალზე ცუდათ წარიმართა. 2019 წლის ბოლოსათვის აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის აქტივების მხოლოდ 3,9 ტრლნ დოლარამდე შემცირება მოხერხდა. 2020 წლის მარტისთვის გამოცხადდა ე.წ. „კოვიდპანდემია“. იმავე თვეს ფედ-მა განაცხადა რაოდენობრივი შერბილების ახალი რაუნდის დაწყების შესახებ. 2021 წლის ნოემბრისათვის ფედერალური სარეზერვო სისტემის აქტივებმა 8,7 ტრლნ დოლარს მიაღწია. ანუ, სულ რაღაც ორ წელიწადში ის 2,2-ჯერ გაიზარდა.

სხვათა შორის, მრავალი ცენტრალური ბანკი „პანდემიის“ დაწყებიდან ფედერალური სარეზერვო სისტემის მსგავსად მოქმედებდა, ე.ი., აფართოვებდა თავიანთი „საბეჭდი მანქანების“ პროდუქციას. მსოფლიოს ყველა ცენტრალური ბანკის აქტივები 2019 წლის ბოლოდან 2020 წლის ბოლოსათვის 30,5-დან 41,9 ტრლნ დოლარამდე გაიზარდა (ანუ, 37%-ით) (Norrestad, 2021). 2021 წლისათვის ყველა ცენტრალური ბანკის ერთობლივი აქტივების მოცელობამ 45 ტრლნ აშშ დოლარს მიაღწია.

რა თქმა უნდა, ყველაზე მეტი საემისიო აქტიურობა გამოავლინეს იმ ცენტრალურმა ბანკებმა, რომლებიც უშვებენ სარეზერვო ვალუტებს, ესენია: ევროპული ცენტრალური ბანკი, იაპონიის ბანკი, ინგლისის ბანკი, ჩინეთის სახალხო ბანკი, შვეიცარიის ეროვნული ბანკი და სხვ. მაგალითად, ევროპულმა ცენტრალურმა ბანკმა „პანდემიის“ დაახლოებით ორი წლის მანძილზე თავისი აქტივები გააორმაგა, ნოემბერში მან 8,7 ტრლნ ევროს მიაღწია. ოთხი ცენტრალური ბანკის - აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის, ევროპული ცენტრალური ბანკის, ჩინეთის

სახალხო ბანკისა და იაპონიის ბანკის ერთობლივმა აქტივებმა 2021 წლის ბოლოსათვის დაახლოებით 31 ტრლნ დოლარს მიაღწია მაშინ, როცა 2020 წლის დასაწყისში მისი მოცულობა 20 ტრლნ დოლარს აღწევდა.

ანალიტიკოსები და ექსპერტები ცდილობდნენ გამოეცნოთ, როდემდე შეძლებდნენ წამყვანი ცენტრალური ბანკები „რაოდენობრივი შემსუბუქების“ მსგავსი პოლიტიკის გაგრძელებას. ალტერნატიული სავალუტო სისტემის ვერსიები რამდენიმეა, რომელსაც ახლა არ განვიხილავთ. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ ექსპერტებმა დაასახელეს ისეთი ვარიანტები, როგორიცაა ამა თუ იმ სახით ოქროს სტანდარტის აღორძინება, „მკელი“ დოლარების „ახლით“ შეცვლა, ზენაციონალური ფულადი ერთეულის შექმნა და სხვ..

დავუბრუნდეთ მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ცენტრალური პანკების პოლიტიკას. მიმდინარე წლის მარტიდან დაიწყო მონეტარული პოლიტიკის მკვეთრი გამკაცრება, რაც გლობალური ინფლაციის პროვოცირებითაა გამოწვეული.

ნახ. 1.

აშშ-ის ფედერალური ფონდების განაკვეთი (1997-2022 წწ.)

წყარო: <https://tradingeconomics.com/united-states/interest-rate>

ევროპული ცენტრალური ბანკის საბაზისო საპროცენტო განაკვეთები (1997-2022 წწ.)

წყარო: <https://tradingeconomics.com/euro-area/interest-rate>

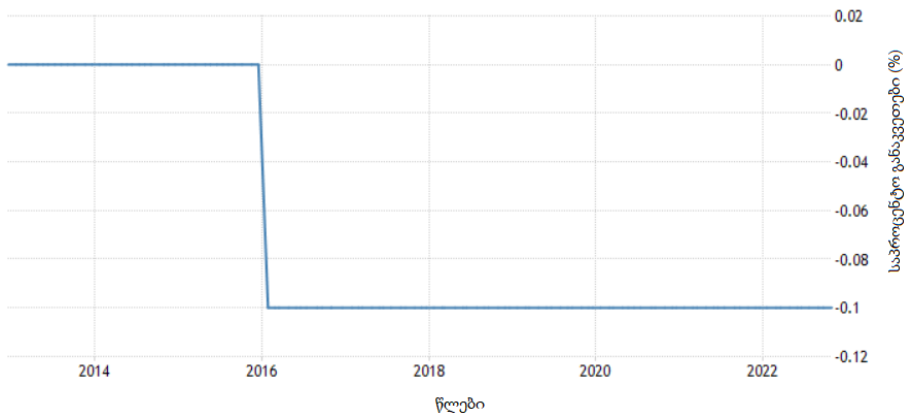
გაერთიანებული სამეფოს საბაზისო საპროცენტო განაკვეთები
(2012-2022 წწ.)

წყარო: <https://tradingeconomics.com/united-kingdom/interest-rate>

აშშ-ის ფედერალური ფონდების განაკვეთი 2022 წლის დასაწყისში არსებული 0-0,25%-დან 4%-მდე გაიზარდა. ამასთან, განსხვავებით სტანდარტული ბიჯით ზრდისა (0,25 პროცენტული პუნქტი), მიმდინარე წელს არაერთხელ განხორციელდა 0,75 პროცენტული პუნქტით ზრდა, რაც ფედ-ის არსებობის ისტორიაში უპრეცედენტო ფაქტია. ევროპულმა ცენტრალურმა ბანკმა საბაზისო საპროცენტო განაკვეთი 0%-დან 2%-მდე გაზარდა, ინგლისის ბანკმა - 0,25%-დან 3%-მდე, ხოლო იაპონიის ბანკი ჯერ-ჯერობით უცვლელად ინარჩუნებს საბაზისო საპროცენტო განაკვეთს უზვეულოდ დაბალ მაჩვენებელზე: -0,1%.

იაპონიის ცენტრალური ბანკის საბაზისო საპროცენტო განაკვეთები
(2012-2022 წწ.)

წყარო: <https://tradingeconomics.com/japan/interest-rate>

მიუხედავად წამყვანი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების მხრიდან მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრებისა, ინფლაცია ჯერ-ჯერობით მიზნობრივი მაჩვენებლისგან (წლიური 2-3%) ჯერ კიდევ ძალიან შორსაა (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1.

ინფლაციის წლიური მაჩვენებლები მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში
(2022 წლის ოქტომბრის მდგომარეობით)

ქვეყნები	ინფლაციის ტემპი (%)
აშშ	8,2
გაერთიანებული სამეფო	11,1
გერმანია	10,4
საფრანგეთი	6,5
იტალია	11,8
ესპანეთი	9,5
ევროკავშირი	11,5
იაპონია	3,7

წყარო: <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>

ექსპერტების აზრით, ეს გადაწყვეტილებები ნიშნავს იმას, რომ უახლოეს მომავალში იფეთქებს მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი. თუ გავითვალისწინებთ მსოფლიო ეკონომიკაში დაგროვებულ დისბალანსებს, უპირველეს ყოვლისა, ჯამურ მსოფლიო ვალს, რომელიც საერთაშორისო ფინანსების ინსტიტუტის შეფასებით, 300 ტრლნ დოლარს აჭარბებს, კრიზისი ძალზე არაორდინარული იქნება. თავისი დამანგრეველი შედეგებით ის გადააჭარბებს ომისშემდგომ ყველა კრიზისს და, ალბათ, გადააჭარბებს კაპიტალიზმის ისტორიაში ყველაზე მძიმე მსოფლიო კრიზისს - ე.წ. „დიდ დეპრესიას“.

თუ ამერიკაში დაიწყება ეკონომიკური კრიზისი, მაშინ ვერანაირი რაოდენობრივი შერბილების პროგრამები ვერ გადაარჩენს სხვა ქვეყნების ეკონომიკებს ეკონომიკური კოლაფსისაგან. კრიზისები გავრცელდება მთელ მსოფლიოში ტყის ხანძრის მსგავსად. ასე იყო 2008 წელს, როცა კრიზისი დაიწყო აშშ-ში იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების ბაზრების ჩამოშლით, შემდეგ ის გადაედო ამერიკული ეკონომიკის სხვა სექტორებს, ხოლო ოდნავ მოგვიანებით კი ევროპასა და დანარჩენ მსოფლიოს.

გარდა უზარმაზარი ვალისა, შენელებული მოქმედების უმძლავრეს ნაღმს წარმოადგენს ფინანსური წარმოებული ინსტრუმენტები (დერივატივები), რომელთა შესახებ რატომღაც ამ ბოლო დროს ძალზე იშვიათად საუბრობენ. დანამდვილებით არც კი იცის არავინ, თუ როგორია დერივატივების ბაზრის მასშტაბები, რადგანაც ბანკები და კომპანიები მათ არ ასახავენ თავიანთ ბალანსებში, ეს ბალანსგარეშე პოზიციებია. მაგრამ, დერივატივების ჯამური სიდიდე (დერივატული კონტრაქტების ნომინალური სიდიდე) ასობით ტრილიონ დოლარს აღწევს.

ნულოვანი წლების შუა პერიოდში დაუფარავი დერივატივების ჯამურმა სიდიდემ, საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკის შეფასებით 1400 ტრლნ (1,4 კვადრილიონი) დოლარი შეადგინა. 2008-2009 წლების კრიზისის ბოლოს საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკმა ეს რიცხვი 600 ტრლნ დოლარამდე შეამცირა პოზიციების დიდი ნაწილის დახურვის, ძირითადად, ურთიერთჩათვლების ხარჯზე.

ციფრები საკმაოდ პირობითია, რადგანაც თვით საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკსაც კი არ გააჩნია სრული წარმოდგენა ბანკებისა და კომპანიების ბალანს-გარეშე ოპერაციებზე. დღეისათვის, ყველაზე კონსერვატიული შეფასებით, მსოფლიოში ყველა დერივატივის ჯამურმა სიდიდემ უკვე გადააჭარბა 2 კვადრილიონ დოლარს.

გავიხსენოთ, რომ 2008-2009 წლების კრიზისის დროს მრავალი ბანკისა და კომპანიის უუნარობამ შეესრულებინათ თავიანთი ვალდებულებები დერივატივების მიხედვით, გამოიწვია მათი ბანკროტობა. ცნობილმა ამერიკელმა მილიარდერმა უორენ ბაფეტმა 2002 წელს დერივატივებს უწოდა „მასობრივი განადგურების ფინანსური იარაღი“.

ახლა უფრო დაწვრილებით ვისაუბროთ აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის გადაწყვეტილებებზე. „რაოდენობრივი შერბილების“ ის პროგრამა, რომელიც ამოქმედებულ იქნა ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ 2020 წლის მარტში, ითვალისწინებდა ყოველთვიურად ფასიანი ქაღალდების ყიდვას 120 მლრდ დოლარის ოდენობით, მათ შორის, სახაზინო ობლიგაციებისას 80 მლრდ დოლარის და იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების - 40 მლრდ დოლარის ოდენობით.

ფედერალური სარეზერვო სისტემის 2021 წლის 3 ნოემბრის გადაწყვეტილება ითვალისწინებდა ყოველთვიური შესყიდვების 15 მლრდ დოლარით შემცირებას, მათ შორის, სახაზინო ფასიანი ქაღალდებისას - 10 მლრდ დოლარით, იპოთეკურის - 5 მლრდ დოლარით. ფედერალური სარეზერვო სისტემის 2021 წლის დეკემბრის გადაწყვეტილებამ დააჩქარა „რაოდენობრივი შერბილების“ პროგრამის შეზღუდვა ორმაგად. ანუ, ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ აიღო ვალდებულება სახაზინო ქაღალდების ყოველთვიური შესყიდვების შემცირებისა 20 მლრდ დოლარის ოდენობით, ხოლო იპოთეკურისა - 10 მლრდ დოლარის ოდენობით. 2022 წლის მარტისათვის „რაოდენობრივი შერბილების“ პროგრამა ოფიციალურად დასრულდა!

2021 წლის 15 დეკემბერს ღია ბაზარზე ოპერაციების კომიტეტის სხდომაზე ფედ-მა გამოაქვეყნა ციფრები, რომლებიც ასახავს კომიტეტის წევრების შეხედულებებს საკვანძო განაკვეთებთან დაკავშირებით საშუალოვადიან პერსპექტივაში (FOMC, 2021).

მედიანური პროგნოზის თანახმად, ფედერალური ღია ბაზრის კომიტეტის წევრები პროგნოზირებდნენ საკვანძო განაკვეთების სამ-სამ ამალღებას, შესაბამისად, 2022 და 2023 წლებში. ამ დროს, წინა პროგნოზი გულისხმობდა განაკვეთის მხოლოდ და მხოლოდ ერთ მატებას 2022 წელს და ორს - 2023-ში. თუ გამოვალთ იქიდან, რომ ყოველი ამალღება უნდა ყოფილიყო მხოლოდ ერთი სტანდარტული საფეხურით, რომელიც 0,25 პროცენტული პუნქტის ტოლია, მაშინ, ერთი წლის შემდეგ საკვანძო განაკვეთი უნდა აწეულიყო 0,75-1%-მდე. მაგრამ, გლობალურ ფინანსურ-ეკონომიკურ და პანდემიურ კრიზისის დაემატა რუსეთ-უკრაინის ომით გამოწვეული გლობალური კატაკლიზმები, რაც ენერგომატარებლების ბაზარზე მიწოდების მკვეთრ შემცირებაში გამოიხატა. ამან კი მოახდინა გლობალური ინფლაციის პროვოცირება, რაც საფუძველი გახდა ფედ-ის, ევროპული ცენტრალური ბანკის, ინგლისის ბანკის, შვეიცარიის ეროვნული ბანკისა და სხვათა მიერ საკვანძო განაკვეთების ნახტომისებური ზრდისა.

დღეს არსებულ გლობალურ სიტუაციას თუ ცნობილი ფინანსური სპეკულიანტის ჯორჯ სოროსის სიტყვებით გამოვხატავთ, „მუსიკა უკვე არ ისმის, და ისინი ჯერ კიდევ აგრძელებენ ცეკვას“. „მუსიკა შეწყდა“ 2021 წლის ნოემბერ-დე-

კემბერში, მაგრამ ბაზრის მრავალი მონაწილე „აგრძელებს ცეკვას“. მხედველობაშია ის, რომ ისინი ლებულობენ ბანკებიდან ჯერ კიდევ იავ ფულს და საფონდო ბაზრებზე ყიდულობენ ფასიან ქაღალდებს.

მაგრამ ბირჟის მოთამაშეები მოქმედებენ თავიანთი ჩვევებით. უმსხვილესი კორპორაციები ახდენენ თავიანთი საკუთარი აქციების გამოსყიდვას ბაზრებზე, რითაც ასტიმულირებენ თავიანთი ბიზნესის კაპიტალიზაციის ზრდას. მაგრამ, „საცეკვაო მოედანზე (საფონდო ბაზრებზე) არსებული ყოველი ათი მონაწილიდან ცხრა ჯერ კიდევ „ცეკვავს“, მხოლოდ ერთმა უკვე შეწყვიტა ცეკვა.

მოუხმობთ მაგალითებს: 2021 წლის ნოემბერში კორპორაცია Microsoft-მა განაცხადა, რომ გააგრძელებდა საკუთარი აქციების გამოსყიდვას. და ამ დროს მისმა გენერალურმა დირექტორმა სატია ნადელმა ერთ დღეში გამოიტანა ბირჟაზე Microsoft-ის საკუთარი აქციების 50%-ზე მეტი. ილონ მასკმა Tesla-დან გაყიდა თავისი აქციები 10 მლრდ დოლარად, თუმცა, მან გადაწყვიტა ბაზრის სხვა მონაწილეები არ დაეშინებინა ამით და განაცხადა, რომ გაყიდა განპირობებული იყო არასაბაზრო მოსაზრებებით, კერძოდ, გადასახადების გადასახდელად ნაღდი ფულის მიღების აუცილებლობით.

ცნობილი ამერიკელი სოციოლოგი და ეკონომისტი უილიამ ენგდალი თავის სტატიაში „Will Fed Crash Global Financial Markets for Their Great Reset?“ (ჩამოშლის თუ არა ფედერალური სარეზერვო სისტემა გლობალურ ფინანსურ ბაზრებს მათი დიადი გადატვირთვისათვის?) ის პირდაპირ აცხადებს, რომ ამერიკული და მსოფლიო ეკონომიკის კრაზი გარდაუვალია (Engdahl, 2021).

ზემოთქმულის დასტურია 2022 წლის 11 ნოემბრის მთავარი ფინანსური სიახლე, კერძოდ, აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის გადაწყვეტილება საკვანძო განაკვეთის მორიგ ზრდაზე: ფედერალური ფონდების განაკვეთი 4%-მდე გაიზარდა. აღსანიშნავია, რომ ფედერალური სარეზერვო სისტემა ჩვეულებრივ ცვლის განაკვეთს, ამაღლებს ან ამცირებს მას ერთი „საფეხურით“, რომელიც უდრის 25 საბაზისო პუნქტს (0,25%). ახლა კი საკვანძო განაკვეთი ერთდროულად სამი „საფეხურით“, ანუ, 75 საბაზისო პუნქტით გაიზარდა. მანამდე ის 3,25%-ის დონეზე იყო. ეს აშკარა ნიშანია იმისა, რომ რაღაც საგანგებო რამ ხდება ამერიკის ეკონომიკაში. აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს საბაზისო განაკვეთის ზედიზედ მეოთხე ზრდაა. FOMC-ის (ფედერალური ღია ბაზრის კომიტეტის) 2022 წლის 16 მარტის შეხვედრაზე დაფიქსირდა განაკვეთის პირველი ზრდა 0.25%-ით (მანამდე, აშშ-ში „პანდემიის“ გამოცხადების დაწყებიდან, ძირითადი მაჩვენებელი ნულის ნიშნულზე იმყოფებოდა).

ფედერალურმა რეზერვმა თავისი გადაწყვეტილება შეერთებული შტატების რთული ეკონომიკური ვითარებით ახსნა, რასაც უკრაინაში რუსეთის სპეცოპერაციას უკავშირებს. აშშ-ის ცენტრალური ბანკის პრესრელიზში ნათქვამია: „შეჭრა იწვევს უზარმაზარ ადამიანურ და ეკონომიკურ სირთულეებს. შედეგები აშშ-ის ეკონომიკაზე უკიდურესად განუსაზღვრელია. შეჭრა და მასთან დაკავშირებული მოვლენები დამატებით ზეწოლას ახდენს ინფლაციაზე და, სავარაუდოდ, ზეწოლას ახდენს ეკონომიკურ აქტივობაზე“ (Federal Reserve issues FOMC statement, 2022).

ჯერ კიდევ მიმდინარე წლის მარტის შეხვედრის შემდეგ, როცა საკვანძო განაკვეთი ერთი „საფეხურით“ ამაღლდა, ფედ-ის თავმჯდომარემ ჯერომ პაუელმა დაიწყო ბაზრის მონაწილეების ფსიქოლოგიურად მომზადება ფედერალური სარეზერვო სისტემის შემდგომი შესაძლო რადიკალური ნაბიჯებისთვის. მან არაერთ-

ხელ განაცხადა, რომ ამერიკის ეკონომიკას ორი დიდი პრობლემა ემუქრება: ინფლაცია და რეცესია. ინფლაცია უკვე სახეზეა (8,2%), ხოლო რეცესია (ეკონომიკური ვარდნა) ჯერ კიდევ არსებობს, როგორც ალბათობა. რეცესიის წინააღმდეგ საბრძოლველად საჭიროა ზერბილი მონეტარული პოლიტიკის გატარება, ინფლაციასთან საბრძოლველად კი ეს პოლიტიკა უნდა გამკაცრდეს. მეორე შემთხვევაში აუცილებელია საკვანძო განაკვეთის აწევა და ფულის მიწოდების შეკუმშვა. ფედერალურ სარეზერვო სისტემას ესმის, რომ შეუძლებელია ორ ფრონტზე ერთდროულად ბრძოლა და ირჩევს ინფლაციასთან ბრძოლას. მარტში შეერთებულ შტატებში წლიურმა ინფლაციამ 40 წლის განმავლობაში (1982 წლის იანვრიდან) პირველად 8%-ს გადააჭარბა. „ჩვენ გადავდგამთ აუცილებელ ნაბიჯებს ფასების სტაბილურობის დასაბრუნებლად. კერძოდ, თუ დავასკვნით, რომ მიზანშეწონილია ვიმოქმედოთ უფრო აგრესიულად, განაკვეთების 25 საბაზისო პუნქტზე მეტი ოდენობით ზრდით ღია ბაზრის კომიტეტის შეხვედრაზე, ჩვენ ამას გავაკეთებთ“, - განაცხადა პაუელმა (Powel, 2022).

გავიხსენოთ, რომ 2007-2009 წლების ფინანსური კრიზისის დროს ფედ-მა დაიწყო მონეტარული პოლიტიკის სწრაფი შერბილება. პირველ რიგში, მან შეამცირა ძირითადი მაჩვენებელი (ნულამდე დაყვანით). მეორე, მან სწრაფად გაზარდა ფულის მასა (ეკონომიკაში ფულის ემისია სახაზინო და იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების ყიდვით); ამგვარმა ემისიამ მიიღო „რაოდენობრივი შერბილების“ სახელწოდება. ეს ლიბერალური პოლიტიკა გაგრძელდა 2014 წლის მეოთხე კვარტალამდე. ამ დროისთვის აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის აქტივებმა 4,2 ტრილიონ დოლარს გადააჭარბა (შედარებისთვის: 2007 წლის ფინანსური კრიზისის წინა პერიოდში ის 0,8 ტრილიონ დოლარს უდრიდა).

ამის შემდეგ ფედერალურმა რეზერვმა სცადა ჭანჭიკების ნელ-ნელა მოჭერა, მაგრამ ეს ცუდად დასრულდა. მას ეშინოდა რეცესიის. ყველაზე დიდი წარმატება მიღწეულ იქნა 2017-2019 წლებში, როდესაც ფედ-ის აქტივები 10-15%-ით შემცირდა 2014 წლის რეკორდულ მნიშვნელობებთან შედარებით, ხოლო საკვანძო განაკვეთმა 2%-ს ოდნავ გადააჭარბა (მაქსიმალური მნიშვნელობა შენარჩუნდა 2,5%-ის დონეზე 2018 წლის დეკემბრიდან 2019 წლის აგვისტომდე). ჯერ კიდევ 2019 წლის მეორე ნახევარში „პანდემიის“ დაწყებამდე „რაოდენობრივი გამკაცრება“ შეჩერდა და საკვანძო განაკვეთი 1.75%-მდე შეამცირეს. შემდეგ უკვე „პანდემიის“ მსვლელობისას ის 0-0.25%-მდე დასწიეს.

დაახლოებით ორწელიწადნახევრის შემდეგ ჩვენ ვხედავთ „რაოდენობრივი გამკაცრების“ ახალ მცდელობას. ფედ-მა 2021 წლის დეკემბერში გამოაქვეყნა გეგმები ბალანსის აქტივების შემცირებაზე, რომლის სიდიდე იმ დროისთვის 9 ტრილიონ დოლარს უტოლდებოდა. 1 ივნისიდან ფედ-ი ყოველთვიურად ყიდის \$30 მილიარდი დოლარის სახაზინო ობლიგაციებს და \$17.5 მილიარდი დოლარის იპოთეკურ ობლიგაციებს. 1 სექტემბრიდან გაყიდვების მოცულობა გაორმაგდა, ანუ სახაზინო ფასიანი ქაღალდების ყოველთვიური გაყიდვები 60 მილიარდს გაუტოლდა, ხოლო იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების კი - 35 მილიარდს. ეს კიდევ უფრო მასშტაბურია, ვიდრე იყო 2017-2019 წლებში.

მიმდინარე წლის მარტში საბაზისო განაკვეთის გაზრდის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ გამართულ პრესკონფერენციაზე ჯერომი პაუელმა განაცხადა, რომ აშშ-ის ცენტრალური ბანკი ყველაფერს გააკეთებდა იმისათვის, რომ ინფლაცია წლიურ 2%-მდე დაყვანილიყო. მისი სიტყვებით, აშშ-ის ფედერალური

სარეზერვო სისტემა არ განიხილავდა საბაზისო განაკვეთის 75 საბაზისო პუნქტით ზრდას (რაც უპრეცედენტო ფაქტი იყო ისტორიაში). თუმცა ყველაფერი პირიქით მოხდა: ფედერალებმა ფედერალური ფონდების განაკვეთი 75 საბაზისო პუნქტითაც გაზარდა და ჯერჯერობით, წლიურ ინფლაციასაც (რომლის მაჩვენებელი 8%-ს აღემატება) ჯერჯერობით ვერაფერი მოუხერხა, რომ არაფერი ვთქვათ მის 2%-მდე შემცირებაზე.

ფედ-ის მაღალჩინოსნებს შორის ჩვეულებრივად მიღებულია კვლევების ჩატარება მათი მოლოდინების შესახებ მომავალი საკვანძო განაკვეთის შესახებ. მასში ჩატარებული გამოკითხვების მიხედვით, კურსის საშუალო მოსალოდნელი მაჩვენებელი მიმდინარე წლის ბოლოს 1,9%, ხოლო მომდევნოს 2023 წლის ბოლოსთვის კი - 2,8% უნდა ყოფილიყო. როგორც ვხედავთ, აღნიშნული ციფრები საერთოდ აცდენილია რეალობას!

რა შედეგები მოჰყვება ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ 11 ნოემბერს მიღებულ გადაწყვეტილებას საბაზისო განაკვეთის ზრდაზე? რა თქმა უნდა, მოსალოდნელია ინფლაციის გარკვეული შემცირება. შესაძლოა 6 ან თუნდაც 5 პროცენტამდე. აშშ-ის საფონდო ბირჟები გამოფხიზლდნენ. ახალი ამბების შემდეგ Dow Jones-ის ინდექსი 1.10%-ით, S&P 500-ის ინდექსი - 0.96%-ით, NASDAQ Composite-ის ინდექსი - 0.67%-ით გაიზარდა.

აღრე საბაზისო განაკვეთის ზრდა დოლარის გამყარებას ნიშნავდა. თუმცა, ახლა საპირისპირო სურათს ვხედავთ. USDX დოლარის ინდექსი (ინდექსი, რომელიც გვიჩვენებს აშშ დოლარის თანაფარდობას ექვსი სხვა ძირითადი ვალუტის კალათასთან: ევროს, იენის, ფუნტი სტერლინგის, კანადური დოლარის, შვედური კრონასა და შვეიცარიული ფრანკის მიმართ) მკვეთრად დაეცა ფედ-ის შეხვედრის შემდეგ. ასევე, განვითარებადი ბაზრების 23 ვალუტიდან დოლართან მიმართებაში 15 ვალუტა გაძვირდა, მათ შორისაა რუსული რუბლიც. დაფიქსირდა ოქროს ფასის ზრდა. სავარაუდოდ, უახლოეს მომავალში ის გადალახავს ერთ უნციაზე 2000 დოლარის ფსიქოლოგიურ ბარიერს.

ეკონომიკური რეცესიის ტალღა სულ უფრო თვალსაჩინო ხდება. შესაბამისად კი იზრდება უნდობლობა აშშ დოლარისა და ამერიკული წარმოშობის ფინანსური ინსტრუმენტების მიმართ. საბაზისო განაკვეთის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, Goldman Sachs-მა აშშ-ში რეცესიის ალბათობა მომდევნო ორი წლის განმავლობაში დაახლოებით 35%-ის დონეზე შეაფასა, ხოლო მომდევნო 12 თვეში - დაახლოებით 15%-ით. თუმცა, Goldman Sachs-ი თავის შეფასებებში ოპტიმიზმის ელემენტსაც რთავს.

საინტერესოა დამოუკიდებელი ექსპერტების მოსმენაც. მაგალითად, ლოურენს სამერსმა, აშშ-ის ხაზინის ყოფილმა ხელმძღვანელმა, რეცესია აშშ-ის ეკონომიკის ყველაზე სავარაუდო სცენარად მიიჩნია. „შემდეგი ორი წლის განმავლობაში უხეში დაშვების შანსები ახლა აშკარად აღემატება 50%-ს, შესაძლოა ორ მესამედს ან უფრო მეტსაც”, - თქვა სამერსმა Bloomberg-თან ინტერვიუში. The Wall Street Journal-ის აპრილის გამოკითხვამ ამერიკელ ეკონომისტებსა და მეწარმეებს შორის აჩვენა, რომ ისინი აშშ-ში რეცესიის ალბათობას მომდევნო 12 თვეში 28%-ით აფასებენ, წინა წლის 13%-თან შედარებით. ვფიქრობ, 11 ნომბერის საბაზისო განაკვეთის შესახებ ფედერალური ბანკის გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, აღნიშნული ექსპერტები კორექტივებს შეიტანენ თავიანთ შეფასებებში და გაზრდიან ეკონომიკური ვარდნის ალბათობას.

ზაფხულის დაწყებასთან ერთად ამერიკის ცენტრალურმა ბანკმა დაიწყო ასევე თავისი პორტფელიდან სახაზინო და იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა. ეს ნიშნავს ფულადი მასის შთანთქმას. მთლიანობაში, ორმა ქმედებამ - მანიპულაციამ საკვანძო განაკვეთით და ფასიანი ქაღალდების გაყიდვამ - მკვეთრად გაზარდა ეკონომიკის ვარდნის დადგომის რისკი. იმავე ჯეროში პაუელმა 23 ივნისს პირველად აღიარა, რომ არ გამორიცხავს ქვეყანაში რეცესიის ალბათობას (Marte, Mattews, 2022).

აშშ-ის ეკონომიკაში კრიზისის ალბათობაზე სიფრთხილით განაცხადა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის თავმჯდომარემ ქრისტინა გეორგიევამ. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი არ პროგნოზირებს რეცესიას, მაგრამ ახდენს იმის კონსტატაციას, რომ მოხდება ეკონომიკური ზრდის ტემპების შესამჩნევი შემცირება. ამოსავალი შეფასებით, 2022 წელს აშშ-ის ეკონომიკის ზრდა უნდა ყოფილიყო 2,9%. განახლებული შეფასებით ოპტიმისტური სცენარით -1,7%; პესიმისტურით - 0,8%. კ. გეორგიევამ ფრთხილად მიანიშნა რეცესიის შესაძლებლობაზე: „ჩვენ ველით აშშ-ის ეკონომიკის შენელებას. ჩვენ ვაღიარებთ, რომ აშშ-ის რეცესიის თავიდან აცილების გზა ვიწროვდება“ (IMF, 2022).

შეფასებების გაურკვეველობა განპირობებულია იმით, რომ ბაიდენის ადმინისტრაციის ეკონომიკური პოლიტიკა ბუნდოვანი და წინააღმდეგობრივია. სანქციებმა მძიმე დარტყმა მიაყენა განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკებს, მათ შორის, შეერთებულ შტატებს უპრეცედენტო ინფლაციის სახით. ახლა ამერიკაში სერიოზული ბრძოლა მიმდინარეობს ჯო ბაიდენის ინიციატივის ირგვლივ, აკრძალოს ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების ექსპორტი ქვეყნიდან, რათა შეერთებულ შტატებში ბენზინის ფასი შემცირდეს. თუმცა, ეს ნაბიჯი კიდევ უფრო გააძლიერებს ინფლაციას დასავლეთის სხვა ქვეყნებში.

იმავედროულად, ექსპერტების უმეტესობას სჯერა, რომ კრიზისი უახლოეს მომავალში გარდაუვალია. მათ შორის არიან ისეთი ავტორიტეტები, როგორცაა უოლ-სტრიტის ბანკის Golgman Sachs-ის ანალიტიკოსი, ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის პროფესორი ნურიელ რუბინი, რომელმაც იწინასწარმეტყველა 2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისი.

1 ივნისს უმსხვილესი ამერიკული ბანკის JP Morgan Chase-ის ხელმძღვანელმა ჯეიმი დამონმა, ნიუ-იორკში საფინანსო კონფერენციაზე გამოსვლისას გამოხატა სერიოზული შეშფოთება იმ ღრუბლების შესახებ, რომლებიც თავს იყრიან აშშ-ის ეკონომიკის თავზე: „ეს ქარიშხალი... გვიახლოვდება ჩვენ. ჩვენ უბრალოდ კიდევ არ ვიცით, ის იქნება მცირე თუ აღმოჩნდება სუპერქარიშხალი“ (Son, 2022).

ილონ მასკმა იგივე თქვა მაისში: „იქნება თუ არა რეცესია უახლოეს მომავალში? უფრო კი, ვიდრე არა“. ივნისის დასაწყისში მასკმა განაცხადა „ძალიან ცუდ წინათგრძნობებზე“ აშშ-ის ეკონომიკაზე (Crooks, 2022).

ყველა იმ პროგნოზიდან, რომლებიც ეხებოდა აშშ-ში ეკონომიკურ ვარდნას, ყველაზე რეზონანსული აღმოჩნდა დონალდ ტრამპის შეხედულება. 20 ივნისს მან განაცხადა: „ეს ის არაა, რომელიც შეიძლება მოხდეს ორ წელიწადში... ჩვენ უკვე რეცესიის მდგომარეობაში ვიმყოფებით“ (Weaver, 2022). ტრამპის განცხადება სულაც არაა ეპატაჟური. ამერიკის ყოფილმა პრეზიდენტმა გამოხატა ის, რასაც ამერიკელების უმეტესობა გრძნობს. 17 ივნისს Newsweek-მა გამოაქვეყნა ქვეყანაში საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვის მორიგი შედეგები. გამოკითხვა ჩატარდა ეკონომიკური ოპტიმიზმის ინდექსის შეფასების ფარგლებში IBD/TIPP-სგან (შენიშვნა:

Investor's Business Daily (IBD), TechnoMetrica Institute of Policy and Politics (TIPP) - ეკონომიკური ოპტიმიზმის ინდექსია, რომელიც აფასებს ეკონომიკური პირობების შედარებით დონეს, მათ შორის, ექვსთვიან ეკონომიკურ პერსპექტივებს, პერსონალურ ფინანსურ პერსპექტივებსა და ნდობას ფედერალური ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართ. 50.0-ზე მაღალი დონე მიუთითებს ოპტიმიზმზე, ხოლო დაბალი - პესიმიზმზე). ამ ინდექსის მნიშვნელობა ივნისში იყო შემდეგი: ამერიკელების 53% თვლიდა, რომ მათი ეკონომიკა უკვე შევიდა რეცესიაში, გამოკითხულთა 25%-ს კი უჭირდა შეფასება და რესპოდენტთა მხოლოდ 20% თვლიდა, რომ ქვეყანაში რეცესია არ იყო (Fung, 2022).

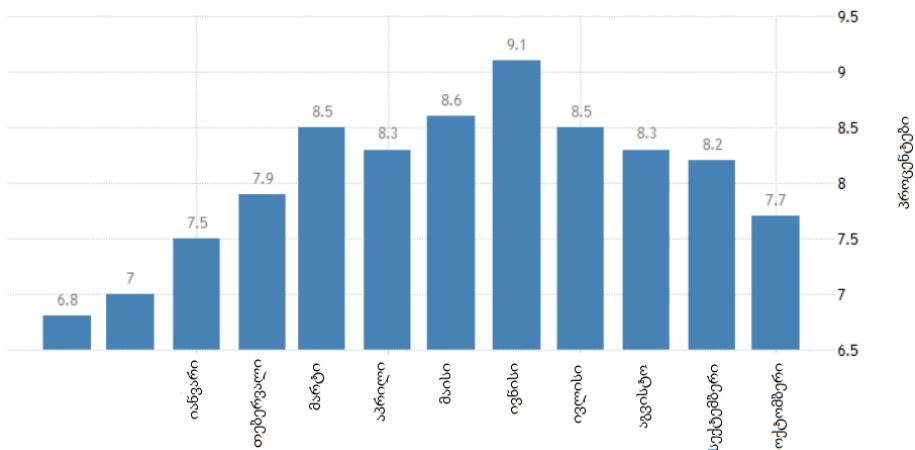
მაისთან შედარებით სახეზეა პესიმიზმის ზრდა. Newsweek-ი ამას ხსნის შემდეგნაირად: მაისის ბოლოსა და ივნისის დასაწყისში ინფლაციამ 40-წლიან მაქსიმუმს მიაღწია; დოუ-ჯონსის ინდექსი ივნისის შუაში 30.000-ზე ქვემოთ დაეშვა წლინახევრის განმავლობაში პირველად. აშშ-ის საფონდო ბაზარი ივნისში პირველად, ჯო ბაიდენის პრეზიდენტობის პერიოდში პირველად გახდა „დათვების“ (ანუ, ფინანსურმა სპეკულიანტებმა დაიწყეს საფონდო ინდექსის შემცირებაზე თამაში). ასეთ სახელს ის იძენს იმ შემთხვევაში, როცა ინდექსები არანაკლებ 20 პროცენტით ეცემა საკმაოდ დროის მანძილზე და ნარჩუნდება დაბალ დონეზე. ასეთი ვარდნა კი ეკონომიკის ვარდნის სიგნალია.

გლობალური ანტიინფლაციური პოლიტიკის შედეგები

უკვე რამდენიმე თვეა, რაც აშშ-ში ინფლაციის წლიური ტემპი, მიუხედავად მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრებისა, მიზნობრივზე (2-3%) ბევრად მაღალია. 2022 წელს ფასების ინფლაციური ზრდის ყოველთვიური მაჩვენებლები აშშ-ში ასე გამოიყურება (იხ. ნახ. 2): იანვარი - 7,5%; თებერვალი - 7,9%; მარტი - 8,5%; აპრილი - 8,3%; მაისი - 8,6%; ივნისი - 9,1% (ივნისის ბოლოს ინფლაციამ ბოლო 40 წლის განმავლობაში ახალ მაქსიმუმამდე მიაღწია. ეს ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია 1981 წლის დეკემბრის შემდეგ); ივლისი - 8,5%; აგვისტო - 8,3%; სექტემბერი - 8,2%; ოქტომბერი - 7,7%.

ნახ. 2.

ინფლაციის ყოველთვიური მაჩვენებლები აშშ-ში (2022 წლის იანვარი-ოქტომბერი)

წყარო: <https://tradingeconomics.com/united-states/inflation-cpi>

უსიამოვნო სურათის ერთგვარად გასწორების მიზნით, აშშ-ს შრომის დეპარტამენტმა დაიწყო ე.წ. საბაზო ინფლაციის გამოთვლა. ანუ, ფასების ზრდა ისეთი სასაქონლო ჯგუფების გაუთვალისწინებლად, როგორცაა ენერგომატარებლები და სურსათი. ასეთმა საბაზისო ინფლაციამ ასევე საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელი შეადგინა - 5,9% ივნისში. რაც შეეხება სურსათსა და ენერგომატარებლებს, ისინი მხედველობაში არ არის მიღებული, მათ განიხილავენ, როგორც „დამამახინჯებელ ფაქტორებს“. მაგალითად, აშშ-ის პრეზიდენტმა ჯო ბაიდენმა ამერიკაში არსებულ ფასების ინფლაციურ ზრდას უწოდა „პუტინის“ გადასახადი“ (Nelson, 2022).

პრეზიდენტი ჯო ბაიდენი და აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის თავმჯდომარე ჯერომი პაუელი თვლიან, რომ ეკონომიკის სფეროში ამერიკის ორი მთავარი საფრთხე რეცესია და ინფლაციაა. მაგრამ, თუ რეცესია ჯერ კიდევ სადღაც მკრთალად ანათებს ჰორიზონტზე, ინფლაცია ყოველდღიურადაა შესამჩნევი მილიონობით ამერიკელისათვის.

ამიტომ, ჯერომი პაუელმა და მის დაქვემდებარებაში არსებულმა ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ აირჩიეს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გამკაცრების კურსი - ინფლაციის წინააღმდეგ ბრძოლის ნაცადი საშუალება. აქამდე, გარკვეული წყვეტით, ფედერალური სარეზერვო სისტემა 2008 წლიდან ატარებდა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შერბილების კურსს. უპირველეს ყოვლისა, ეს გამოიხატებოდა იმაში, რომ თანდათანობით მცირდებოდა საკვანძო საპროცენტო განაკვეთი, რომელიც თითქმის ნულოვან ნიშნულამდე იქნა დაყვანილი. მეორე, ადგილი ჰქონდა ფულადი მასის ზრდას; ის ხორციელდებოდა ამერიკული ცენტრალური ბანკის მიერ ფინანსურ ბაზარზე სახაზინო ობლიგაციებისა და იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების შესყიდვებით. ამგვარი პოლიტიკის შედეგად (რომელსაც რაოდენობრივი შერბილება ეწოდა) აშშ-ის ფედ-ის აქტივები 2007 წლის ბოლოსათვის არსებული 0,8 ტრლნ დოლარიდან 8,9 ტრლნ დოლარამდე გაიზარდა 2022 წლის დასაწყისისათვის. ერთი სიტყვით, ადგილი ჰქონდა მის 11-ჯერ ზრდას. მასასადამე, თითქმის ამავე რაოდენობით გაიზარდა დოლარის მასაც.

2020 წლის დასაწყისიდან 2022 წლის დასაწყისამდე პერიოდში ამერიკის ცენტრალური ბანკის საკვანძო განაკვეთი იმყოფებოდა პლინტუსის დონეზე: ის შეადგენდა 0-0,25%-ს. და აი, 2022 წლის თებერვლიდან აშშ-ის ფედ-ი მკვეთრად გამოცოცხლდა. თავის გამოსვლებში ყოველთვის ფრთხილი ჯერომი პაუელი უცებ უფრო გაბედული გახდა. მან მისთვის დამახასიათებელი ნახევრადმინიშნებებისა და ორაზროვნების გარეშე განაცხადა: ფედერალური სარეზერვო სისტემა ირჩევს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გამკაცრების კურსს და მას გაატარებს იმდენად, რამდენადაც საჭირო იქნება ინფლაციის აღმოსაფხვრელად (უფრო სწორად, მისი ტემპის 2-3 პროცენტამდე შესამცირებლად).

16 თებერვალს აშშ-ის ფედ-ის ღია ბაზრის კომიტეტმა (FOMC) საკვანძო განაკვეთი 0,25 პროცენტული პუნქტით (25 საბაზისო პუნქტით) გაზარდა და მან 0,25-0,5% შეადგინა.

შემდგომი ნაბიჯი გადაიდგა 4 მაისს, როცა საკვანძო განაკვეთი ორი სტანდარტული „საფეხურით: (ანუ, 50 საბაზისო პუნქტით) იქნა ამღლებული და ის 0,75-1% გახდა.

კიდევ ერთი ნაბიჯი გადაიდგა 16 ივნისს. ამ ნაბიჯმა დიდი რეზონანსი გამოიწვია როგორც აშშ-ში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. ფედერალურმა სარეზერვო

სისტემამ საკვანძო განაკვეთი ერთბაშად სამი „საფეხურით“ (75 საბაზისო პუნქტით) გაზარდა და მან 1,5-1,75% შეადგინა. ბოლოს ამგვარი სამ „საფეხურიანი“ ნახტომი ფედერალურმა სარეზერვო სისტემა 1994 წელს განახორციელა. 27 ივლისს ფედერალურმა ღია ბაზრის კომიტეტმა კიდევ ერთი ნაბიჯი გადადგა საკვანძო განაკვეთის ზრდის მიმართულებით. მან კიდევ ერთხელ გაზარდა საკვანძო განაკვეთი სამი „საფეხურით“ - 2,25-2,50%-ს. ამის შემდეგ ჯერ სექტემბერში მოხდა ფედერალური ფონდების განაკვეთის 3,25%-მდე ზრდა, ხოლო 11 ნოემბრს ის 4%-მდე გაიზარდა. ე.ი., ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ თავისი არსებობის 109 წლის მანძილზე პირველად განახორციელა 75 საბაზისო პუნქტით საბაზისო განაკვეთის ზედიზედ ოთხჯერ ზრდა!

საკვანძო განაკვეთის ამაღლება ივსება „რაოდენობრივი გამკაცრებისკენ“ მიმავალი ნაბიჯებით. ეს უკანასკნელი გულისხმობს ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ საკუთარი პორტფელიდან იმავე სახაზინო და იპოტეკური ფასიანი ქაღალდების გაყიდვას, რომელსაც ის წლების განმავლობაში აგროვებდა. 30 მილიარდი დოლარის სახაზინო ობლიგაციებისა და 17,5 მილიარდი აშშ დოლარის იპოთეკით უზრუნველყოფილი ფასიანი ქაღალდების ყოველთვიური გაყიდვები განხორციელდა ზაფხულის განმავლობაში. სექტემბერში ფასიანი ქაღალდების გაყიდვების მოცულობა გაორმაგდება - 60 მლრდ დოლარამდე სახაზინო ობლიგაციების მოზიდვით და 35 მლრდ დოლარამდე იპოთეკური ფასიანი ქაღალდების მიხედვით (Federal Reserve, 2022).

დასკვნა

ანალიტიკოსებს უჩნდებათ კითხვები: რამდენად ძლიერია ამერიკის ეკონომიკის ორგანიზმი, შეძლებს თუ არა ის გაუძლოს ინფლაციის საწინააღმდეგო წამალს, რომელსაც ეწოდება „მონეტარული გამკაცრება“? ზოგიერთი ვარაუდობს, რომ წამლის მიმდინარე დოზაც კი მძიმე შედეგების მომტანია. Morgan Stanley-ის მთავარი სტრატეგი აშშ-ის აქციების სფეროში მაიკლ უილსონი თვლის, რომ ამჟამად ინვეტორებმა არ უნდა დააბანდონ თავიანთი ფული აქციებში, მიუხედავად საფონდო ბაზრის ნახტომისებური ზრდისა ფედ-ის გადაწყვეტილებით განაკვეთის 75 საბაზისო პუნქტით ზრდის შემდეგ. ამერიკული აქციების ბაზარი გააგრძელებს ვარდნას ეკონომიკური რეცესიის გამო, გვაფრთხილებს უილსონი. „ბაზარი ყოველთვის იზრდება, როგორც კი ფედ-ი ამაღლებს განაკვეთს, მაგრამ, ვიდრე არ დაიწყება რეცესია. ნაკლებსავარაუდოა, რომ ამ ჯერზე ადგილი ქონდეს ფედ-ის მიერ განაკვეთის ზრდის კამპანიის დასასრულსა და რეცესიას შორის დიდ შუალედს“ - განაცხადა მან (Landsman, 2022).

ექსპერტთა ნაწილი კი მიიჩნევს, რომ ამერიკული ეკონომიკის ორგანიზმი მოკლევადიან მკურნალობას აიტანს (საკვანძო განაკვეთის, მაქსიმუმ, კიდევ ორისამი „საფეხურით“ ამაღლებას). მაგრამ, თუ უკრაინაში საომარი მოქმედებები გაჭიანურდება, მაშინ ენერგომატერებლებსა და სურსათზე ფასები მსოფლიო ბაზრებზე დარჩება უპრეცედენტოდ მაღალ დონეზე. მაშინ კი, თუ აშშ-ის ფედ-ი გაზრდის საკვანძო განაკვეთს ფედერალური ღია ბაზრის კომიტეტის მომდევნო სხდომაზე მიმდინარე წლის დეკემბრის ბოლოს თუნდაც ოთხი საფეხურით, ინფლაცია ამერიკაში ვერ აღმოიფხვრება. სამაგიეროდ, ეს გამოიწვევს სერიოზული რეცესიის პროვოცირებას. ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ ამგვარად პროვოცირე-

ბული ეკონომიკური კრიზისის დამანგრეველი შედეგების შეფასება კი უკიდურესად რთულია.

ასეთი კრიზისის ერთადერთი „პლუსი“ შეიძლება იყოს მხოლოდ ის, რომ ფასები ეკონომიკის დეპრესიის ფაზაში შესვლის შემთხვევაში (რეცესიის შემდგომ ეტაპზე) დაიწყებს ვარდნას. ინფლაციაც დამარცხდება. თუმცა, ინფლაციასთან ბრძოლის ეს გზა იგივეა, რაც თავის ტკივილის „მკურნალობისა“ გილიოტინით.

აი რას გვაუწყებს აშშ-ის ვაჭრობის დეპარტამენტის მაკრო მონაცემები 2022 წლის მეორე კვარტალის შედეგების მიხედვით. აშშ-ის ეკონომიკა მეორე კვარტალში 0,9%-ით შემცირდა წლიურ ტემპზე გაანგარიშებით. აღსანიშნავია, პირველ კვარტალში აშშ-ის GDP 1,6%-ით შემცირდა. ორი კვარტალის ერთმანეთის მიყოლებით მთლიანი სამამულო პროდუქტის შემცირება შეესაბამება რეცესიის ტექნიკურ განსაზღვრებას. რეცესიის დადგომაზე ასევე გვაუწყებს ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ბიურო (NBER) და რეცესიის მისეული განსაზღვრება განსხვავდება ტექნიკურისგან. NBER-ისათვის რეცესიას წარმოადგენს ეკონომიკური აქტივობის არსებითი შემცირება მთელი ეკონომიკის მასშტაბით, რომელიც გრძელდება რამდენიმე თვე. კერძო სექტორის ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში მეორე კვარტალში 3,9%-ით შემცირდა, ხოლო ფედერალური მთავრობის დანახარჯები - 1,9%-ით.

ამგვარად, 2022 წელს მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების მიერ მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრებას ჯერ-ჯერობით არ მოჰყოლია ინფლაციის ფაქტობრივი ტემპის მიზნობრივამდე ოდნავ მიახლოებაც კი, სამაგიეროდ, მსგავსი პოლიტიკის შედეგად სულ უფრო იზრდება გლობალური ეკონომიკური კრიზისის მორიგი ტალღის პროვოცირების ალბათობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Crooks Nathan, May 17, 2022. Musk Sees US as ‘Probably’ in Recession Lasting Up to 18 Months <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-16/musk-sees-us-as-probably-in-recession-lasting-up-to-18-months>
- Engdahl William F. (2021). Will Fed Crash Global Financial Markets for Their Great. 15 December, 2021. [Reset?https://journal-neo.org/2021/12/15/will-fed-crash-global-financial-markets-for-their-great-reset/](https://journal-neo.org/2021/12/15/will-fed-crash-global-financial-markets-for-their-great-reset/)
- Federal Reserve issues FOMC statement, (2022). Implementation Note issued May 4, 2022. <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20220504a1.htm>
- Federal Reserve, (May 04, 2022). Plans for Reducing the Size of the Federal Reserve's Balance Sheet. <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20220504b.htm>
- Fung Katherine, June 17, 2022. Economy Is Already Collapsing, Majority of Americans Believe. <https://www.newsweek.com/economy-already-collapsing-majority-americans-believe-1716958>
- <https://reosh.ru/valentin-katasonov-o-mirovoj-ekonomike-v-2022-godu-i-ob-ekonomicheskix-prognozax.html>
- <https://russtrat.ru/reports/25-yanvary-a-2022-0010-8316>
- <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/fomcprojtabl20211215.pdf>
- <https://www.fondsk.ru/news/2022/06/27/ekonomicheskij-krizis-v-ssha-uzhe-nachalsja-56539.html>
- <https://www.fondsk.ru/news/2022/07/29/uzhe-neskolko-mesjacev-amerikanskuju-ekonomiku-muchaet-nesterpimaja-infljacija-56811.html>

- IMF, United States of America: Concluding Statement of the 2022 Article IV Mission, June 24, 2022. https://www.imf.org/en/~/link.aspx?_id=9FEC8FF28C484BEE9CF16096EF374780&_z=z
- Landsman Stephanie, (Jul 27 2022). Market jump after Fed rate hike is a ‘trap,’ Morgan Stanley’s Mike Wilson warns investors. <https://www.cnn.com/2022/07/27/market-jump-after-fed-hike-is-trap-morgan-stanley-warns-investors-.html>
- Marte Jonnelle and Matthews Steve, June 23, 2022, Powell Hammers Home ‘Unconditional’ Commitment to Cool Prices. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-23/powell-hammers-home-unconditional-commitment-to-cool-prices>
- Nelson Steven, (June 9, 2022). Biden approval sinks to 22% among young adults, 24% among Hispanics: poll. <https://nypost.com/2022/06/09/biden-approval-at-22-among-young-adults-24-among-hispanics-poll/>
- Norresrad F. (2021). Assets of central banks globally 2002-2020. 21 December, 2021. <https://www.statista.com/statistics/421201/assets-of-central-banks/#:~:text=The%20total%20assets%20of%20central,U.S.%20dollars%20as%20of%202019>
- Powell Jerome H., (2022). Restoring Price Stability, March 21, 2022. <https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/powell20220321a.htm>
- Son Hugh, PUBLISHED WED, JUN 1 2022. Jamie Dimon says ‘brace yourself’ for an economic hurricane caused by the Fed and Ukraine war. <https://www.cnn.com/2022/06/01/jamie-dimon-says-brace-yourself-for-an-economic-hurricane-caused-by-the-fed-and-ukraine-war.html>
- Summary of Economic Projections, Federal Open Market Committee. (2021).
- Weaver Margaret, June 6, 2022. Trump Blasts Biden's Economy as „Recession“: „What They're Doing Is Crazy“. <https://www.newsweek.com/trump-blasts-bidens-economy-recession-what-theyre-doing-crazy-1717467>
- World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files (2019). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
- Катасонов Валентин, (15.06.2022). Сначала «налог Путина», затем «рецессия Путина»... <https://www.fondsk.ru/news/2022/06/15/snachala-nalog-putina-zatem-recessia-putina-56443.html>

Malkhaz Chikobava

Associate Professor

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University;

Nazira Kakulia

Associate Professor

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University;

Tea Lazarashvili

Associate Professor

Caucasus International University,

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

ANTI-INFLATIONARY POLICY OF THE CENTRAL BANKS OF THE LEADING COUNTRIES AND THE THREAT OF A GLOBAL RECESSION

DOI : [10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Chikobava.Kakulia.Lazarashvili](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Chikobava.Kakulia.Lazarashvili)

Expanded Summary

Back in the early autumn of 2021, most analysts and experts were confident that the next 2022 would be better than the previous one. But in the last quarter of 2021, unexpectedly for many, the International Monetary Fund and the World Bank made downward adjustments to the estimate of global GDP growth for 2022. The fact is that the decision of the US Federal Reserve System, which was made in November-December 2021, came as a shock to many. On November 3, 2021, the Federal Reserve announced that it was ending its quantitative easing program and on December 15 announced that it would double the rate of contraction. For financial market participants and businesses, this decision was a very serious signal to raise expectations of another serious wave of the global economic downturn.

At a press conference following the decision to raise the base rate in March this year, Jerome Powell said that the US central bank would do everything to bring annual inflation down to 2%. According to him, the US Federal Reserve is not considering raising the base rate by 75 basis points. However, the opposite happened: the Fed raised the federal funds rate by 75 basis points four times in a row, and so far annual inflation of more than 8% has not been able to do anything, let alone reduce it to 2-3%.

Over the past half century, the US economy has experienced several crises. The latest of these crises is the 2008-2009 crisis. It was then that the "printing machine" of the US Federal Reserve System was set in motion at extremely high speed, to justify which the term "quantitative easing" was coined.

If at the end of 2007 the assets of the Federal Reserve System amounted to a little over \$800 billion, then by October 2014 (when the third "quantitative easing" program ended), they had already reached \$4.5 trillion. The expansion of the money supply was carried out mainly through the purchase of Treasury and mortgage-backed securities in the stock markets by the Federal Reserve.

In seven years, the money supply created by the "printing machine" of the Federal Reserve has grown almost fivefold. And this at a time when the mass of goods produced by the US economy has increased by only 20% during this time. According to all the laws of economic science, unbridled inflation, or at least hyperinflation, should have begun. And this did not happen for the simple reason that all the production of the typewriter went to the stock markets, which inflated the "bubbles" of stock indices. The latter periodically exploded, which caused strong fluctuations in the American economy.

"Quantitative easing" entailed another dangerous risk: the astronomical amount of "greenbacks" in the US and world markets contained the danger that one day the dollar could depreciate sharply and lose its status as a world currency. Consequently, the shareholders of the Federal Reserve will lose their power over the American and global economies.

Since the end of 2014, the Federal Reserve has been trying to reduce the money supply. It went really bad. By the end of 2019, it was possible to reduce the assets of the US Federal Reserve System to only \$3.9 trillion. By March 2020, the so-called. "COVID-19 pandemic". In the same month, the Fed announced the start of a new round of quantitative easing. By November 2021, Federal Reserve assets reached \$8.7 trillion. That is, in just two years it has increased by 2.2 times.

By the way, since the beginning of the “pandemic”, many central banks have been acting like the Federal Reserve System, i.e. expand their own production of "typewriters". The assets of all central banks in the world increased from \$30.5 trillion to \$41.9 trillion from the end of 2019 to the end of 2020 (i.e. by 37%) (Norrestad, 2021). By 2021, the total assets of all central banks will reach \$45 trillion.

Of course, central banks that issue reserve currencies, such as the European Central Bank, the Bank of Japan, the Bank of England, the People's Bank of China, the Swiss National Bank and others, have shown the greatest issuing activity. For example, the European Central Bank doubled its assets in about two years of the “pandemic”, reaching 8.7 trillion euros in November. The total assets of four central banks - the US Federal Reserve, the European Central Bank, the People's Bank of China and the Bank of Japan - reached about \$31 trillion by the end of 2021, and at the beginning of 2020 their volume reached \$20. trillion

Analysts and experts tried to guess how long the leading central banks will be able to continue such a policy of "quantitative easing". There are several versions of the alternative currency system, which we will not discuss now. We only note that the experts named such options as the revival of the gold standard in one form or another, the replacement of "old" dollars with "new" ones, the creation of a supranational monetary unit, etc.

At the beginning of this year, a sharp tightening of monetary policy began, which was caused by provoking global inflation. Despite the tightening of monetary policy by the central banks of the leading countries, inflation is still far from the target level (2-3% per year) (see Table 1).

Table 1

Annual Inflation Rates In The Leading Countries Of The World
(as of October 2022)

Countries	Inflation rate (%)
USA	8,2
United Kingdom	11,1
Germany	10,4
France	6,5
Italy	11,8
Spain	9,5
European Union	11,5
Japan	3,7

Source: <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>

According to experts, these decisions mean that the global economic crisis will break out in the near future. If we take into account the accumulated imbalances in the world economy, first of all, the total world debt, which, according to the International Financial Institute, exceeds \$300 trillion, the crisis will be very unusual. In terms of its devastating consequences, it will surpass all post-war crises and will probably surpass the most severe world crisis in the history of capitalism - the so-called "The Great Depression".

The annual inflation rate in the United States, despite the tightening of monetary policy, has been significantly exceeding the target (2-3%) for several months now. In 2022, the monthly price inflation rate in the US will look like this (see Fig. 2): January - 7.5%; February

- 7.9%; March - 8.5%; April - 8.3%; May - 8.6%; June - 9.1% (at the end of June, inflation reached a new high over the past 40 years. This is the highest rate since December 1981); July - 8.5%; August - 8.3%; September - 8.2%; October - 7.7%.

President Joe Biden and US Federal Reserve Chairman Jerome Powell believe that the two main economic threats to America are recession and inflation. But while recession still looms dimly on the horizon, inflation is a daily reality for millions of Americans.

Therefore, Jerome Powell and the Federal Reserve under him chose a course of tightening monetary policy - a tried and true means of combating inflation. So far, with some pauses, the Federal Reserve has been easing monetary policy since 2008. First of all, this was manifested in a gradual decrease in the key interest rate, which was reduced to almost zero. Secondly, the money supply has increased; It was carried out by the American central bank in the financial market through the purchase of Treasury bonds and mortgage-backed securities. As a result of this policy (called quantitative easing), US Fed assets rose from \$0.8 trillion at the end of 2007 to \$8.9 trillion by early 2022. In a word, there was an 11-fold increase. Therefore, the mass of the dollar increased by almost the same amount.

In the period from the beginning of 2020 to the beginning of 2022, the key rate of the Central Bank of America was at the plinth level: it was 0-0.25%. And since February 2022, the US Federal Reserve has revived sharply. Jerome Powell, always cautious in his words, suddenly dared. He said without half-hints and ambiguity: the Federal Reserve System chooses a course to tighten monetary policy and will carry it out to the extent necessary to eliminate inflation (more precisely, to reduce its level to 2-3 percent).

On February 16, the Federal Open Market Committee (FOMC) raised the key interest rate by 0.25 percentage points (25 basis points) to 0.25-0.5%.

The next step was made on May 4, when the key rate was raised by two standard steps: (ie. by 50 basis points) to 0.75-1%.

Another step was taken on June 16. This step caused a great resonance both in the USA and abroad. The Fed raised the key rate by three "steps" (75 basis points) at once, and it amounted to 1.5-1.75%. The last such three-step jump was implemented by the Federal Reserve System in 1994. On July 27, the Federal Open Market Committee made another step toward raising the key rate. He once again raised the key rate to three "steps" — 2.25-2.50%. This was followed by an increase in the federal funds rate to 3.25% in September, and on November 11 it was increased to 4%. In other words, the Federal Reserve System for the first time in 109 years of its existence has carried out four successive rate increases of 75 basis points!

The increase in the key rate is accompanied by a movement towards "quantitative tightening". The latter includes the sale of the Federal Reserve System from his own portfolio of those treasury and mortgage securities that he has accumulated over the years. Monthly sales of treasury bonds worth 30 billion dollars and mortgage-backed securities worth 17.5 billion dollars took place during the summer. In September, the volume of bond sales will double to 60 billion US dollars in the form of treasury bonds and 35 billion US dollars in the form of mortgage-backed securities.

Analysts are asking questions: how strong is the US economy, can it withstand the anti-inflationary drug called "monetary tightening"? By most estimates, monetary tightening is highly likely to trigger a much deeper and more damaging global recession than the 2008-2009 crisis.

Key words: *Federal Reserve, quantitative easing, federal funds rate, key rate, global inflation, quantitative tightening, mortgage-backed securities, derivatives, global recession.*

Emir Eteria
Doctor of Economics,
Professor at Caucasus University

ECONOMIC GLOBALIZATION AND DEGLOBALIZATION TRENDS DURING 2005-2019

DOI: [10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Eteria](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Eteria)

Annotation: *Deglobalization trends in the world economy are the most discussed issues since the global financial crisis of 2007-2008. Globalization of trade and capital are the foundations of economic globalization. It is noteworthy that the EU, NAFTA and ASEAN (plus Japan, China and Republic of Korea) are major integration groups and countries in the modern world economy, which control a significant part of world trade and Foreign Direct Investments (FDI). Therefore, deglobalization of trade and capital movement should be observed in the trade and FDI data of these integration groups/countries. However, analyzed data on trade and investments for the period of 2005-2019 does not reveal any lasting declining trends, which could be considered as a sign of irreversible deglobalization of the world economy.*

Keywords: *Globalization, Deglobalization, Trade, Investments, EU, NAFTA, ASEAN.*

1. Introduction

The period from the beginning of the 1990s till the 2007-2008s global financial crisis could be considered as a period of triumph of neoliberal economic globalization. Noteworthy that most of the publications on globalization were issued during this period. In light of the global financial crisis debates on the inevitability of deglobalization of the economy have intensified. It should be noted that COVID-19 further reinforced these debates. The major causes of the increase of the deglobalization debates were the dramatic results of the global financial crisis for developed as well as developing countries on the one hand and the increasing gap between developed and developing countries on the other. Therefore, a critical approach toward neoliberal globalization has become attractive for economists as well as non-economists. Noteworthy that despite active discussions on deglobalization and many publications on this issue, there isn't a common opinion among fierce critics of globalization on the inevitability of deglobalization. It is clear, that Globalization provoked many issues related to inequality as well as increasing gap between countries, that enhanced controversies about globalization.

It has been widely recognized that globalization has changed many aspects of the economic performance of developed as well as developing countries. Globalization has many closely interrelated dimensions such as economic, political, social, technological, cultural, etc. However, economic globalization could be considered as a basis for the development of other dimensions of globalization. Noteworthy that opinions on the essence of economic globalization as well as the effects of globalization on economic performance differ significantly among scholars of globalization.

It is clear, that trade and investments are driving forces of economic globalization and therefore, deglobalization processes first of all should be reflected in the data on trade and investments. Accordingly, in the first part of the article key features of globalization and deglobalization are reviewed, next parts of the article are devoted to the analysis of trade and investment data by selected integration groups/countries (EU, NAFTA, ASEAN (plus Japan, China and Republic of Korea)). Therefore, the article focuses on the regional and global level of analysis rather than the country level. A country-level analysis always does not reflect adequately the dynamics of developments in the world economy such as globalization and

deglobalization. In addition, at the country level signs of deglobalization could be observed due to internal economic developments and policy changes rather than fluctuations in the international economic environment. According to the data from the United Nations Trade and Development Conference (UNCTAD) major share (more than 70%) of world merchandise exports as well as imports belongs to the EU, NAFTA and ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea). Moreover, in 2005 almost 80% of Foreign Direct Investments belonged to the EU, NAFTA and ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea). Therefore, the article is focused on the trade and investment performance of these regional integration groups/countries. It is clear, that deglobalization tendencies if any, should be reflected in the trade and investments data of these regional integration groups. However, it also should be noted that the finding of some pieces of evidence of deglobalization processes does not mean rejection of globalization itself.

2. Economic Globalization and Deglobalization: a short review of key definitions

To confirm or reject the deglobalization process the first step is to describe globalization itself. Since the 1990s the word “globalization” has been frequently used in many sciences from economics and business studies to sociology, from political sciences to history, geography, etc. It should be noted that there is no single definition of globalization [see IMF, 1997, 2008; World Bank, 1997; Hirst and Thompson, 1999; Held and McGrew (eds), 2000; Castels, 2000; Frenkel, 2000; Stiglitz, 2002, 2007; Frieden, 2006; Bhagwati, 2004; Wolf, 2005; Scholte, 2005; Friedman, 2007; Di Mauro., Dees., and McKibbin (eds), 2008; Rodrik, 2011; Lechner and Boli (eds), 2015; Baldwin, 2016; Roberts and Lamp, 2021; etc].

At the beginning of the 1990s, as Frieden [2006: 412] pointed out, “interests, and the ideas, favorable to economic globalization dominated world economics and politics. The globe was once again capitalist, and capitalism was once again Global”. Noteworthy that to some extent, Globalization has replaced the word “internationalization”, which was used to describe and explain increased economic relations between countries. Since then many economists, as well as non-economists, have defined globalization in various ways. As Scholte [2005: 16-17] pointed out, Globalization has been described as internationalization, liberalization, universalization, westernization, etc., however, “these definitions are in some ways related and to some extent overlapping, but their emphases are substantially different”. Accordingly, various definitions of globalization demonstrate the comprehensive nature of the globalization process and therefore, Social scientists have applied different approaches to globalization. However, some scholars deny even the existence of globalization and argue that the modern world economy is internationalized, not globalized [Hirst&Thompson, 1999]. It is clear, that economists mostly focus on the economic dimension of globalization and accordingly, there are many definitions of economic Globalization, including definitions by International economic organizations, such as International Monetary Fund (IMF). It also should be noted there isn't a common view on the effects of globalization on economic performance of developed as well as developing countries inside the economic profession. Many scholars (Stiglitz, Rodrik, Hirst, Thompson, etc.) express their skeptical views on globalization, especially on the neoliberal approach to globalization. However, as Roberts and Lamp [2021: 3] pointed out “From the collapse of the Soviet Union until the global financial crisis in 2008, the dominant narrative in the West highlighted the benefits of economic globalization”.

Among many definitions of globalization, this article relays three of them, which are interrelated. The first definition comes from the International Monetary Fund, which describes globalization as “...growing economic interdependence of countries worldwide through the increasing volume and variety of cross-border transactions in goods and services and of international capital flows, and also through the more rapid and widespread diffusion of technology” [IMF,

1997: 45]. In 2008s publication on globalization IMF describes globalization as “increasing integration of economies around the world, particularly through the movement of goods, services, and capital across borders” (IMF, 2008). The second definition of globalization belongs to Stiglitz, a skeptic of globalization, especially on neoliberal globalization. According to Stiglitz [2007: 4] economic globalization “entails the closer economic integration of the countries of the world through the increased flow of goods and services, capital, and even labour”. The third definitions belong to Bhagwati, who is a proponent of economic globalization. According to Bhagwati economic globalization is “integration of national economies into the international economy through trade, direct foreign investment (by corporations and multinationals), short-term capital flows, international flows of workers and humanity generally, and flows of technology [Bhagwati, 2004: 3]. Increasing integration and interdependence are a result of trade liberalization starting with the signing of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). It is clear that without this agreement there would be no economic globalization at all. In the framework of the GATT all achievements on trade liberalization in combination with technological developments formed a basis for globalization, which at the end of the 1980s become inevitable. Therefore, trade globalization is the first and most developed form of economic globalization in general. The next form of economic globalization includes the globalization of capital movement, which intensified since the beginning of the 1990s.

As mentioned before publications on deglobalization have drastically increased since the Global Financial Crisis of 2007-2008. As in the case of globalization, there are also many descriptions of deglobalization. Witt [2019: 1054] describes deglobalization as “...the process of weakening interdependence among nations”. According to this Author “...we should observe that, on average, countries rely less on goods and services or on investment from other countries, relative to levels of domestic economic activity” and “... trade and investment flows as percentages of GDP should be declining” [Witt, 2019: 1055]. Witt analyses the Deglobalization process in the light of two major theories in International Relations (Liberalism and Realism) and their implications for International Business. Herrero [2019: 42] in the article “From Globalization to Deglobalization: Zooming into Trade” concludes that “After decades of increasing globalization both in trade, capital flows but even people to people movements, it seems the trend has turned towards deglobalization”. Kim et al. [2020: 83] analyzing deglobalization processes based on panel data from 1970 to 2017 for developed and developing countries find that “Deglobalization is more apparent in developed countries than in developing countries, and the deglobalization trend will continue in diverse formats”. Flejterski [2018: 85] analyzing globalization and deglobalization processes supposes that “One thing is certain - globalization and deglobalization will long be the subject of great controversy, and sometimes also spectacular protests”.

According to these definitions, the keywords describing globalization are integration and interdependence, while in the case of deglobalization, the word “integration” should be replaced by disintegration or fragmentation and the word “interdependence” by lessening interdependence among countries in the world economy.

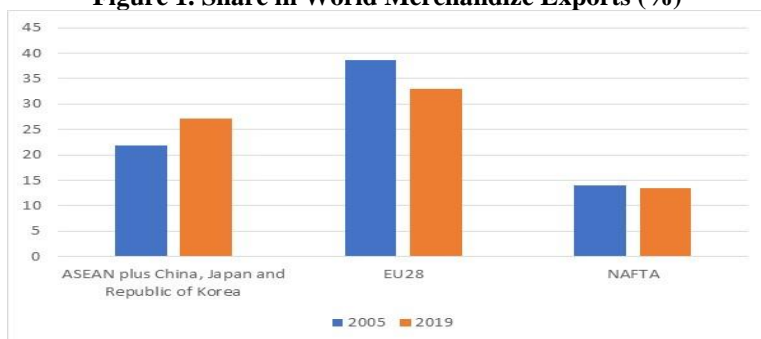
It is clear, that increasing trade and capital movement among countries are two main determinants of economic globalization, which further increases integration into the world economy as well as economic interdependence among countries. Therefore, two major dimensions of economic globalization are trade globalization and globalization of capital movement. Accordingly, deglobalization means decreasing trade among countries and country groups on the one hand and a declining trend of capital movement on the other. The next step is to analyze the trade and investment dynamics of selected country groups/countries.

3. Major Developments in Trade Globalization during 2005-2019

As mentioned above more than 70% of world merchandise exports/imports belong to the EU, NAFTA and ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea). To determine trade globalization trends the data of these regional integration groups and respective countries is analyzed. Namely, trade globalization is measured based on the data on exports-imports as a percentage of the total world, the annual average growth rates of exports and data on trade openness, such as total trade as a percentage of GDP. Selected data is appropriate to reveal any deglobalization tendencies in the framework of these regional integration groups/countries. Regarding the capital globalization data on World FDI Inflows and outflows as well as a share of the above-mentioned regional integration groups in the world inward and outward FDI had been analyzed. The analyzed data range includes the 2005-2019 years.

In 2005, the share of the abovementioned regional integration groups and countries in world merchandise exports-imports accounted for 74.5% and 78.5% respectively [UNCTAD Statistics]. In 2019, the combined share of these integration groups/countries in world merchandise export was 73.5%, while the share of imports was 74.7%. Therefore, according to the data on world merchandise trade, there was no sharp decline in the share of the major integration groups. In particular, in 2019 the EU’s share in world merchandise exports was 33.0% compared to 38.7% in 2005, NAFTA’s share was 13.4% compared to 14.0% in 2005, while ASEAN’s share (plus China, Japan and Republic of Korea) was 27.1% compared to 21.8% in 2005 (**Figure 1**).

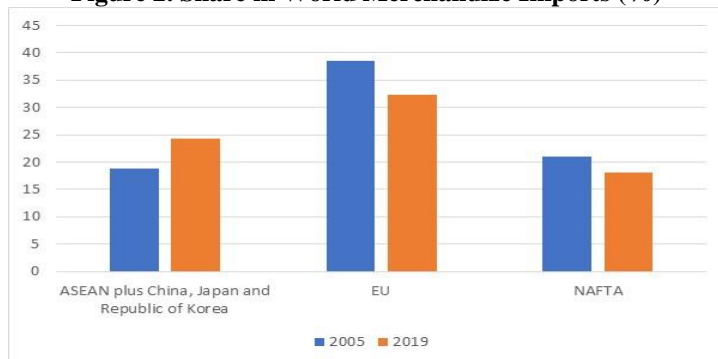
Figure 1. Share in World Merchandize Exports (%)

Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

Regarding share in world merchandise imports in 2019, the EU’s share was 32.3% compared to 38.5% in 2005, NAFTA’s – 18.1% compared to 21.1% in 2005, while ASEAN’s (plus China, Japan and Republic of Korea) share was 24.3% compared to 18.9% in 2005 (**Figure 2**).

Figure 2. Share in World Merchandize Imports (%)

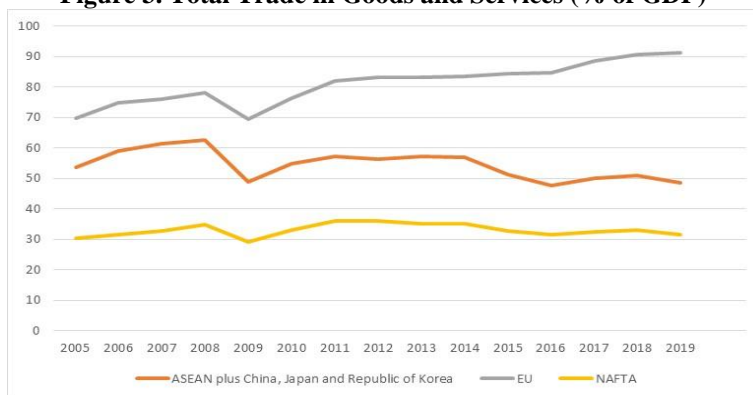

Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

The data reveal that in 2019 compared to 2005 the EU and NAFTA’s share both in world merchandise exports and imports declined, while ASEAN’s (plus China, Japan and Republic of Korea) share in world exports, as well as imports, increased. Noteworthy that according UNCTAD data, NAFTA’s biggest member state, USA’s share in world exports in 2005 was 8.5% and 8.6% in 2019, while in world imports USA’s share was 16% in 2005 and 13.2% in 2019. The EU’s biggest member state, Germany’s share in world export was 7.8% in 2019, smaller than in 2005 (9.2%), while in world imports Germany’s share has also declined from 7.2% in 2005 to 6.3% in 2019. China’s share in world export has increased since 2005 (7.2%) and reached 13% in 2019, while the share in world imports has increased from 6.1% to 10.7% in 2019.

The next variable analyzed is total trade in goods and services as a percent of GDP, which indicates trade openness and therefore, trade globalization. According to the data on total trade in goods and services as a percentage of GDP of the abovementioned economic integration groups do not reveal significant change, except for the EU. In 2009 trade openness decreased in all integration groups because of the effects of the Global Financial Crisis on major economies in the world. The most significant decrease occurred in ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea) countries, where total trade as a share of GDP decreased from 62.7% in 2008 to 48.9% in 2009. Therefore, during 2005-2019 ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea) countries had a slightly decreasing trend. In 2005, trade as a percentage of GDP was 53.6%, while in 2019 this variable was below 50% and amounted to 48.5%. In the case of the EU, there has been an upward tendency during 2005-2019 (except 2009). In 2005 total trade as a percentage of GDP was 69.8%, while in 2019 amounted to 91.3%. In the case of NAFTA, in 2005 total trade as a percent of GDP was 30.2%, while in 2019 it was equal to 31.6% (**Figure 3**).

Figure 3. Total Trade in Goods and Services (% of GDP)

Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

It should also be mentioned that during 2005-2019, the trade openness of the biggest economies of the above-mentioned integration groups has an increasing trend in general. In the case of the USA, NAFTA’s biggest economy, total trade as a percentage of GDP has slightly increased from 25.1% in 2005 to 26.1% in 2019. Germany’s (biggest economy in the EU) total trade as a percentage of GDP has increased from 71% in 2005 to 87.5% in 2019. In the case of China, this variable has decreased from 61.9% in 2005 to 36.1% in 2019, while an increasing trend is observed in Japan and Republic of Korea, from 26.4% in 2005 to 35.3% in 2019 and from 69.3% to 76.7% respectively.

During 2005-2019, exports annual average growth rates of three integration groups demonstrate declining trends. In 2005, the annual average growth rates of export in the EU were 8%,

while in NAFTA countries were 11.8% and in ASEAN countries (plus China, Japan and Republic of Korea) 15.9%. In 2009 dramatic decline in the annual average growth rates of export was observed and this variable has declined in all the above-mentioned regional integration groups and countries. In 2010 and 2011 compared to 2009 the annual average growth rates of export demonstrates an increasing trend. However, since then this variable never has reached the growth level of 2005, except for the EU, where in 2017 and 2018 the annual average growth rate of export was approximately 9.6%. In 2019, the year before the global pandemic, the annual average growth rates of export in all the above-mentioned integration groups and countries were negative (**Figure 4**).

Figure 4. Annual Average Growth Rates of Exports (2005-2019)

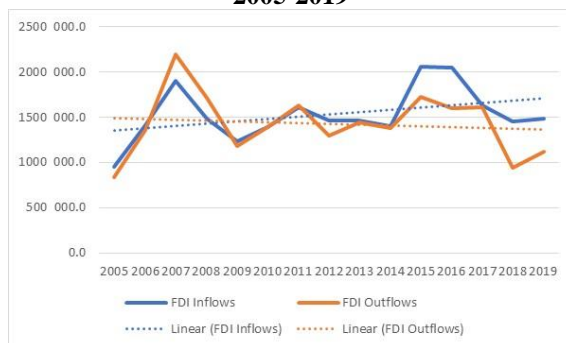
Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

Conducted analysis of the trade data of three major integration groups as well as Japan, China and Republic of Korea, does not reveal any major decline during 2005-2019, and therefore, based on these variables trade deglobalization is not obvious.

4. Major tendencies in Globalization of Capital during 2005-2019

Intensification of the capital movement since the 1990s is another key factor of economic globalization development. According to the data of the UNCTAD during 2005-2019 World FDI inflows demonstrate an increasing trend, while World FDI outflows show a slightly decreasing tendency. In absolute terms, the data on investments demonstrate an increasing tendency in 2019 compared to 2005. World FDI inflows in 2005 amounted to 953 219.6 Mil. USD, while in 2019 was 1480 626.0 Mil. USD. The World FDI outflows in 2005 amounted to 837 155.7 and in 2019 amounted to 1123 894.0 (**Figure 5**).

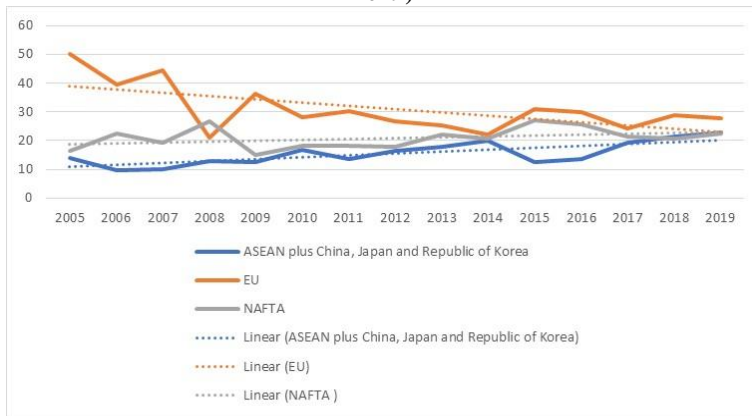
Figure 5. World Foreign Direct Investments Inflows and Outflows (Millions of USD) in 2005-2019

Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

It also should be noted that in 2005 almost 80% of Foreign Direct Investments belonged to the EU, NAFTA and ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea). Therefore, the deglobalization of capital movement mostly should be reflected in declining trends of the FDI towards these integration groups and countries. Analyzed data on inward Foreign Direct Investments as a percentage of the total world indicates the attractiveness of these integration groups and respective countries for foreign investors. In 2005 ASEAN’s (plus China, Japan and Republic of Korea) share in inward FDI was 13.8%, while in 2019 share of these countries was 22.6%. In inward FDI another integration group with an upward trend is NAFTA and its share was 16.4% in world inward FDI in 2005, while in 2019 NAFTA’s share reached 22.4%. The EU’s share in world inward FDI reveals a declining trend. In 2005 the EU’s share was 50.3%, while in 2019 was 27.8% (**Figure 6**).

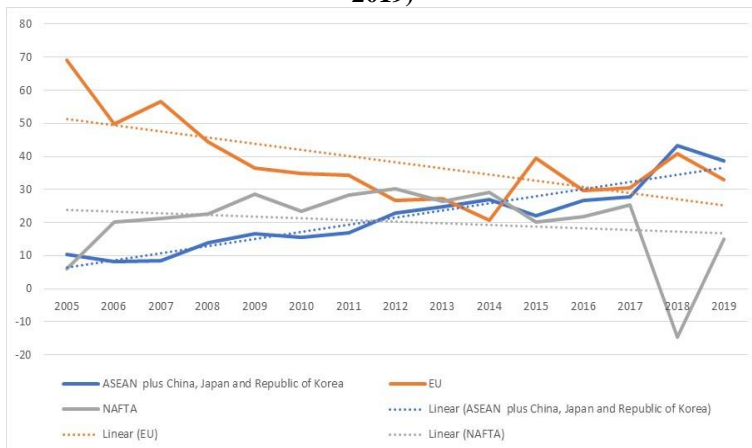
Figure 6. Inward Foreign Direct Investments as a percentage of the total world (2005-2019)

Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

Almost the same pattern is observed in the data on the outward FDI of these integration groups. In 2005 ASEAN’s (plus China, Japan and Republic of Korea) share in the outward world FDI was 10.3%, while in 2019 was 38.6%. An increasing trend is also observed in NAFTA’s share (from 5.8% in 2005 to 15% in 2019). The EU’s share in outward FDI shows a diminishing tendency (from 69.1% in 2005 to 32.8% in 2019) (**Figure 7**).

Figure 7. Outward Foreign Direct Investments as a percentage of the total world (2005-2019)

Source: elaborated by the author based on data from the UNCTAD.

Analyzed data on capital movement during 2005-2019 does not reveal any significant declining tendencies in world FDI inflows and outflows. In absolute terms, both variables have increased since 2005. In the case of regional integration groups, only the EU's share in world inward, as well as outward FDI, has a declining trend. However, ASEAN's share demonstrates a robust upward tendency, while in the case of NAFTA increasing trend is not so significant.

5. Concluding remarks

It is clear, that the economic dimension of globalization has a profound effect on world economic development via trade and investment movement. Economic globalization has many sub-dimensions, such as trade, capital, technology and production globalization, etc. However, this article focuses on two major sub-dimensions of economic globalization, such as trade and capital globalization. These two dimensions of economic globalization incorporate other forms of economic globalization and are foundations of economic globalization as economic globalization is the foundation of other forms of globalization, such as political, social, etc. Without globalization of trade and capital, there would be no other forms of globalization at all. Trade globalization and globalization of capital movement are the two most significant pillars of economic globalization.

The openness of national economies to trade and investments is a basis of globalization. Moreover, policy changes in separate national economies and the introduction of some protectionist policy measures cannot alter the economic globalization path. Individual national economies, despite their economic strength (share in world trade and investment), remain “small” compared to the world economy and therefore, national economic policy preferences, even protectionist policy, do not affect the world economy in such a manner, that deglobalization would be inevitable.

However, large regional integration groups, such as EU, NAFTA, ASEAN (plus China, Japan and Republic of Korea), considering their share in world trade as well as world Foreign Direct Investments, could change the direction of world economic development. A most significant part of world trade, as well as inward and outward FDI, belongs to the EU, NAFTA and ASEAN (plus Japan, China and Republic of Korea). Therefore, deglobalization is ambiguous without strong declining trends in trade and capital movement of these major economies. According to the data analyzed, during 2005-2019 decline in trade and investments in the case of the abovementioned integration groups were observed in 2008-2009 due to the global financial crisis. Since then insignificant changes in the trade and FDI movement could not be considered a sign of deglobalization. Conducted analysis of trade and investment movement demonstrates that globalization tendencies will prevail without major changes in international economic order. Despite some slowdown of globalization, openness to trade and investment remains as a major feature of the global economic development.

References

1. Baldwin, R. (2016). *The Great Convergence: information technology and the new globalization*, The Belknap Press of Harvard University Press.
2. Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization*, Oxford University Press
3. Castels, M. (2000). *Global Economy*, in *The Global Transformations reader: an introduction to the globalization debate*. Held, D. and McGrew, A. G. (eds), Cambridge: Polity.
4. Di Mauro, F. Dees S. and McKibbin W. J. (eds). (2008). *Globalization, regionalism and economic interdependence*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Frenkel, J. (2000). *Globalization of the Economy*. In *Governance in a globalizing world*. Nye, J. S. and Donahue, J. D. (eds.), Brookings Institution Press

6. Frieden, J. A. (2006). Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century. New York: W. W. Norton & Co.
7. Friedman T. L. 2007. The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century. Picador.
8. Flejterski, S. (2018). Globalization and Deglobalization – Costs and Benefits, Winners and Losers. Logistics and Transport.
9. Herrero, A. G. (2020). From Globalization to Deglobalization: Zooming into Trade. Las Claves de la Globalization, 4, pp. 33-42.
10. Hirst, P.Q., Thompson, G. (1999). Globalization in question: the international economy and the possibilities of governance. Cambridge: Polity Press; Malden, MA: Blackwell Publishers.
11. International Monetary Fund, (1997). World Economic Outlook.
12. International Monetary Fund (IMF), (2008). Globalization: A Brief Overview. May, 2008
13. Kim, H.M., Li, P. and Lee, Y.R. (2020), "Observations of deglobalization against globalization and impacts on global business, International Trade, Politics and Development, Vol. 4 No. 2, pp. 83-103. <https://doi.org/10.1108/ITPD-05-2020-0067>
14. Roberts, A. and Lamp, N. (2021). Six faces of globalization: who wins, who loses, and why it matters, Harvard University Press.
15. Rodrik, D. (2011). The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. New York; London: W. W. Norton & Co.
16. Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and its Discontents. New York: W. W. Norton & Co.
17. Stiglitz, J. E. (2007). Making Globalization work. New York: W. W. Norton & Co.
18. Scholte, J. A. (2005). Globalization: A Critical Introduction. Palgrave Macmillan;
19. The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate, (2000), edited by Held, D. and McGrew, A. Polity Press
20. The Globalization Reader (2015), edited by Lechner, F. and Boli, J. Fifth edition, Wiley Blackwell
21. The International Bank for Reconstruction and Development/the World Bank. (1997). World Development Report: The State in a Changing World. Oxford University Press
22. UNCTAD statistics; <https://unctadstat.unctad.org>
23. Witt, M.A. (2019) De-globalization: Theories, predictions, and opportunities for international business research. J Int Bus Stud 50, 1053–1077 (2019). <https://doi.org/10.1057/s41267-019-00219-7>
24. Wolf, M. (2005). Why Globalization Works. Yale University Press; 2nd edition.

ემირ ეთერია
ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი
კავკასიის უნივერსიტეტი

ეკონომიკური გლობალიზაციისა და დეგლობალიზაციის ტენდენციები 2005-2019 წლებში

DOI: [10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Eteria](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Eteria)

ვრცელი რეზიუმე

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან 2007-2008 წლების გლობალურ ფინანსურ კრიზისამდე პერიოდი, ეკონომიკური გლობალიზაციის, კერძოდ კი ნეო-ლიბერალური გლობალიზაციის ტრიუმფის პერიოდადაა მიჩნეული. გლობალური ფინანსური კრიზისის ფონზე გააქტიურდა დისკუსია დეგლობალიზაციის პროცე-

სის გარდაუვალობის თაობაზე. ამის ძირითად მიზეზს წარმოადგენდა ერთის მხრივ, გლობალური ფინანსური კრიზისის დრამატული შედეგები როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებში და მეორეს მხრივ, ქვეყნების განვითარების დონეებს შორის არსებული განსხვავებები. ნეოლიბერალური გლობალიზაციის კრიტიკა გარკვეულწილად მოდურ ტრენდად იქცა, რომელიც მიმზიდველი გახდა როგორც ეკონომისტების, ისე არაეკონომისტებისთვის.

აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად დეგლობალიზაციის თაობაზე ცხარე დისკუსიისა და მრავალი პუბლიკაციისა ამ საკითხზე, გლობალიზაციის აქტიურ მოწინააღმდეგებს შორისაც კი არ არსებობს ერთგვაროვანი შეხედულება დეგლობალიზაციის პროცესის გარდაუვალობის თაობაზე. ნათელია, რომ გლობალიზაციის პროცესმა არაერთი საკითხის გამწვავება განაპირობა, რაც თავის მხრივ, აძლიერებს გლობალიზაციისადმი წინააღმდეგობას როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში.

ცნობილია, რომ გლობალიზაციას მრავალი განზომილება გააჩნია, მათ შორის ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური, ტექნოლოგიური, კულტურული და ასე შემდეგ, რაც გლობალიზაციის მრავალმხრივ და ამავდროულად, ყოვლისმომცველ ხასიათზე მიუთითებს. წინამდებარე სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია გლობალიზაციის ეკონომიკურ განზომილებაზე, რომელიც გლობალიზაციის სხვა განზომილებების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი წინაპირობაა.

დეგლობალიზაციის პროცესის დადასტურება ან უარყოფა პირველ რიგში გლობალიზაციის პროცესის განმარტებას/აღწერას მოითხოვს, თუ რა არის გლობალიზაცია, რა ფაქტორები განაპირობებს მას, რა გამოხატულებას პოულობს გლობალიზაცია ეკონომიკის სფეროში. ამასთან, გლობალიზაციის ეკონომიკური განზომილების ორ ძირითად სახეს ვაჭრობის და კაპიტალის მოძრაობის გლობალიზაცია წარმოადგენს. შესაბამისად, დეგლობალიზაციის პროცესის დადასტურების ან უარყოფის ერთერთ გზას მსოფლიო ვაჭრობისა და უცხოური ინვესტიციების დინამიკის ანალიზი წარმოადგენს. ამავდროულად, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ დეგლობალიზაციის პროცესის ცალკეული ნიშნების არსებობა გლობალიზაციის პროცესის იმთავითვე უარყოფას არ ნიშნავს.

გლობალიზაციის მრავალი დეფინიცია არსებობს. აღნიშნულ სტატიაში გამოყენებულია ცნობილი ეკონომისტების - ჯ. სტიგლიცისა და ჯ. ზაგვატის, ასევე საერთაშორისო სავალუტო ფონდის განმარტებები. გლობალიზაციის აღნიშნული დეფინიციები ურთიერთდაკავშირებულია და ბევრ საერთო ელემენტს მოიცავს. ზემოაღნიშნული ავტორებისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ შემოთავაზებული გლობალიზაციის განმარტებების საკვანძო სიტყვებია ინტეგრაცია და ურთიერთდამოკიდებულება. შესაბამისად, დეგლობალიზაციის შემთხვევაში სიტყვა „ინტეგრაცია“ უნდა ჩანაცვლდეს დისინტეგრაციით და/ან ფრაგმენტაციით, ხოლო ურთიერთდამოკიდებულების ზრდა პირიქით ურთიერთდამოკიდებულების შემცირებით. ნათელია, რომ ვაჭრობა და ინვესტიციები გლობალიზაციის მთავარ მამოძრავებელ ძალებს წარმოადგენენ. შესაბამისად, ეკონომიკის დეგლობალიზაცია, ისევე როგორც გლობალიზაცია, ვაჭრობისა და ინვესტიციების თაობაზე მონაცემებში უნდა გამოვლინდეს. სტატიაში გამოყენებულია ანალიზის რეგიონული დონე და არა ქვეყნის დონე. აღნიშნული განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ქვეყნის დონეზე დეგლობალიზაციის ტენდენციები შეიძლება განპირობებული იყოს ცვლილებებით ქვეყნის შიდა ეკონომიკურ პოლიტიკაში და არა საერთაშო-

რისო ეკონომიკურ სისტემაში განვითარებული პროცესებით. შესაბამისად, სტატიაში გაანალიზებულია ვაჭრობისა და ინვესტიციების შესახებ მონაცემები თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში არსებული ისეთი უმსხვილესი რეგიონული ინტეგრაციული ჯგუფების დონეზე, როგორცაა, ევროკავშირი (EU), ნაფტა (NAFTA) და ასეან (ASEAN) (ჩინეთის, იაპონიისა და სამხრეთ კორეის ჩათვლით). გაერო-ს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენციის (UNCTAD) მონაცემების თანახმად, საქონლით ვაჭრობის 70% სწორედ აღნიშნულ რეგიონულ ინტეგრაციულ ჯგუფებზე/ქვეყნებზე მოდის. ამასთან, 2005 წელს, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 80%-ზე მეტი აღნიშნულ რეგიონულ ინტეგრაციულ ჯგუფებს/ქვეყნებს ეკუთვნოდა. ამდენად, დეგლობალიზაციის ტენდენცია, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, უპირველეს ყოვლისა აღნიშნული რეგიონული ინტეგრაციული ჯგუფების/ქვეყნების ვაჭრობისა და ინვესტიციების თაობაზე მონაცემებში ჰპოვებდა ასახვას.

სტატიაში, ვაჭრობის გლობალიზაციის ტენდენციების ანალიზის მიზნით გამოყენებულია ზემოაღნიშნული რეგიონული ინტეგრაციული ჯგუფების/ქვეყნების ექსპორტის საშუალო წლიური ზრდის ტემპი და მშპ-სთან მიმართებაში ვაჭრობის წილი, რაც ეკონომიკის გახსნილობისა და შესაბამისად, ვაჭრობის გლობალიზაციის ერთერთი მთავარი ინდიკატორია. კაპიტალის მოძრაობის გლობალიზაციის ანალიზი განხორციელებულია მსოფლიო ინვესტიციებში აღნიშნული რეგიონული ინტეგრაციული ჯგუფების/ქვეყნების წილზე და ამ ქვეყნებიდან გასულ და ამ ქვეყნებში განხორციელებულ ინვესტიციებზე დაკვირვებით. საანალიზო პერიოდია 2005-2019 წლები.

აღნიშნულ პერიოდში ვაჭრობისა და ინვესტიციების მნიშვნელოვანი კლება მხოლოდ 2008-2009 წლებში შეინიშნება, რაც გლობალური ფინანსური კრიზისის გამოძახილია. ამ პერიოდიდან მოყოლებული 2019 წლის ჩათვლით, აღნიშნული რეგიონული ინტეგრაციული ჯგუფების/ქვეყნების ვაჭრობასა და ინვესტიციებში გრძელვადიან კლებად ტენდენციას, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს დეგლობალიზაციის უტყუარ ნიშნად, ადგილი არ ქონია. შესაბამისად, 2005-2019 წლებში, მიუხედავად გლობალიზაციის ტემპების შენელებისა, ვაჭრობისა და ინვესტიციების მიმართ გახსნილობა კვლავ რჩებოდა მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების მაგისტრალურ მიმართულებად.

მარინა ტაბატაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, მაკროეკონომიკის კათედრა,
ასისტენტ პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ეკონომიკური მდგრადობის გლობალური და ეროვნული სტანდარტები

DOI:10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Tabatadze

ანოტაცია. თანამედროვე ინტეგრაციულმა პროცესებმა ეკონომიკური კრიზისების გაამწვავა, რამაც მათი რაციონალური მართვის, ანტიკრიზისული პოლიტიკის შემუშავების და კონფლიქტურ გარემოში ხელისუფლების ოპტიმალური ფუნქციონირების საკითხების გააქტიურება გამოიწვია. გლობალურმა სისტემებმა ქვეყნების მომავალი მნიშვნელოვნად გახადეს დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ეფექტურად პოზიციონირებენ ისინი მსოფლიო ეკონომიკაში, რა დოზით შეუძლიათ თანამედროვე ინტეგრაციული პროცესებთან ადაპტირება, ეკონომიკის ციკლური განვითარების შედეგების სწორი პროგნოზირება და მაკროეკონომიკურ დისპროპორციებზე ეფექტიანი რეაგირება. ნაშრომში განხილულია ინტეგრაციული პროცესების მართვის თანამედროვე სტრატეგიები, კრიზისის რეგულირების და პოსტ-კრიზისული რეაბილიტაციის ეროვნული სტანდარტები.

ნაშრომში მოცემულია თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური პროცესების პრიორიტეტული მმართველობითი სტანდარტები და ეკონომიკის სტაბილიზაციის სტრატეგიები, კრიზისულ გარემოში გლობალური ეკონომიკური სისტემების სწორი კოორდინირების და ხელისუფლების დონეებს შორის ფუნქციების ოპტიმალური განაწილების საკითხები. ნაშრომში განხილულია თანამედროვე ეკონომიკის მართვის პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემების შესახებ კონცეპტუალური მიდგომები, შეფასებულია ეროვნული ანტიკრიზისული რეფორმები და გლობალურ სტანდარტებთან მათი შესაბამისობის საკითხები, ეკონომიკის ანტიკრიზისული მართვის და რეფორმისშემდგომი ფუნქციონირების ოპტიმიზაციის მექანიზმები. ეროვნული ეკონომიკის პროგნოზები წარმოდგენილია საერთაშორისო და ევროკავშირის საექსპერტო შეფასებების, სარეიტინგო ორგანიზაციების და მკვლევართა მოსაზრებების საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფოს მმართველობითი კონცეფცია; ეკონომიკური რყევების პროგნოზირება; პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილიზაცია; კრიზისის სახელმწიფო რეგულირება; გლობალური და ეროვნული ანტიკრიზისული სტრატეგიები.

შესავალი

სახელმწიფოს ერთ-ერთი ცენტრალური ეკონომიკური ფუნქცია ანტიკრიზისული პოლიტიკის შემუშავებაა, მან საზოგადოებრივი კვლავწარმოების წონასწორობა და სისტემის ჰარმონიული ფუნქციონირება უნდა უზრუნველყოს, იგი პოლიტიკური პროცესების სტაბილურობასაც უწყობს ხელს, რამდენადაც, რაც უფრო მდგრადია ეკონომიკა, როგორც სამეურნეო ერთეულების ინტეგრირებული ერთობის ფორმა, მით უფრო სტაბილურია საზოგადოებრივი სისტემის ზედნაშენიც, ეს პროცესი პოლიტიკური ინსტიტუტების ფუნქციონალურ დაბალანსებაში, სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მართვადობის ამაღლებაში, პოლიტიკური კონფლიქტებისა და მასების კრიტიკული აქტივობის შესუსტებაში ვლინდება.

თანამედროვე ეკონომიკურ სამყაროში მართვის ერთპოლუსიანი სისტემა კარგავს ძალაუფლებას და ადგილს დეცენტრალიზებულ ურთიერთობებს უთმობს, ყალიბდება ეკონომიკური ნაციონალიზმის ელემენტები [Tabatadze, 2020]. დეგლობალიზაციის თანამედროვე პროცესი განსაკუთრებით გამოკვეთა პანდემიურმა კრიზისმა, რამაც კიდევ უფრო გაუსვა ხაზი ინტეგრირებული ეკონომიკური სისტემების არასტაბილურ ბუნებას. მსოფლიო ბაზრებზე ქვეყნების დამოკიდებულების პარალელურად, გაიზარდა მათი ავტონომიური ფუნქციონირების და სამეზობლო პოლიტიკის მნიშვნელობა, გაძლიერდა გარე შოკებზე ქვეყნების ეკონომიკის დამოკიდებულება, რაც ზრდის ხელისუფლების ეკონომიკურ-პოლიტიკური აქტივობის როლს და ცენტრალიზებული მმართველობითი სისტემის ფუნქციონირების მნიშვნელობას. სწრაფად ცვლადი გარემო ობიექტურად მოითხოვს ეკონომიკის პოსტკრიზისული რეაბილიტაციის პროცესში ხელისუფლების ჩართულობას და რეგულირების ცენტრალიზებული ინსტრუმენტების აქტიურ გამოყენებას. ეკონომიკის ძირითადი თავისებურება მსოფლიო ერთიანი მართვის სისტემის დეცენტრალიზაციის ფონზე, ეროვნული ეკონომიკის დონეზე ცენტრალიზებული მართვის ელემენტების გააქტიურება გახდა.

კრიზისის მართვა განსხვავებულ სტანდარტებს ემყარება როგორც გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაში ქვეყნების ინტეგრირების მასშტაბის, ისე, მათი ეკონომიკის განვითარების დონის მიხედვით. განვითარებული ქვეყნები ძლიერი ეკონომიკური პოტენციალის გამო, შედარებით მდგრადი არიან მსოფლიო ბაზრების ცვლილებებთან მიმართებაში, ქვეყნები კი, უპირატესად რესურსების დეფიციტის გამო, ძლიერ ქვეყნებზე არიან დამოკიდებული და არსებითად, მომხმარებლის ფუნქციებით ერთვებიან მსოფლიო სისტემებში. მათი ეკონომიკის სტაბილურობა ძალიან მგრძობიარეა გარე შოკების და გლობალური ტრანსფორმაციული პროცესების მიმართ. ეს სახელმწიფოთაშორისი კავშირების ახლებურ სტანდარტებს აყალიბებს და თანამშრომლობის სრულიად განსხვავებულ ფორმებს სთავაზობს საზოგადოებას.

კვლევის შინაარსი

ანტიკრიზისული სტრატეგია სახელმწიფოს მხრიდან კრიზისულ სიტუაციებზე სწორ რეაგირებას მოითხოვს, განსაკუთრებულ სიმწვავეს იძენს ეკონომიკური მექანიზმების სწორი გამოყენება, განვითარების ციკლური ფაზების ეფექტური მართვა და ეკონომიკის რაციონალური სტრუქტურული ტრანსფორმაცია. კრიზისის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მხარეების კომბინირებული მართვა, სხვადასხვა ქვეყნის ანტიკრიზისული გეგმების ურთიერთგანპირობებული, კომპლექსური შემუშავება არის პროცესების ეფექტური გაძლიერების გადამწყვეტი წინაპირობა. “კრიზისების რეგულირება ტრანსნაციონალური ხასიათის მმართველობითი საქმიანობის ფორმაა, რაზეც გავლენას მსოფლიო განვითარების ზოგადი ტენდენციები და კანონზომიერებები ახდენს“ [ტაბატაძე, 2017, გვ.480]. კრიზისების მართვის ეს გლობალური კონცეფცია შეუსაბამო აღმოჩნდა პანდემიური კრიზისისთვის, მისი ეკონომიკური შოკი კი უპრეცედენტო იყო თავისი მასშტაბით და არაპროგნოზირებადობით, რის გამოც, ყველა მთავრობისათვის ერთხმად მისაღები მისი მართვის უნიფიცირებული სცენარის შემუშავება ვერ მოხერხდა.

ლიბერალური იდეოლოგია პრინციპულად უარყოფს ეკონომიკაში სახელმწიფოს არსებითი ჩარევის აუცილებლობას, რამდენადაც მიიჩნევს, რომ ცენტრალიზე-

ბული მმართველობა მოთხოვნა-მიწოდებაზე კორექტირებად გავლენას ახდენს, რითაც ბაზრის შესახებ რეალურ ინფორმაციას ცვლის. ფ.ჰაიეკი თვლის, რომ „სახელმწიფოს ნებისმიერი ჩარევა სპონტანური ძალების თამაშში - ტოტალიტარიზმისაკენ გადადგმული ნაბიჯია“. [Левина, 2002]. პოსტინდუსტრიული პერიოდის გლობალურმა რყევებმა და განვითარების მკაფიოდ გამოხატულმა ციკლურმა ხასიათმა ცვლილებები შეიტანა ამ მიდგომებში და სახელმწიფოს ეკონომიკური არსის კინსიანური იდეოლოგია კვლავ გააქტიურა. კრიზისის პერიოდში ხელისუფლება გარკვეულწილად ცვლის თავის მიდგომებს, მისი მართვის სტრატეგია ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის ნაცვლად, უპირატესად, ეკონომიკური ვარდნის შენელებას და მისი უარყოფითი სოციალური შედეგების შემცირებას ემსახურება, რისთვისაც იგი, პრიორიტეტულად, ფინანსური რესურსების მაქსიმალურად მობილიზებას და სამართლიან გადანაწილებას განიხილავს.

მსოფლიო ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე პროცესი არასტანდარტული და რთულად რეგულირებადია, იგი ძნელად ემორჩილება ეკონომიკური განვითარების საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებს. პოსტკრიზისული პერიოდის მთავარი კონცეფცია არა ეკონომიკის განვითარება, არამედ, მისი სტაბილურობის უზრუნველყოფა გახდა, შესაბამისად, პროცესების შეფასება მაკროეკონომიკური წონასწორობის აღდგენას და მის ხანგრძლივ შენარჩუნებას ემსახურება. გლობალური პანდემიის რთულმა და არაორდინალურმა ბუნებამ ეკონომიკის არაპროგნოზირებადობა განაპირობა. კლასიკური თეორიების ტრანსფორმაციამ და მართვის ინსტრუმენტების სტანდარტული შედეგების დივერგენციამ, რეფორმების ეფექტი ძნელად გასათვლელი გახდა, რამაც ხელისუფლების ანტიკრიზისულ მარეგულირებელ აქტივობასთან ერთად, მსოფლიო ინსტიტუტების ფინანსური მხარდაჭერა და სათანადო რეკომენდაციები მოითხოვა.

პოსტკრიზისული რეაბილიტაციის გლობალური სტრატეგიის კონცეპტუალური საფუძველი ეკონომიკის პროგნოზირებადობის აღდგენა და კლასიკური პრინციპებით მისი მართვის შესაძლებლობის უზრუნველყოფა გახდა. ევროკავშირის „ეკონომიკური თავისუფლების“ შესახებ ორგანულ კანონის მიხედვით, (2011 წ.) ნებისმიერი ფაქტორი, რომელიც გაზრდის გამოშვების წონასწორობულ სიდიდეს, ეკონომიკის რეაბილიტაციის გეგმაში პოულობს ასახვას, ასეთი ეგზოგენური ფაქტორები პირველ რიგში ფისკალური მექანიზმებია, მ.შ. - გადასახადების შემცირება და სახელმწიფო დანახარჯების ზრდა. ერთ-ერთი ნორმა შეეხება ქვეყანაში საგადასახადო ცვლილებების განხორციელებას.

საქართველოს საბიუჯეტო სისტემა 2012 წლიდან ცენტრალურ და მუნიციპალურ დონეზე პროგრამული ბიუჯეტირების პრინციპს ემყარება. საბიუჯეტო მოწყობა ქვეყნის დემოკრატიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელია, იგი საქართველოში ფედერალური ხასიათისაა და თითოეული დონის ბიუჯეტის იერარქიულ დამოუკიდებლობაზე მეტყველებს, როგორც სამემოსავლო ბაზის, ისე ხარჯვითი ნაწილის ავტონომიურად დაგეგმვის თვალსაზრისით. მსოფლიო ბანკის ფისკალური დეცენტრალიზაციის ხარისხის შეფასების შვიდი კრიტერიუმის მიხედვით, საქართველოს საშუალო ხარისხის დამოუკიდებელი ბიუჯეტირების სისტემა აქვს. ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა საბიუჯეტო რეფორმამ, რომელიც შეეხო გათანაბრებითი ტრანსფერის დღგ-ის მიხედვით გაანგარიშებას, ძალაში კიდევ დარჩა სამი სახის ტრანსფერი, - სპეციალური, მიზნობრივი და კაპიტალური, რაც სატრანსფერო პოლიტიკის ჯერ კიდევ დიდ მნიშვნელობაზე და საბიუჯეტო

სისტემის საკმაოდ მაღალი ცენტრალიზაციის ხარისხზე მეტყველებს, კერძოდ, საერთო შემოსავლების ინდიკატორის მიხედვით, დეცენტრალიზაციის ხარისხი 10%-ია, საგადასახადო შემოსულობების მიხედვით კი, - 33%, ეს თანაფარდობა მიუთითებს იმაზე, რომ ადგილობრივი ბიუჯეტების შემოსავლის დიდი წილი ტრანსფერებზე და გრანტებზეა დამოკიდებული. შემოსავლების განაწილების ახალი მოდელი, რომელიც გათანაბრებითი ტრანსფერის დღგ-ის მიხედვით განსაზღვრას გულისხმობს, შემოსავლების წყაროს უფრო მრავალფეროვანს და სტაბილურს ხდის, რასაც „ევროპული ქარტია“ ფისკალური დეცენტრალიზაციის მნიშვნელოვან პირობად განიხილავს და შემოსავლების ალტერნატიული წყაროების მოძიებას ავალდებულებს მუნიციპალიტეტებს [Tabatadze, 2020].

ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების თანახმად, საქართველოს საკანონმდებლო ბაზა ემყარება ევროპის სამართლებრივ სტანდარტებს და საკანონმდებლო ნორმატივებს, ერთ-ერთი ძირითადი გამოწვევა საბიუჯეტო სისტემის მართვის იურიდიული ბაზის ევროსტანდარტებთან ჰარმონიზება და ერთიანი მმართველობითი მექანიზმების შემოღებაა. საქართველოს ფისკალური სისტემის პარამეტრები გამომდინარეობს „ევროკავშირის ფისკალური წესიდან“, რომლის ძირითადი მოთხოვნებია: ბიუჯეტის დეფიციტის კონტროლი, ფინანსების ხარჯვის ეფექტიანობის ზრდა, ფისკალური პოლიტიკის ციკლურობის შემცირება და მისი არამდგრადობის პრევენცია. სსფ-ის შეფასებით, საქართველოს ფისკალური სისტემა სტაბილურია და მისი ინდექსები არ აჭარბებს მდგრადობის ზღვრულ დონეს, ამასთან, სსფ-მ მოახდინა ფისკალურ სექტორში არსებული გამოწვევების იდენტიფიცირება, რომელთა ეფექტურ მართვაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკის რეაბილიტაცია და მისი ცალკეული კომპონენტის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანა. სსფ-მ საქართველოს საბიუჯეტო პოლიტიკაში დაფიქსირებული ჯერ კიდევ დასარეგულირებელი პრობლემებიდან ფინანსური სექტორის მდგრადობის უზრუნველსაყოფად, პრიორიტეტულად შემდეგი მიმართულებები მიიჩნია:

- გრძელვადიანი ფისკალური მდგრადობის შეფასება;
- სახელმწიფო ბიუჯეტის სარეზერვო ფონდების ეფექტიანი მართვა;
- სახელმწიფო საწარმოების ფინანსური მართვა.

1. **გრძელვადიანი ფისკალური მდგრადობის** განსაზღვრასთან დაკავშირებით შემუშავდა ევროკავშირთან სტრატეგიული პარტნიორობის ახალი ჩარჩო-დოკუმენტი, - „**მრავალწლიანი ინდიკატიური პროგრამა-MTP**“, რომელიც ამ თანამშრომლობის უფრო ფართო მასშტაბებს და ახალ პარტნიორულ მიმართულებებს ისახავს მიზნად. [ევროპარლამენტი, 2020]. ქვეყნის საბიუჯეტო-საგადასახადო სისტემის შესაფასებლად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი **ფისკალური დეცენტრალიზაციის** ხარისხია, რითაც, მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, საქართველო საშუალო დონის დეცენტრალიზაციის ქვეყნების ჯგუფს მიეკუთვნება. ამ საკითხში სსფ-ის რეკომენდაციები ემყარება საზოგადოებრივი განვითარების ფუნდამენტურ დებულებას, მმართველობითი სისტემის იერარქიზაციის და შესაბამისი ფუნქციების ჰარმონიზაციის თაობაზე, „ხელმძღვანელობის მიერ სწრაფი ადაპტირების, რეაგირებისა და გადაწყვეტილების მიღების უნარი საზოგადოებაში დემოკრატიული ფასეულობების დამკვიდრების საშუალებაა. მართვის დონეებს შორის

თანამშრომლობა მმართველობის დემოკრატიზაციის არსებითი ფაქტორი და განვითარების მნიშვნელოვანი ტენდენციაა“ [ტაბატაძე, 2016, გვ. 466].

2. სარეზერვო ფონდების ეფექტური მართვა „სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ კანონით“ რეგულირდება, რომლის თანახმადაც, სარეზერვო ფონდების მოცულობა, არ უნდა აღემატებოდეს წლიური საბიუჯეტო ასიგნებების 2%-ს, ამასთან, პრეზიდენტის სარეზერვო ფონდი 5 მლნ. ლარით, მთავრობის სარეზერვო ფონდი კი, 85 მლნ. ლარით განისაზღვრა [საქართველოს კანონი, „საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი, თბილისი, 2018]. ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტის, -IDFI-ის ანალიზის მიხედვით, პრეზიდენტის სარეზერვო ფონდიდან ყოველწლიური ხარჯვა არ სცილდება ბიუჯეტის კანონით გათვალისწინებულ ამ ზღვარს, მთავრობის ხარჯები კი ორჯერ აღემატება მას, სსფ-მა არსებით პრობლემად სარეზერვო ფონდების დანახარჯების მიზნობრიობის დასაბუთება და ამ მიზნობრიობის განმსაზღვრელი ერთიანი სტანდარტის არარსებობა მიიჩნია, ევროსტანდარტის მიხედვით, სარეზერვო ფონდის მნიშვნელოვანი ნაწილი გაუთვალისწინებელი ხარჯების ნაცვლად, ფორს-მაჟორული გარემოებით გამოწვეული ხარჯების დასაფინანსებლად უნდა იყოს განკუთვნილი [IDFE, (2019). „ადგილობრივი თვითმმართველობის სარეზერვო ფონდების ხარჯვა 2020 წელს“. LUMUNATE, Tbilisi. <https://idfi.ge/ge/expenditures of contingency funds of local municipalities in 2020>; [კუკავა, 2016]; [პრეზიდენტის სარეზერვო ფონდი, <https://president.gov.ge/>

3. სახელმწიფო საწარმოს ფინანსური მართვას სსფ-მ საქართველოს ბიუჯეტის დეფიციტის შესამცირებლად არსებითი მნიშვნელობა მიანიჭა. დღეისათვის საქართველოში 236 სახელმწიფო საწარმოა, 66 შვილობილი კომპანიით, მათი ვალი ბიუჯეტისადმი 6.5 მლრდ. ლარია, რომლის დიდი ნაწილი უცხოურ ვალუტაშია დენომინირებული. სსფ-მ ამ სეგმენტში უპირატესობა რესტრუქტურუზაციის გზით აღნიშნული საწარმოების საჯარო კორპორაციებად გადაკვალიფიცირებას მიანიჭა და ამ პროცესის ეფექტურ მენეჯმენტს დიდი როლი განუსაზღვრა ბიუჯეტის შემოსავლების ფორმირებაში.

პანდემიურმა კრიზისმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანა საქართველოს ბიუჯეტში და მისი არსებითი კორექტირება მოითხოვა. საერთო დანახარჯებმა 2021 წ. მშპ-ის 25% შეადგინა, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ანტიკრიზისული პროგრამისთვის 2 მლრდ. ლარი გამოიყო, რაც ორ პრიორიტეტულ მიმართულებაზე წარიმართა, - სახელმწიფო სოციალური პროექტების დაფინანსება (შემწეობების გაცემა, მოსახლეობის სოცდაცვის პროექტების დაფინანსება, პედაგოგების ხელფასების ზრდა, პენსიების ინდექსაცია) და ბიზნესის ხელშეწყობა (430 მლნ. ლარი). სახელმწიფო დანახარჯების ზრდამ ბიუჯეტის დეფიციტი პანდემიური კრიზისის პერიოდში 2%-დან 9%-მდე გაზარდა, გათვალისწინებულია ამ პარამეტრის კრიზისამდელი დონის აღდგენა 2024 წლისთვის.

საწყის ეტაპზე პანდემიამ საქართველოს ეკონომიკის დაქვეითება გამოიწვია და კიდევ უფრო გაამძაფრა ლარის კურსის, ინფლაციის, ინვესტიციების, დასაქმებისა და სახელმწიფო ვალის პრობლემები. ყველაზე დიდი კლება სასტუმროებისა და რესტორნების სექტორში დაფიქსირდა – 32%, 20%-ით შემცირდა ტრანსპორტისა და დასაწყობების სექტორები, 15%-ით იკლო გართობა-დასვენების სექტორის მომსახურებებმა. ყოველდღიურად ლოქდაუნის პირობებში 2020 წლის მანძილზე საქართველოს ბიუჯეტი 16 მლნ. ლარს კარგავდა, რამაც ჯამში 1 მლრდ. ლარი შეად-

გინა, მთლიანად 2020 წ. ეკონომიკურმა ვარდნამ 6.1% შეადგინა, თუმცა, ექსპერტების შეფასებით, ხელისუფლებას ლოქდაუნის პოლიტიკა რომ არ გაეტარებინა, საერთო ვარდნა, სავარაუდოდ, 8% იქნებოდა.

სწორმა ფისკალურმა პოლიტიკამ კრიზისის მადესტაბილიზებელი მასშტაბები და ნგრევის ხარისხი მნიშვნელოვნად შეამცირა. განსაკუთრებული შედეგები იქონია სამეწარმეო მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამებმა, შიდამეურნეობებზე ტრანსფერებმა და შეზღუდული ლიკვიდური სახსრების მქონე პირებისთვის სოციალურმა დახმარებამ. კრიზისიდან გამოსვლის პროცესში განვითარებულმა ქვეყნებმა სრულად შეძლეს შინამეურნეობებისადმი მასშტაბური ფისკალური მხარდაჭერა, ცბ-მა ეს პროცესი განამტკიცა აქტივების შესყიდვის გაფართოებით, დაკრედიტების დაფინანსების გაზრდით და საპროცენტო განაკვეთის შემცირებით.

მართვის პროცესში საბიუჯეტი სახსრებთან ერთად, გადამწყვეტი როლი შეასრულა მსოფლიო ფინანსურმა ინსტიტუტებმა და ჩვენი ქვეყნის სტრატეგიულმა პარტნიორებმა, საქართველოში ეკონომიკის სტაბილურობის შენარჩუნებასა და ფინანსური სექტორის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვით საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებს. 2020 წელს, მათ ქართული კომპანიები დააფინანსეს 700 მილიონი აშშ დოლარით, საიდანაც მნიშვნელოვანი ნაწილი, - 600 მილიონი აშშ დოლარი - წარმოადგენდა ქართული ბანკების დაფინანსებას, პრიორიტეტული იყო ენერგოეფექტურობაში ინვესტირების წახალისება, ასევე მუნიციპალური ინფრასტრუქტურის განვითარებაში, პროფესიულ განათლებასა და ტრენინგში ინვესტირება. მნიშვნელოვანი საინვესტიციო პროექტები განახორციელა EBRD-იმ, - 31 მილიონი ევრო, KfW,- 20 მილიონი ევრო, ADB,-70 მილიონი აშშ დოლარი. 2020 წელს ევროკავშირმა პანდემიასთან საბრძოლველად საქართველოს 1.5 მლრდ. ევრო გამოუყო, აქედან 2/3 - გრანტი და 1/3- ხელსაყრელი კრედიტი იყო, სულ მისმა დახმარებამ ამ წელს 1.9 მლრდ.ევრო შეადგინა (ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით, ეს მსოფლიოში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო), ამ თანხიდან 1 მლრდ.ლარი მაკროეკონომიკური წომასწორობის უზრუნველსაყოფად გამოიყო. დღეისათვის ევროკავშირი საქართველოში 500 მლნ.ევროს ბიუჯეტის 200 მიმდინარე პროექტს ანხორციელებს. 2021-2027 წლებისთვის შემუშავდება ევროკავშირთან ურთიერთობის ახალი სტრატეგიული დოკუმენტი, **„მრავალწლიანი ინდიკატიური პროგრამა - MTP“**, რომელიც ამ თანამშრომლობის უფრო ფართო მასშტაბებს და ახალ პარტნიორულ მიმართულებებს ითვალისწინებს [ევროპარლამენტი, 2020].

ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია **სახელმწიფო ვალის** საკითხის შესწავლა, მისი ეფექტიანი მართვის მექანიზმების განსაზღვრა, უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელოვანია იმ საბაზისო რისკების შეფასება, რომლებიც გავლენას ახდენს სახელმწიფო ვალის ზრდაზე და იწვევს ეროვნული ვალუტის გაუფასურებას. სახელმწიფო ვალის ზრდა კრიზისის აუცილებელი ნიშანი და ობიექტური გარდუვალობაა, განსაკუთრებით, განვითარებადი ქვეყნებისათვის. ამ პროცესის შედეგად, ეროვნული ვალუტის გაუფასურების ფონზე მნიშვნელოვნად იზრდება უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული ვალის მომსახურება. სწორედ სახელმწიფო ვალია ყველაზე დიდი გამოწვევა ჩვენი ქვეყნისთვის, მაკროეკონომიკური წონასწორობის უზრუნველყოფის მიზნით, მნიშვნელოვანია მისი ინდიკატორების კომპლექსური კვლევა, ამასთან, საჭიროა სახელმწიფო ვალის ოპტიმალური პორტფელის სწორი შეფასება, სახელმწიფო ვალის ეფექტის განსაზღვრ საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი პერიოდისათვის.

კრიზისით გამოწვეული სახელმწიფო ვალის მნიშვნელოვანი ზრდის პირობებში, მისი ეფექტიანი მართვა უაღრესად მნიშვნელოვანია სუსტად განვითარებული ქვეყნებისთვის, რამდენადაც ვალი არსებითად ზრდის ფისკალურ წნეხს და აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას. ამ ფაქტორის გათვალისწინებით, საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ერთობლივი შეთანხმებით შემუშავდა საგარეო ვალის რესტრუქტურისაგან ახალი პლატფორმა, **-G-20**. ეს ჩარჩო-ხელშეკრულება სავალლო შეთანხმებების რესტრუქტურისაგან და ვალდებულებების მომსახურების მნიშვნელოვნად შერბილებულ სტანდარტებს აფუძნებს საერთაშორისო ფინანსური თანამშრომლობის სფეროში, რაც საშუალოვადიან პერიოდში დადებითად აისახება ქვეყნების ბიუჯეტის სტრუქტურაზე და ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე.

ანტიკრიზისული პროგრამა, არსებითად, ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირებაზე უნდა იყოს ორიენტირებული, მაგრამ, მოკლევადიან პერიოდში ამან შემოსავლების და, შესაბამისად, ინვესტიციების შემცირება შეიძლება გამოიწვიოს, ეს უარყოფითი ეფექტი ეროვნული ბანკის მიერ ფულის მიწოდების გაზრდით კომპენსირდება, რაც საშუალოვადიან პერიოდისთვის იძლევა ინვესტიციების ზრდაზე დადებით ეფექტს. ამდენად, საკითხის დარეგულირებისათვის ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად, რეალური გაცვლითი კურსის ოპტიმალური მაჩვენებლის განსაზღვრა და მისი ეფექტური მართვა უნდა იყოს პოსტკრიზისული რეაბილიტაციის პროგრამის არსებითი მიზანი.

გლობალური პანდემიური კრიზისის დროს ანტიკრიზისული სტრატეგიის შემუშავების პროცესში გამოიკვეთა კრიზისის მართვაში ხელისუფლების ჩართულობის ახალი ტენდენციები, განსაკუთრებული ყურადღება მიენიჭა ეკონომიკის მხარდაჭერის სახელმწიფო პოლიტიკას. საქართველოს ხელისუფლებამ თავისი მხარდაჭერის სტრატეგია სამ პრიორიტეტზე ააგო: ადგილობრივი წარმოების ხელშეწყობა, სწორი დარგობრივი პრიორიტეტების განსაზღვრა, ენერგოდამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა. ამან მნიშვნელოვნად განაპირობა ეკონომიკური ზრდის უპრეცედენტო მასშტაბი საქართველოში, რამაც 2021 წელს 10.6% შეადგინა, ეს რეგიონში პირველი, ევროპაში კი, მეორე მაჩვენებელი იყო, საპროგნოზო შეფასებებით, ჩვენს ქვეყანას მიმდინარე წელს ევროპის მასშტაბით საუკეთესო ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი ექნება (10.2%), სსფ-ის გათვლებით კი, საშუალოვადიან პერიოდშიც (2021-2025 წ.წ.) ევროპის მასშტაბით ზრდის ყველაზე მაღალი ტემპი ისევ საქართველოში იქნება -34.5%, [საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, 2021].

ევროსაბჭოს ეკონომიკის კომისარი **პაოლო ჯენტილონი** მიიჩნევს, რომ ”მომდევნო ორი წლის პერსპექტივა არის სუსტი, მაგრამ სტაბილური ეკონომიკური ზრდა, რაც პოზიტიური მოვლენაა სამუშაო ადგილების შექმნისა და შენარჩუნებისათვის, მაგრამ პოლიტიკური დამაბულობები კვლავ ნარჩუნდება, რაც საწარმოო სექტორის პერსპექტივებს ამცირებს“ [**Gentiloni, 2020**].

გლობალიზაციის პირობებში იზრდება უცხოურ კაპიტალზე მოთხოვნა და ეკონომიკური აღმავლობის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი სწორედ იგი ხდება, იზრდება კონკურენცია კაპიტალის მიმღებ ქვეყნებს შორისაც, ასეთ პირობებში მხოლოდ საგადასახადო შეღავათებით სულ უფრო რთულდება ინვესტორების დაინტერესება და მათთვის უფრო ქმედითი, მასშტაბური შეთავაზებები ხდება საჭირო. „ბუნებრივია, რომ დღევანდელი მოცემულობიდან გამომდინარე, ინვესტიციები უფრო დიდი და სტაბილური ქვეყნებისკენ იქნება მიმართული. შესაბამი-

სად, ისეთი განვითარებადი ქვეყნისთვის, როგორც საქართველოა, ეს იქნება დიდი გამოწვევა. ამ შემთხვევაში ჩვენი კონკრეტული უპირატესობა სწორედ მეტი მოქნილობა და გახსნილობა იქნება, გადაწყვეტილებებიც მიღებულ უნდა იქნას ყოველი კონკრეტული პორტფოლიოდან გამომდინარე“ [სონდულაშვილი დ]. სარეიტინგო კომპანია Fitch-მა მსოფლიო ქვეყნების უმრავლესობის მაკროეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესების ფონზე, საქართველო წინა სუვერენული საკრედიტო რეიტინგი BB დონეზე დატოვა. Fitch-ის პოზიცია, მნიშვნელოვანი გზავნილია ინვესტორებისთვის საქართველოში ეკონომიკური ვითარება სტაბილურობის და მიმზიდველი ბიზნესგარემოს შესახებ.

ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითად პრიორიტეტად თვითკმარ ეკონომიკაზე გადასვლა არის მიჩნეული, ამ მიზნით, პირველ რიგში, ბიზნეს-სექტორის განვითარების ხელშეწყობა და სახელმწიფოს მხრიდან მისი მხარდაჭერის ფინანსური მექანიზმების ფართო გამოყენებაა აუცილებელი. ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პოლიტიკა (უპირატესად, იმპორტშემცვლელ დარგებზე და ენერგოდამზოგავ ტექნოლოგიებზე გადასვლა), ახალ, გაზრდილ მოთხოვნებს უყენებს როგორც სამუშაო ძალის კვალიფიკაციას, ისე მმართველობით უნარებს.

საქართველოს მიზანია გახდეს უსაფრთხო და მსოფლიოსათვის მიმზიდველი ქვეყანა, წარმატებით შეასრულოს რეგიონული ლიდერის როლი და განახორციელოს ეკონომიკის ლიბერალური ადმინისტრირება, რაც ევროინტეგრაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობაა. ჩვენი ქვეყნის ფუნქცია ეტაპობრივად უნდა შეიცვალოს - სატრანსპორტო კორიდორიდან იგი ლოგისტიკურ ჰაბად უნდა გარდაიქმნას რეგიონში.

დასკვნა

გლობალური ანტიკრიზისული სტრატეგიის ფუნდამენტური პრინციპი პოლიტიკური სტაბილურობა, ქვეყნების ურთიერთანამშრომლობა, თავისუფალ საბაზრო პრინციპებზე დამყარებული ეკონომიკის რეაბილიტაციის პროგრამების კოორდინაცია და საყოველთაო კეთილდღეობაზე ზრუნვაა, ამასთან, სახელმწიფო-თაშორისი თანამშრომლობის ახალი სტანდარტები სტაბილიზაციის პროგრამების განხორციელებას ინდივიდუალურად, ცალკეული ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურის, კრიზისის ტიპის და რყევის სიმწვავის გათვალისწინებით მოითხოვს.

მიმდინარე რთულ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ პირობებში ქვეყნების წინაშე სხვადასხვა სახის და სირთულის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემა იჩენს თავს, რაც მათ მიერ დამოუკიდებელი პოლიტიკის გატარების აუცილებლობას, საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგიის შემუშავებას, პრიორიტეტების განსაზღვრას და ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, ინდივიდუალური ამოცანების განსაზღვრას მოითხოვს. ეროვნული ეკონომიკის ინდივიდუალიზაციის გაძლიერებასთან ერთად, თანამედროვე ინტეგრაციული პროცესები თითოეულ ქვეყანას საერთო ინტერესების და ურთიერთხელსაყრელი პრიორიტეტების ძიებისაკენ მოუწოდებს, რაც ინტეგრაციის პროცესის ახლებურ ფორმულირებას განაპირობებს.

ლიტერატურა

- Gentiloni P. (2020). Eurogroup meeting Press conference, January 20, European Council.
- ევროპარლამენტი, (2020). „კოვიდ-19, ევროკავშირის ათი ღონისძიება ეკონომიკის დასახმარებლად“. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20200625STO82007/covid-19-10-things-the-eu-is-doing-for-economic-recovery>
- ევროსაბჭო, (2020). „დასაქმება და ეკონომიკა კოვიდ-19ის პანდემიისას“. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_fr#garantir-lapprovisionnement-en-denres-alimentaires-de-base
- IDFE, (2019). „ადგილობრივი თვითმმართველობის სარეზერვო ფონდების ხარჯვა 2020 წელს“. LUMUNATE, Tbilisi. https://idfi.ge/ge/expenditures_of_contingency_funds_of_local_municipalities_in_2020
- კუკავა მ. (2016). „სარეზერვო ფონდებიდან ხარჯვა კვლავ სერიოზულ პრობლემად რჩება“. საერთაშორისო გამჭვირვალება, საქართველო.
- Левина РЯ. (2002). „История экономических учений“. М., Инфра-М.
- პრეზიდენტის სარეზერვო ფონდი, <https://president.gov.ge/>
- საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, (2021). „მსოფლიო ეკონომიკის მიმოხილვა - გამსხვავებული პოსტ კრიზისული აღდგენის მართვა“. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021>
- საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, (2020). „მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის პროგნოზი - განსხვავებული კრიზისი, გაურკვეველი გამოსავალი“. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>
- საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი, თბილისი, 2016
- საქართველოს კანონი, „საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი, თბილისი, 2018
- სონლულაშვილი დ. (2021). „2021 წლის გეგმების, გამოწვევებისა და შეფასებების შესახებ“. საქართველოს პარლამენტის დარგობრივი ეკონომიკისა და ეკონომიკური პოლიტიკის კომიტეტი, თბილისი.
- ტაბატაძე მ. (2016). „სახელმწიფოს პოლიტიკური სტრატეგია ეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში“, თსუ, საერთ. სამეცნ. კონფერენცია, თბილისი, https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_facilty/globaliz.pdf
- ტაბატაძე მ. (2017). „სახელმწიფო მართვის დეცენტრალიზაციის ინსტიტუციური სემენტირების თეორიული საკითხები“. თსუ, II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, <http://eprints.tsu.ge/1400/1/Theoretical%20issues%20of%20government%20decentralization%20%20institutional%20segmentation.pdf>
- Tabatadze M. (2020). „Priorities of Spatial Economy and Fiscal Mechanizm of Decentralisation“. (სივრცითი ეკონომიკის პრიორიტეტები და დეცენტრალიზაციის ფისკალური მექანიზმები), Journal of Lnternational Economic Researh (JIER), ტომი 6(1), ლატვია, რიგა, 2020
- CIEC გლობალური ეკონომიკის მონაცემები, (2021). „სამეწარმეო პროდუქციის ინდექსის ზრდა ქვეყნების მიხედვით“. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/industrial-production-index-growth>

CIEC გლობალური ეკონომიკის მონაცემები, (2021). „2020 წლის სამომხმარებლო ხარჯები“. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/private-consumption-expenditure>

CIEC გლობალური ეკონომიკის მონაცემები, (2021). „ინვესტიციის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში“.

<https://www.ceicdata.com/en/indicator/investment--nominal-gdp>

Marina Tabatadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Economics and Business, Assistant professor, Doctor of Economics

GLOBAL AND NATIONAL STANDARDS OF ECONOMIC SUSTAINABILITY

DOI:[10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Tabatadze](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Tabatadze)

Expanded Summary

Modern integration processes aggravated economic crises, which led to the development of anti-crisis policies and to the question of governments' optimal functioning in struggling environments. Global systems have made the future of countries significantly dependent on number of points: their effective positioning in the world economy, their capacity to adapt to modern integration processes, to correctly forecast the results of cyclical economic development, and to effectively respond to macroeconomic imbalances. The present paper discusses some modern strategies for successfully managing integration processes and national standards for crisis regulation and post-crisis rehabilitation.

The work analyses the priority management standards of modern world economic processes and the strategies for economic stabilization. It examines the issues of correct coordination of global economic systems in a crisis environment and optimal distribution of functions between governmental levels. The conceptual approaches to the political and economic management systems of the modern economy are discussed in the paper, which lays a foundation for analysing national anti-crisis reforms and their compliance with global standards, anti-crisis management of the economy and post-reform functioning optimization mechanisms. The forecasts of the national economy are presented on the bases of international and EU expert assessments and the opinion of scientific researchers and ranking organizations.

Key words: concept of state governance; forecasting economic fluctuations; political and economic stabilization; state regulation of the crisis; global and national anti-crisis strategies.

One of the central economic functions of the state is the development of anti-crisis policy and ensuring government's involvement in the post-crisis rehabilitation process, which should ensure the balance of public reproduction and the harmonious functioning of the system.

In the modern economic world, the unipolar system of management gradually loses its power to the benefit of decentralized relations and, as a result, the elements of economic nationalism are formed (Tabatadze, 2020). The current crisis due to the world pandemic put light on the ongoing process of deglobalization, which has further emphasized the unstable nature of integrated economic systems. Along with the dependence of countries on the world markets, the importance of their autonomous functioning and neighbourhood policy and external shocks has increased, which rises the role of the political-economic activity of the government and the importance of the functioning of the centralized management system. The main feature of the economy is the activation of centralized management elements at the level of the national

economy against the background of the decentralization of the world unified management system.

Crisis management uses different standards. Developed countries, due to their strong economic potential, are relatively resistant to changes in world markets. On the other hand, developing countries, mainly due to lack of resources, depend on stronger economies and are essentially involved in world systems as users. The stability of their economy is very sensitive to external shocks and global transformation processes. This sets new standards for inter-state relations and offers completely different forms of cooperation to society. "Crisis regulation is a form of governance activity of a transnational nature, which is influenced by the general trends and regularities of world development." [Tabatadze, 2017, p. 480]. This global concept of crisis management turned out to be inappropriate during the pandemic crisis, which showed unprecedented scale of economic shock and unpredictability. Therefore, it was not possible to develop a unified scenario to manage this crisis.

The management strategy of governments during the crisis, mainly serves to slow down the economic decline and reduce its negative social consequences instead of ensuring economic growth. The modern process of world economic development is non-standard and difficult to regulate as it hardly obeys the generally recognized principles of economic development. The complex and extraordinary nature of the global pandemic caused the unpredictability of the economy and made the effects of reforms difficult to calculate, which, along with the anti-crisis regulatory activity of the government, required financial support and appropriate recommendations from world institutions. A standard platform for crisis management is based on the formation of the optimal exchange rate management regime and on the rationalization of fiscal policy. Along with economic aspects, the biggest burden of ensuring socio-political stability falls on the country's budgetary system. During pandemic and post-pandemic crisis, a correct formation of budget structure and deficit management was the most important lever for governments.

The budget system of Georgia is federal in nature and indicates the hierarchical independence of each level of the budget, both in terms of autonomous planning of the revenue base and the expenditure. According to the World Bank's seven criteria for assessing the quality of fiscal decentralization, Georgia has an independent budgeting system of average quality. This indicator was significantly improved by the last budget reform, which affected the calculation of the equalization transfer according to VAT. A high degree of centralization of the system is indicated by the fact that according to the general revenue indicator, the degree of decentralization is 10%, and according to tax revenues it is 33%. This ratio highlights the fact that a large share of income of local budgets depends on transfers and grants. The new revenue distribution model, which involves determining the equalization transfer according to VAT, diversifies and stabilizes the source of revenue, which, according to the "European Charter", is an important condition for fiscal decentralization and obliges municipalities to find alternative sources of revenue.

According to the Association Agreement with the European Union, the legal framework of Georgia is based on European legal standards and legal norms. One of the main challenges is to harmonize the legal framework of the budget system management with European standards and to introduce unified governance mechanisms. The parameters of the fiscal system of Georgia derive from the "Fiscal rule of the European Union". The main requirements of this document are the following: control of the budget deficit, increase in the efficiency of spending of funds, reduction of the cyclical nature of the fiscal policy and prevention of its unsustainability. According to the IMF, the fiscal system of Georgia is stable, and its indices do not exceed the threshold level of sustainability (IFM, 2021). IMF has also identified challenges in the fiscal sector, the effective management of which significantly depends on the rehabilitation of the country's economy and bringing its individual components into line with international stan-

dards. These are: assessment of long-term fiscal sustainability; effective management of state budget reserve funds; Financial management of state enterprises.

At the initial stage, the pandemic caused a decline in the economy of Georgia and further aggravated the existing problems, such as exchange rate of GEL, inflation, investments, unemployment and public debt. The largest decrease was observed in the hotel and restaurant sector - 32%, the transport and storage sectors - 20%, and the services of the entertainment-leisure - 15%. In 2020, the budget of Georgia lost 16 million GEL daily under the conditions of lockdown, which made a total of 1 billion GEL in 2020. The economic decline was 6.1%, however, according to experts, if the government had not implemented the lockdown policy, the overall decline would have been 8%.

The pandemic crisis made significant changes in the budget of Georgia and required its substantial adjustment. Total expenses in 2021 represented 25% of the GDP. 2 billion GEL was spent from the state budget on the anti-crisis program. The spending went to two priority directions: financing of state social projects (grant of allowances, financing of population social protection projects, increase of teachers' salaries, indexation of pensions) and business support (430 million GEL). The increase in state spending increased the budget deficit during the pandemic crisis from 2% to 9%, and it is expected to restore this parameter to the pre-crisis level by 2024.

Correct fiscal policy significantly reduced the destabilizing scale and the degree of destruction caused by the pandemic. Some of the fiscal policies had particularly positive impact, such as the **state programs of entrepreneurial** support, transfers to domestic farms and social assistance for persons with limited liquid funds. In the process of coming out of the crisis, developed countries were able to fully provide large-scale fiscal support to households. The Central Bank strengthened this process by expanding asset purchases, increasing credit financing, and reducing interest rates.

Along with budgetary actions, the **World financial institutions and strategic partners of Georgia** played a decisive role in the management process. International financial institutions made a significant contribution to maintaining the stability of the economy and developing the financial sector. In 2020, they financed Georgian companies with 700 million US dollars, out of which a significant part - 600 million US dollars - represented the financing of Georgian banks. The priority was given to encouraging investment in energy efficiency, development of municipal infrastructure, professional education and training (in this order). Important investment projects were implemented by EBRD, - 31 million euros, KfW, - 20 million euros, ADB, - 70 million US dollars. In 2020 the European Union allocated 1.5 billion euros to Georgia to fight the pandemic, of which 2/3 was a grant and 1/3 - a favorable credit. Its total aid amounted to 1.9 billion euros this year (calculated per capita, this was the highest figure in the world), out of this amount, 1 billion GEL was allocated to ensure macroeconomic adjustment. Currently, the European Union implements 200 current projects with a budget of 500 million euros in Georgia. For the years 2021-2027, a new strategic document for relations with the European Union will be developed - "multi-year indicative program - MTP", which considers the wider scope of this cooperation and new partnership directions. [European Parliament, 2020]

In the conditions of a significant increase in **public debt** caused by the crisis, its effective management is extremely important for underdeveloped countries, as debt substantially increases fiscal pressure and hinders economic growth. Considering this factor, a new platform for the restructuring of foreign debt, G-20, was developed with the joint agreement of international financial institutions. This framework agreement establishes significantly relaxed standards for the restructuring of debt agreements and the servicing of obligations in the field of international financial cooperation, which in the medium term will have a positive impact on the budget structure of the countries and the rates of economic growth.

During the global pandemic crisis, in the process of developing an anti-crisis strategy, new trends of government involvement in crisis management were highlighted. Special attention was paid to the state policy of economic support. The government of Georgia built its support strategy on three priorities: promotion of local production, determination of correct sectoral priorities, provision of energy independence. This led to an unprecedented scale of economic growth in Georgia, which amounted up to 10.6% in 2021 (the highest in the region and the second in Europe. According to future forecasts, Georgia will have the best economic growth rate in Europe this year (10.2%), according to IMF calculations. Yes, even in the medium term (2021-2025) the highest growth rate in Europe will be in Georgia again -34.5%, [**International Monetary Fund, 2021**]. European Council Economic Commissioner Paolo Gentiloni believes that "the outlook for the next two years is weak but stable Economic growth, which is a positive development for the creation and maintenance of jobs, but political tensions remain, reducing the prospects of the manufacturing sector" [**Gentiloni, 2020**]).

In the conditions of globalization, the demand for foreign capital increases and it becomes the most important factor of economic growth. As a result, a competition between the capital receiving countries also increases. In such conditions it becomes more and more difficult to interest investors with only tax benefits. More efficient, large-scale offers are necessary for them: political and economic stability, attractive business environment, effective operation of environmental and insurance mechanisms, more flexibility and openness to make decisions in relation to a specific portfolio. Ranking company Fitch has left Georgia's previous sovereign credit rating at BB level, amid the deterioration of the macroeconomic situation of most of the world's countries. Fitch's position is an important message for investors about the stability of the economic situation and attractive business environment in Georgia.

Conclusion

The fundamental principle of the global anti-crisis strategy lays on the following criteria: political stability, mutual cooperation between countries, coordination of economic rehabilitation programs based on free market principles, and concern for general well-being. In addition, new standards of inter-state cooperation require the implementation of stabilization programs at each country level, taking into account the structure of the individual country's economy, the type of crisis and the severity of the shock. The main priority of Georgia's economic policy is mainly the transition to import-substituting industries and energy-saving technologies, which places new demands on both, qualification of the workforce and management.

In the current difficult political and economic conditions, different kinds of problems appear in front of developing countries, which pushes them to pursue an independent policy and develop their own socio-economic strategy. The goal of Georgia is to become a safe and attractive country for the world, to successfully fulfil the role of a regional leader and to implement liberal administration of the economy, which is one of the important prerequisites for European integration. By doing so, the function of our country should be gradually changed from a transport corridor into a logistics hub of the region.

ეკონომეტრიკა- ECONOMETRICS

მერაბ ჯულაყიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომეტრიკის კათედრის ასოცირებული პროფესორი

საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მოდელი

DOI: [10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Julakidze](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Julakidze)

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია ეკონომიკური ზრდის მოდელი, რომელშიც შრომასა და კაპიტალთან ერთად ჩართულია ინტენსიფიკაციის ისეთი ფაქტორები როგორცაა სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და ორგანიზაციული პოტენციალები. საქართველოს ეკონომიკისათვის შევეცადეთ მთლიანი სამამულო პროდუქტის (მსპ) ზრდა აგვეხსნა როგორც ექსტენსიური ფაქტორების - შრომის და კაპიტალის, ასევე ინტენსიური ფაქტორების - სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და ორგანიზაციული პოტენციალების კომპონენტების მოქმედებით, რომლებიც წარმოების ფაქტორების უკუგებას სახეს უცვლიან. მიდგომის თავისებურება ისაა, რომ საწარმოო ფუნქციის პარამეტრები შეფასებულია საბაზისო პერიოდის ყოველ ხუთწლეულში, ხოლო შემდეგ ამ პარამეტრების დინამიკა ინტენსიფიკაციის შესაბამისი ფაქტორების ზრდით იქნა ახსნილი. საწარმოო ფუნქციის ელასტიკურობის პარამეტრები ფაქტორების მიხედვით შეპირისპირებული იქნა შესაბამის ხვედრითი პოტენციალების მნიშვნელობებთან. გამოვლინდა არაწრფივი კორელაციური კავშირი მათ შორის. შედეგად მივიღეთ საწარმოო ფუნქცია ტექნოლოგიური პროგრესის ეკონომიკური ზრდაზე სამმხრივი ზემოქმედებით, რომელიც გამოყენებული იქნა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების დინამიკური მოდელის ასაგებად.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ზრდა, საწარმოო ფუნქცია, ტექნოლოგიური პროგრესი, განზოგადებული მაკროეკონომიკური მოდელი,; ინტენსიფიკაციის ფაქტორები.

შესავალი

ნაშრომში განხილულია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიზნის ფუნქციის აგების და მისი რეალიზაციის საკითხები მაკროეკონომიკურ დონეზე, რომელიც ორიენტირებულია საზოგადოების მიზნების მიღწევის მაქსიმიზაციაზე გამოშვების და ყველა მიმართულებით მისი გამოყენების მიხედვით შრომისა და პოტენციალების ბალანსის დაცვით. მიღებული სოციალურ-ეკონომიკური მაკრომოდელი გამოყენებულ იქნა საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საბაზო ტრაექტორიის ინტერპრეტაციისათვის, როგორც ექსტრემალთან მაქსიმალურად მიახლოებული ტრაექტორია. ამის საფუძველზე მოხდა ფუნქციონალის აღდგენა ტრაექტორიის მიხედვით, შემდეგ შეფასდა მიზნის ფუნქციის პარამეტრები.

საოპტიმიზაციო მაკრომოდელი პირდაპირი სახით გამოყენებულ იქნა რესურსების რაციონალური განაწილებისათვის მოხმარების და დაგროვების ყველა მიმართულებით, ასევე საზოგადოებრივი მიზნების რაციონალური ტემპების და პროპორციების გამოთვლების ჩასატარებლად. გამოყენებულ იქნა ამოცანის ორადული ცვლადების დინამიკა, კერძოდ, ეფექტიანობის ნორმა და ამ შეფასების მოძრაობა

პერსპექტივაში. გაანალიზებულია სოციალურ-ეკონომიკური ოპტიმიზაციის შედეგები, რომლებიც შედარებულია ტექნოლოგიური პროგრესის გათვალისწინებით საწარმოო ოპტიმიზაციის საფუძველზე ჩატარებულ გაანგარიშებებთან.

მაკროეკონომიკური მოდელის უფრო თანმიმდევრული სახე მიიღებს თუ ოპტიმიზაცია მიმართულია არა წმინდა საწარმოო, არამედ კარგად გამოხატულ სოციალურ-ეკონომიკურ მიზნებზე. საწარმოო მიზნების მაქსიმიზაციაზე ორიენტაცია დამახასიათებელი იყო დარგობრივი მეთოდებით მართვის პროცესისათვის, ხოლო სოციალური მიმართულების დაფინანსება ნარჩენობითი პრინციპით ხორციელდებოდა. ცნობილია, რომ ამან წარმოების პრიმატის მიზნობრივი მიმართულებისაკენ გადახრა გამოიწვია. ამჟამად საქართველოში აქცენტი სოციალურად ორიენტირებულ საბაზრო ეკონომიკაზე კეთდება, რომელზე გადასვლის პროცესი ჯერ არ დამთავრებულა. სამეცნიერო დონეზე ეს მოითხოვს სოციალურ-ეკონომიკური მიზნების გამოხატვის ინსტრუმენტების შექმნას და შესაძლებლობის მიხედვით მათ კვანტიფიკაციას, რომელიც საწარმოო სისტემის განვითარების ორიენტირების ფორმირებისათვის საჭირო ბაზა შეიძლება გახდეს.

მიზნის ფუნქცია მოიცავს საზოგადოების კეთილდღეობას და ყოველმხრივი განვითარების მიღწევას. დავახასიათოთ კეთილდღეობა დროის გარკვეულ t მომენტში:

1. გაფართოებული მოხმარების ფონდი ერთ სულზე c^t , რომელიც ასევე მოიცავს მოსახლეობის მომსახურების სფეროში კაპიტალურ და მიმდინარე დანახარჯებს;
2. საშუალო მუშაკის სამუშაო დროის ფონდი კალენდარული x^t დროის წილის სახით, ხოლო სრული კეთილდღეობა, რომელიც კეთილდღეობის კატეგორიის საბოლოო დონეს მიუთითებს, რაციონალური ნორმების მიხედვით მოხმარების უზრუნველყოფას შეესაბამება.

გავზომავთ რა c^t მოხმარების ფონდს უცვლელ ფასებში (ოპერირებას ვახდენთ ამ ფონდის ფიზიკურ მოცულობაზე), შეიძლება გამოთვლილი იქნეს ამ ფონდის ფიზიკური მოცულობა $\bar{c}$, მოხმარების ნატურალური ნორმების გამრავლებით ამ უცვლელ ფასებზე და მათი შეჯამებით სამომხმარებლო სიკეთის ყოველი სახის მიხედვით.

ზუსტად ასე მივიღებთ, რომ საშუალო მუშაკის კომფორტული პირობა მის დასაქმებასთან მიმართებაში სამუშაო დროის რაიმე მიზნობრივ დონეზე მიიღწევა (მაგალითად, სამი დასვენების დღე კვირაში).

ამრიგად, საზოგადოების სამომხმარებლო მიზნები შეიძლება გავაიგივეოთ ისეთი მწარმოებლურობის და წარმოების სტრუქტურის მიღწევასთან, რომელიც ეკონომიკის ისეთ დონეს უზრუნველყოფს, როცა მოხმარება $\bar{c}$, ხოლო ხოლო სამუშაო დროის დანახარჯი $\bar{x}$ იქნება.

რაც შეეხება საზოგადოების წვრების ყოველმხრივ განვითარებას, პირველ რიგში შევნიშნავთ, რომ რეგულარული სწავლების ფორმით განვითარება მომსახურების ერთ-ერთ ფორმას შეიძლება მივაკუთვნოთ და მომსახურების მოხმარების კატეგორიაში ე.ი არასაწარმოო მოხმარებაში იქნეს ჩართული. არსებობს საკუთრივ სოციალური ასპექტი ყოველმხრივი, ახლა შეიძლება ითქვას - უპირატესად სულიერი განვითარების კატეგორიის მიმართ. იგი სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და მმართველობითი საქმიანობის განვითარების ხარისხით იზომება. მართლაც, რაც მეტია ასეთი საქმიანობის მიმართ მიდრეკილების მქონეთა წილი, შეიძლება ნამ-

დვილად მიუძღვნას მას - საკმაოდ მაღალი საერთო სამომხმარებლო დონის უზრუნველყოფის პირობით - მით მეტი საზოგადოების ინტელექტუალური პოტენციალი იქნება მოყვანილი მოქმედებაში, რაც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სულიერი განვითარების უმნიშვნელოვანესი, ეკონომიკურად ხელშესახები ასპექტი. დავუშვათ λ^t არის სამეციერო-საგანმანათლებლო და მმართველობით სფეროში ანუ ინტენსიფიკაციის დარგებში დასაქმებულთა წილი, მაშინ საკმაოდ ზოგად ფორმაში მიზნის ფუნქციის სახე მაკროდონეზე ასეთი იქნება:

$$U^t = U(c^t, x^t, \lambda^t) \rightarrow \max$$

მიზნის ფუნქციის სპეციფიკაცია იქედან უნდა გამოდიოდეს, რომ სოციალური მიზნები ორადი ბუნებისაა: სამომხმარებლო, რომელიც მოსახლეობის ერთ სულზე მოხმარების დონით განისაზღვრება (თავისუფალი დროის მოხმარების ჩათვლით) - ისინი საბოლოოდ ხასიათდებიან გაჯერების დონის არსებობით; და სულიერი, რომელიც მთლიანად საზოგადოების სოციალური სტრუქტურით და არა მისი ცალკეული ინდივიდებით განისაზღვრება - ისინი განუსაზღვრელი ზრდის თეორიული შესაძლებლობებით ხასიათდებიან, რომელიც გენფონდით და ეკონომიკითაა მოცემული. უკანასკნელი გარემოება მოხმარებით დამოკიდებულებას სვამს დაქვემდებარებულ და არა დომინირებულ მდგომარეობაში, როგორც ამას ადგილი აქვს „მომხმარებლურ საზოგადოებაში“ და რომელსაც ფართო პერსპექტივა ეხსნება შემდგომი - წარმოების სრულყოფილი გაჯერების დონის მიღწევის შემდეგ.

მოდელის რეალიზაცია. რადგან ტრადიციულ მაკრომოდელებს - ჩვეულებრივი კობა-დუგლასის საწარმოო ფუნქცია ავტონომიური ტექნოლოგიური პროგრესით - მივყავართ კლებად კაპიტალუკულების დინამიკასთან, რაც მათი პრინციპული ნაკლია. საინტერესო იყო გაგვეანალიზებინა კაპიტალუკულების დინამიკა განზოგადებული მაკრომოდელის მიხედვით. აღმოჩნდა, რომ საოპტიმიზაციო ვარიანტისათვის, რომელიც მის ტრაექტორიას გვიჩვენებს, რეალურად არის დამახასიათებელი ზრდადი კაპიტალუკულება, რაც საწარმოო ფაქტორების ხარისხობრივ ზრდას უნდა მიეწეროს, რომელთა ასახვა ტინბერგჰენის მამრავლების ნეიტრალური ტექნოლოგიური პროგრესით შეუძლებელია. ზრდადი კაპიტალუკულებით ეკონომიკური ზრდის ტრაექტორიის შესაძლებლობათა თეორიული განზოგადება უნდა განვიხილოთ როგორც განზოგადებული მაკრომოდელის ხარისხობრივი მიღწევა.

როგორც ვნახეთ აგებული იქნა მიზნის ფუნქცია და მაკროეკონომიკური განვითარების ოპტიმალობის ინტეგრალური სოციალურ-ეკონომიკური კრიტერიუმი. მიზნის ფუნქციის პარამეტრების შეფასება მოხდა ტრაექტორიის საბაზო უზნის მიხედვით, იმის გათვალისწინებით, რომ პერსპექტიული ტრაექტორია გაგრძელდება იმავე ტემპით. საბაზისო პერიოდად აღებულია 2001-2020 წლები, ხოლო პროგნოზი მოიცავს 2021-2030 წლებს.

ოპტიმალობის კრიტერიუმი ეკონომიკური ზრდის ტრაექტორიას შემდეგი ორი მიმართულებით შეაფასებს:

კეთილდღეობა შეიძლება დავაკონკრეტოთ როგორც მატერიალური სიკეთის არასაწარმოო მოხმარების გარკვეული საბოლოო დონის მიღწევა. მიზნის ფუნქციაში ამ კატეგორიის ასახვის მიზნით აიგო მიმდინარე და ნახევრად გრძელვადიანი საგნების ფაქტიური მოხმარების მათ ნორმატიულ დონესთან მიმართებაში გადახრის კვადრატების შეწონილი თანხის ალგორითმი და ამას უნდა დაემატოს

ანალოგიური თანხა, რომელიც გრძელვადიანი მოხმარების საგნების და ფიზიკურ გამოხატულებაში სოციალური ინფრასტრუქტურის ფონდების ეფექტიან უზრუნველყოფის დონის შესაბამისი ნორმატიული დონისგან გადახრის სოციალურ ეფექტს გაზომავს.

სულიერი განვითარების პირობა პირველი მიახლოებით შეიძლება დავიყვანოთ შემდეგ ორ მაჩვენებლამდე: სამუშაო დროის ფონდი ერთ მუშაკზე გაანგარიშებით და საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, კულტურული და მართვის სფეროების განვითარება (მათში ფარდობითი დასაქმების დონის მიხედვით). ამას გარდა, ეკონომიკის განვითარების საერთო მიზანს შეიძლება მიეკუთვნებოდეს სახელმწიფო მოხმარების მაქსიმიზაცია (გარკვეულ პროპორციებში).

მოდელი არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას უშუალო გამოთვლებისათვის თუ შეფასებული არ იქნება ოპტიმალურობის კრიტერიუმის პარამეტრები. ამ კოეფიციენტების მნიშვნელობა აირჩევა ისე, რომ საბაზო ინტერვალში ექსტრემალი ყველაზე უკეთესად შეეთანხმება ფაქტიურ ტრაექტორიას. ამისათვის რეტროსპექტივაში საწყისი საოპტიმიზაციოს შებრუნებული ამოცანა ამოიხსნება.

როგორც შებრუნებული, ისე პირდაპირი ამოცანის ამოსახსნელად გამოყენებულ იქნა არაწრფივი საოპტიმიზაციო ეკონომიკური მოდელების ანალიზის პაკეტი.

პირდაპირი ამოცანის ძირითადი და ორადული ცვლადების რაოდენობა, და შესაბამისად, მისი ოპტიმალურობის პირობები ბევრად აღემატება მიზნის ფუნქციის უცნობ პარამეტრებს. ამიტომ შებრუნებული ამოცანა არის ზედმეტად განსაზღვრული. ამ გარემოების გამო პარამეტრები მოიძებნა იმ პირობით, რომ პირდაპირი ამოცანის ლაგრანჟის ფუნქციის წარმოებულთა კვადრატების ჯამი მისი ძირითადი და ორადული ცვლადების მიხედვით აღწევდეს მინიმუმს. მიზნის ფუნქციის პარამეტრების შეფასების პერსპექტივაში პროლოგირების შედეგად ძირითადი ამოცანა არაწრფივი პირობითი ოპტიმიზაციის კლასიკურ ამოცანად გარდაიქმნა, რომელიც ამოიხსნა ზემოთ მითითებული პაკეტის გამოყენებით. პირდაპირი საოპტიმიზაციო ამოცანის ამოხსნით მიღებულ იქნა საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მაკროეკონომიკური საპროგნოზო მაჩვენებლები, რომლებმაც საშუალება მოგვცა გავაანალიზოთ ეკონომიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციები.

დასკვნა

განხილული საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მოდელი და მიღებული შედეგები საშუალებას იძლევა კონკრეტული პარამეტრებით შეფასდეს საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დღევანდელი მდგომარეობა და მიზნობრივი მაჩვენებლების მიღწევის დრო და საშუალებები საკუთარი და მოზიდული რესურსების გამოყენების საფუძველზე ზრდის ტრაექტორიის კორექტირების გზით.

სოციალურ-ეკონომიური ოპტიმიზაცია აშკარად ჩამოაყალიბებს რა ეკონომიკის განვითარების სამომხმარებლო მიზნებს, საშუალებას იძლევა აღმოვაჩინოთ საწარმოო ოპტიმიზაციის დიდი დეფექტი, რომელიც მდგომარეობს მშპ-ის და მოხმარების ფონდის ჭარბ ზრდაში. საწარმოო ოპტიმიზაცია იწვევს სულიერი, სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და კულტურული განვითარების, ასევე მართვის სფეროს ინტერესების უგულვებელყოფას. სოციალურ-ეკონომიკური ოპტიმიზაცია უზრუნველყოფს ინდივიდთა განვითარებისათვის საჭირო სივრცის გაფართოებას მუშაობისგან თავისუფალი დროის სახით. სოციალურ-ეკონომიკური საოპტიმიზაციო

განგარიშებების რეალიზაცია საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ ცვლილებები მოხმარების სტრუქტურაში

მაკროეკონომიკური მოდელის საფუძველზე ჩატარებული გამოთვლების შედეგად ჩვენ შევეცადეთ აგვეხსნა თუ რამდენად მდგრადია საქართველოს ეკონომიკა და არის თუ არა საქართველოს მთავრობის მიმდინარე ეკონომიკური პოლიტიკა საკმარისად ადექვატური და თანმიმდევრული ეკონომიკური ზრდისათვის. რა დამატებითი ინსტიტუციონალური ცვლილებები უნდა განხორციელდეს იმისათვის, რომ მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდა შეუქცევად პროცესი გახდეს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება დამოკიდებულია ზრდის არა მარტო რაოდენობრივ, არამედ ხარისხობრივ მაჩვენებლებზეც. მხოლოდ მაღალხარისხიანი ეკონომიკური ზრდა შეიძლება გადაიზარდოს ეკონომიკურ განვითარებაში. თავის მხრივ, ეკონომიკური ზრდა მაღალი ხარისხისაა, თუ იგი მდგრადია და თან სტრუქტურული გაუმჯობესება და ინოვაციები ახლავს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Papava, V.** (2013) *Economic Reforms in Post-Communist Georgia: Twenty Years after*. Nova Science Publishers
- Papava, V.** (2016). *Georgia's choice: The European Union Or The Eurasian Economic union*. Expert Opinion. Georgian Foundation for strategic and international Studies.
- Tinbergen Jan** (1978). *Economic policy: Principles and Design*. Amsterdam. 1956, 1978. - 478 p.
- Weil David N.** (2008). *Economic Growth*. Brown University. Second Edition.
- Wooldridge M. Jeffrey** (2013). *Introductory Econometrics. A Modern Approach*. Fifth Edition.
- Geostate Database (PC-AXIS Database) of National Statistic Office of Georgia. Retrived from: <http://pc-axis.geostat.ge>
- The World Bank Open Date. (2021). <https://data.worldbank.org/>

Merab Julakidze

Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Georgian Economic Growth Model

DOI: [10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Julakidze](https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.04.Julakidze)

Expanded Summary

Microeconomic modeling of the national economy is an analytical tool based on scientifically proven ideas designed to examine the possible growth rates of the gross domestic product (GDP), its rational allocation into consumable and accumulable parts, investment efficiency, and return on capital and labor employed. It can be used to designate the most important long-term indication, such as rate of return. And all of this, in turn, provides starting points for drawing up structural and investment policy at the interstate and interregional level for bringing the designated economic growth rates to fruition.

Scientists have long been engaged in developing the theory of macroeconomic dynamics and its most important elements production function (PF). But several questions remain unanswered: **first**, the interrelations between the branches of the production and nonproduction spheres have not been specifically established, and the benefits of the activity of the latter are

still undetermined. However, the nonproduction branches include those that are considered a “productive force” (science, education and management). So the degree of interaction between the factors of production and nonproductive factors of intensification of the economy must be determined; **second**, the main goals of socioeconomic development require clarification and correlation in macroeconomic terms; **third**, these elaborations should be directed at defining and resolving the problems associated with the optimal allocation of resources for developing production and intensification factors and with optimizing the rates and proportions for achieving the designed goals.

PF should form the foundation of a macroeconomic theory designed to examine the dynamics of the aggregate quantities of national economic development based on an analysis of quantitative growth and the level of employment of productive resources, as well as the type and rate of technical progress. This theory will help to calculate GDP dynamics (as well as other economic indices) in the future and the proportions of its allocation with respect to different types of consumption and accumulation. This applies to forming basic productive and nonproductive assets, to household property, to the amounts of resources used and reproduced, in particular regarding the state of the environment, and to determining investment efficiency.

We built a criterion function and integral socioeconomic criterion of the optimality of macroeconomic development. The parameters of the criterion function were estimated for the base section of the path, presuming that the long-range path should be a smooth continuation of it.

In terms of its content, the criterion of optimality should estimate the paths of economic growth primarily in two vectors: **first**, prosperity can be specified as the achievement of certain end levels of nonproductive consumption of material goods and services. In this respect, the criterion function reflecting this category can be built as a weighted aggregate of squared deviations of actual consumption of current and semi-durable goods from their standard levels. To this we should add a similar aggregate that measures the social benefits from deviations of effective provision with durable goods and assets of social infrastructure in physical terms from the corresponding standards; **second**, spiritual development can be examined in the light of two main factors: the per capita asset of work time and development of the scientific-educational and management spheres (relative employment in it). Maximization (in certain proportions) of state consumption should also be added to the social goals of economic development.

Resolution of the optimization problem resulted in obtaining forecasting indices of macroeconomic dynamics that permit an analysis of the main development trends in Georgia’s national economy until 2030.

To sum up, we will list several conclusions drawn from the study:

The spline structure of PF is an efficient tool for establishing the dynamics of its parameters, which, in turn, makes it possible to correlate the efficiency of the production factors and their combination with the potential of the intensification factors: scientific-technical, educational, and organizational.

The PF generalized in this way with three-input TP contribution to economic growth forms the basis of the generalized model of macroeconomic dynamics. It is also based on a generalized system of balanced finite-difference equations (equations of motion) and algebraic equations (restrictions on management). Equations of motion characterize the increments of production assets, social infrastructure and household property assets, intensification potential, and employment in the corresponding spheres under the impact of all types of accumulation (productive and nonproductive) and in the intensification factors. The finite equations express the overall balances of GDP and labor force. All of this taken together forms a balanced and generalized macroeconomic model.

Use of this macro model in the inertial version, that is, with extrapolative forecasting of the management variables and subsequent solution of the system of equations of motion, reveals several significant shortcomings in trend forecasting related to its lack of balance and failure to take resource limitations into account.

The next stage in use of the macro model is estimating the absolute efficiency of investment in production or its intensification fields. The generalized PF and macro model as a whole make it possible to forecast additional (above the inertial version) integral investment efficiency in a particular sphere. The unequal efficiency of the return ratio (per unit of investment) obtained in so doing should be interpreted as proof of the non-optimal allocation of the investments in production and its intensification fields

The algorithm of resource allocation management obtained on the basis of the above-mentioned studies is oriented toward gradual equalization of the return ratio and can be defined as production optimization of the macroeconomic system.

The most perfect version of a macro model is obtained when the socioeconomic criterion of optimality is added to it, which makes it possible to look for the socioeconomic optimum, rather than a purely productive one. It should be oriented toward increasing state consumption, bringing the development of the social infrastructure and augmentation in household property closer to the standards, and raising the consumption of goods to a level that corresponds to a rational consumer budget. In addition, an expedient decrease in work time and expansion of the scientific-educational and cultural-management spheres are envisaged as criteria that will maintain the required level of production.

This type of optimization with the accepted criterion functions of socioeconomic development has shown the extreme consumer orientation of narrow production optimization and the wisdom of shifting the emphasis to spiritual development and intellectual activity (at earlier stages of development) with the creation of the necessary prerequisites and inculcation of a rational attitude toward an increase in “consumption.”

Keywords: *Economic Growth, Production function Technological Progress, Generalization Macroeconomic Model, Factors of Intensification.*

მარკეტინგი - MARKETING

ელისაბედ ბალიაშვილი

*ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა
და ბიზნესის ფაკულტეტის მოწვეული პერსონალი*

**ლოჯისტიკური კომპანიების საქმიანობის მდგომარეობა და განვითარების
პერსპექტივები საქართველოში**

ანოტაცია. წარმოდგენილ სტატიაში განხილული და დასაბუთებულია თუ რა როლს ასრულებს ლოჯისტიკური სისტემების ეფექტური მართვა საერთაშორისო ბიზნესში ჩართულ კომპანიებში. ასევე, რა განვითარების პერსპექტივები გააჩნია საქართველოს და რა პრობლემები უნდა გადაიჭრას ლოჯისტიკის მიმართულებით, რომ ქვეყანა ჩაერთოს საერთაშორისო ბიზნესში ისე სრულფასოვნად, როგორც სხვა განვითარებული ქვეყნები. კვლევის ობიექტს წარმოადგენენ საქართველოს ბაზარზე წარმოდგენილი, როგორც რეზიდენტი, ასევე საერთაშორისო ლოჯისტიკური კომპანიები.

საკუთარი მოსაზრებებითა და სხვა მეცნიერთა ნაშრომებიდან მოტანილი ამონარიდებით, ავტორი არგუმენტირებულად ასაბუთებს ზემოაღნიშნული თემის აქტუალობას. დადგენილია, რომ საინფორმაციო ტექნოლოგიების დანერგვით, მიწოდების ჯაჭვის ეფექტური მართვითა და ლოჯისტიკური ინფრასტრუქტურისა და მრავალფეროვანი მომსახურების სერვისის ხარისხის ამაღლებით შესაძლებელია ახალი მომხმარებლების (ტვირთმფლობელების) გაზრდილი რიცხვის შენარჩუნება. საქართველომ უნდა გამოიყენოს ყველა შესაძლო გზა, რომ გაზარდოს ლოჯისტიკური სისტემის ეფექტურობა და მწარმოებლურობა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური მაჩვენებლის ზრდისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ლოჯისტიკა, სატრანსპორტო-ლოჯისტიკური ჰაბი, ბლოკჩეინი, ტვიტბრუნვა

შესავალი

საქართველო, ისევე როგორც მსოფლიოს ბევრი მაღალგანვითარებული თუ განვითარებადი ქვეყანა აქტიურადაა დაკავებული მსოფლიო ვაჭრობისა და გლობალიზაციის პროცესში ჩართვით. სურვილი ჩართულობისა სულ უფრო ძლიერდება და ამასთან, ჩვენი ქვეყანა არ უნდა დარჩეს ამ პროცესებს მიღმა, რომელიც მიიღწევა ბიზნეს-კომპანიებში ინოვაციების დანერგვით, მიწოდების ჯაჭვისა და ინფორმაციულ-ტექნოლოგიური გარემოს გაუმჯობესებითა და თანამედროვე ლოჯისტიკური სისტემების დანერგვითა და მათი ეფექტური მართვით.

თუ გავითვალისწინებთ ჩვენი ქვეყნის განაცხადს სათაურით - „საქართველო, როგორც სატრანზიტო-ლოჯისტიკური ჰაბი,“ კიდევ უფრო მეტად დავრწმუნდებით, რომ საქართველო ცდილობს გლობალურ გამოწვევებთან ადაპტაციას. მისი უნიკალური გეოპოლიტიკური ფაქტორისა და არსებული საწარმოო პოტენციალის მხედველობაში მიღებით, ჩვენი ქვეყანა შეიძლება მსოფლიოს აღმოსავლეთ ნაწილის ერთ-ერთ ძირითად ლოჯისტიკურ კლასტერად იქცეს. ქართული ეკონომიკის განვითარებისთვის ეს მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან ეფექტური სატრანს-

პორტო და ლოჯისტიკური სისტემის შექმნით იზრდება ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა საერთაშორისო ბაზარზე.

****

საერთაშორისო ბიზნეს-კომპანიებს თავიანთი საქმიანობების შეუფერხებელი განხორციელებისთვის მუდმივად სჭირდებათ ლოჯისტიკურ სავაჭრო შუამავლებთან, საფინანსო ინსტიტუტებთან, სალიზინგო და სადაზღვევო კომპანიებთან, აგრეთვე, მზა პროდუქციის საბოლოო მომხმარებლებთან ინფორმაციის ეფექტური გაცვლა/კავშირი, რომელსაც სწორედ საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის საშუალებით ანხორციელებენ.

გლობალიზაციამ და მასთან დაკავშირებულმა საერთაშორისო ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა მთლიანად შეცვალა ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ურთიერთგავლენისა და ურთიერთთანამშრომლობის პროცესი, რომელშიც უდიდეს როლს საინფორმაციო ტექნოლოგიები და ინტერნეტი ასრულებს. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებმა ასევე დიდი გავლენა იქონია მონარაგების, ლოჯისტიკის ბლოკზეც და მიიღო ბიზნეს-ლოჯისტიკის სახელწოდება. „ინტერნეტის ქსელში ლოჯისტიკის სრულყოფისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს SWIFT - ისა და SWIFT II-ის საფუძველზე ელექტრონული საბანკო ოპერაციების, ასევე ბიზნეს-პარტნიორებს შორის ურთიერთზემოქმედების EDI (Electronic Data Interchange - მონაცემთა ელექტრონული გაცვლა და EDIFACT (Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport – მართვაში, ვაჭრობასა და ტრანსპორტში მონაცემთა ელექტრონული გაცვლა) სისტემების შექმნას“ [1, გვ. 132].

თანამედროვე მსოფლიოში, **ბლოკჩეინი** სულ უფრო და უფრო პოპულარული ხდება, რომელიც სწრაფად ვითარდება და შეიძლება ითქვას რომ თანამედროვე მსოფლიოს ტექნოლოგიებიდან ერთ-ერთი „გამრღვევი ტექნოლოგიაა“. იგი კრიფტოგრაფიულად დაცული ჩანაწერების ჯაჭვია. სწორედ აქედან წარმოსდგება სიტყვა ბლოკჩეინი (“Blockchain” – „ბლოკების ჯაჭვს“ ნიშნავს) [2, გვ. 383].

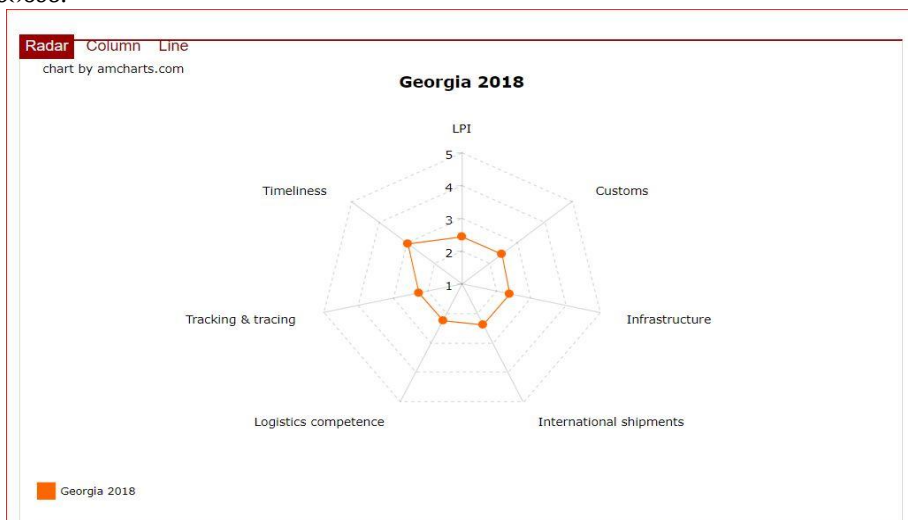
ბლოკჩეინის გამოყენებით ხორციელდება სხვადასხვა სახის დიდი მოცულობის ინფორმაციის თავმოყრა, სინქრონიზაცია და სისტემაში არსებულ სხვადასხვა ბლოკების ჯაჭვებს შორის თავისუფალი გადაცემა. ჩვენი აზრით, ამ ტექნოლოგიის დანერგვა ლოჯისტიკის ფუნქციების ინტეგრირებით კიდევ უფრო დიდ ეფექტს შესძენს საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართულ ფირმებსა თუ ბიზნეს-სუბიექტებს. **განვიხილოთ თუ რა ბენეფიტების მოტანა შეუძლია ბლოკჩეინის სისტემას ლოჯისტიკისთვის:**

- **ბლოკჩეინს შეუძლია მიწოდების ჯაჭვი გახადოს უფრო გამჭვირვალე და მიკვლევადი:** სისტემას შეუძლია ერთნაირად ჭეშმარიტი ინფორმაციის გაცვლა მიწოდების ჯაჭვში ჩართული ყველა მონაწილისთვის, რაც იძლევა ასევე მონიტორინგის საშუალებას და ცხადია, თუ რომელიმე რგოლი აცდება დედლაინს, რაც მიწოდების ჯაჭვის დაყოვნებას გამოიწვევს, ეს ყველა რგოლისთვის გახდება ცნობილი;

- **ბლოკჩეინს შეუძლია უზრუნველყოს უსაფრთხოება, შეუცვლელობა და ავთენტურობა:** როდესაც ვსაუბრობთ სისტემის უსაფრთხოებაზე, ეს ნიშნავს იმას, რომ ყველა საჭირო დოკუმენტაცია თუ ინფორმაცია უსაფრთხოდ შეგვიძლია გავცვალოთ მიწოდების ჯაჭვის ყველა მონაწილესთან, რომელიც იქნება შეუცვლელად წარმოდგენილი. ეს პუნქტი განსაკუთრებით ეხმარება „ზუსტად დროში“ მეთოდით

იმას ნიშნავს, რომ არამხოლოდ მსოფლიოს ბევრი მაღალგანვითარებულ, არამედ - განვითარებად ქვეყნებსაც ჩამოვრჩებით, მაგალითად ჩვენს მეგობარ ქვეყანას - უკრაინას.

ლოჯისტიკის ეფექტიანობა საქართველოში 2018 წელს შეფასდა 2,44 ბალით, რაც 2012 წლის მაჩვენებელზე (ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი) თითქმის 14%-ით დაბალია, მაგრამ 2016 წლის მაჩვენებელზე 4%-ით მაღალი. იმედს ვიტოვებთ, რომ ახლო მომავალში საქართველო გაზრდის ლოჯისტიკის ეფექტურობის დონეს და შეინარჩუნებს მზარდ ტრენდს [4].

2018 წლის კვლევით გერმანია კვლავ ლიდერია LPI ინდექსის = 4,20 ბალის მიხედვით. ინდექსის მდგენელებიდან გამომდინარე, საქართველოში ლოჯისტიკური სისტემის ეფექტურობის მაღალი ან დამაკმაყოფილებელი შეფასების მიღებას ხელი შეუშალა არსებულმა პრობლემურმა საკითხებმა, მაგალითად, **სასაზღვრო გამშვებ პუნქტებში პროცედურების გაჭიანურებამ და არსებულმა სატარიფო პოლიტიკამ, ამასთან არც ლოჯისტიკური მომსახურების კომპეტენციითა და ხარისხით გამოვიჩრევით, რომ აღარაფერი ვთქვათ ინფრასტრუქტურაზე.**

ქვეყნის სავაჭრო ურთიერთობების შეფასება ასევე შესაძლებელია ტვირთბრუნვის მონაცემებზე დაყრდნობით. ტვირთბრუნვა განაწილებულია შემდეგ ლოჯისტიკურ არხებში: **სარკინიგზო, საზღვაო, საგზაო და საჰაერო ტრანსპორტზე.**

საქართველოში ტვირთბრუნვა 2009 - 2012 წლებში აღმავალი ტემპით მზარდი იყო, საშუალოდ წლიური ზრდის მაჩვენებელი 5 - 7 პროცენტი იყო, თუმცა 2013 წლიდან საქართველოს ტვირთბრუნვის მრუდი კლებისკენ წავიდა, რაც დაკავშირებული გახლდათ ტრანზიტულ ტვირთებზე მოთხოვნის შემცირებასთან. თუმცა ბოლოდროინდელმა მოვლენებმა, ვგულისხმობთ რუსეთის მიერ უკრაინის წინააღმდეგ დაწყებულ ომს, საქართველოში ტვირთბრუნვის საგრძნობი ზრდა გამოიწვია, რამაც საქართველოს როგორც სატრანზიტო დერეფნის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაზარდა.

სატვირთო-სატრანსპორტო საშუალებების რაოდენობა 2022 წელს წინა წელთან მიმართებაში ჯამურად 12 პროცენტით გაიზარდა. თურქეთის მიმართულებით მოძრავი ნაკადი 16% - ით, ხოლო აზერბაიჯანის მიმართულებით 20%-ით არის გაზარდილი [5].

შემოსავლების სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, მიუხედავად იმისა რომ 2019 წლიდან საქართველოში ტვირთბრუნვის მაჩვენებელი გაიზარდა, 2022 წლის მონაცემები კიდევ უფრო მიმზიდველია და ბევრად აღემატება პანდემიანდელ მონაცემებს. მაგალითად, 2022 წელს სახმელეთო ტვირთბრუნვა 2019 წელთან შედარებით 80 პროცენტითაა გაზრდილი. იქიდან გამომდინარე, რომ ჩრდილოეთის დერეფანს შეექმნა პრობლემები, აზიის ქვეყნების ტვირთმფლობელების ნაწილი სწორედ საქართველოს დერეფნით სარგებლობენ. ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანია ამ პერიოდში საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალი დამკვეთებმა სწორედ შეაფასონ, რადგან სიტუაციის დასტაბილურების შემდეგ, ისევ ძველ მარშუტებს არ დაუბრუნდნენ. თუ ასე მოხდა, საქართველო საკმაოდ დიდ შემოსავალს დაკარგავს, ისევე როგორც საქართველოში ლოჯისტიკის სფეროში მომუშავე კომპანიები.

საქართველოში ლოჯისტიკის ბაზრის მნიშვნელოვან ნაწილს **ექპედიტორული კომპანიები** წარმოადგენენ.

საქართველოს ბაზარზე წამყვანი ექპედიტორული კომპანიების დიდი ხუთეული **TNT, DHL, UPS, FEDEX, GEBRUDER WEIS** - საერთაშორისო ბაზარზე ცნობილი ბრენდებია, თუმცა უკვე ყველა ჩამოთვლილს საქართველოში თავის წარმომადგენლობა აქვს და საკმაოდ დიდი ხანია წარმატებულად ოპერირებენ ჩვენს ქვეყანაში.

ბოლო წლებია ქართული ექპედიტორული კომპანიები ცდილობენ საერთაშორისო წამყვან ლოჯისტიკურ კომპანიებს ძლიერი კონკურენცია გაუწიონ და ამ მხრივ ლიდერობს „ბენე ჯგუფი“. საქართველოში უამრავი ექსპედიტორული კომპანიაა რეგისტრირებული, რომელსაც საკუთარი სატრანსპორტო საშუალებები არ ჰყავს და აქედან გამომდინარე, შუამავალი ექსპედიტორები გამოდიან, რასაც ვერ ვიტყვით ბენე ჯგუფზე. მას საკმაოდ მოწესრიგებული ავტოპარკი აქვს, რაც ამცირებს დაყოვნების დროს და ზრდის მომსახურების მიწოდების ხარისხს.

ბენე ჯგუფის ლოჯისტიკების გადმოცემით, მუშაობენ ახალ სატრანზიტო ვებ პლათფორმასა და აპლიკაციაზე, რაც მომხმარებლებს უადვილებს არჩეული მარშრუტისა და ტვირთის მონაცემების მიხედვით დაითვალონ სატარიფო განაკვეთი, მიიღონ თრეკინგ ინფორმაცია და მარტივად შეძლონ საკუთარი ტვირთის მონიტორინგი. ეს ყველაფერი კი პირდაპირ დაკავშირებულია ინფორმირებულობასთან, რაც მეტად უფრო ორგანიზაციულს ხდის მწარმოებელს [6].

ავტოტრანსპორტის გამოყენება ისეთი ბაზრისთვის როგორც საქართველო საკმაოდ კომფორტულია, მითუმეტეს თუ გავითვალისწინებთ იმას რომ, მულტი-მოდალური ლოჯისტიკური სისტემის გამართულობით ჩვენი ქვეყანა არ გამოირჩევა.

იმისათვის რომ საქართველოში ლოჯისტიკის ეფექურობა გაიზარდოს ამ არხის მიმართულებით მნიშვნელოვანია რომ ექსპედიტორებსა და სხვა კომპანიებს შორის ხორციელდებოდეს შეუფერხებელი და საიმედო ელექტრონული სახით ინფორმაციის მიმოცვლა. ბენე ჯგუფის ახალი სისტემური პროექტის იდეაც ამ პრობლემური საკითხის მოგვარებისკენ გადადგმული ნაბიჯია, ამიტომ სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს მსგავს წამოწყებებს, რადგან ორმხრივი ჩართულობა ბევრად უფრო ეფექტურს ხდის საქართველოში ლოჯისტიკის სფეროს განვითარებას.

ახლა რაც შეეხება **საზღვაო ტრანსპორტს**, ზოგადად, ცნობილია, რომ საზღვაო ტრანსპორტი ტვირთის გადაზიდვის ყველაზე დაბალხარჯიანი ლოჯისტიკური

არხია. ის უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს საერთაშორისო, როგორც ნაყარი, ისე კონტინენტიზირებული ტვირთების გადაზიდვაში, რომელიც თავის მხრივ მულტი-მოდალური ტრანსპორტირების, როგორც გლობალური ფენომენის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი მამოძრავებელი რესურსია.

საქართველოს ბაზარზე 10-მდე წამყვანი საზღვაო – საკონტინენტო ფირმა ოპერირებს. მათ შორის ყველაზე ძლიერია მაერსკ სქართველო; კატონი გრუპი და ჯაიანთ ლოჯისტიკისი. ვინაიდან „მაერსკ საქართველო“ საკმაოდ დიდი ხანია რაც ოპერირებს ქართულ ბაზარზე და ცნობადობაც საკმაოდ მაღალი აქვს, საინტერესო იქნება თუ კომპანიის დირექტორის შეხედულებებს გაგიზიარებთ.

MSC Georgia-ს გენ-დირექტორის ნიკოლოზ გოგოლის გადმოცემით: მაერსკი გადაზიდვებს აწარმოებს მხოლოდ ფოთის პორტის გავლით. იმპორტირებული ტვირთის 30 პროცენტი საქართველოს ბაზრისთვისაა განკუთვნილი, დანარჩენი 30 – 30 % მოცულობისა სასომხეთში და აზერბაიჯანში იგზავნება, ხოლო დარჩენილი 10% შუა აზიის ქვეყნებისთვისაა განკუთვნილი. ახლა რაც შეეხება ექსპორტს, კონტინენტების დაახლოებით 15% დაკავებულია საქართველოში ნაწარმოები პროდუქტით, მხოლოდ მცირე მოცულობა მოდის აზერბაიჯანისა და სომხეთის ტვირთებზე. [7].

ძირეული პრობლემა, რაც ყველა გადამზიდს აფერხებს, იმაშია რომ ქართულ პორტებს დიდი გემების ეგრეთწოდებული - დედა გემების მიღება არ შეუძლიათ.

გარდა მატერიალური რესურსისა, იხარჯება დროის რესურსიც, რაც არ დაგვავიწყდეს, რომ ლოჯისტიკური ეფექტურობის დონის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი კრიტერიუმი. მაგალითად, ჩინეთიდან მომავალი დიდი გემი ჯერ სტამბულში შედის, შემდეგ ხდება ტვირთების რაციონალური გადანაწილება პატარა გემებზე, რომლებიც ისევ იცლებიან ბათუმის ან ფოთის პორტებში. სასიხარულოა, რომ 2022 წელს განახლდა ანაკლიის პორტის მშენებლობის პროექტზე მუშაობა, რომლის მიხედვითაც, ინფრასტრუქტურა ისე უნდა მოეწყოს, რომ შესაძლებელი გახდეს დედა გემების მიღებაც. ვფიქრობთ ეს ინფორმაცია ყველა საზღვაო გადამზიდ კომპანიას გადაუჭრის მთავარ პრობლემას - გადაზიდვის ფასიც კონკურენტული გახდება და შემოთავაზებული პირობებიც.

საქართველოს ტვირთბრუნვის საკმაოდ მნიშვნელოვანი წილი რკინიგზაზე მოდის. სასიხარულო ისაა რომ გასულ წლებთან შედარებით ტვირთბრუნვამ ბოლო წლებში საგრძნობლად იმატა. მაგალითისთვის, სატრანსპორტო სფეროდან 2017 წელს რკინიგზაზე ყველაზე თვალშისაცემი ტვირთბრუნვის წილის კლება მოდიოდა. საქართველოს რკინიგზამ 2017 წელს 10,7 მლნ ტონა ტვირთი გაატარა, რაც გასული წლის მაჩვენებელთან მიმართებაში (2016-ში 11,9 მლნ ტონა) დაახლოებით 10 პროცენტით ნაკლებია. ასევე რკინიგზის ოფიციალური მონაცემებით 2017 წელს კლება იყო, როგორც ადგილობრივ ისე ტრანზიტულ ტვირთებში. კლების ტრენდი გრძელდებოდა, თუმცა 2019 წლიდან დაფიქსირდა მზარდი მაჩვენებელი და განსაკუთრებით სასიხარულოა ის, რომ 2022 წელსაც რკინიგზა ტვირთბრუნვის მზარდ ტენდენციას ინარჩუნებს [8].

საქართველოს რკინიგზის ოფიციალურ საიტზე 30 მაისის მდგომარეობით გამოქვეყნებული მონაცემები ადასტურებს ტვირთბრუნვის ზრდას. „2022 წლის პირველი კვარტლის ფინანსური მაჩვენებლებიც რეკორდულად მზარდია. კომპანიამ კვარტალი 23.5 მილიონი ლარის მოგებით დაასრულა, ხოლო ამავე პერიოდის საოპერაციო შემოსავალმა 141 მილიონი ლარი შეადგინა. 2022 წლის პირველ კვარ-

ტალში გადაზიდული ტვირთების მოცულობა 3 მილიონი ტონაა და მომატებულია სამგზავრო გადაყვანების შემოსავლებიც. წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით, სამგზავრო გადაყვანების შემოსავალი დაახლოებით 5-ჯერ გაიზარდა“ [10].

და ბოლოს, საქართველოში ტვირთბრუნვის ყველაზე პატარა ხვედრითი წილი უჭირავს **საჰაერო** გადაზიდვებს, თუმცა ამ მიმართულებით ბაზარზე სამიოდე კომპანია მუშაობს:

- საქართველოს ფოსტა;
- ლასარე;
- თბილისის კარგო სერვისი

საჰაერო გადაზიდვებით დაკავებული კომპანიები ტვირთის მფლობელებს უწევენ როგორც საბაჟო მომსახურებას, ასევე ახარისხებენ ტვირთს საჭიროებისამებრ სპეც-ტექნიკის საშუალებით. ამ მიმართულებასაც ჭირდება საკმაოდ დიდი და ევროპული სტანდარტებით აღჭურვილი სასაწყობე ფართი, რომ დახარისხების პროცესი კიდევ უფრო სწრაფად და ეფექტურად წარიმართოს, რადგან დროის მენეჯმენტი მნიშვნელოვანია ყველა ტიპის ტრანსპორტირების არხისთვის.

საქართველოში არის დიდი შანსები განვითარდეს სასაწყობე მეურნეობები, საკონტეინერო მოედნები და ლოჯისტიკური ცენტრები. ამ ეტაპისთვის საქართველოში არსებული სასაწყობე ფართების ჯამი 1,8 მილიონ კვადრატულ მეტრს მოიცავს. ამ მოცულობიდან 1,2 მლნ კვადრატული მეტრი ისედაც ისეთი კომპანიების მფლობელობაშია, რომლებსაც საქმიანობის სფეროდან გამომდინარე, ისედაც ესაჭიროებათ სასაწყობე ფართები. დარჩენილ 0,6 მილიონ კვადრატულ მეტრ სასაწყობე ფართებს იჯარით იღებენ სხვადასხვა კომპანიები [9].

ვინაიდან ჩვენს ქვეყანაში სატრანსპორტო ან სასაწყობე ინფრასტრუქტურის დონე ქვეყანაში არც თუ ისე საამაყო ნიშნულზეა, არ არის გასაკვირი, რომ სასაწყობე ფართების უმეტესობა (59%) მიეკუთვნება საშუალო დონის „B“ კატეგორიის ფართებს, 38 %-ს შეადგენს ყველაზე დაბალი კლასის „C“ კატეგორიის საწყობეები, ხოლო დარჩენილი 3 %-ი - უმაღლესი სტანდარტების მქონე „A“ კლასის კატეგორიისაა [9].

საერთაშორისო ბაზრის მოთხოვნები საკმაოდ მაღალია, ჩვენ კი ვთავაზობთ შედარებით დაბალ სტანდარტს, მიუხედავად იმისა, რომ გაგვაჩნია დიდი პოტენციალი თუნდაც „A“ კლასის საწყობეები ბევრად მეტი იყოს, ვიდრე 2-3 %-ია.

იქიდან გამომდინარე, რომ ცნობილი მოვლენების გამო, ჩრდილოეთის დერეფანი აღარ წარმოადგენს აზიის ქვეყნების ტვირთმფლობელებისთვის სასურველ გადაადგილების დერეფანს, მათი დიდი ნაწილი დღეს საქართველოს ლოჯისტიკური არხებით სარგებლობენ. ამდენად, მეტად მნიშვნელოვანია, რომ ჩვენმა ქვეყანამ ლოჯისტიკური ინფრასტრუქტურისა და სერვისის მრავალფეროვნებასა და ხარისხზე მეტად იზრუნოს, რათა გარე ფაქტორების დასტაბილურების შემთხვევაში, შევძლოთ ახალი მომხმარებლების - ამ შემთხვევაში ტვირთმფლობელების გაზრდილი რიცხვის შენარჩუნება და შემდგომში მათი მატება.

საქართველომ უნდა გამოიყენოს ყველა შესაძლებლობა, რათა გაზარდოს თანამედროვე ლოჯისტიკური სისტემის ეფექტურობა და მწარმოებლურობა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის.

დასკვნა

საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისთვის საკმაოდ მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდა და სტაბილურობა. ლოჯისტიკური სისტემების ეფექტურად მართვას რეალურად შეუძლია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

საქართველოში თუ ლოჯისტიკა, როგორც ბიზნეს-საქმიანობის აქტიური ვექტორი სათანადოდ განვითარდა, ეს ავტომატურად გამოიწვევს ქვეყნის ინტეგრაციას გლობალურ ლოჯისტიკურ ქსელთან, რაც თავისთავად გაზრდის საქართველოს მოტივაციას იდგეს მსოფლიოს წამყვანი ბაზრების გვერდით.

2018 წელს მსოფლიო ბანკის მიერ ჩატარებული კვლევა ცხადყოფს, რომ საქართველოში ლოჯისტიკური სისტემის განვითარების ნიშნული საკმაოდ დაბალია, ჩვენი ქვეყანა ასეულს მიღმა იკავებს ადგილს. 2022 წლის მზარდი ტვირთბრუნვის მაჩვენებელი კი დიდ იმედს გვაძლევს იმისა, რომ საქართველო ამ შედეგს გააუმჯობესებს.

ლოჯისტიკის დარგის ფუნქციური დატვირთვა წარმოებაში ნაკლებია, თუმცა ტვირთბრუნვაში საკმაოდ მაღალი. ერთ-ერთი სწრაფი მექანიზმი ეკონომიკური ზრდის ტემპის დასაჩქარებლად გახლავთ უცხოური ინვესტიციები. თუ გვინდა რომ უცხოელები ლოჯისტიკური მომსახურებით დავანტერესოთ, მაქსიმალურად უნდა გავამარტივოთ და ეფექტური გავხადოთ კავკასიაში მიწოდების არხი. ინვესტორების მოზიდვაში სახელმწიფოს როლი ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც ხელისუფლების თანადგომა აღნიშნული სექტორის განვითარებისთვის.

საქართველოს ლოჯისტიკური კომპანიების ეფექტური საქმიანობისთვის მრავალი ხელისშემშლელი ფაქტორი არსებობს, რომელთა შორის შეიძლება გამოვყოთ: საგადასახადო კოდექსი, რომელიც აუცილებლად დასაკორექტირებელია, ინფრასტრუქტურის განვითარების დაბალი დონე, რომლის გაუმჯობესება უნდა განხორციელდეს, შიდა გადაზიდვის მაღალი ტარიფები, რომელიც უნდა შეიცვალოს. ყოველივე ეს ხელს უშლის რეზიდენტ კომპანიებს სათანადოდ განვითარებაში, ამასთან, ამცირებს საქართველოს დერეფნის საშუალებით გამავალი ტვირთბრუნვის მოცულობას. ჯამურად კი ამგვარი ბარიერების გამო, ქვეყანა კარგავს საკმაოდ დიდ ეკონომიკურ სარგებელს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. შ. ვეშაპიძე; ლ. ოსაძე; დ. სეხნიაშვილი, ლოჯისტიკა, თბილისი, 2012;
2. ინტერნეტ სამართალი და ხელოვნური ინტელექტი, თბილისი; 2022;
3. საქართველოს სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო, სტატისტიკური მონაცემები, საანგარიშო პერიოდი 2016;
4. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახური, სტატისტიკური მონაცემები, პერიოდი 20123-2018 წლები;
5. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახური, სტატისტიკური მონაცემები, პერიოდი 2013-2022 წლები;
6. საერთაშორისო ლოჯისტიკური კომპანია „ბენე ჯგუფი“;
7. საერთაშორისო ლოჯისტიკური კომპანია MSC Georgia ;
8. საქართველოს რკინიგზა, ლოჯისტიკა და ტერმინალები, განსახილველი პერიოდი 2017-2022 წლები;

9. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, მომსახურების სტატისტიკა, განსახილველი პერიოდი 2018-2020 წლები;
10. <https://www.railway.ge/saqartvelos-rkinigzam-2022-wlis-pirveli-kvartalic-mogebit-daasrula>

Elisabed Baliashvili

*Doctor of Economics, Invited staff of the Faculty
of Economics and Business of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

THE STATE OF ACTIVITY OF LOGISTICS COMPANIES AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN GEORGIA

Expanded Summary

The article discusses and substantiates the role of effective management of logistics systems in companies engaged in international business. Also, the state of activity of the logistics companies of Georgia, the existing problems and prospects of the country's development in this direction have been investigated. Certain recommendations are given for the country to engage in international business as fully as other developed countries. The object of the research is represented by both resident and international logistics companies present in the market of Georgia.

Georgia, like many highly developed and developing countries of the world, is actively involved in world trade and globalization. The desire to get involved is getting stronger, and our country should not be left behind in these processes, which can be achieved by introducing innovations in business companies, improving the supply chain and information-technological environment, and introducing modern logistics systems and their effective management.

Globalization and related international economic relations have completely changed the process of mutual influence and cooperation between countries and regions, in which information technologies and the Internet play a major role. Modern information technologies also had a great impact on the block of supply and logistics and received the name of business logistics. Electronic banking operations based on SWIFT and SWIFT II, as well as **EDI** (Electronic Data Interchange) and **EDIFACT** (Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport, Trade and electronic data exchange in transport) to create systems.

In the modern world, "Blockchain" is becoming more and more popular, which is developing rapidly, and it can be said that it is one of the "breakthrough technologies" of the technologies of the modern world. Its priority aspects are discussed and substantiated in the work, in particular, it can:

- make the supply chain more robust and traceable;
- ensure security, immutability and authenticity;
- Reducing the complexity of the supply chain and simplifying the process.

The research conducted by the World Bank in 2018 reveals that in terms of the development of the logistics system in Georgia, we are at a rather low level, in the rankings we occupy the second place of a hundred countries, which means that we are behind not only many highly developed countries of the world, but also - developing countries, for example, our friendly country - Ukraine.

According to the 2018 survey, Germany is still the leader according to the LPI index = 4.20 points. **According to the compilers of the index, obtaining a high or satisfactory evaluation of the efficiency of the logistics system in Georgia was prevented by the existing problematic issues, for example, the delay of the procedures at the border checkpoints and the existing tariff policy.**

Forwarding companies represent an important part of the logistics market in Georgia.

The big five leading forwarding companies in the Georgian market are **TNT, DHL, UPS, FEDEX, GEBRUDER WEIS** - they are well-known brands in the international market, although all of them already have a representative office in Georgia and have been successfully operating in our country for quite some time.

For the last few years, Georgian forwarding companies have been trying to provide strong competition to the leading international logistics companies, and in this regard, the "Bene Group" is leading, according to the logisticians, they are working on a new transit web platform and application, which makes it easier for users to calculate the tariff rate according to the selected route and cargo data, and receive tracking information. and be able to easily monitor their cargo. All this is directly related to awareness, which makes the producer much more organized.

In order to assess the trade relations of the country, based on the cargo turnover data, the paper examines the state of development of the following logistics channels - railway, sea, road and air transport. Argued conclusions and opinions are made based on the received results.

It is determined that by introducing information technologies, effective supply chain management and logistics infrastructure, and increasing the service quality of diverse services, it is possible to maintain an increased number of new customers (cargo owners). Georgia should use all possible ways to increase the efficiency and productivity of the logistics system to increase the economic performance of our country.

For the efficient operation of Georgian logistics companies, it is necessary to implement the following stimulating measures:

- Some changes should be made in the tax code, it needs to be adjusted;
- Due to the low level of infrastructure development, its improvement and improvement should be ensured;
- High domestic shipping rates and others should be changed.

All this prevents the resident companies from developing properly, while reducing the volume of freight traffic passing through the Georgian corridor. In total, due to such barriers, the country loses quite a lot of economic benefits.

Key words: Logistics, transport-logistics hub, blockchain, cloud computing

გელა მამულაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი;

ნათია სირაბიძე

ბიზნეს ადმინისტრირების დოქტორანტი

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეფექტიანი მარკეტინგული კონტენტის შექმნის მექანიზმები - მარკეტერთა და მომხმარებელთა პრეფერენციების შედარებითი ანალიზი

ანოტაცია. თანამედროვე ბიზნეს გარემოში ციფრულმა მარკეტინგმა ტრადიციული მიდგომები ჩაანაცვლა. მარკეტერები მუდამდღე ახალ მექანიზმებს და ტექტიკებს იმუშავებენ, რაც საშუალებას მისცემს მათი პროდუქტი სხვებისგან გამოირჩეს და მომხმარებლისთვის შესამჩნევი გახდეს. მარკეტერები აქტიურად ქმნიან საპრომოციო კონტენტს და ანთავსებენ სოციალურ პლატფორმებზე მომხმარებლებთან დასაკავშირებლად და მათი პროდუქციის შესათავაზებლად. მომხმარებელთა დადებითი უკუკავშირი განსაზღვრავს პროდუქტის წარმატებით გასაღებას, ამიტომაც ნებისმიერი ბიზნესისთვის დღეს უაღრესად აქტუალურია მიზნობრივ აუდიტორიაზე მორგებული, ეფექტური კონტენტის შექმნის მექანიზმების შემუშავება. შესაბამისად, სტატიაში განხილულია ციფრულ პლატფორმებზე გავრცელებული კონტენტის ფორმის და შინაარსის ძირითადი ტიპები, შედარებული და გაანალიზებულია სოციალური პლატფორმების მომხმარებლების ქცევითი პრეფერენციები და მარკეტერების შეხედულებები ეფექტიან ციფრულ კონტენტთან დაკავშირებით.

ბიბლიოგრაფიულ კვლევასა და ემპირიულ მასალებზე დაყრდნობით გამოიკვეთა, რომ მარკეტერების და მომხმარებლების პრეფერენციები კონტენტის ფორმასთან დაკავშირებით მსგავსია, თუმცა განსხვავდება მოსაზრებები კონტენტის შინაარსთან დაკავშირებით. მარკეტერების აზრით, ყველაზე დიდი გამოხმაურება ფასდაკლებების შემცველ კონტენტს მოჰყვება, თუმცა მომხმარებლები ამბობენ, რომ მათთვის შემეცნებითი და შთამაგონებელი პოსტებია უპირატესი.

კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნები საშუალებას მისცემს ბიზნესებსა და კომერციულ ორგანიზაციებს დასახონ ციფრული მარკეტინგული კონტენტის შექმნის ეფექტური მექანიზმები და შეიმუშავონ ეფექტიანი მარკეტინგული ტექტიკები საპრომოციო კონტენტის ფორმისა და შინაარსის შერჩევის და სოციალურ პლატფორმებზე ინფორმაციის განთავსებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული მარკეტინგი, კონტენტ მარკეტინგი, სოციალური მედია, მომხმარებელთა ქცევა, მარკეტინგული ტექტიკები, მარკეტერი.

შესავალი

თანამედროვე ეკონომიკაში პროდუქტის რეალიზაციის სტიმულირებისთვის და მომხმარებელთა ქცევის შესასწავლად ციფრული მარკეტინგი აქტიურად გამოიყენება. ციფრული მარკეტინგი წარმოადგენს ახალ გამოწვევებს და ასევე ახალ შესაძლებლობებს რიგითი მომხმარებლებისთვის და ბიზნესებისთვის. ინტერნეტ კომუნიკაციამ სრულიად შეცვალა ბიზნესების საზოგადოებასთან ურთიერთობა, მარკეტინგული სტრატეგიები და ზოგადად ბიზნესის წარმოების გზებიც.

ციფრული მარკეტინგის ტექტიკების შემუშავების და განხორციელების ერთ-ერთი წამყვანი ინსტრუმენტია სოციალური პლატფორმებია. ციფრული მარკეტინგის სტრატეგიის ეფექტურობა დამოკიდებულია მომხმარებლის გამოხმაურება-

ზე, რაც ადვილად დათვლადი და გასაანალიზებელია სოციალური პლატფორმების გამოყენებით. ბრენდის/პროდუქტის მიმართ მომხმარებლების მაღალი გამოხმაურება მოჰყვება მათთვის რელევანტური, საინტერესო და გასაგები ვერბალური და ვიზუალური ინფორმაციის - ე.წ. “კონტენტის” მიწოდებას. □ღნიშნული მომხმარებლის განწყობებისა და მოლოდინების კვლევით და მათი პრეფერენციების მონიტორინგითა და ანალიზით მიიღწევა.

ციფრული მარკეტინგი მრავალფეროვან შესაძლებლობას აძლევს ბიზნესებს გამოიყენონ სხვადასხვა ფორმისა და შინაარსის მარკეტინგული კონტენტი და პირდაპირი არხით მიაწოდონ მომხმარებლებს. საპრომოციო კონტენტის ფორმა და შინაარსი გადამწყვეტია მომხმარებელთა დაინტერესებისა და ჩართულობისთვის. მომხმარებლები ყოველდღიურად აკეთებენ არჩევანს თუ რა ინფორმაცია მიიღონ, რა ფორმით, რომელ პლატფორმაზე და ასევე - რამდენად სარწმუნოა ის [Hipwell & Reeves, 2013]. ამიტომაც დამკვიდრებული მარკეტინგული ტაქტიკაა მომხმარებელთა ცნობისმოყვარეობის დაკმაყოფილება დროის ნებისმიერ მონაკვეთში ნებისმიერ ადგილას, ნებისმიერ ვითარებაში სხვადასხვა ონლაინ პლატფორმის გამოყენებით. ზღვა ინფორმაციის და ჭარბი მიწოდების ფონზე განსაკუთრებით აქტუალური გახდა მიმზიდველი და რელევანტური კონტენტის ფორმის და შინაარსის შერჩევა, რომელიც ყურადღებას მიიქცევს, დაინტერესებს და გამოხმაურებას გამოიწვევს სამიზნე აუციტორიაში. ასევე აქტუალურია მარკეტინგის სფეროში მომუშავე სპეციალისტების და სოციალური პლატფორმების რიგითი მომხმარებლების პრეფერენციების შედარებითი ანალიზი, თუ რამდენად ემთხვევა მათი ქცევა და გამოცდილება, რა განსხვავება კონტენტის შემქმნელისა და მიმღების პრიორიტეტებს შორის.

ციფრულ გარემოში მარკეტინგული კონტენტის შექმნის ეფექტური ტაქტიკები ათეულობით წლებია კვლევის საგანს წარმოადგენს მარკეტერებისთვის (მარკეტინგის პრაქტიკოსი) და ეკონომიკის მკვლევარებისთვის როგორც საზღვარგარეთ [Barnhart, 2022; Wang et al, 2017; Wright, 2016]), ასევე საქართველოს მეცნიერულ წრეებშიც [სუმბაძე, 2020; ჩხაიძე & კაპანაძე, 2021; ჯაში, 2017; ჩუხრუკიძე, 2019]. თუმცა წინამდებარე სტატიაში მოცემულია კომპლექსური კვლევა და შედარებითი ანალიზი მარკეტერების და მომხმარებლების პრეფერენციების შესახებ ციფრულ კონტენტთან დაკავშირებით, რაც ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში სიახლეს წარმოადგენს.

შესაბამისად, კვლევის მიზანია განხილულ იქნეს სოციალურ პლატფორმებზე გავრცელებული კონტენტის ფორმისა და შინაარსის მახასიათებლები, შესწავლილ იქნეს სოციალური მედიის მომხმარებელთა და პრაქტიკოსი მარკეტერების შეხედულებები ეფექტურ მედია კონტენტთან დაკავშირებით, მოხდეს კონტენტის შემქმნელთა და კონტენტის მიმღებთა მოსაზრებების შედარება და ანალიზი. კვლევის ამოცანას წარმოადგენს გამოვავლინოთ საქართველოში რეიტინგული სოციალური პლატფორმები, განვიხილოთ ყველაზე მოხმარებადი ფორმატის და შინაარსის ციფრული კონტენტი, გავანალიზოთ მსგავსებები და განსხვავებები მარკეტერების შეხედულებებს და მომხმარებელთა ქცევა-წარმოადგენებს შორის.

კვლევის მიზნებისთვის 2021 წლის 15 დეკემბრიდან 2022 წლის 1 მარტამდე ჩატარდა ანკეტირებული გამოკითხვები და ჩაღრმავებული ინტერვიუები. გამოკითხულ იქნა 76 მარკეტერი, ამათგან 16-ს ჩაუტარდა ჩაღრმავებული ინტერვიუ. სოციალური პლატფორმების მომხმარებელთა კვლევის მიზნით რენდომულად,

საქართველოს მასშტაბით სოციალურ არხებზე განთავსებული რეკლამის საშუალებით მოხდა 1002 მომხმარებლის გამოკითხვა. კვლევის ინტერესებიდან გამომდინარე მოხდა შედეგების ანალიზი და რეკომენდაციების შემუშავება.

წინამდებარე კვლევის შედეგების ანალიზი ხელს შეუწყობს ქართულ ბაზარზე ფუნქციონირებად ბიზნესებს გამოიმუშაონ ეფექტური მარკეტინგული მექანიზმები ბრენდის მიმართ მომხმარებელთა ინტერესის გაღვივებისა და ლოიალობის დამკვიდრებისთვის. ის საშუალებას მისცემს დამწყებ მარკეტერებს და ბიზნეს მენეჯერებს გაეცნონ გამოცდილი მარკეტერების და რიგითი მომხმარებლების მოსაზრებებს, მიიღონ ეფექტიანი კონტენტის შექმნის პრაქტიკული რეკომენდაციები, რაც ხელს შეუწყობს წარმატებული მარკეტინგული აქტივობების განხორციელებას და მათი ბიზნესის განვითარებას.

სოციალური მედია კონტენტის ზეგავლენის თეორიულ-პრაქტიკული ასპექტები

ჯერ კიდევ 25 საუკუნის წინათ არისტოტელე თავის “რიტორიკა”-ში წერდა, რომ საჯარო გამომსვლელის სიტყვა უნდა იყოს ემოციური და ლოგიკური (არისტოტელე, 1981). საუკუნეების შემდეგაც არაერთი კვლევა მოწმობს, რომ მომხმარებლის გამოხმაურების მამოძრავებელი ასპექტია ემოცია, რომელიც მას ამა თუ იმ ფორმაციის კითხვის დროს თუ სარეკლამო კონტენტის ნახვისას ეუფლება [Bagozzi et al., 1999; Bakalash & Riemer, 2013]. ონლაინ კონტენტი, რომელიც იწვევს აღტაცებას, ანუ დადებით განწყობას ან ნეგატიურ ემოციებს, როგორცაა ბრაზი ან შფოთვა, უფრო მიმზიდველია [Berger and Milkman, 2012] და ვირუსულად ვრცელდება. □ოციალურ პლატფორმებზე კონტენტის □ირუსულად გავრცელებას უწოდებენ პროცესს, როდესაც ესა თუ ის კონტენტი სხვადასხვა სოციალურ არხზე მასობრივად ვრცელდება სხვადასხვა მომხმარებელთა მიერ [Zadeh & Sharda, 2022].

კონტენტის ემოციურობის და მომხმარებლის ჩართულობის კავშირის გამოსავლენად მკვლევარებმა Facebook-ში განთავსებული 800-მდე კომერციული და არაკომერციული შინაარსის ვიდეო რეკლამა შეისწავლეს [Nelson-Field et al., 2013]. აღმოჩნდა, რომ ამაღლებული ვიდეოები გაზიარებულია ორჯერ უფრო ხშირად, ვიდრე დედას ნაკლებად გამომწვევი ვიდეოები. პოზიტიური ვიდეოები გაზიარებული იყო დაახლოებით 30%-ით მეტჯერ, ვიდრე ნეგატიური შინაარსის ვიდეოები. □ოლო ვიდეოს, რომელიც ემოციას არ იწვევდა, არ ჰქონდა გამოხმაურება.

ბრიტანეთში გაანალიზეს ავტომობილების ბრენდების მიერ განთავსებული ფეისბუქ პოსტები თვალსაჩინოების, ინტერაქტიულობის, სიახლის, ბრენდის თანმიმდევრულობისა და კონტენტის ტიპის მახასიათებლების მიხედვით [Tafesse, 2015]. შედეგებმა ცხადყო, რომ ბრენდის პოსტის თვალსაჩინოება (სხვა პოსტებისგან გამორჩეულობა) მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენს ბრენდის პოსტის გაზიარებაზე, მაგრამ არა ბრენდის პოსტის მოწონებაზე. სიახლის შემცველი და სტაბილურად მიწოდებული ინფორმაცია მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენდა, როგორც ბრენდის პოსტის მოწონებაზე, ასევე ბრენდის პოსტის გაზიარებაზე. და ბოლოს, პოსტის კონტენტის ტიპი მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენდა ბრენდის პოსტის მოწონებაზე, მაგრამ არა ბრენდის პოსტის გაზიარებაზე [Tafesse, 2015].

ციფრული მარკეტინგული კონტენტის ზეგავლენის ხარისხი ასევე დამოკიდებულია შემდეგ მახასიათებლებზე - *თემა* (რა თემას ეხება პოსტი), *ვიზუალური კომპონენტი* (სურათი, ვიდეო, ლინკი, იმოჯი, ჰემთეგი), *ტეგსტი*, მისი სიდიდე

(რამდენი წინადადებისგან შედგება ე.წ. ქოფი), *ინტერაქტიულობა* (მოწოდება მოქმედებისკენ, გაზიარებისკენ, გამოხმაურებისკენ), გაზიარებული თუ ავტორის მიერ შექმნილი პოსტი, დრო (პოსტების სიხშირე, დღის რომელ მონაკვეთში გამოქვეყნდა); *პოზიცია* (რიგითი, ქრონოლოგიურად განთავსებული პოსტია თუ ე.წ. პინით პირველ ადგილზეა) [Schreiner et al, 2021]. შესაბამისად, წინამდებარე სტატიაში, ფორმისა და შინაარსის მნიშვნელობის გამოსავლენად განხილულია პოსტის თემატიკა და ვიზუალური კომპონენტები.

მკვლევარები აქტუალურად განიხილავენ *ჰეშთეგების* და *თაგების* ეფექტურობას, როდესაც კონკრეტული სიტყვა თუ წინადადება არის გამოკვეთილი ან მომხმარებლის სახელია მითითებული კონტენტზე, რაც ხელს უწყობს ინფორმაციის კატეგორიზებას [Hashtags.com, 2022]. მკვლევარების აზრით, სოციალურ მედიაში კონტენტის ტექსტუალურ ნაწილში დატანილ ჰეშთეგს დიდი ეფექტი და კავშირი ჩართულობის კუთხით არ მოჰყვება, მომხმარებელთა ჩართულობა მცირედით [Hwong et al, 2017].

სოციალურ პლატფორმებზე კონტენტის გავრცელების *დროის*, როგორც ცვლადის შესწავლისას გამოვლინდა, რომ გარკვეულ დღეს, დღის გარკვეულ მონაკვეთში მიწოდებული ინფორმაციის მიმართ მიმდებლობა მაღალია და ეფექტურობა დიდი. კვლევების მიხედვით, დიდი განსხვავება იყო კვირის დღეებში და შაბათ-კვირას დაპოსტლ კონტენტის მიღებას და განხორციელებულ ზეგავლენას შორის. კვირის დღეებში დაპოსტილი კონტენტი უფრო მეტ ჩართულობას გამოიმუშავებდა, ვიდრე შაბათ-კვირას [Cvijiki et al, 2013]. თუმცა არის კვლევები, რომლებმაც ამ კუთხით მნიშვნელოვანი ცვლილება ვერ დააფიქსირეს [Schultz, 2017]. ზოგადად მიიჩნევა, რომ დაპოსტვის დრო დამოკიდებულია კულტურაზე, პროდუქტსა და მომხმარებლის მახასიათებლებზე, სწორედ ამიტომაც სოციალური პლატფორმები თავად მიანიშნებენ ხოლმე რა დროს სჯობს ინფორმაციის განთავსება, რა დროს ჰყავს მეტი მომხმარებელი ამა თუ იმ გვერდს [Yan et al, 2020]. სოციალურ მედიაში კონტენტის განთავსებისას განრიგის დაცვას დადებითი შედეგი აქვს [Baek & Yoon, 2022]. მომხმარებლებს უნდა ჰქონდეთ განცდა, რომ ტრადიციული მედიის მსგავსად, კონკრეტული კომპანია/ორგანიზაცია კონკრეტულ დროს გაავრცელებს ინფორმაციას და მის მიმართ მოლოდინი გარკვეული პერიოდის შემდეგ ჩაყალიბდება ჩვევად.

ეფექტიანი ციფრული კონტენტის ფორმისა და შინაარსის უპირატესობებზე მსჯელობა მისი შექმნისთანავე დაიწყო. თანამედროვე მარკეტინგში სპეციალისტების უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ შინაარს, თემატიკას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს [Schreiner et al, 2021]. თუმცა ასევე აღიარებენ, რომ სწორად შერჩეული ფორმა მომხმარებლის ყურადღების მიქცევისთვის ხშირად შინაარსზე უპირატესია [Lim, 2014]. სოციალურ მედიაში კონტენტის ყველაზე ხშირად გამოყენებადი ფორმებია: ვიდეო, ლაივ ვიდეო, გრაფიკული ვიზუალი, ფოტო, ტექსტი და სთორი.

ვიდეო კონტენტი - წარმოადგენს მოძრავ ვიზუალს, რომელიც კონკრეტული თემის/პიროვნების/მოვლენის შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას მოიცავს. მსოფლიოს მასშტაბით მარკეტერების უმრავლესობა (92%) ვიდეო კონტენტს ყველაზე ეფექტურ ფორმატად მიიჩნევს [Wyzowl, 2022]. ბიზნესები სხვადასხვა შინაარსის ვიდეოებს ამზადებენ თავიანთი ბრენდის პოპულარიზაციისთვის. ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით პოპულარულია ვიდეოები, რომლებიც 7 წამში მოუთხრობენ მნახველს ამბავს.

ლაივ ვიდეო - აუდიტორიის ჩართულობისთვის ერთ-ერთი მოსახერხებელი და ეფექტური კონტენტი. ასეთ დროს ბრენდი/პიროვნება პირდაპირ ეთერში გადმოსცემს ამბავს და ქმნის დასწრების ეფექტს. “ლაივებით” ხშირად ხდება აუდიტორიის ერთგვარი შემეცნება და შთაგონება, ასევე ეფექტურია ინფორმატიული და აღწერილობითი შინაარსის ლაივ ვიდეოები.

ბმული ვრცელ ინფორმაციაზე - რიგ სოციალურ პლატფორმებზე სიმბოლოების გამოყენების შესაძლებლობა შეზღუდულია, ამიტომაც ინფორმაცია მოიცავს სხვა ციფრულ პლატფორმაზე გადასასვლელ ბმულს, რაც შესაძლებლობას აძლევს მომხმარებელს ვრცელი ინფორმაცია ნახოს მოწოდებულ თემაზე.

გრაფიკული ნამუშევარი/ინფოგრაფიკა - მოიცავს სტატისტიკურ, ხშირად განმარტებით მონაცემებს. კარგ ინფოგრაფიკას შეუძლია დიდი ყურადღება მიიპყროს მომხმარებლების მხრიდან, რასაც გაზიარებები და საიტზე გადასვლები მოყვება. ეფექტური ინფოგრაფიკა მარტივი, გავლენიანი და შინაარსიანია. მისი მიზანია ვრცელი ინფორმაციის, გამოკითხვის თუ კვლევის შედეგების მნიშვნელოვან პუნქტებად დაყოფა და მარტივად გადმოცემა [Verbitskaya, 2022].

ფოტო - ციფრულად აღბეჭდილი სტატისტიკური ვიზუალი გარკვეული თემის/პიროვნების შესახებ სოციალურ ქსელში ასევე ძალიან მნიშვნელოვანი და გავრცელებული ციფრული ფორმატია. თანამედროვე სამყაროში სხვადასხვა მოწყობილობა იძლევა საშუალებას ხარისხიანი და საინტერესო ფოტოსურათების გადაღების, რაც მის შექმნა/გავრცელებასაც მასობრივს ხდის. ფოტო ვიდეოს შემდეგ ყველაზე პოპულარული მარკეტინგული ფორმატია.

ტექსტი - ე.წ. “ქოფი” წარმოადგენს ციფრული კონტენტის ტექსტუალურ ნაწილს და ის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს მარკეტინგში. მიმზიდველი სათაური მომხმარებლის დაინტერესებისთვის უმნიშვნელოვანესია. თუმცა რიგ პლატფორმებზე სხვადასხვა შეზღუდვებია ტექსტუალურ ნაწილთან დაკავშირებით. სოციალური მედიაში “ქოფი” სიდიდის უნდა იყოს, ვინაიდან მცირე ზომის ტექსტი ან ტექსტის ჭარბი რაოდენობა ნაკლებად ეფექტურია მომხმარებელში დაინტერესების და შემდეგი ჩართულობის კუთხით [Trefzger et al, 2016].

სთორი - ფოტმატზე მეტად წარმოადგენს ფუნქციას, რომელიც საშუალებას აძლევს მომხმარებელს/ბრენდს მოკლედ და გამორჩეულად წარმოადგინოს თავისი ამბავი/შეწტყობინება. ეს ფუნქცია ვრცელდება როგორც ვიდეო, ასევე ტექსტუალურ და სხვა ტიპის კონტენტზე [Barthart, 2022].

ემოციურ ფონს ქმნის ციფრული კონტენტის თემა, შინაარსი და მისი რელევანტურობა მომხმარებლის ინტერესებთან. კვლევების თანახმად ნაკლებად ეფექტურია ინფორმაციული პოსტი პროდუქტის/სერვისის შესახებ, თუმცა თუ ის გასართობი და ემოციურია დადებით ემოციას იწვევს და შესაბამისად, მაღალ ჩართულობას. ფასდაკლებებს რიგ შემთხვევაში დადებითი შედეგი აქვს, ზოგიერთი კვლევის მიხედვით კი - ნეგატიური. ამიტომაც ლოგიკური იქნება განვიხილოთ კონტენტის შინაარსი და მისი ზემოქმედება მომხმარებელზე.

ინფორმაციული შინაარსის კონტენტი, გულისხმობს კომპანიის სერვისებისა და პროდუქტის შესახებ ინფორმაციის მიწოდებას. კომპანიის ისტორიის ან ზოგადად მის ირგვლივ არსებული აქტივობების შესახებ, გამოვლინდა, როგორც ნაკლებად ეფექტური [Cvijikj & Michahelles, 2013; De Vries et al., 2012]. წინამდებარე კვლევის მიზნებისთვის, ინფორმაციული შინაარსის პოსტის კატეგორიაში მოვაქციეთ და გამოვიკვლიეთ დამოკიდებულება ბრენდის ისტორიის, კომპანიის და მი-

სი თანამშრომლების შესახებ სიახლეების და ახალ სერვისებზე ინფორმაციის მიმართ.

გასართობი შინაარსის კონტენტი სახალისო არის მნახველისთვის, კვლევების მიხედვით პოზიტიურ ემოციებს წარმოშობს და დადებითად მოქმედებდა მომხმარებლების მაღალ ჩართულობაზე [Khan et al, 2016].

ტრანსფორმაციული გზავნილები მოიაზრებს ისეთი ციფრული კონტენტის გავრცელებას, რომელიც არის რელევანტური და მიმღების თვითშეფასებაზე, მის სურვილებსა და მისწრაფებებზე დიდ ზეგავლენას ახდენს [Coursaris et al., 2014]. ამ დროს სხვადასხვა გზავნილი სხვადასხვა ქცევას იწვევს მომხმარებელში, ვიზუალური ეფექტები ხშირად “მოწონებას” იმსახურებს [Kim et al, 2017]. ჩვენი კვლევის ფარგლებში, ტრანსფორმაციულ გზავნილებად მივიჩნიეთ შემეცნებითი პოსტები, პიროვნული ისტორიები და შთამაგონებელი პოსტები და გავანალიზეთ მათი პოპულარობა მომხმარებლებსა და მარკეტერებში.

ემოციური თემის შემცველი კონტენტი, რომელიც იწვევს რომანტიკულ გრძნობებს ასევე მძლავრი ინსტრუმენტია ვირუსული ვიდეოს შექმნისას [Southgate et al, 2010; Swani et al, 2017]. მარკეტერები აღნიშნავენ, რომ ემოციური განწყობის გამოსავლენად ხშირად იყენებენ მომხმარებლებისთვის მისაბამ, პოპულარულ ადამიანებს - ე.წ. “ინფლუენსერებს,” შესაბამისად, კონტენტთან დაკავშირებული პრეფერენციების შესასწავლად, კითხვა “ინფლუენსერების“ ციფრულ მარკეტინგულ კონტენტში გამოყენებასაც შეეხებოდა.

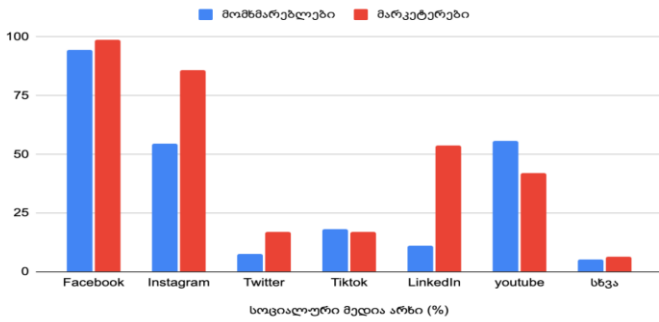
ტრანზაქციული კონტენტი - გაყიდვებთან დაკავშირებული კონტენტი. აქ საუბარია ფასდაკლების შესაძლებლობებზე, აქციებსა და გათამაშებებზე. ტრანზაქციული კონტენტი ეფექტურია გარკვეულ შემთხვევებში [Gavilanes et al, 2018, Kim et al, 2017], ხოლო ზოგიერთი კვლევის მიხედვით, მომხმარებელს ბრენდის მიმართ ნეგატიური დამოკიდებულება უყალიბდება [Schultz, 2016]. ტრანზაქციული კონტენტის ეფექტიანობის გამოსავლენად, ჩვენი კვლევის ფარგლებში დავვინტერესდით, რამდენად ინტერესდებიან ფასდაკლების შემცველი პოსტებით.

ინტერაქტიული პოსტი, მოუწოდებს მოქმედებისკენ, შედეგად იღებს გამოხმაურებას რეაგირების, გაზიარების თუ კომენტარების სახით. ნებისმიერი ინტერაქტიული ელემენტი ციფრულ კონტენტს ხდის უფრო მოწონებადს და ზრდის მომხმარებელთა ჩართულობას [Kim et al, 2017; Schultz, 2016].

კვლევის შედეგები და მისი მიმოხილვა

კონტენტის ეფექტური მექანიზმების სიღრმისეული შესწავლის მიზნით ჩატარებულ იქნა კვლევა, რომლის ფარგლებშიც დავინტერესდით, თუ რომელი სოციალური პლატფორმებია პოპულარული საქართველოში. □ონაცემთა მსოფლიო პორტალის მიხედვით სოციალურ მედია პლატფორმებთან საქართველოში Facebook ლიდერობს, მას 2.7 მილიონი მომხმარებელი ჰყავს. ინტერნეტ მომხმარებელთა 93.7% -ისთვის Facebook ხელმისაწვდომია. ინსტაგრამს საქართველოში 1.45 მილიონი მომხმარებელი ჰყავს, ხოლო LinkedIn-ზე საქართველოდან 440 000 მომხმარებელია დარეგისტრირებული. რაც შეეხება Twitter-ს 143.6 ათასი მომხმარებელი ჰყავს [Dataportal, 2022]. მსგავსი რეიტინგები დაფიქსირდა ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგადაც - ყველაზე მეტი მომხმარებელი სოციალურ ქსელს - Facebook-ს ჰყავს (იხ. □იაგრამა #1).

დიაგრამა #1: სოციალური არხების გამოყენების შედარებითი ანალიზი

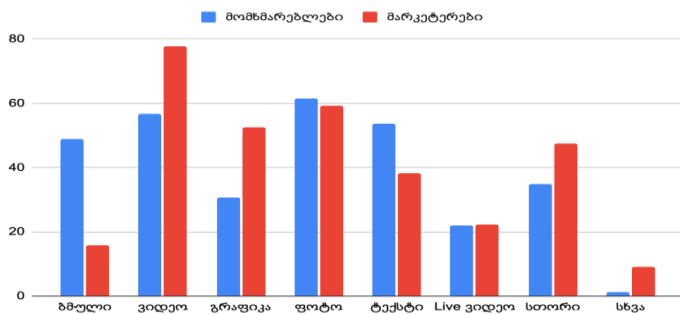
წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ, კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

დიაგრამა #1-ზე ჩანს, რომ მარკეტერების 98.7% იყენებს Facebook პლატფორმას ციფრული კონტენტის გასავრცელებლად. ეს არხი დიდი პოპულარობით სარგებლობს მომხმარებლებშიც (94.3%). ასევე რეიტინგული პლატფორმაა ინსტაგრამი, რომელსაც მარკეტერების 85.8%-ი იყენებს, რაც მომხმარებელთა მიერ გამოყენებულ (54.6%) რაოდენობას 30%-ით უსწრებს. მომხმარებლების (11.3%) და მარკეტერების (53.9) მიერ შერჩეულ არხებს შორის დაახლოებით 3-ჯერ დიდია სხვაობა LinkedIn-ის გამოყენებაზე. ასევე განსხვავებაა youtube არხის გამოყენების მხრივ, მომხმარებლები აღნიშნავენ, რომ იყენებენ მას (55.6%), თუმცა მარკეტერების მხოლოდ 42.1% იყენებს youtube-ს ინფორმაციის გავრცელების არხად.

მარკეტერებისთვის ციფრული პლატფორმის შერჩევის კრიტერიუმს წარმოადგენს მიზნობრივი აუდიტორია, დემოგრაფიული მახასიათებლები, რაოდენობრივად რამდენად არის ესა თუ ის სეგმენტი წარმოდგენილი პლატფორმაზე და რამდენად არსებობს ამ სეგმენტში ინტერესი ბრენდის/პროდუქტის მიმართ.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, ციფრულ პლატფორმებზე გვარცელებული კონტენტის შინაარსისა და ფორმის პრეფერენციების გამოსავლენად კვლევის მონაწილეებს, მომხმარებლებს, კვითხეთ, რომელ ციფრულ კონტენტს ანიჭებდა უპირატესობას და მარკეტერებს ვთხოვეთ დაეფიქსირებინათ მათი აზრი, როგორ კონტენტს უფრო მოიხმარდნენ მომხმარებლები. რესპოდენტებს შეეძლოთ მოეწინააღმდეგებინათ პასუხში მოცემული რამდენიმე ვარიანტი (იხ. დიაგრამა # 2).

დიაგრამა #2: მიმზიდველი კონტენტის ფორმატი - მარკეტერების და მომხმარებლების პრეფერენციების შედარებითი ანალიზი

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ, კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

დიაგრამაში #2-ში ნათლად ჩანს, რომ მარკეტერების უმრავლესობა (77.6%) ყველაზე მოხმარებად ფორმატად ასახელებს ვიდეოს, რაც საერთაშორისო კვლევებითაც დასტურდება, რეიტინგებით შემდეგ ადგილზეა ფოტო (59.2%), გრაფიკული ნამუშევარი (52.6%) და სთორი (47.4%), ყველაზე ნაკლებად მოხმარებადია ბმული, უფრო ვრცელ ინფორმაციაზე (15.8%) და Live ვიდეო (22.4%).

მომხმარებლები თავის მხრივ ყველაზე ხშირად მოხმარებად ფორმატად ასახელებენ ფოტოს (62.2%), ვიდეოს (56.8%) და ტექსტუალურ მასალას (53.8%). ტექსტით დაინტერესებას ამტკიცებს ამავე კვლევაში რესპოდენტებისთვის დასმული სხვა კითხვაც, რომელიც მიზნად ისახავდა სოციალურ ქსელში მომხმარებელთა აქტივობის ფორმის განსაზღვრას. პასუხების მიხედვით, რესპოდენტები ყველაზე ხშირად (79.2%) კითხულობენ პოსტებს/სტატიებს, რომელთა სათაურმა დააინტერესათ.

შესაბამისად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ვიზუალურ გამოსახულებებთან ერთად ტექსტუალური კონტენტიც ეფექტიანია, თუ ეფექტურად არის შექმნილი. თუმცა ჩვენ მიერ გამოკითხულ მარკეტერებთანგან მხოლოდ ყოველი მესამე ფიქრობს, რომ ტექსტი არის ეფექტური კონტენტი.

კვლევაში მონაწილე მომხმარებლებს და მარკეტერებს შორის მკაფიო განსხვავებაა ორი მიმართულებით - მარკეტერები ფიქრობენ (52.6%), რომ სოციალურ მედიაში გავრცელებულ გრაფიკულ ნამუშევარს აქვს მეტი გამოხმაურება, ხოლო მომხმარებლები მხოლოდ 30.7 % შემთხვევაში აღიარებენ გრაფიკული მასალების ეფექტურობას. მარკეტერები ამბობენ, რომ ბმული უფრო ვრცელ ინფორმაციაზე (სხვა საიტზე) არის ნაკლებად ეფექტური (15.8%), ხოლო გამოკითხულ მომხმარებელთა ნახევარი (48.9%) ამბობს, რომ ხშირად გადადის მიწოდებულ ბმულზე.

ციფრული მარკეტინგის შემდეგი ფორმატი: ვიდეო, ფოტო, ლაივ ვიდეო, სთორები და სხვა ფორმები მარკეტერებისთვისაც და მომხმარებლებისთვისაც ერთნაირად მნიშვნელოვანია, განსხვავება მათ პრეფერენციებს შორის დაფიქსირდა სამი ფორმის მიმართ: მარკეტერები ფიქრობენ, რომ ბმული ვრცელ ინფორმაციაზე ნაკლებად ეფექტურია, რაზეც განსხვავებული წარმოდგენა აქვთ მომხმარებლებს, მაშინ როცა გრაფიკულ კონტენტს მომხმარებლები ნაკლებად მოიხმარენ, ვიდრე მარკეტერებს ჰგონიათ და ტექსტუალური კონტენტი - მომხმარებლები აქტიურად კითხულობენ ტექსტურ პოსტებს, ვიდრე მარკეტერების გამოცდილებით ფიქსირდება.

ეფექტურ ფორმასთან ერთად ჩვენი კვლევის საგანს წარმოადგენდა ციფრული კონტენტის შინაარსობრივი მხარეც. მსგავსი კვლევა ჩაატარა საერთაშორისო ორგანიზაციამ, რომლის შედეგებზე დაყრდნობით ამერიკელი მკვლევარები ამტკიცებდნენ, რომ მარკეტერებს და მომხმარებლებს შორის ხშირად აცდენილია კომუნიკაცია. მათი კვლევის მიხედვით [sproutsocial, 2021] მარკეტერები უფრო “ამაღლებულად” ფიქრობენ თავიანთ მომხმარებლებზე. მათი აზრით, მომხმარებელს უნდა შესთავაზონ ინფორმაცია, რომელიც რაიმეს ასწავლის (61%), რაიმე ისტორიას უყვება (58%) და შთააგონებს (53%), მაშინ როდესაც გამოკითხული მომხმარებლები უპირატესობას ფასდაკლებების და აქციების შესახებ პოსტებს ანიჭებენ (72%), ახალი სერვისის/პროდუქტის შესახებ ინტერესდებიან (60%) და ყველაზე ნაკლებად აინტერესებთ ინფლუენსერებთან პარტნიორობა (12%) [Sprout Social, 2021].

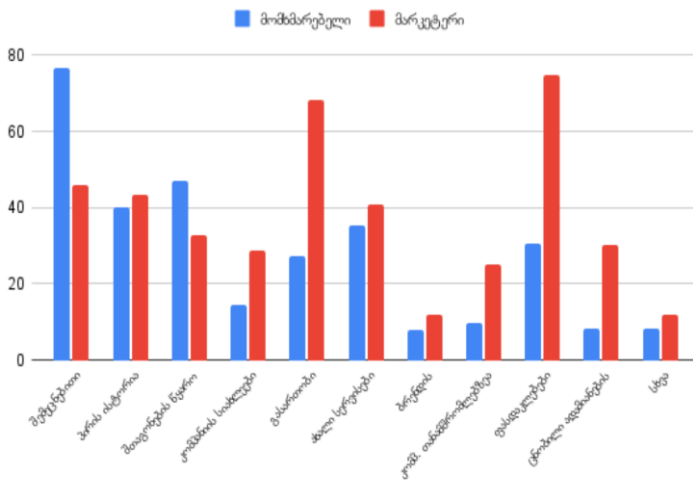
მარკეტინგული კონტენტის შინაარსთან დაკავშირებულ საკითხზე კვლევისას, გამოვლინდა, რომ მარკეტერების გამოცდილებით, ყველაზე მეტი დაინტე-

რესება (74.4%) აქვს ფასდაკლებებს, შემდეგ მოდის გასართობი შინაარსის პოსტები (68%), შემეცნებითი პოსტებს და პიროვნების ისტორიის მთხრობელ პოსტებს თანაბარი შეფასება აქვს - 45-42% და მარკეტერების აზრით, ყველაზე ნაკლებ ინტერესს იწვევს კონტენტი კომპანიის სიახლეების შესახებ (21%) და პოსტები, რომლებიც ბრენდის პერსონიფიცირებას ეხება (12%). რაც შეეხება კონტენტის შინაარსობრივ ნაწილში ინფლუენსერების მონაწილეობას, მარკეტერები ფიქრობენ, რომ ეს მხოლოდ 30% შემთხვევაში იწვევს დაინტერესებას.

გამოკითხული მომხმარებლები აფიქსირებენ, რომ ყველაზე მეტად ინტერესდებიან შემეცნებითი პოსტებით (76.3%), შემდეგ მოდის პოსტი, რომელიც შთაგონების წყარო ხდება (47.3), ადამიანური ისტორიები (40%) და ახალი სერვისების შესახებ (35.5%), გასართობი შინაარსის პოსტი (26.3%) ყოველმა მეხუთემ დაასახელა და ყველაზე ნაკლებად საინტერესო აღმოჩნდა კომპანიის შესახებ სიახლეები (14%), კომპანიის თანამშრომლების ამბები (10.1%) და ბრენდის პერსონიფიცირების შესახებ კონტენტი (8.1 %).

მარკეტერების გამოცდილება და მომხმარებლების პრეფერენციები რომ შევადაროთ (იხ. დიაგრამა #3) ვნახავთ, რომ დიდია განსხვავება შემეცნებითი პოსტებთან დაკავშირებით.

დიაგრამა #3: მიმზიდველი კონტენტის შინაარსი - მარკეტერების და მომხმარებლების პრეფერენციების შედარებითი ანალიზი

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ, კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

დიაგრამა #3-ზე მოცემული კვლევის შედეგები გვიჩვენებს, რომ მარკეტერების დაკვირვებით, შემეცნებითი პოსტები ნაკლებად პოპულარულია, ხოლო მომხმარებლები ამბობენ, რომ ყველაზე ხშირად შემეცნებითი შინაარსის პოსტებს კითხულობენ/უყურებენ. ასევე დიდია განსხვავება ფასდაკლებების შემცველ პოსტებთან დაკავშირებით. ქართველი მარკეტერები ფიქრობენ, რომ ფასდაკლებებს დიდი გამოხმაურება აქვს (74.4%), მომხმარებლები კი ამბობენ, რომ მათ ნაკლებად აინტერესებთ ფასდაკლებები (30.7%).

ასევე განსხვავდება დამოკიდებულება გასართობ კონტენტთან დაკავშირებით, სადაც მარკეტერები ფიქრობენ, რომ დიდი მოთხოვნაა მსგავს კონტენტზე

(68%), მომხმარებლები კი ამბობენ, რომ ნაკლებად აინტერესებთ (27.2%). და ბოლოს, განსხვავებული შეხედულებები აქვთ მარკეტერებს და მომხმარებლებს შორის კონტენტში ცნობილი ადამიანების გამოყენებასთან დაკავშირებით. მარკეტერები ფიქრობენ, რომ ინფლუენსერების ჩართვისას მომხმარებლის ინტერესი საშუალოა (30%) და მომხმარებლები ამბობენ, რომ ჩართულობა დაბალია (8.1%).

დასკვნები და წინადადებები

ციფრული მარკეტინგის კონტენტის ეფექტიანობას განსაზღვრავს მისი ფორმა და შინაარსი, რამდენად რელევანტური და ემოციურია ის მომხმარებლისთვის. წინამდებარე კვლევის საგანს წარმოადგენდა ერთი მხრივ მარკეტერების პრეფერენციები, რომლებიც კარგად იცნობენ ციფრული მარკეტინგის ეკოსისტემას, მუდმივად მონიტორინგს უწევენ მათ მიერ შექმნილი კონტენტის წარმატებას და მეორე მხრივ, სოციალური მედიის მომხმარებლები, რომლებსაც ჩამოყალიბებული აქვთ გარკვეული შეხედულებები საკუთარ ქცევასთან დაკავშირებით. კვლევის შედეგად შერიძლება დავასკვნათ შემდეგი:

- მომხმარებლებისთვის და მარკეტერებისთვის სოციალურ პლატფორმებს შორის ყველაზე პოპულარულ არხს Facebook-ი და Instagram-ია, მესამე ადგილს რეიტინგში youtube-ს უჭირავს.

- მომხმარებლები და მარკეტერები ციფრული კონტენტის შინაარსს ანიჭებენ უპირატესობას. თემა თუ რელევანტური, აქტუალური და მომხმარებლებისთვის ნაცნობია, ის იპყრობს ყურადღებას და გაცნობის დაინტერესებას.

- მარკეტერების აზრით, დიდი გამოხმაურება მოჰყვება ფასდაკლებების შესახებ და გასართობი შინაარსის კონტენტს. მომხმარებლები კი ფიქრობენ, რომ შემეცნებითი და შთაგონებითი კონტენტი უფრო აინტერესებთ მომხმარებლებს.

- განსხვავებული შეხედულებები აქვთ მარკეტერებს და მომხმარებლებს ცნობილი ადამიანების ჩართვასთან დაკავშირებით. მარკეტერები ფიქრობენ, რომ ინფლუენსერების ჩართვისას მომხმარებლის ინტერესი საშუალოა და მომხმარებლები ამბობენ, რომ - დაბალია. შესაბამისად, მცირე და საშუალო ზომის ბიზნესებისთვის ნაკლებად რეკომენდირებულია ინფლუენსერების მარკეტინგული კამპანიებში ჩართვა.

- თითქმის ერთნაირად პოპულარულია ვიდეო, ფოტო, ლაივ ვიდეო და სთორები მარკეტერებისთვისაც და მომხმარებლებისთვისაც. განსხვავება მათ პრეფერენციებს შორის დაფიქსირდა სამი ფორმის მიმართ: მარკეტერები ფიქრობენ რომ ბმული ვრცელ ინფორმაციაზე და ვრცელი ტექსტი ნაკლებად ეფექტურია, რაზეც განსხვავებული წარმოდგენა აქვთ მომხმარებლებს. □ღნიშნული განსხვავების შესაბამისად ბიზნესებმა პრიორიტეტად უნდა დაისახონ ყველაზე მეტად გავრცელებული კონტენტის შექმნა, როგორცაა ვიდეო, ფოტო და სთორები.

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე შემუშავებულ იქნა შემდეგი სახის წინადადებები:

- ციფრული მარკეტინგული კონტენტის შექმნისა და გავრცელებისთვის საქართველოში რეიტინგულ პლატფორმებს წარმოადგენს Facebook, Instagram და Youtube. სწორედ ამ არხების გამოყენებით ბიზნესის და მისი პროდუქციის შესახებ ინფორმაციის მიზანმიმართულად გავრცელება მიიპყრობს მეტ ყურადღებას და გამოიწვევს მომხმარებლის ჩართულობას.

- ციფრული ინსტრუმენტების გამოყენებისას ბიზნესს აქვს შესაძლებლობა ნებისმიერი აქტივობის შედეგი/გამოხმაურება შეაფასოს. სამიზნე აუდიტორიისთვის რელევანტური, აქტუალური და ემოციური ინფორმაციის მიწოდებით გაიზრდება მომხმარებელთა დაინტერესება, ჩართულობა და ლოიალობის გამომუშავება.

- ციფრული მარკეტინგის ინსტრუმენტების ეფექტურობისთვის რეკომენდირებულია მრავალფეროვანი ფორმის და შინაარსის კონტენტის გამოყენება, მათ შორის ფასდაკლებების და შემეცნებითი კონტენტი დიდ ინტერესს გამოიწვევს მომხმარებელში, რაც ასევე გაზრდის ჩართულობას და მსყიდველობით გადაწყვეტილებას.

- ციფრულ პლატფორმებზე განთავსებული პოსტების ინტერაქტიულობა ზრდის ჩართულობის სურვილს, შესაბამისად ბიზნესებისთვის რეკომენდირებულია რაც შეიძლება ხშირი და მეტი ინტერაქცია მომხმარებლებთან. გაზრდილ ჩართულობაზე სოციალური პლატფორმების ალგორითმებიც დადებითად რეაგირებენ და მეტ ადამიანს უჩვენებენ მათ. აღნიშნული გაზრდის კონტენტის მნახველთა მოცულობას და შესაბამისად, პოტენციური მყიდველის პოვნის შანსს.

- მარკეტინგულ აქტივობებში ე.წ. ”ინფლუენსერების” ჩართვას საშუალო დადებითი შედეგი აქვს, შესაბამისად მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლებისთვის მსგავსი დანახარჯები ნაკლებად რეზონულია.

- ციფრული კონტენტის ფორმები - ვიდეო, ფოტო, ლაივ ვიდეო და სთორები დიდი პოპულარობით სარგებლობს, შესაბამისად მათი ხშირი და მიზანმიმართული გამოყენება გაზრდის ბრენდის აუდიტორიას და მათ დაინტერესებას.

- შინაარსის მნიშვნელობიდან გამომდინარე უნდა მოხდეს მისი ტექსტის ზომის და ფორმის შერჩევა. ინფორმაცია თუ რელევანტურია მომხმარებლისთვის, ვრცელი ტექსტიც შედეგიანი იქნება, რაც შესაძლებლობას მისცემს ბიზნესს ამომწურავი და ემოციური ინფორმაცია გაუზიაროს მკითხველს.

გამოყენებული ლიტერატურა

არჯევანიძე ს. (2018). სოციალური მედია, როგორც ინფორმაციის გავრცელების პლატფორმა და მისი როლი საზოგადოებრივ პროცესებში - EPRINTS. Iliiuni. <http://eprints.iliauni.edu.ge/8678/>

ბერიძე, 2018: ინტერნეტ მარკეტინგის განვითარების თავისებურებები საქართველოში: პრობლემები და პერსპექტივები, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სუმბაძე ქ. (2020, August 19). ციფრული მარკეტინგი და რეკლამა საერთაშორისო ბაზრებზე | Digital Repository of Georgian Scientific Works. OpenScience. <https://openscience.ge/handle/1/2050>

ჩუხრუკიძე ლ. (2020, May 25). უახლესი ციფრული ტექნოლოგიების როლი ბრენდინგის პროცესში მსოფლიოში და საქართველოში | Digital Repository of Georgian Scientific Works. OpenScience. <https://openscience.ge/handle/1/1848>

ჩხაიძე ე ., & კაპანაძე თ. (2021). ციფრული კონტენტ მარკეტინგის გავლენა ქართველი მომხმარებელის ქცევაზე - EPRINTS. Iliiuni. <http://eprints.iliauni.edu.ge/10921/>

Baek Tae Hyun, Yoon Sukki (2022) Pride and gratitude: Egoistic versus altruistic appeals in social media advertising, Journal of Business Research, Volume 142, Pages 499-511,ISSN 0148-2963, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.12.066>.

Bagozzi, R. P., Gopinath, M., & Nyer, P. U. (1999). The Role of Emotions in Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 27(2), 184–206. <https://doi.org/10.1177/0092070399272005>

Bakalash, T., & Riemer, H. (2013). Exploring Ad-Elicited Emotional Arousal and Memory for the Ad Using fMRI. *Journal of Advertising*, 42(4), 275–291. <https://doi.org/10.1080/00913367.2013.768065>

Barnhart, B. (2022, March 2). Social media demographics to inform your brand’s strategy in 2022. *Sprout Social*. გადამოწმებულია 27, 03, 2022, from <https://sproutsocial.com/insights/new-social-media-demographics/>

Berger, J., & Milkman, K. L. (2012). What Makes Online Content Viral? *Journal of Marketing Research*, 49(2), 192–205. <https://doi.org/10.1509/jmr.10.0353>

Coursaris, C., van Osch, W., Balogh McKay, B. A., & Quilliam, E. T. (2014). Social media marketing: Investigating empirical links between purchase involvement, strategy, content, and media type. In *Proceedings of the conference of the american academy of advertising*, Atlanta (GA), USA (pp. 131–139)

De Vries, L., Gensler, S., & Leefang, P. S. H. (2012). Popularity of brand posts on brand fan pages: An investigation of the effects of social media marketing. *Journal of Interactive Marketing*, 26(2), 83–91.

Gavilanes, J. M., Flatten, T. C., & Brettel, M. (2018). Content strategies for digital consumer engagement in social networks: Why advertising is an antecedent of engagement. *Journal of Advertising*, 47(1), 4–23.

Hashtags.com, <https://www.hashtags.org/how-to/history/what-is-a-hashtag/> retrieved on September 15, 2022.

Ha, S., Kankanhalli, A., Kishan, J. S., & Huang, K.-W. (2016). Does social media marketing really work for online SMEs?: An empirical study. In *Proceedings of the 37th international conference on information systems (ICIS)*, Dublin, Ireland.

Hipwell, K., & Reeves, M. (2013). How to use content to grip your audience like a broadcaster: Ingenta Connect. *Ingentaconnect*. <https://www.ingentaconnect.com/content/hsp/jbs/2013/00000002/00000001/art00008>

Hwong, Y. L., Oliver, C., van Kranendonk, M., Sammut, C., & Seroussi, Y. (2017). What makes you tick? The psychology of social media engagement in space science communication. *Computers in Human Behavior*, 68, 480–492. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.068>

Khan, I., Dongping, H., Wahab, A., & Lewandowski, D. (2016). Does culture matter in effectiveness of social media marketing strategy? An investigation of brand fan pages. *Aslib Journal of Information Management*, 68(6), 694–715.

Kim, C., & Yang, S.-U. (2017). Like, comment, and share on Facebook: How each behavior differs from the other. *Public Relations Review*, 43(2), 441–449. <https://doi.org/10.1016/j.pubre.2017.02.006>

Kuan, K. K. Y., Zhong, Y., & Chau, P. Y. K. (2014). Informational and Normative Social Influence in Group-Buying: Evidence from Self-Reported and EEG Data. *Journal of Management Information Systems*, 30(4), 151–178. <https://doi.org/10.2753/mis0742-1222300406>

Liang, M., Xin, Z., Yan, D. X., & Jianxiang, F. (2020). How to improve employee satisfaction and efficiency through different enterprise social media use. *Journal of Enterprise Information Management*, 34(3), 922–947. <https://doi.org/10.1108/jeim-10-2019-0321>

Nelson-Field, K., Riebe, E., & Newstead, K. (2013). The Emotions that Drive Viral Video. *Australasian Marketing Journal*, 21(4), 205–211. <https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2013.07.003>

Pletikosa Cvijikj, I., & Michahelles, F. (2013). Online engagement factors on Facebook brand pages. *Social Network Analysis and Mining*, 3(4), 843–861. <https://doi.org/10.1007/s13278-013-0098-8>

Schreiner Melanie, Fischer Thomas, Reidl Rene (2021) Impact of content characteristics and emotion on behavioral engagement in social media: literature review and research agenda, *Electronic Commerce Research* 21(3)DOI: [10.1007/s10660-019-09353-8](https://doi.org/10.1007/s10660-019-09353-8)

Schultz, C. D. (2016). Driving likes, comments, and shares on social networking sites. *Proceedings of the 18th Annual International Conference on Electronic Commerce E-Commerce in Smart Connected World - ICEC '16*. <https://doi.org/10.1145/2971603.2971612>

Southgate, D., Westoby, N., & Page, G. (2010). Creative determinants of viral video viewing. *International Journal of Advertising*, 29(3), 349–368. <https://doi.org/10.2501/S0265048710201221>

Sprout Social. (2021, June 8). The 2018 Index: Realign & Redefine. Retrieved March 28, 2022, from <https://sproutsocial.com/insights/data/2018-index/#key-findings>

Swani, K., Milne, G. R., Brown, B. P., Assaf, A. G., & Donthu, N. (2017). What messages to post? Evaluating the popularity of social media communications in business versus consumer markets. *Industrial Marketing Management*, 62, 77–87. <https://doi.org/10.1016/j.indma.2016.07.006>

Tafesse, W. (2015). Content strategies and audience response on Facebook brand pages. *Marketing Intelligence & Planning*, 33(6), 927–943. <https://doi.org/10.1108/mip-07-2014-0135>

Trefzger, T. F., Baccarella, C. V., & Voigt, K. I. (2016). Antecedents of brand post popularity in Facebook: The influence of images, videos, and text. *International Marketing Trends Conference*.

Verbitskaya, E. (2022, February 25). 8.5 Content Marketing Trends in 2022: Global Study. *Semrush Blog*. <https://www.semrush.com/blog/top-content-marketing-trends-semrush-study/>

Wyzowl research (2022) <https://www.wyzowl.com/video-marketing-statistics/> retrieved on September 15, 2022.

Yu, J. (2014). We Look for Social, Not Promotion: Brand Post Strategy, Consumer Emotions, and Engagement - A Case Study of the Facebook Brand Pages. *GSTF Journal on Mobile Communications, Networking and Applications (JMC)* Vol.1 No.2, 1(2), 32–41. https://doi.org/10.5176/2335-6618_1.2.17

Zadeh Amir, Sharda Ramesh(2022) How Can Our Tweets Go Viral? Point-Process Modelling of Brand Content, *Information & Management*, Volume 59, Issue 2, 103594, ISSN 0378-7206, <https://doi.org/10.1016/j.im.2022.103594>.

Gela Mamuladze

Academic doctor of Economics, professor;

Natia Sirabidze

PhD student of Business Administration

Shota Rustaveli State University

**MECHANISMS OF EFFECTIVE CONTENT CREATION – A COMPARATIVE ANALYSIS
OF MARKETERS' AND CONSUMERS' PREFERENCES**

Expanded Summary

In the modern world, digital marketing has replaced traditional approaches. Marketers are constantly developing new mechanisms and tactics that will allow their product to stand out from others and become visible to consumers. Marketers actively create promotional content and post it on social platforms to connect with consumers and promote their products. Positive customer feedback determines the successful launch of a product, that's why developing effective content creation mechanisms customized to the target audience is extremely relevant for any business. Accordingly, the present article discusses the main types of design and content common on digital platforms, compares and analyzes the behavioral preferences of users of social platforms and the views of marketers regarding effective content.

Coming from the research objectives, questionnaire surveys and in-depth interviews were conducted in the period of December 15, 2021 to March 1, 2022. The 76 marketers were surveyed, with the 16 of them the in-depth interview was conducted. In order to survey the social media users, 1002 consumers were randomly selected and surveyed through advertisements placed on social channels throughout Georgia.

Based on bibliographic research and empirical studies, the Facebook and Instagram were revealed as the most popular channels among social platforms for Georgian consumers and marketers, however YouTube takes the third place in the ranking.

When comparing the content and design of the digital posts, the consumers and marketers underline their preference to content. If the topic is relevant, current and familiar to users, it embraces attention and increases the interest.

The preferences of marketers and consumers in Georgia regarding the design of digital content are similar, but opinions differ regarding the type of content. According to marketers, the highest insights receive the content containing discounts, although consumers say that they prefer informative and inspirational posts.

For marketers and consumers, the most consumed content is video, photo, live video and stories. Differences between their preferences were observed for the three forms: marketers think that links to extensive information and extensive text are less effective, on which customers say they like reading such posts. According to this distinction, businesses should prioritize the creation of the most common content, such as videos, photos and stories.

Marketers and consumers have different views on celebrity engagement. Marketers believe, the Influencer engagement has medium feedback, consumers say the interest to the posts endorsed by influencers is low.

When using digital tools, businesses have the ability to measure the results/feedback of any activity. For the effectiveness of these tools, it is recommended to use

a variety of design and types of content, including discounts and inspirational content will create great interest in the user, which will also increase engagement and purchase decision.

The interactivity of posts on digital platforms increases the desire to engage, so it is recommended for businesses to interact with customers and generate discussions. Algorithms of social platforms also respond positively to increased engagement and reach more people. This will increase the volume of viewers of the content and, accordingly, the chance of finding a potential buyer.

In marketing activities, the engagement of "influencers" has an average positive result, therefore, such expenses are less reasonable for representatives of small and medium-sized businesses.

The findings of the research will allow businesses and commercial organizations to design effective mechanisms for digital marketing and develop effective marketing tactics for selecting the design and content of promotional material.

Keywords: digital marketing, content marketing, social media, consumer behavior, marketing tactics, marketer.

Rusudan Kvaratskhelia

Alte University, Doctor of Economic Sciences, Professor

Levani Kikilashvili

Sokhumi State University, Faculty of Business and Social Sciences,

Ph.D. student, Assistant Professor

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP BUSINESS CASE - COMPETITIVE ADVANTAGES OF UNIQUE GEORGIAN PUZZLES AND EDUCATIONAL TOYS (IN CAUCASUS)

Annotation. *In October 2017, the Government of Georgia approved state standards and technical regulations related to preschool education. Several types of state standards were supported, including “State standard of early and preschool education,” according to which the child’s field of development, his physical and sensory development level is evaluated according to the extent to which it controls and uses the delicate muscles of the body in a coordinated manner. It arranges a simple puzzle, a simple picture, or a mosaic. In addition, they know that the United Nations recognizes the Human Development Index as a standard means of determining human development. Each person has their specific abilities. Intelligence is defined not only by abilities acquired from the moment of birth. It is the result of the further development of learning and thinking through the analysis and synthesis of information from the outside. As the horizon increases, human imagination develops and carries memory training out using various methods. One of the effective ways to build intelligence and the mind is through games and activities, including multiple puzzles and board games. Our project includes creating various educational-cognitive puzzles and board games for people of different ages, such as preschoolers and elementary school students, high school students, students, and any interested person. It built puzzles and games around curriculum and general education elements. A social enterprise is being created, which will employ representatives of the vulnerable group, and will take care of both the protection of the environment and the safety of people’s health.*

Key words: *puzzle, puzzle entertainment, board game, analysis, synthesis*

Introduction

The history of “puzzles” spans more than two centuries. People maintain interest in it even in the modern era when interactive games are relevant. What is the secret of the popularity of “Puzzle”?

It is known that the first “puzzle” purpose was not to entertain or play but to learn. Englishman John Spielberg offered schoolchildren a simple, at the same time fun way to study geography to make learning easier. This fact preceded the creation of the geographical map of the world in the 60s of the 18th century. The map was black and white, pasted on thin wood, and divided into many parts. Spielberg taught the students how to arrange the map correctly, and in the process, the children happily memorized and learned any complex geographical detail. People were interested in Spielberg’s invention. In the 19th century, they began doing puzzles using cardboard, making its price affordable. Today, there is a wide selection of “puzzles” on the market, both physical, simple, and large sets, and virtual, in applications, which people of all generations assemble.¹

Any non-digital activity is easy to perform, intended for fun, and requires cognitive effort. Whether it has a practical purpose, some mathematical problems can be considered mental play and cognitive fun, including ancient issues. Many puzzles designed to develop cognitive skills include elements of creative problem-solving and reflective reasoning, which can be based on

---

¹ Danesi M. “The puzzle instinct: the meaning of puzzles in human life.” 2004

cognitive toys. People enjoy playing with cognitive toys, as evidenced by the popularity of „Sudoku,“ „Go,“ and other games. It is not just a recent phenomenon but a historical fact.

It is known that the Government of Georgia approved state standards and technical regulations related to preschool education in October 2017. The preparation of mandatory standards was a requirement of the law on preschool education, and the United Nations Children’s Fund assisted the government in its development. It has approved several measures, including the State Standard for Early and Preschool Education. In the middle of raising a child to 5 years old, the child’s development area, his level of physical and sensory development, is evaluated according to the extent to which it controls and uses the delicate muscles of the body in a coordinated manner. Among them, it arranges a simple puzzle (a three-part straight line or an insertion puzzle); Assembles a simple picture or a puzzle and mosaic consisting of 8-10 parts.²

Considering the above standard we have created puzzles and board games to promote proper child upbringing and education. Our project is based on John Spielberg’s approach. The primary purpose of creating “puzzles” is education, in particular, to study complex issues efficiently, with fun and play, to develop the ability to analyze and synthesize, to gain more in-depth knowledge, and the opportunity to put theory into practice.

“Puzzle“ is one of the exciting toys, entertainment, educational-cognitive tool for almost every age. First of all, let’s explain the meaning of “puzzle.” English puzzle is a toy “puzzle,” be it a rebus (pictorial puzzle), so-called “Sudoku,” or crossword (crossword puzzle). In its primary and original meaning, this word means “difficult problem,” “riddle,” and “puzzle.” They used the derived expression puzzled in the meaning of “confused,” “dizzy,” “stunned,” and others. “Puzzle” is a Georgian word included in Arnold Chikobava’s “Definitional Dictionary of the Georgian Language” and “Orthographic Dictionary of the Georgian Language.” It related the game to assembling an image broken into many fragments. “Puzzle” is a peculiar type of “puzzle,” which in English is called a jigsaw puzzle or jigsaw (Giorgi Meladze, Lexicographer).

“Puzzle” acquires an educational function and entertainment when various figures, photos, episodes, or landscapes with deep content are depicted. The mentioned factor is even more vital if informative-cognitive texts are attached to the puzzles. Differently delivered historical events, cultural inheritance Monuments, geographical boundaries, grammatical parts of different languages, formulas of mathematics, chemistry or physics, characters and fiction episodes, biographies of prominent figures, works of art, and many other cognitive puzzles are interesting for users of different generations. “Emotions and sensations obtained by puzzles and board games help to arouse interest in the subject, to gain excellent, valuable, practical and theoretical knowledge in a fun and playful way.

The “puzzles” created by us contribute to a much more exciting and different understanding of historical and cultural topics, natural science and earth sciences, green economy, and sustainable development issues. We have created thematic “puzzles” of different levels and complexity in biology, physics, chemistry, mathematics, geography, economy, medicine, and tourism.

If a child loves nature, natural science, and life, “puzzles” on agriculture and natural science will become a source of excellent knowledge for him. Implementing modern technologies in the agricultural sector is one of the urgent issues. It is also vital for young people to thoroughly understand the problems of sustainable development and environmental security, the principles of a green economy, and the advantages of biologically clean technologies. The earlier the adolescents learn about the essence of biodiversity and ecology in general, as the role of biotechnologies in various sectors, the greater the chance of forming a socially responsible person in

---

² “State Standards for Early and Preschool Education and Education” United Nations Children’s Fund and the Ministry of Education and Science. March 2018

them. To better understand the essence of organic farms and permaculture to obtain biologically pure products, teenagers will study the essence of biocenosis, biodiversity, ecosystems, friendly and unfriendly plants, microorganisms in the soil, and beneficial and harmful insects. They will learn biological methods of combating plant diseases through fun and innovative puzzles. Also, we have created “puzzles” for the following purpose: to introduce plants with phytoremediation ability and the specificity of their action; To learn about the essence of composting and the negative side of the process of burning leaves or other agricultural waste; to learn about the possibilities of recycling waste and giving it a new life; To grasp the essence of energy efficiency and energy-efficient technologies, etc.

Memorizing rather tedious and challenging formulas is now much easier with the help of fun puzzles. A teenager for whom the procedures of mathematics, chemistry, and physics are a great difficulty will gladly remember them during the game with the help of 2D or 3D “puzzles.” Also, the knowledge gained in the direction of geometric figures and stereometry through 3D “puzzles” is excellent.

It is also essential to learn geographical material with the help of puzzles. Our “puzzles” include details of modern geo-information systems, which makes the teenager interested in mastering modern technologies to see the world in particular better.

It has developed various educational and cognitive audio materials to better familiarize children with the Georgian cultural heritage and historical and ethnographic wealth, including the so-called “Treasure chest.” The academic “treasure chest” creates a variety of skills for the child, such as understanding and analyzing the text, segmenting and complex discussion of voluminous information, and exploring one specific event in different subject areas.

Puzzles are designed for teenagers, high school students, and all interested persons. In particular, “puzzles” and board games created for learning human anatomy, medicine, tourism, and different languages greatly simplify, renew, and diversify the learning process.

For the first time in Georgia, the mentioned “puzzles” include the individualization of Georgian regions. The serial edition of puzzles describes particular historical, geographical, cultural, and economic areas, as well as an overview of local, endemic species and traditional activities. We emphasize that the agro-tourism potential of each region is represented by size, taking into account individuality. This fact is essential for involving parents and family members in puzzles and board games with children. In addition to cognitive issues, parents and children like puzzles based on old Georgian animated films to remind them of their sweet childhood. Children take an example from their parents. If parents start assembling the “puzzle” themselves, the child will be interested in new entertainment and want to play it too. When it expresses his desire, the parent shows what the assembled mosaic looks like. When connecting the details, the parent must convey a positive emotion, ask the child for help, and then suggest that he try to solve the puzzle on his own.

We know that play plays a significant role in a child’s physical and psychological development. In the game process, the leading personal characteristics are formed, positively influencing the story of our correct thinking. The puzzle, first of all, develops the child’s logic. It thinks about whether the detail fits in a particular place. The mystery also develops the child’s imagination because it has to imagine a perfect picture and quickly select the necessary information. Especially at preschool age, when assembling “puzzles,” children develop motor skills and coordination of movements, which will help them easily hold a pencil and pen in their hands. Completing a “puzzle” requires willpower and time, which contributes to developing the following qualities: accuracy, attention, patience, and will. Thus, “puzzle” is valuable and essential for many reasons: it is a non-aggressive game; it expands the field of view; The child develops the ability to observe; it forms the habit of gathering scattered information; it improves hand movement, which is necessary for the general development of a preschool child; promotes the development of figurative thinking; calms the nervous system, develops the ability to concentrate; It allows parents to notice in time whether the child has difficulty distin-

guishing colors and shapes. Serial release of puzzles is planned. For children’s continuous development of visual memory, motor skills, and creativity, sequential “puzzles” of different complexity are created.

The social enterprise plans to develop a separate line for foreign tourists. Different types of items will be made by engraving symbols of cultural monuments and the intangible wealth of Georgia, which will contribute to increasing the country’s awareness outside its borders. The mentioned items will be our business card, which will make the visitor want to return to Georgia and get to know the country’s sights more fully, as well as spread the information to his relatives and fellow citizens.

Puzzles and board games create their realization possibility in hypermarkets, books, stationery, and of toys in stores.

The target audience of the project ensures the sustainability of the social enterprise. Direct users of the project are:

1. Children of preschool age (3 to 6 years old). Children will be able to assemble a mosaic puzzle, which is represented by many colorful and cheerful characters from Georgian cartoons and fairy tales.

2. School students (from the first to the seventh grade inclusive). In this case, the puzzle has an objective, more cognitive purpose. The mosaic depicts historical and geographical facts, biotechnologies and their fields of application, formulas that arouse interest in high-quality education;

3. High-class pupils and students. In this case, it is exciting to study and analyze various scientific issues with board games to find ways to implement the theory in practice.

This project, which creates significant wealth for society, has a social impact. Regarding social entrepreneurship, it will employ young people belonging to the following groups in the process of “puzzles” production: persons with disabilities, socially vulnerable families, large families, and displaced persons from the occupied territories. In today’s reality, population migration is observed not only from the villages of Georgia but also from many cities. The unemployment rate has increased, especially among young people. According to the statistical data of the first quarter of 2021, the activity level of women among job seekers is 21.8% lower than the same indicator of men. The wage gap remains a problem, with women’s wages being one-third of men’s average monthly wages. Employing the mentioned segment in the production of “puzzles” will contribute to the solution of the listed problem.

Business, based on its values, develops against the background of high involvement of society. Information actively _ Spread on social networks, photos, and in the form of videos. In the beginning, the demo samples, when tested, lasted for six months. The product was excellent. Students of the school showed interest in Pupils, as elementary and high school teachers, parents, and foreign tourists.

At this stage, Georgian, there is a free niche with high standards and quality in the Georgian market. In the direction of the products, which St values for children who exactly agrees with the requirements and needs. Interest in the product is aroused because it represents Georgian production.

It should be noted here that the “puzzles” are made of environmentally safe material, which ensures the protection of the environment and the safety of the user’s health.

The business was created by a team with many years of experience, with the distribution of functional and equally essential activities, which ensures the effective execution of the developed strategy and tactical steps, the reproduction of products on the market.

The advantage over the competitors is that there are no educational-cognitive puzzles of Georgian production that will simplify the learning of the school program of various subjects, which is an important issue. Therefore, the product is innovative. The business does not have a direct competitor, although indirect competitors can be considered companies that sell foreign-made “puzzles.” The target market is general, but our customers are much more diverse since

the product is aimed at almost all ages. The advantage of the Georgian social enterprise is that it can adapt to the user's interests, employ representatives of the socially vulnerable group and become a company that cares for them.

We offer 32, 64, and 106-piece “puzzles” on the market, which are created with a rather sophisticated design and attract customers. No seasonal characteristics in business activity will significantly affect the stable production of products.

Our internal capability matrix looks like this:

SWOT analysis, with the following criteria:

S (Strong):

Business management skills, experience, and knowledge of competitive advantage; innovative product; local production; diverse marketing; competitive price; high quality; time management; Company strategy that focuses on customer, product, place, and price; Certification.

W (weak):

Resources; absence of a permanent user at the initial stage; Business value.

O (Opportunity):

Information and research; IT skills; market development; new markets; export; development of new products; new technologies/services; cooperation/ business partnership/ contracts risk diversification; Balancing prices that will attract customers increase in sales volume; exploitation of new markets; Creation of new jobs.

T (threats):

Economic factors; political factors; environmental factors; social factors; international factors; legislative environment; Global financial crisis.

Products will be sold in B2B and B2C markets. A memorable Georgian brand is created with various puzzles, which contribute to forming a healthy thinking society.

Price policy based on market research will not be high at first; In the beginning, we will not capture the market completely; We will accumulate both the volume and variety of products; We will take powerful positions in the market; Providing high-quality service to customers is our priority; We use Georgian raw materials for the production of products.

The most significant profit from the company's activity is reinvested in its development. Something will carry out and manage some social actions. As for the price policy, we have a market price. It is known that the customer is happy to pay for quality, trust, service, sensations, and emotions which exceed the cost.

Cooperation with public and private schools, educational centers, kindergartens, bookstore chains, stationery stores, and retail and wholesale shopping centers is planned to realize educational-cognitive, thematic puzzles and board games.

As already mentioned, foreign tourists are one of the target segments of the organization. Specific regions and cities have been selected for selling relevant products: Tbilisi, Batumi, Mtskheta, Signaghi, Kutaisi, Akhaltsikhe, and Zugdidi. In these cities, we mainly cooperate with souvenir and furniture shops.

Also, active marketing is planned through social networks, blogs, and various channels, where the user will travel with our news and make a targeted purchase.

Conclusion and Recommendations

Thus, in any game, a person develops particular abilities. “Puzzles” and board games are an excellent way to train the brain, its concentration, attention, and the ability to plan further actions. Thanks to the constant thought process, in addition to mental skills, the knowledge of intuition is also developed. Another effective method is games for the development of intelligence and spatial-logical thinking. “Puzzles” are interesting and exciting for adults. In situations of daily monotonous, automatic actions, the brain works on a “machine.”

It minimized the cognitive process. Changing daily habits and behavior is necessary, even for a short time. For example, to activate brain activity and give new connections between brain neurons, the best opportunity is to assemble “puzzles” by presenting minor details to

connect, disassemble, build, and select the necessary information quickly and correctly. A teenager or a young person studying a curriculum of a particular subject with puzzles will remember the given material much more since knowledge is connected to specific emotions and positive feelings. Therefore, we recommend that the child get used to different puzzles early. Intelligence, memory, and attention are qualities a person needs throughout life. Without the development of the mind, they gradually begin to degrade, so it is vital to train the brain from an early age. We can absorb the most information at a young age and develop memory and intelligence. Mental activity is the ability to behave appropriately. Instead, it is an attempt to receive and apply knowledge in practice, to analyze and understand. Thanks to mental activity, a person can research, compare, and extract logical and semantic parts of received information; critical evaluation of data; think and reason based on the laws of logic and draw appropriate conclusions; generalization; figurative perception; Think abstractly to understand complex systems; focus on a specific case; creative decision-making to solve problems; Predetermining the probable course of events. The social enterprise produces Georgian, ecologically safe products, and representatives of vulnerable social groups will be employed.

References

Danesi M. “The puzzle instinct: the meaning of puzzles in human life.” 2004
“State Standards for Early and Preschool Education and Education” United Nations Children’s Fund and the Ministry of Education and Science. March 2018

რუსუდან კვარაცხელია

ალტე უნივერსიტეტი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ლევანი კიკილაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი, ასისტენტ-პროფესორი.

სოციალურ მეწარმეობის ბიზნეს ქეისი-უნეკალური ქართული თავსატეხებისა და საგანმანათლებლო სათამაშოების კონკურენტული უპირატესობები (კავკასიაში) რეზიუმე

საქართველოს მთავრობამ 2017 წლის ოქტომბერში დაამტკიცა სკოლამდელ განათლებასთან დაკავშირებული სახელმწიფო სტანდარტები და ტექნიკური რეგლამენტები. დამტკიცდა რამდენიმე სახის სახელმწიფო სტანდარტი, მათ შორის „ადრეული და სკოლამდელი განათლების სახელმწიფო სტანდარტი“, რომლის თანახმადაც ბავშვის განვითარების სფერო, მისი ფიზიკური და სენსორული განვითარების დონე ფასდება იმის მიხედვით, თუ რამდენად აკონტროლებს და კოორდინირებულად იყენებს იგი სხეულის წვრილ კუნთებს. მათ შორის, აწყობს მარტივ ფაზლს, მარტივ სურათს ან მოზაიკას. გარდა ამისა, ცნობილია, რომ ადამიანის განვითარების ინდექსი გაეროს მიერ აღიარებულია ადამიანური განვითარების განსაზღვრის სტანდარტულ საშუალებად. ინტელექტი განისაზღვრება არა მხოლოდ დაბადების მომენტიდან შექმნილი შესაძლებლობებით. ეს არის სწავლის და აზროვნების შემდგომი განვითარების შედეგი, გარედან მიღებული ინფორმაციის ანალიზისა და სინთეზის გზით. ჰორიზონტის მატებასთან ერთად, ვითარდება ადამიანის წარმოსახვა, მეხსიერების ვარჯიში კი ხორციელდება სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით. ინტელექტის და გონების განვითარების ერთ-ერთ ეფექ-

ტიან გზად მიიჩნევა თამაშები და აქტივობები, მათ შორის ეს არის სხვადასხვა სახის თავსატეხები და სამაგიდო თამაშები. ჩვენი პროექტი მოიცავს სწორედ მრავალფეროვანი საგანმანათლებლო-შემეცნებითი თავსატეხებისა და სამაგიდო თამაშების შექმნას სხვადასხვა ასაკის ადამიანებისთვის, როგორც სკოლამდელი აღზრდის და დაწყებითი კლასების, მაღალკლასელ მოსწავლეთა, ასევე სტუდენტებისა და ნებისმიერი დაინტერესებული პირისთვის. თავსატეხები და თამაშები აგებულია სასწავლო საგნებზე და ზოგადი განათლების ელემენტებზე. იქმნება სოციალური საწარმო, რომელიც დაასაქმებს მოწყვლადი ჯგუფის წარმომადგენლებს, იზრუნებს როგორც გარემოს დაცვაზე, ასევე ადამიანების ჯანმრთელობის უსაფრთხოებაზე.

„ფაზლების“ ისტორია ორ საუკუნეზე მეტს ითვლის. მის მიმართ ინტერესს ადამიანები თანამედროვე ეპოქაშიც არ კარგავენ, როდესაც ინტერაქციული თამაშები საკმაოდ აქტუალურია. ნებისმიერი არაციფრული აქტივობა, რომელიც მარტივი შესასრულებელია, განკუთვნილია გასართობად და შესასრულებლად მოითხოვს შემეცნებით ძალისხმევას. მიუხედავად იმისა, აქვს თუ არა პრაქტიკული მიზანი, მთელი რიგი მათემატიკური ამოცანა შეიძლება ჩაითვალოს შემეცნებით სათამაშოდ, შემეცნებითად გასართობად, მათ შორის უძველესი ამოცანები. ბევრი თავსატეხი, რომელიც გამიზნულია შემეცნებითი აქტივობების უნარების გასავითარებლად, ითვალისწინებს პრობლემების კრეატიული გადაჭრის და რეფლექსიური მსჯელობის ელემენტებს, რაც შეიძლება დაფუძნებული იყოს კოგნიტიურ სათამაშოებზე. ადამიანები სიამოვნებით თამაშობენ შემეცნებითი სათამაშოებით, რასაც ადასტურებს სუდოკუს, გოს და სხვა თამაშების პოპულარობა. ეს არ არის მხოლოდ უახლესი ფენომენი, არამედ ისტორიული ფაქტებია. „ფაზლი“ ერთ-ერთი საინტერესო სათამაშო, გასართობი, საგანმანათლებლო - შემეცნებითი ინსტრუმენტია თითქმის ყველა ასაკში. უპირველეს ყოვლისა, ავხსნათ „ფაზლის“ მნიშვნელობა. ინგლისური puzzle არის სათამაშო „თავსატეხი“, იქნება ეს რებუსი (pictorial puzzle), ე.წ. „სუდოკუ“ თუ კროსვორდი (crossword puzzle). თავისი ძირითადი და თავდაპირველი მნიშვნელობით ეს სიტყვა „რთულ პრობლემას“, „გამოცანას“, „თავსატეხს“ ნიშნავს. აქედან წარმოებული სიტყვა puzzled „დაბნეულის“, „თავგზააბნეულის“, „განცვიფრებულს“ და სხვა მსგავსი მნიშვნელობით იხმარება. თამაში უკავშირდება ბევრ ფრაგმენტად დაშლილი გამოსახულების აწყობას. „ფაზლი“ არის „თავსატეხის“ თავისებური სახეობა, რომელსაც ინგლისურად სრულად jigsaw puzzle ან უბრალოდ jigsaw ეწოდება. „ფაზლი“ გართობასთან ერთად საგანმანათლებლო ფუნქციას იძენს, როდესაც მასზე გამოსახულია სხვადასხვა სახის, ღრმა შინაარსის მატარებელი ფიგურები, ფოტოები, ეპიზოდები თუ პეიზაჟები. აღნიშნული ფაქტორი მით უფრო ძლიერია, თუ თავსატეხებს თან ერთვის საინფორმაციო - შემეცნებითი ხასიათის ტექსტები. განსხვავებულად მიწოდებული ისტორიული მოვლენები, კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები, გეოგრაფიული საზღვრები, სხვადასხვა ენის გრამატიკული ნაწილი, მათემატიკის, ქიმიის თუ ფიზიკის ფორმულები, მხატვრული ლიტერატურის გმირები და ეპიზოდები, გამოჩენილ მოღვაწეთა ბიოგრაფიები, ხელოვნების ნიმუშები და უამრავი სხვა შემეცნებითი ხასიათის თავსატეხები საინტერესოა სხვადასხვა თაობის მომხმარებლისთვის. „ფაზლებით და სამაგიდო თამაშებით მიღებული ემოცია და შეგრძნებები ხელს უწყობს საგნისადმი ინტერესის გაღვივებას, ხალისიანად და თამაშ-თამაშით დიდი, ფასეული, პრაქტიკული და თეორიული ცოდნის მიღებას. ამრიგად, ნებისმიერი თამაშის მსვლელობისას ადამიანს უვითარდება გარკვეული შესაძლებლობები. ტვინის

ვარჯიშის, მისი კონცენტრაციის, ყურადღების მიქცევის, ასევე შემდგომი მოქმედებების დაგეგმვის უნარის შესანიშნავი საშუალებაა თავსატეხები და სამაგიდო თამაშები. მუდმივი აზროვნების პროცესის წყალობით, გონებრივი შესაძლებლობების გარდა, ვითარდება ინტუიციის უნარიც. კიდევ ერთი ეფექტური მეთოდია თამაშები ინტელექტისა და სივრცით-ლოგიკური აზროვნების განვითარებისთვის. თავსატეხები მოზრდილებში საინტერესო და ამაღლებელია. მოზარდი ან ახალგაზრდა, ამა თუ იმ საგნის სასწავლო პროგრამის თავსატეხებით შესწავლის პროცესში გაცილებით მეტად იმახსოვრებს მოცემულ მასალას, ვინაიდან ცოდნა უკავშირდება გარკვეულ ემოციებს და დადებით შეგრძნებებს. ამრიგად, ჩვენი რეკომენდაციაა ბავშვი ადრეული ასაკიდან მიეჩვიოს სხვადასხვა სახის თავსატეხებს.

საკვანძო სიტყვები: ფაზლი, თავსატეხი, სამაგიდო თამაში, ანალიზი, სინთეზი

დოქტორანტიზისა და მაგისტრანტიზის სამეცნიერო ნაშრომები
SCIENTIFIC WORKS OF DOCTORAL AND UNDERGRADUATES STUDENTS

ლამა კელიხაშვილი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ეკონომიკის ფაკულტეტის დოქტორანტი

მთავრობის ვალის მართვის ინსტიტუციური გარემოს თავისებურებები
საქართველოში

სტატია გამოქვეყნდა სსიპ საქართველოს შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით (საგრანტო პროექტი N PHDF 18-860)

ანოტაცია. მოცემულ სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოში, მთავრობის ვალთან დაკავშირებული საკანონმდებლო გარემო და მასში არსებული ნაკლოვანებები. შესწავლილი საკითხები მთლიანობაში ვალის მართვის ინსტიტუციური გარემოს ნაწილს წარმოადგენს, რომელსაც განსაკუთრებით დიდი როლი გააჩნია მთავრობის ვალის ეფექტიანი მართვის თვალსაზრისით. თავისი ხასიათიდან გამომდინარე, მოცემულ სტატიას გააჩნია არამხოლოდ სამეცნიერო, არამედ ღრმა პრაქტიკული დატვირთვა.

საკვანძო სიტყვები: მთავრობის ვალი; ინსტიტუციური გარემო; მთავრობის ვალის მართვა.

შესავალი

ფართო გაგებით მთავრობის ვალი მოიცავს სამთავრობო სექტორის ფინანსურ ვალდებულებებს, ვალის აკუმულირება კი ძირითადად მაკროეკონომიკურ ტენდენციებსა და პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზეა დამოკიდებული. თავის მხრივ, დემოკრატიული წყობის პირობებში მთავრობებს გააჩნიათ მკვეთრი მიდრეკილება დეფიციტური ხარჯვისკენ, რაც საბოლოო ჯამში ვალის აკუმულირებაში აისახება. აღნიშნული მიზეზით თითქმის ყველა ქვეყანას გააჩნია შესაბამისი საკანონმდებლო გარემო, რაც ერთის მხრივ ვალის ზრდის ტემპების ლიმიტირებით ფისკალური დისციპლინის შენარჩუნებას უზრუნველყოფს, მეორეს მხრივ კი დაგროვილი ვალის მართვის საფუძვლებს ქმნის.

საკითხის აქტუალურობიდან გამომდინარე, მოცემულ სტატიაში გაანალიზებულია მთავრობის ვალის მაჩვენებლის ტენდენციები პანდემიის პირობებში, როგორც გლობალურად, ისე განცალკევებულად საქართველოსთვის და აღნიშნულ კონტექსტში ვალის მართვის თვალსაზრისით საქართველოში არსებული ინსტიტუციური გარემო.

კვლევაში გამოყენებული მეთოდოლოგია

მოცემული სტატია, თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ძირითადად ეფუძნება ხარისხობრივი შედარების ანალიზის მეთოდს. კერძოდ, სტატიაში განხილულია საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობა და ვალის მართვასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები და ისინი გაანალიზებულია ამ მხრივ არსებულ საერთაშორისო პრაქტიკასთან მიმართებით.

სტატიაში ვალის გლობალური ტენდენციების ანალიზისთვის ასევე გამოყენებულია სტატისტიკური ანალიზის მეთოდები.

ვალის ეფექტიანი მართვის მნიშვნელობის თეორიული საფუძვლები

მთავრობის ვალი ერთის მხრივ წარმოადგენს ფისკალური პოლიტიკის ინსტრუმენტს, მეორეს მხრივ კი საჯარო ფინანსების მართვის ობიექტს. აღნიშნულ კონტექსტში, საჯარო ფინანსები აქცენტს ვალის მართვის ეფექტიანი მექანიზმის შექმნასა და ფუნქციონირებაზე აკეთებს, რაც ფისკალური პოლიტიკის მოქმედების არეალს ქმნის (IMF, 2013).

მთავრობის ვალის მართვის ეფექტიანი მექანიზმი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ მისი არარსებობა, ხშირ შემთხვევაში ვალის მაღალი ტემპით ზრდასთანაა დაკავშირებული. თავის მხრივ, მთავრობის ვალის მაღალი და მზარდი მაჩვენებელი საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში ნეგატიური ეფექტებით ხასიათდება, რაც ემპირიულადაა დადასტურებული არაერთი კვლევით. რაინჰარტის და როგოფის მიხედვით, განვითარებად ქვეყნებში, ვალის მშპ-სთან შეფარდების 60%-იან ნიშნულზე მაღალი მაჩვენებელი, ქვეყნის საინვესტიციო აქტივობას და ეკონომიკურ ზრდას მკვეთრად აფერხებს (Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff, 2010). განვითარებული ქვეყნებისთვის აღნიშნული მაჩვენებელი შედარებით მაღალია. პატილიომ, პორსონმა და რიციმ, 93 ქვეყნის მონაცემზე დაყრდნობით აჩვენეს, რომ მთავრობის ვალის გავლენა საინვესტიციო აქტივობასა და ეკონომიკურ ზრდაზე ხდება მკვეთრად უარყოფითი, როდესაც ვალის შეფარდება მთლიან შიდა პროდუქტთან 35-40 პროცენტს აღწევს (Pattillo, Poirson, & Ricci, 2011). ამისგან განსხვავებით, შკლარეკმა, 59 ქვეყნის მონაცემზე დაყრდნობით აჩვენა, რომ მთავრობის ვალი, მისი მოცულობის მიუხედავად, ნეგატიურ გავლენას ახდენს ინვესტიციებსა და ეკონომიკურ ზრდაზე (Schclarek, 2005).

გარდა ზემოხსენებულისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ვალის მართვის ეფექტიანი მექანიზმის არსებობა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ადგილობრივი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებას (World Bank, 2021).

ზემოხსენებული საკითების გათვალისწინებით, მთავრობის ვალის მართვის გამართული მექანიზმის არსებობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნებისთვის, რაც ძირითდად დაკავშირებულია მათ არასტაბილურ ეკონომიკურ გარემოსთან (Wheeler, 2004) ან/და კორუფციის შედარებით მაღალ რისკებთან ვინაიდან, კვლევების მიხედვით მთავრობის ვალის მშპ-ს შეფარდების მაჩვენებელსა და კორუფციის დონეს შორის არსებობს დადებითი კორელაციური კავშირი (Schneider & Cooray, 2013).

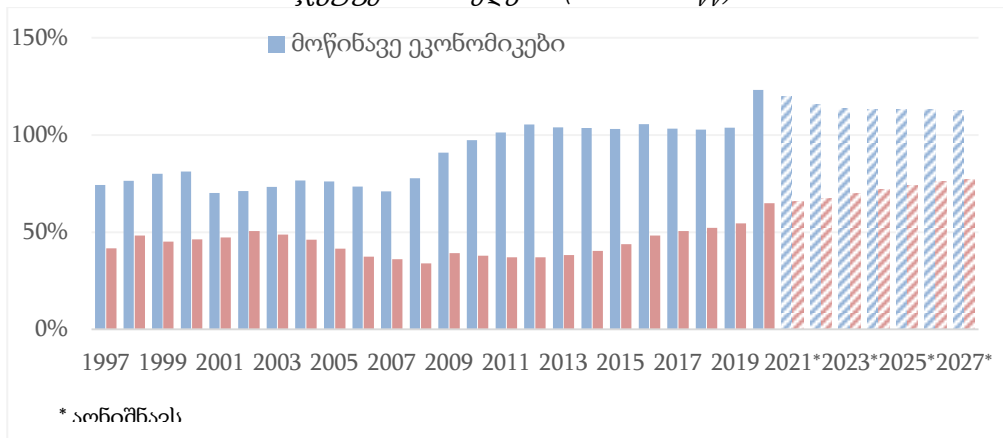
მთავრობის გლობალური ვალის დინამიკა პანდემიის პირობებში

მთავრობის ვალის მართვის საკითხი განსაკუთრებით მკვეთრად დღის წესრიგში კიდევ ერთხელ დადგა COVID-19 პანდემიის ფონზე. პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური რეცესიის ეფექტების შესარბილებლად მსოფლიოს ქვეყნების აბსოლიტურმა უმრავლესობამ ექსპანსიური ფისკალური პოლიტიკის გატარება დაიწყო და 2020 წლის ბოლოს, გლობალური ვალის გლობალურ მშპ-სთან შეფარდების მაჩვენებელმა რეკორდულ 99%-იან ნიშნულს მიაღწია (Vitor Gaspar, Paulo Medas, Roberto Perrelli, 2021). ამასთანავე, იმ ქვეყნების რიცხვმა, რომელთა

ვალის მათსავე მშპ-ს აჭარბებს ამ პერიოდში 30-ს მიაღწია (ვლადიმერ პაპავა, ვახტანგ ჭარაია, 2021).

მთავრობის ვალის მაჩვენებელმა განსაკუთრებით მკვეთრი ზრდა მოწინავე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში განიცადა. კერძოდ, IMF-ის „ფისკალური მონიტორის“ ბაზაში არსებული მოწინავე ეკონომიკის მქონე ქვეყანათა ჯგუფის ჯამური მთავრობის ვალის ჯამურ მშპ-თან შეფარდების მაჩვენებელი 2019-დან 2020 წლის ბოლომდე 19 პროცენტული პუნქტით (პპ), 104%-დან 123%-მდე გაიზარდა (IMF, 2022). რაც შეეხება განვითარებად და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყანათა ჯგუფს, მაჩვენებელი იმავე პერიოდში 10 პროცენტული პუნქტით 55%-დან 65%-მდე გაიზარდა.

დიაგრამა 1. მთავრობის ვალის მშპ-სთან ფარდობის მაჩვენებელი ქვეყანათა ჯგუფების მიხედვით (1997-2020 წწ)

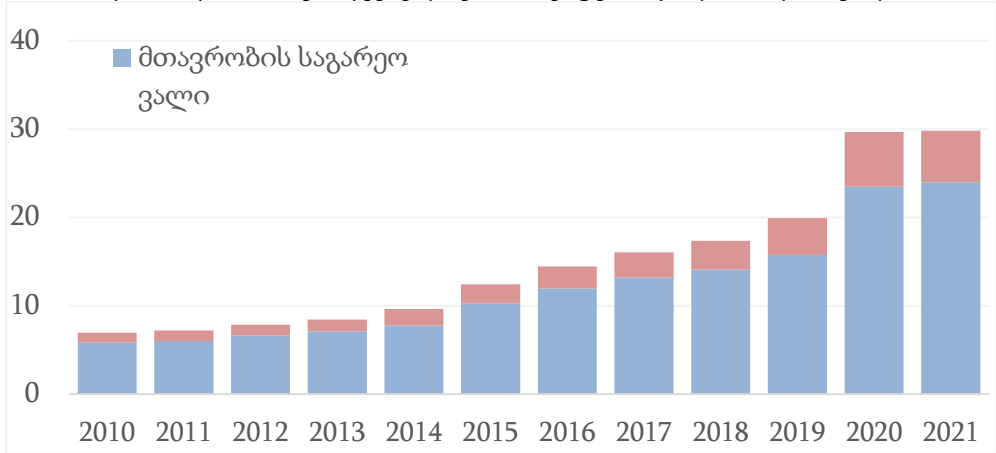
წყარო: IMF Fiscal Monitor

აღსანიშნავია, რომ ვალის დონის მსგავსი ზრდა აღემატება 2008 წლის ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის შედეგად ვალის ზრდის მაჩვენებელს. კერძოდ, მოწინავე ეკონომიკის მქონე ქვეყანათა იმავე ჯგუფისთვის 2008-2009 წლებში მაჩვენებელი 13 პპ-ით გაიზარდა, ხოლო განვითარებადი და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნებისთვის - 5 პპ-ით.

არსებული პროგნოზებით საშუალოვადიან პერიოდში, განვითარებული ქვეყნების ვალის მშპ-სთან შეფარდების მაჩვენებელი სტაბილიზაციისკენაა მიმართული, თუმცა მზარდი ტენდენციით ხასიათდება განვითარებადი ქვეყნებისთვის. არსებითად გაზრდილი საგარეო ვალი განვითარებად ქვეყნებს სავარაუდოდ მნიშვნელოვანი ფისკალური წნეხის ქვეშ მოაქცევს მომდევნო წლებში (ვლადიმერ პაპავა, ვახტანგ ჭარაია, 2021), რაც მათ ახალი გამოწვევების წინაშე აყენებს.

სხვა ქვეყნების მსგავსად პანდემიამ მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია საქართველოს ეკონომიკაზე და ფისკალურმა პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი ექსპანსიური ხასიათი მიიღო. შედეგად, 2020 წელს 2019 წელთან შედარებით მთავრობის ვალის მოცულობა 49%-ით გაიზარდა და 30 მილიარდ ლარს (მშპ-ს 60.1%) მიაღწია (საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, 2022).

დიაგრამა 2. მთავრობის ვალის დინამიკა საქართველოში (მარცხენა ღერძი, მლრდ ლარი) და მისი შემადგენელი კომპონენტების წილი მთლიან ვალში.

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო

ვალის გაზრდილი მოცულობა საქართველოსა და მსოფლიოში განსაკუთრებით აქტუალურს ხდის მისი მართვის ეფექტიანი მექანიზმების არსებობას, რა მხრივაც გამოწვევის არც საქართველო წარმოადგენს.

მთავრობის ვალის მართვის კუთხით არსებული გამოწვევები საქართველოში

სახელმწიფო სექტორის ვალის მართვის, მისი აღრიცხვა-ანგარიშგების საკითხების მოწესრიგებისა და ვალთან დაკავშირებული სტატისტიკის საერთაშორისო დონეზე სტანდარტიზაციის/შესადარისობის უზრუნველყოფის მიზნით, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (IMF) მიერ შემუშავებულია სახელმწიფო სექტორის ვალის სტატისტიკის სახელმძღვანელო³. აღნიშნულ სახელმძღვანელოში წარმოდგენილი ინსტიტუციური დაყოფის მიხედვით, სახელმწიფო სექტორი იყოფა სახელმწიფო მმართველობის და საჯარო კორპორაციების სექტორებად. ამასთანავე, სახელმწიფო მმართველობის სექტორი მოიცავს იმ საჯარო კორპორაციებსაც, რომლებიც არასაბაზრო საფუძველზე მოქმედებენ და მათი ფინანსური ვალდებულებები სამთავრობო სექტორის ვალის შემადგენელი ნაწილია (IMF, 2013), (IMF, 2014).

დიაგრამა 3. სახელმწიფოს ინსტიტუციური დაყოფა GFSM 2014-ის მიხედვით.

სახელმწიფო მმთავრობის სექტორი	კორპორაციების სექტორი	შინამეურნეობების სექტორი	შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების სექტორი
-------------------------------	-----------------------	--------------------------	---

³ აღნიშნული სახელმძღვანელო დეტალიზებას უკეთებს 2014 წლის სახელმწიფო ფინანსების მართვის სახელმძღვანელოში (GFSM 2014) სახელმწიფო სექტორის ვალის კუთხით განხილულ საკითხებს. სახელმძღვანელოში წარმოდგენილი კლასიფიკაცია გამოიყენება მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის ევროკავშირის ქვეყნებშიც.

ცენტრალური მმართველობის ორგანოები	არასაბაზრო საფუძველზე მოქმედი სახელმწიფო კორპორაციები	კერძო	კერძო
ავტონომიური და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები	საბაზრო საფუძველზე მოქმედი სახელმწიფო კორპორაციები		
	კერძო კორპორაციები		
 სამთვრობო სექტორი საჯარო კორპორაციათა სექტორი კერძო სექტორი			

წყარო: სახელმწიფო სექტორის ვალის სტატისტიკის სახელმძღვანელო

საქართველოში სახელმწიფო სექტორის ვალის მართვის ინსტიტუციურ საფუძველს ძირითადად „სახელმწიფო ვალის შესახებ საქართველოს კანონი“, „ეკონომიკური თვისუფლების შესახებ ორგანული კანონი“ და „საქართველოს საბიუჯეტო კლასიფიკაციის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება განსაზღვრავს.

„სახელმწიფო ვალის შესახებ საქართველოს კანონით“ განსაზღვრულია სახელმწიფო ვალის ცნება, რომელიც ორ მსხვილ კომპონენტს - საშინაო და საგარეო ვალს მოიცავს (საგარეო ვალის კომპონენტში აღირიცხება ეროვნული ბანკის ვალიც IMF-ის მიმართ). კანონის მიხედვით, სახელმწიფო საშინაო ვალს მიეკუთვნება სახელმწიფოს სახელით ფინანსთა სამინისტროს მიერ, ან ფინანსთა სამინისტროს თანხმობით ეროვნულ ვალუტაში მობილიზებული საკრედიტო რესურსი (ეროვნულ ვალუტაში დენომინირებული ფასიანი ქაღალდების ემისიით მობილიზებული რესურსის ჩათვლით). სახელმწიფო საგარეო ვალს კი მიეკუთვნება სახელმწიფოს სახელით ფინანსთა სამინისტროს მიერ, ან ფინანსთა სამინისტროს თანხმობით უცხოურ კონვერტირებად ვალუტაში მობილიზებული საკრედიტო რესურსი (უცხოურ კონვერტირებად ვალუტაში დენომინირებული ფასიანი ქაღალდების ემისიით მობილიზებული რესურსის ჩათვლით). აღნიშნული კანონი სახელმწიფო ვალის მართვაზე ცენტრალიზებულ პასუხისმგებლობას ანიჭებს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს.

საჯარო სექტორის ვალთან დაკავშირებული საკითხები ასევე განმარტებულია „ეკონომიკური თვისუფლების შესახებ ორგანული კანონით“, რომელიც განსაზღვრავს ფისკალურ წესებს, მათ შორის ე.წ. „ვალის წესის“ მაჩვენებელს. აღნიშნული მაჩვენებლის მიხედვით მთავრობის ვალისა და საჯარო და კერძო პარტნიორობის შესახებ საქართველოს კანონის საფუძველზე აღებული ვალდებულებების მიმდინარე ღირებულების ჯამის მშპ-სთან შეფარდება არ უნდა აღემატებოდეს 60%-ს. აღნიშნულ კანონშივე მთავრობის ვალის ცნება განმარტებულია შემდეგნაირად:

$$\begin{aligned}
 \text{მთვრობის ვალი} &= \text{სახელმწიფო ვალის შესახებ კანონით განსაზღვრული სახელმწიფო ვალის მაჩვენებელი} - \text{ეროვნული ბანკის ვალი IMF-ის მიმართ} + \text{საბიუჯეტო ორგანიზაციების სესხის სახით არსებული ვალი}
 \end{aligned}$$

რაც შეეხება საბიუჯეტო კლასიფიკაციის დამტკიცების თაობაზე ფინანსთა მინისტრის ბრძანებას, აღნიშნული GFSM 2014-ის პრინციპების დაცვით განსაზღვრავს სახელმწიფოს ინსტიტუციურ დაყოფას. ასევე, აწესრიგებს საჯარო ფინანსების აღრიცხვის და მისი კლასიფიკაციის საკითხებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ვალის მართვის კუთხით ქვეყანაში არსებობს შესაბამისი საკანონმდებლო გარემო, და საქართველო განეკუთვნება იმ ქვეყნების ჯგუფს, რომელიც საჯარო ფინანსების სტატისტიკას აწარმოებს GFSM 2014-ის პრინციპებზე დაყრდნობით, მთვრობის ვალის მარეგულირებელი კანონმდებლობის და ვალის აღრიცხვა-ანგარიშგებასთან დაკავშირებული საკითხების ანალიზის პროცესში იკვეთება მნიშვნელოვანი ნაკლოვანებები. კერძოდ:

1. „სახელმწიფო ვალის შესახებ საქართველოს კანონში“ საშინაო და საგარეო ვალად კლასიფიცირების კრიტერიუმები წინააღმდეგობაშია IMF-ის მიერ შემუშავებულ საჯარო სექტორის ვალის სტატისტიკის წარმოების სახელმძღვანელოსთან, რომლის მიხედვითაც საშინაო და საგარეო ვალად კლასიფიცირება უნდა განისაზღვრებოდეს კრედიტორის რეზიდენტობით (ნაცვლად ვალის დენომინაციის ვალუტისა) (IMF, 2013). ამ თვალსაზრისით, საქართველოში სახელმწიფო ვალთან მიმართებაში მოქმედი განმარტებები საერთაშორისო პრაქტიკით აღიარებულ, შესაძარისი სტატისტიკის წარმოების საშუალებას არ იძლევა.
2. ზემოხსენებული კანონებიდან არცერთი განმარტავს სახელმწიფო სექტორის ვალთან დაკავშირებულ რომელ მაჩვენებელში უნდა იქნას შეტანილი იმ სახელმწიფო საწარმოების ვალი, რომლებიც ფუნქციონირებენ არასაბაზრო საფუძველზე. როგორც ზემოთ აღინიშნა, IMF-ის სახელმწიფო სექტორის ვალის სტატისტიკის სახელმძღვანელოს მიხედვით, აღნიშნული ტიპის საწარმოები წარმოადგენენ სამთვრობო სექტორს და შესაბამისად მათი ვალი შეტანილ უნდა იქნას სამთვრობო სექტორის ვალში.

აღსანიშნავია, რომ IMF-ის მხარდაჭერით, საქართველოს ფინანსთა მინისტროს მიერ 2019 წელს განხორციელებული სექტორიზაციის პროცესის დასრულების შედეგად იდენტიფიცირებულ სახელმწიფო საწარმოთა რაოდენობამ 357 შეადგინა, რომელთაგანაც 312 ოპერირებს არასაბაზრო საფუძველზე და წარმოადგენს სამთვრობო სექტორის ნაწილს (IMF, 2022). სამთვრობო სექტორად დაკლასიფიცირებული საწარმოების ჯამური ვალდებულებები 2021 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით 310 მლნ ლარის ოდენობით იყო შეფასებული (სახელმწიფო აუდიტის სამსახური, 2022).

3. „სახელმწიფო ვალის შესახებ საქართველოს კანონის“ 48-ე მუხლით განმარტებულია სახელმწიფო საშინაო ვალის სახვადასხვა კომპონენტები, რომელიც 2020 წლამდე საერთო დასახელებით - „ისტორიული ვალი“ აღირიცხებოდა სახელმწიფო საშინაო ვალის სტატისტიკაში და მისი დაუზუსტებელი მოცულობა შეფასებული იყო 672 მილიონი ლარის ოდენობით (საქართველოს 2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ საქართველოს კანონი, 2019). კანონში არსებული ჩანაწერის მიუხედავად, 2020 წლიდან აღნიშნული კომპონენტი სახელმწიფო ვალის სტატისტიკაში აღარ აღირიცხება და მაშასადამე, არც „ვალის წესის“ მაჩვენებლის გამოთვლისთვის გამოიყენება. აღნიშნული ფაქტი, კანონის ქმედითუნარიანობის კუთხით არსებულ ნაკლოვანებაზე მიუთითებს.

გარდა კანონმდებლობის ანალიზის შედეგად გამოვლენილი ნაკლოვანებებისა, მთავრობის ვალის მართვის მექანიზმების ეფექტიანობასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა მსოფლიო ბანკის მიერ შემუშავებული „ვალის მართვის ეფექტიანობის შეფასება“ (DeMPA), რომელიც საქართველოში პირველად 2013 წელს, ხოლო განმეორებით 2020 წელს ჩატარდა (World Bank, 2020).

აღნიშნულ პერიოდში, ვალის მართვის კუთხით არსებული მნიშვნელოვანი პროგრესის მიუხედავად, გარკვეული საკითხები კვლავ გამოწვევად დარჩა. კერძოდ, მეთოდოლოგიით განსაზღვრულ 33 ინდიკატორიდან ყველაზე დაბალი - D ან C ქულით 2013 წელს შეფასებულ იქნა 22 ინდიკატორი, ხოლო 2020 წელს - 15 ინდიკატორი.

DeMPA-ს 2020 წლის შეფასების მიხედვით ვალის მართვის კუთხით არსებულ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება ისეთი საკითხები, როგორცაა:

- ✓ საგარეო საკრედიტო რესურსის ხარჯზე სესხების გაცემის პროცესი და პროცედურები;
- ✓ ვალის მართვის სტრატეგიის დოკუმენტის დაბალი ქმედითუნარიანობა ყოველწლიური საკრედიტო საჭიროებების განსაზღვრის პროცესში;
- ✓ ვალის მართვის სტრატეგიაში ასახული მიზნობრივი ნიშნულების მიმართ პერიოდული ანგარიშგება.
- ✓ სხვა საკითხები.

DeMPA-ს შეფასებაში იდენტიფიცირებული ნაკლოვანებების ანალიზი, თავისი ხასიათიდან გამომდინარე, ვალის მართვის მექანიზმში არსებულ მნიშვნელოვან ნაკლოვანებებზე მეტყველებს. აღნიშნული, საკითხების დეტალური კვლევა თვის მხრივ მოცემული კვლევის შემდგომ ეტაპს და მის ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს.

დასკვნები და რეკომენდაციები

საქართველოში მთავრობის ვალის მართვის კუთხით არსებული საკანონმდებლო გარემო და მექანიზმები, ვერ უზრუნველყოფს ვალის სრულფასოვან აღრიცხვა-ანგარიშგებას, რაც პოლიტიკის ფორმირების პროცესში ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს. გარდა ამისა, იდენტიფიცირებული ნაკლოვანებები მნიშვნელოვნად ზღუდავს დაინტერესებული მხარეების მიერ სამეცნიერო-კვლევითი მიზნით ინფორმაციის გამოყენებადობას. შესაბამისად, აღნიშნული პრობლემების დაძლევის მიზნით მნიშვნელოვანია:

- ✓ არსებული ნაკლოვანებების გათვალისწინებით, საქართველოში მოქმედ კანონმდებლობაში შეტანილ იქნას შესაბამისი ცვლილებები, რომელიც მთავრობის ვალის აღრიცხვა-ანგარიშგების საკითხებს მოაწესრიგებს საერთაშორისოდ აღიარებულ საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად;
- ✓ საქართველოში ვალის მართვაზე პასუხისმგებელმა უწყებებმა, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად უზრუნველყონ მთავრობის ვალის სრულფასოვანი აღრიცხვა, რაც დაინტერესებულ მხარეებს სრულფასოვანი ინფორმაციის გამოყენების საშუალებას მისცემს.
- ✓ ვალის მართვაზე პასუხისმგებელმა უწყებებმა უზრუნველყონ მსოფლიო ბანკის ვალის მართვის ეფექტიანობის შეფასების სახელმძღვანელოში ასახული

რეკომენდაციების შესრულება და მათი ინტეგრირება მთავრობის ვალის მართვის კანონმდებლობაში/მექანიზმებში.

აღნიშნული საკითხების გათვალისწინება, მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს მთავრობის ვალთან დაკავშირებით სრულფასოვანი ინფორმაციის მომზადებას და დაინტერესებული მხარეების მიერ მის გამოყენებადობას.

ბიბლიოგრაფია

1. ვლადიმერ პაპავა, ვახტანგ ჭარაია. (2021). “საქართველოს სახელმწიფო ვალის ზრდის პრობლემა COVID-19 პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის პირობებში”. თბილისი: საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი. Retrieved from <https://gfsis.org.ge/files/library/opinion-papers/152-expert-opinion-geo.pdf>
2. საქართველოს “ორგანული კანონი ეკონომიკური თავიუსუფლებების შესახებ”. (2020, July 15). Retrieved from www.matsne.gov.ge: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1405264?publication=3>
3. საქართველოს კანონი “სახელმწიფო ვალის შესახებ”. (2019, December 20). Retrieved from www.matsne.gov.ge: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32452?publication=13>
4. საქართველოს “საბიუჯეტო კლასიფიკაციის დამტკიცების თაობაზე” საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება N99. (2019, April 5). Retrieved from www.matsne.gov.ge: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4530811?publication=0>
5. საქართველოს “2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ” საქართველოს კანონი. (2019). Retrieved from www.mof.ge: <https://mof.ge/5261>
6. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. (2022). “მოხსენება საქართველოს 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულების წლიური ანგარიშის შესახებ”. თბილისი: სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. Retrieved from <https://sao.ge/Uploads/2022/5/%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%AE%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90%202021%20%E1%83%AC%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9B%E1%83%AC%E1%83%98%E1%83%A4%E1%83%9D%20%E>
7. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო. (2022). Retrieved from www.mof.ge: https://mof.ge/saxelmwifo_valis_statistika
8. Cangiano, M., Curristine, T., & Lazare, M. (Eds.). (2013). „Public Financial Management and Its Emerging Architecture“. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/exr/bforums/2013/pfm/pdf/excerpt.pdf>
9. Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff. (2010). „Growth in a Time of Debt“. *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 573–578. Retrieved from https://scholar.harvard.edu/files/rogoff/files/growth_in_time_debt_aer.pdf
10. IMF. (2013). „Public Financial Management and Its Emerging Architecture“. (M. Lazare, T. Curristine, & M. Cangiano, Eds.) Washington, DC: International Monetary Fund, IMF Publications. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/exr/bforums/2013/pfm/pdf/excerpt.pdf>

11. IMF. (2013). „*Public Sector Debt Statistics - Guide for Compilers and Users*“. Washington, D.C.: International Monetary Fund. Retrieved from <http://tffs.org/pdf/method/2013/psds2013.pdf>
12. IMF. (2014). “*Government Finance Statistic Manual 2014*”. Washington, D.C.: International Monetary Fund. Retrieved from <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>
13. IMF. (2022). “*Georgia: Request for a Stand-By Arrangement-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Georgia*”. Washington, D.C.: International Monetary Fund. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/06/21/Georgia-Request-for-a-Stand-By-Arrangement-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-519907>
14. Pattillo, C., Poirson, H., & Ricci, L. A. (2011). “*External Debt and Growth*”. Review of Economics and Institutions. Retrieved from <http://www.rei.unipg.it/rei/article/view/45>
15. Schclarek, A. (2005). “*Debt and Economic Growth in Developing and Industrial Countries*”. Lund University Working Paper. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/5096567_Debt_and_Economic_Growth_in_Developing_and_Industrial_Countries
16. Schneider, F., & Cooray, A. (2013). “How does corruption affect public debt? An empirical Analysis”. ECONSTOR, Working Paper No. 1322.
17. Vitor Gaspar, Paulo Medas, Roberto Perrelli. (2021, December 15). “*Global debt reaches a record 22 –trillion*”. Retrieved from [imf.org: https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2021/12/15/blog-global-debt-reaches-a-record-226-trillion](https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2021/12/15/blog-global-debt-reaches-a-record-226-trillion)
18. Wheeler, G. (2004). “*Sound Practice in Government Debt Management*”. Washington, D.C.: World Bank. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/15017/289880PAPER0So1government0debt0mgmt.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
19. World Bank. (2020). “*Debt Management Performance Assessment (DeMPA) 2020 Georgia*”. Washington, D.C.: World Bank. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/37238/P17401505b422f0670b69a07cdccdef774.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
20. World Bank. (2021, March 19). Retrieved from [www.worldbank.org: https://www.worldbank.org/en/topic/debt/overview](https://www.worldbank.org/en/topic/debt/overview)
21. IMF. (2022, July 22). “*Fiscal Monitor*”. Retrieved from [www.imf.org: https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/FM](https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/FM)

Lasha Kelikhashvili

Doctoral student of the Faculty of Economics of Tbilisi State University

**CHARACTERISTICS OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF
GOVERNMENT DEBT MANAGEMENT IN GEORGIA
Expanded Summary**

This article analyzes the dynamics of the government debt for both globally and separately for Georgia, and in this context, the existing institutional environment in Georgia from the point of view of debt management. Due to its specificity, the research is mainly based on the qualitative analysis method. In particular, the article discusses the legislative environment in Georgia and other issues related to debt management.

Under the research, one of the notable point is that the government debt to GDP ratio experienced a particularly sharp increase in advanced economies. In particular, the ratio of the total government debt to total GDP of the advanced economies increased by 19 percentage points (pp) from 104% to 123% from 2019 to the end of 2020. As for the group of developing and middle-income countries, the indicator increased by 10 percentage points from 55% to 65% in the same period.

According to current forecasts, in the medium term, the ratio of debt to GDP of developed countries is aimed at stabilization, although it is characterized by an increasing trend for developing countries. Substantially increased external debt is likely to put developing countries under significant fiscal pressure in the coming years.

Like other countries, the pandemic had a significant impact on the economy of Georgia, and the fiscal policy took expansionary path. As a result, in 2020, government debt increased by 49% and reached 30 billion GEL (60.1% of GDP). The increased volume of government debt in Georgia and other countries makes the presence of effective mechanisms for its management crucial.

The institutional foundations of public sector debt management in Georgia are basically determined by the "Law of Georgia on Public Debt", "Organic Law on Economic Freedom" and the decree of the Minister of Finance of Georgia "On Approving the Budget Classification of Georgia".

Within the research, those main legislative documents were analyzed and three main issues were identified in terms of government debt management. Namely:

- The criteria for classifying domestic and foreign debt in the "Law on Public Debt of Georgia" are not in compliance with the guidelines for the production of public sector debt statistics developed by the IMF, according to which the classification as domestic and foreign debt should be determined by the residency of the creditor (instead of the currency of the debt's denomination). From this point of view, the definitions in Georgian legislature complicates the production of comparable statistics recognized by the international practice.
- Georgian legislature does not clarifies which component of public/government debt should account for debt of state enterprises that operate on a non-market basis. According to the IMF's Public Sector Debt Statistics Manual, these types of enterprises represent the government sector, and therefore their debt should be included in the government sector debt. The total liabilities of enterprises classified as government sector as of January 1, 2021 were estimated at 310 million GEL.
- Article 48 of the "Law of Georgia on Public Debt" explains the various components of the public domestic debt, which until 2020 was recorded under the general name -

"historical debt" in the state domestic debt statistics, and its unspecified amount was estimated at 672 million GEL. Despite the article in the law, from 2020 the mentioned component is no longer recorded in the state debt statistics, and therefore, it is not used for the calculation of the "debt rule" indicator either.

In addition to the shortcomings identified as a result of the analysis of the legislation, the "Debt Management Performance Assessment" (DeMPA) developed by the World Bank, which was conducted in Georgia for the first time in 2013, and again in 2020, provides important information regarding the effectiveness of the government's debt management mechanisms.

In the DeMPA 2020 assessment, the following challenging issues were identified:

- The process and procedures within On-lending process;
- Low effectiveness of the debt management strategy document in the process of determining annual borrowing needs;
- Periodic reporting against the targets set in the debt management strategy.

Analysis of the deficiencies identified in the DeMPA assessment, by its nature, indicates significant deficiencies in the debt management mechanism. The detailed research of these issues is the next stage of the given research and its logical continuation.

ბრენდის გავლენა მომხმარებლის ქცევაზე ყიდვისას

ანოტაცია. ბრენდი კომპანიის ღირებულების მნიშვნელოვანი ელემენტია და მისი შემოსავლების უდიდეს ნაწილს შეადგენს. იყო წარმატებული ბრენდი, ნიშნავს იყო კონკურენტუნარიანი ბაზარზე. დღეს კომპანიები უმეტესად ცდილობენ გაზარდონ მოგება არა პროდუქციის გაყიდვების მოცულობის ხარჯზე. არამედ მომხმარებელზე სასიამოვნო შთაბეჭდილებების მოხდენისა და მათი ნდობის მოპოვების და ბაზარზე სწორი პოზიციონირების მეშვეობით. ეს ყველაფერი კი ძლიერი ბრენდის შექმნითა და მისი რაციონალური მართვით მიიღწევა. სწორედ ამიტომ, დღეისათვის ძალიან აქტუალურია ბრენდის შექმნის, წინაწივისა და განვითარების საკითხების შესწავლა და გაანალიზება.

ნაშრომის ძირითადი მიზანია ბრენდის შესახებ არსებული თეორიების საფუძვლიანი ანალიზი და მისი კომპონენტების შესწავლა. ასევე იმის დადგენა, ახდენს თუ არა ზეგავლენას ბრენდი მომხმარებელზე და მის შექმნის პროცესზე.

ნაშრომის კვლევის საგანსა და ობიექტს წარმოადგენს ბრენდის შექმნისა და მართვის პროცესების სპეციფიკა. იმ ფაქტორების გამოვლენა და ანალიზი, რომლებიც მოქმედებენ მომხმარებელზე და უბიძგებენ შეიძინონ ბრენდირებული პროდუქტი.

წარმოდგენილი კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია მოპოვებული ინფორმაციის შესწავლა და გაანალიზება. ასევე ჩატარდა გამოკითხვა, რომლის შედეგად მიღებული მონაცემები დამუშავდა SPSS-ში.

საკვანძო სიტყვები: ბრენდინგი, ბრენდი, მომხმარებლის ქცევა.

ბრენდი და მისი განვითარების ტენდენციები

„ბრენდი - ეს არის პროდუქტის არამატერიალური თვისებები: მისი სახელი შეფუთვა და ფასი, მისი ისტორია, რეპუტაცია და რეკლამირების გზა. ბრენდი ასევე არის შთაბეჭდილებათა კომბინაცია რომელიც ზემოქმედებს მომხმარებელზე თავისი გამოცდილების და მიხედვით.“- დევიდ ოგილვი

ტექნოლოგიური განვითარება დიდ ზეგავლენას ახდენს ადამიანებზე. პირველ რიგში ეს გამოიხატება იმით, რომ ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება გარშემორტყმულია ინოვაციური ტექნოლოგიებით და მათ ჩვენ ყოველდღიურად ვიყენებთ, მაგრამ საერთოდ არ გვაქვს წარმოდგენა იმის შესახებ თუ როგორ არის აწყობილი და ტექნიკურად როგორ მუშაობენ ეს ნივთები. უფრო მეტიც, თანამედროვე მომხმარებელმა ხშირად სრულად არ იცის იმ ნივთის თვისებები რომელსაც ის ყიდულობს.

შეგვიძლია გამოვყოთ ორი ტიპის მომხმარებელი, ერთი რომელიც ფიქრობს პროდუქტის შექმნას და დიდ დროს კარგავს მასში, რადგან ბაზარი გაჯერებულია მსგავსი ან იდენტური პროდუქციით. ხოლო მეორე მომხმარებელი, რომელსაც არ აქვს დრო, მისთვის კი მარტივი გამოსავალია ცნობადი ბრენდის პროდუქციის შექმნა,

რადგან მომხმარებელი დარწმუნებულია მის სანდოობაში.

საბოლოო ჯამში ბრენდი - ეს არის კომპანია რომელმაც მოიპოვა პოპულარობა,

წარმატებული მარკეტინგული პროცედურების საშუალებით. ბრენდინგი კი არის მარკეტინგული ღონისძიებების ერთობლიობა რომელიც მიზანმიმართულად ხორციელდება ფირმის, პროდუქციის, იდეის, წამოწყების პოპულარიზაციისათვის. ბრენდი ეს არის ინვესტიცია მომავალში.

ცნობილია რომ, მარკეტინგი იმ შემთხვევაშია ეფექტური თუ პროდუქტი შეესაბამება ბაზრის მოთხოვნილებებს. ანალოგიური სიტუაციაა ბრენდინგის შემთხვევაშიც, თუ პროდუქტს არ შეუძლია მომხმარებლის მოთხოვნის დაკმაყოფილება, მაშინ რაც არ უნდა ძლიერი იყოს ბრენდი ის მაინც განწირულია. იმისათვის, რომ ყოველივე ეს ავიცილოთ თავიდან აუცილებელია კარგად ვიცოდეთ ბრენდის სტრუქტურა.

ბრენდინგი ნიშნავს აქციო რაიმე უფრო ძვირადღირებულად. ბრენდი ნიშნავს ძვირფასს. ეს არის ბრენდინგის ძირითადი არსი. არ აქვს მნიშვნელობა რა სახის ბრენდს ქმნით - საქონლის, მომსახურების, კომპანიის, პიროვნების, მოვლენის თუ საკუთარი შემოქმედების.

დღესდღეობით ახალი, წარმატებული და ძლიერი ბრენდის შექმნა თანდათანობით რთულდება, რადგან იზრდება ბრენდების რაოდენობა ბაზარზე, იცვლება და იხვეწება მომხმარებლების გემოვნება და მოთხოვნები. თუმცა მაინც აქტუალურია ახალი ბრენდის შექმნა და პოპულარიზაცია.

ბრენდის ზეგავლენა მომხმარებლის ქცევაზე

კვლევის მიზანია დავადგინოთ ახდენს თუ არა ზეგავლენას ბრენდი მომხმარებლის გადაწყვეტილებაზე. ამისათვის, ჩატარდა ხარისხობრივი კვლევა პირველად მონაცემებზე დაყრდნობით, რომელიც მოპოვებულ იქნა ონლაინ კითხვარის (google) საშუალებით. ხოლო მონაცემების სრული ანალიზი მოხდა IBM-ის სტატისტიკურ პროგრამაში (SPSS). მონაცემების ანალიზი დაიყო ორ ნაწილად. პირველი ნაწილი მოიცავს ვალიდურობის შემოწმებას, კრონბახ ალფას სტატისტიკური მონაცემის მიხედვით (Cronbach alpha statistic). იმ შემთხვევაში თუ კრონბახ ალფას კოეფიციენტი 0.6 ზე მაღალია ნიშნავს, რომ ჩვენს მიერ მოპოვებული მონაცემები კვლევისთვის გამოდგება, ვხედავთ რომ კრონბახერ ალფას კოეფიციენტი 0.89-ის ტოლია რაც ნიშნავს იმას, რომ კვლევა ვალიდურია 89%-ით 100%-დან.

Cronbach's Alpha	N of Items
0.890	4

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 187 რესპოდენტმა. სრულად შევსებული კი უკან დაბრუნდა 181 მათგანი. გამოკითხულთა შორის 114 კაცი და 67 ქალია, ვალიდურობის მაჩვენებელი დაახლოებით 100%-ია.

		Age			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	less than 30	178	98.3	98.3	98.3
	30-60	3	1.7	1.7	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

ასაკობრივი ჯგუფები დაიყო ორ ნაწილად, 30 წელზე ნაკლები და 30-60 წლები. ვალიდურობა და აკუმულირებული პროცენტი მიახლოებულია 100%.

		Gender			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Male	114	63.0	63.0	63.0
	Female	67	37.0	37.0	100.0
Total		181	100.0	100.0	

განათლების დონე გამოკითხულთა შორის დაყოფილია ოთხ ჯგუფად: ბაკალავრიატი, უმაღლესდამთავრებული, მაგისტრატურა, დოქტორანტურა. დანართი 6-დან ვარკვევთ, რომ ყველა ჯგუფისთვის სიხშირე განსხვავებულია - გამოკითხულთა შორის იყვნენ 26 ბაკალავრის საფეხურის სტუდენტი, 52 უმაღლეს დამთავრებული. 100 - მაგისტრი და მხოლოდ 3 დოქტორანტი. ანალიზზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სულ. გამოკითხულთა აკუმულირებული პროცენტი შეადგენს 100%.

რესპოდენტთა შემოსავალი დაიყო 5 ჯგუფად, მათ მიერ გაცემული პასუხების მიხედვით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აკუმულირებული პროცენტი 100%-ია.

		Income_Groups			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Below 15000	80	44.2	44.2	44.2
	15000-2000	44	24.3	24.3	68.5
	25000-35000	24	13.3	13.3	81.8
	35000-45000	12	6.6	6.6	88.4
	above 55000	21	11.6	11.6	100.0
	Total	181	100.0	100.0	

რესპოდენტები დაყოფილი არიან 5 სოციალურ ჯგუფად: სტუდენტები, დასაქმებულები, თვითდასაქმებულები, უმუშევრები და დიასახლისები. თითოეულ ჯგუფში გაერთიანებულ რესპოდენტთა სიხშირე განსხვავებულია, მათ მიერ გაცემული პასუხების შესაბამისად. ანალიზზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აკუმულირებული პროცენტი 100%-ია.

		Status_Groups			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Student	83	45.9	45.9	45.9
	employed	63	34.8	34.8	80.7
	businessman	6	3.3	3.3	84.0
	unemployed	20	11.0	11.0	95.0
	housewife	9	5.0	5.0	100.0
Total		181	100.0	100.0	

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.740 ^a	.548	.509	.38234

Predictors: (Constant), exploitation, reference, Value, Knowledge, Age, Gender

ზემოთ მოცემული ცხრილი ასახავს გამოკითხვის მთლიან სურათს და გვიჩვენებს კავშირს დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ ცვლადს შორის. ეს არის მთლიანი მოდელის შეჯამება. მოდელში დამოუკიდებელი ცვლადი არის ბრენდინგი, რომელიც შედგება შემდეგი ფაქტორებისგან: ასაკი, სქესი, კულტურული და

პირად ღირებულებას, ასაკი, ცოდნა ბრენდის შესახებ, ზემოქმედი ჯგუფები, ემოციურობა. მეორეს მხრივ კი, მომხმარებლის ქცევა ყიდვის პროცესში არის დამოკიდებული ცვლადი რომელიც თავის თავად მოიცავს ფაქტორებს როგორცაა: სოციალური სტატუსი, სტატუსის თვალსაჩინოება (conspicuousness), ბრენდის მიმართ ლოიალურობა, ბრენდის აღქმა, ხარისხი და სოციალური ფაქტორები.

მოდელზე დაყრდნობით უნდა განვსაზღვროთ კავშირი დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ ცვლადს შორის. მოცემულ ცხრილში R განსაზღვრავს კორელაციას, რომელიც 0.74-ის ტოლია რაც ნიშნავს იმას, რომ დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ ცვლადს შორის გვაქვს საშუალო ხარისხის კორელაცია. შემდეგი არის R², რომელიც მიუთითებს დამოკიდებულ ცვლადის ცვალებადობას დამოუკიდებელ ცვლადზე დაყრდნობით. R² 0.548-ის ტოლია რაც იმას ნიშნავს, რომ დამოუკიდებელი ცვლადის ცვალებადობა 54.8%-ის ტოლია, რაც თითქმის 55%-ია შესაბამისად კი მისი მნიშვნელობა არც მაღალი და არც დაბალია. რის მიხედვითაც დადგენილია, რომ ბრენდი ცვალებადობის 55%-ზე ახდენს ზეგავლენას მომხმარებლის ქცევაზე.

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4.111	6	.685	4.687	.000 ^b
Residual	9.795	67	.146		
Total	13.905	73			

a. Dependent Variable: Customer_behavior
 b. Predictors: (Constant), exploitation, reference, Value, Knowledge, Age, Gender

ANOVA ცხრილი რომელიც ძირითადად გვიჩვენებს საშუალო მნიშვნელობებს. ჩვენი ანალიზის მიხედვით საშუალო 0.685-ის ტოლია და მნიშვნელოვანი სიდიდე (significant value) 0.000-ის ტოლია, რომელიც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია და ნაკლებია 0.05-ზე. ასე რომ $p=0.000$, რაც ნიშნავს იმას, რომ დამოკიდებული ცვლადი იცვლება დამოუკიდებელი ცვლადის შესაბამისად.

ყველა ცვლადს აქვს მნიშვნელოვანი დონე (significant level) რომელსაც განვიხილავთ ცხრილში ნაჩვენები კოეფიციენტების მიხედვით, რომელიც მივიღეთ წრფი რეგრესიის საშუალებით.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1.309	.669		1.955	.055
	Gender	.026	.101	.028	.254	.163
	Age	.322	.406	.086	.794	.000
	Value	.109	.057	.201	1.921	.043
	Knowledge	.202	.056	.380	3.595	.001
	reference	.147	.074	.215	1.973	.000
	exploitation	.101	.054	.203	1.867	.052

a. Dependent Variable: Customer_behavior

ჰიპოთეზები:

- H1: ცოდნა ბრენდზე გავლენას ახდენს მომხმარებლის ქცევაზე;
- H2: საცნობარო ჯგუფები დიდ გავლენას ახდენენ მომხმარებლებზე, რომ შეიძინონ ბრენდირებული პროდუქცია;
- H3: ასაკის ზრდასთან ერთად, ადამიანები უფრო მეტად ლოიალურები

ხდებიან კონკრეტული ბრენდების მიმართ;

H4: ემოციურობა მნიშვნელოვანია, რომ ზეგავლენა მოვახდინოთ მომხმარებლის ყიდვის პროცესზე;

H5: პიროვნული და კულტურული ფასეულობები მოქმედებს მომხმარებლის ქცევაზე;

H6: მომხმარებელთა ქცევა მერყეობს გენდერული ნიშით.

ცოდნა ბრენდზე გავლენას ახდენს მომხმარებლის ქცევაზე: ცოდნა ბრენდზე მოიცავს, ბრენდის ცნობადობას და იმიჯს. ბრენდის ცნობადობის კოეფიციენტი 0.001-ის ტოლია და ის მაღალი მნიშვნელობით დამოკიდებულია მომხმარებლის ქცევაზე (დამოკიდებულ ცვლადზე), მისი კოეფიციენტი 0.001 ის ტოლია, და მისი მნიშვნელობის(significance) დონე არის მაღალი და $0.001 < 0.05$. ეს ნიშნავს იმას, რომ ცოდნა ბრენდზე ახდენს ზეგავლენას მომხმარებლის ქცევაზე და კოეფიციენტი - სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია და განსხვავებულია 0 -სგან. ჰიპოთეზა დადასტურებულია. საცნობარო ჯგუფები დიდ გავლენას ახდენენ მომხმარებლებზე, რომ შეიძინონ ბრენდირებული პროდუქცია: ოჯახის წევრები, მეგობრები, ახლობლები, თანამშრომლები, ეს ის ადამიანები არიან რომელთა აზრსაც ასე თუ ისე ვითვალისწინებთ. საინტერესოა აქვთ თუ არა მათ ზეგავლენა და ვყიდულობთ თუ არა მათი რჩევის მიხედვით პროდუქტს. დანართი 11-დან ჩანს, რომ საცნობარო ჯგუფების კოეფიციენტი 0.000-ის ტოლია, ასევე $0.000 < 0.05$. შესაბამისად დამოკიდებულება საცნობარო ჯგუფებსა და მომხმარებლის ქცევას შორის დადებითია და სტატისტიკურად განსხვავებულია 0-სგან. რაც ნიშნავს იმას რომ მისი მნიშვნელობის(significance) დონე არის მაღალი და გვაქვს დადებითი კორელაცია. რაც უფრო მეტად კომუნიკაბელურია ადამიანი, ბევრი მეგობარი და ნაცნობი ყავს, მით უფრო მაღალია მათი აზრის გავლენა ინდივიდზე, სწორედ მათგან იღებს მომხმარებელი ინფორმაციას და მათ გამოცდილებაზე დაყრდნობით იღებს გადაწყვეტილებას შეიძინოს პროდუქტი ან მომსახურება. ჰიპოთეზა დადასტურებულია. ასაკის ზრდასთან ერთად, ადამიანები უფრო მეტად ლოიალურები ხდებიან კონკრეტული ბრენდების მიმართ: ასაკი ერთ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც ზეგავლენას ახდენს მომხმარებლის ქცევაზე ყიდვის პროცესში. გამოკითხვის შედეგად მისი კოეფიციენტი ტოლია 0.000, და $0.000 < 0.05$. რაც ნიშნავს იმას რომ მისი მნიშვნელობის(significance) დონე არის მაღალი და გვაქვს დადებითი კორელაცია ასაკსა და მომხმარებლის ქცევას შორის. კოეფიციენტი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია და მერყეობს როცა მიიღებს მნიშვნელობას 0-ის გარდა. როცა ასაკი იზრდება, ადამიანები ლოიალურები ხდებიან კონკრეტული ბრენდების მიმართ, მაგრამ ასაკის ზრდასთან ერთად მათი შემოსავალიც მცირდება, ამიტომ ისინი იძულებული არიან უარი თქვან ძვირადღირებულ ბრენდებზე. ჰიფოთეზა დადასტურებულია. ემოციურობა მნიშვნელოვანია, რომ ზეგავლენა მოვახდინოთ მომხმარებლის ყიდვის პროცესზე:

კოეფიციენტების ცხრილიდან ჩანს, რომ ემოციური ზეგავლენის კოეფიციენტი 0.052-ის ტოლია, $0.052 > 0.05$. კვლევის საფუძველზე ემოცია ზეგავლენას ახდენს მომხმარებლის გადაწყვეტილებაზე და კოეფიციენტის მნიშვნელობა - სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია და განსხვავებული ნულისგან. კორელაცია არის დადებითი მაგრამ მნიშვნელობის დონე არც ისე მაღალია, ის თითქმის უდრის მნიშვნელობის სტანდარტულ ზღვარს. ჰიპოთეზა დადასტურებულია. პიროვნული და კულტურული ფასეულობები მოქმედებს მომხმარებლის ქცევაზე: ფასეულობები

მოიცავს როგორც კულტურულს ასევე პიროვნულს. კოეფიციენტების ცხრილიდან ვარკვევთ, რომ მისი კოეფიციენტი 0.043-ია, $0.043 < 0.05$. ამიტომ გვაქვს დადებითი კორელაცია ფასეულობებსა და მომხმარებლის ქცევას შორის. კოეფიციენტი- სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია და განსხვავებულია 0-სგან. მომხმარებლის ქცევა განსხვავებული და ის დამოკიდებულია თითოეულ ინდივიდზე. ჰიპოთეზა დადასტურებულია.

მომხმარებლეთა ქცევა მერყეობს გენდერული ნიშით, როცა ვირჩევთ ბრენდირებულ პროდუქციას. კითხვარის ანალიზის შედეგადად, კოეფიციენტების ცხრილიდან ჩანს, რომ ასაკის კოეფიციენტი 0.164 რაც 0.05 ზე მაღალი, ეს კი ნიშნავს რომ მნიშვნელობის დონე დაბალია. კორელაცია დადებითია მაგრამ ის ძალიან დაბალია. ყოველივე ეს კი ნიშნავს იმას რომ, მომხმარებლის სქესს არ აქვს მნიშვნელობა, როცა ვირჩევთ ბრენდს. ამიტომ ჰიპოთეზა „მომხმარებლეთა ქცევა მერყეობს გენდერული ნიშით, როცა ვირჩევთ ბრენდირებულ პროდუქციას“- უარყოფილია.

დასკვნა

დამოუკიდებელი ცვლადი ბრენდი და მეორეს მხრივ დამოკიდებული ცვლადი მომხმარებლის ქცევა ყიდვის პროცესში, კვლევის მიხედვით იძენს სტატისტიკურ მნიშვნელობას და მათი კოეფიციენტები განსხვავდება 0-სგან ერთადერთი ცვლადის გარდა, რომელიც არის სქესი. შედეგების მიხედვით სქესი არ ახდენს მომხმარებელზე გადაწყვეტილებას. საბოლოო ჯამში კვლევამ აჩვენა რომ ბრენდი ზეგავლენას ახდენს მომხმარებელის ყიდვის პროცესზე.

ადამიანები ყიდულობენ ცნობად ბრენდებს, რომ სხვას აჩვენონ მათი სტატუსი, სანაცნობო წრეც ასევე ზეგავლენას ახდენს ყიდვის გადაწყვეტილებაზე, რადგან ადამიანები უმეტესწილად იზიარებენ სხვის რჩევას და აზრს. ასევე მომხმარებელი უფრო ლოიალური ხდება კონკრეტული ბრენდების მიმართ, მაგრამ ასაკის ზრდასთან ერთად იკლებს შემოსავალიც, რის გამოც მათ ხშირ შემთხვევაში უწევთ უარის თქმა ძვირადღირებულ პროდუქციაზე.

საბოლოო ჯამში ვადასტურებთ, რომ დადებითი კორელაციაა ბრენდინგსა და მომხმარებლის ქცევას შორის ყიდვის პროცესში. ამიტომ ბრენდინგს აქვს დიდი ზეგავლენა მომხმარებლის გადაწყვეტილებებზე. ონლაინ კითხვარით მიღებული მონაცემების სიზუსტე 89%-ით ვალიდური და საიმედოა. სამომავლო კვლევები სასურველია ჩატარდეს და შეფასდეს თუ რა ზეგავლენას ახდენს მომხმარებლის ქცევა ყიდვის პროცესში ბრენდინგზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. შუბლაძე. 2010. მენეჯმენტის საფუძვლები.
2. ცინცაძე, ნინი. 2019. "ბიზნესის განვითარების ერთ-ერთი ინსტრუმენტის - ბრენდირების გამოყენების თავისებურებანი საქართველოში ."
3. კურდაძე, ირაკლი. n.d. Accessed მარტი 2020.
<https://iraklikurdadze.wordpress.com/%E1%83%91%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%98/>.
4. კოტლერი, არმსტრონგი. 2015. მარკეტინგის საფუძვლები . თბილისი. 5.
http://bizideebi.blogspot.com/2010/10/blog-post_5256.html.

5. Marketer. n.d. *marketer.ge*. Accessed MARCH 2020. <http://www.marketer.ge/kargad-sheqmnilo/>.
6. Collins, Chris. n.d. Accessed March 2020. <https://www.branddesigner.com/>.
7. Гед-, 4. Томас. n.d.
8. Bansah, Pearl Fafa. *Europian Jurnal business and managment*. "The effect of Branding on Customer Buying behaviour among textile Ghana Fabric Users in the Ho municipality of Gana." 2017 117-125.
9. Fatima Sarvar, Muzamil Aftar. n.d. "The impact of Branding on Customer Buying Behavior." 54-63.
10. Forbes. n.d. *forbes.com*. Accessed March 2020. 5.
11. <http://www.forbes.com/sites/jerrymclaughlin/2011/12/21/what-is-a-brand-anyway/#45b6cd112aa4>.
12. earn, Future. n.d. *Futurelearn.com*. Accessed 2020. <https://www.futurelearn.com/courses/the-secret-power-of-brands>.
13. Pymex. n.d. *pymex.com*. Accessed March 2020. <https://pymex.com/ka/suplementos/la-descarga/descarga-gratis-el-libro-branding-pyme/>.
14. Гед, Томас. 2010. *4D маркетинг*

Nino Tchanturia

PhD Student of Caucasus International University

INFLUENCE OF BRAND ON CONSUMER BUYING BEHAVIOR

Expanded Summary

A brand is an important element of a company's value and accounts for the largest part of its revenues. Being a successful brand means being competitive in the market. Today, companies are mostly trying to increase profits not at the expense of product sales volume. but through making a good impression on the customer and gaining their trust and positioning in the market. All this can be achieved by creating a strong brand and its rational management. That is why it is very relevant today to study and analyze the issues of brand creation, promotion and development.

The main goal of the work is a thorough analysis of the existing theories about the brand and the study of its components. Also, determining whether the brand has an impact on the customer and the purchase process.

The subject and object of the research is the specifics of brand creation and management processes. Identifying and analyzing the factors that affect the consumer and encourage them to buy a branded product.

The methodological basis of the presented research is the study and analysis of the obtained information. A survey was also conducted, the resulting data were processed in SPSS.

The independent variable brand and on the other hand the dependent variable consumer behavior in the buying process, according to the study, acquire statistical significance and their coefficients differ from 0 except for the only variable, which is gender. According to the results, gender does not affect the customer's decision. Ultimately, the research showed that the brand influences the consumer's buying process.

People buy well-known brands to show others their status, circle of acquaintances also influences the purchase decision, because people mostly share the advice and opinion

of others. Consumers also become more loyal to specific brands, but as they age, their income also decreases, which is why they often have to give up expensive products.

Finally, we confirm that there is a positive correlation between branding and consumer behavior in the buying process. Therefore, branding has a great influence on consumer decisions. The accuracy of the data obtained by the online questionnaire is 89% valid and reliable. Future studies should be conducted and evaluated to determine the impact of consumer behavior on branding in the purchasing process.

Keywords: branding, brand, consumer behavior

Natalia Dzidziguri

Doctoral student of the Faculty of Social Sciences,
Business and Law of Kutaisi University

CRISIS DRIVEN BY POLITICS

Annotation: *The crisis after local elections is an indicator of the extent to which political parties will be able to reach consensus on vital issues. The crisis increases the nihilism among the population towards state institutions and parties, hinders the implementation of state-funded projects in municipalities, damages the process of decentralization and, ultimately, undermines the idea of a multi-party coalition government.*

Keywords: *local self-government, post-election crisis, political pluralism, decentralization, coalition government.*

"... Our system is democratic,

Democracy is based on two forces - the urban and the rural ones -

Strengthening rural and urban self-government – That is the concern of our government.

Democracy is weak where these organs of self-government are not strong..."

Speech by Noe Ramishvili at the Second Congress of Nationality Representatives of Georgia;

Unity No. 213; 09/20/1919

In the modern world, in the wake of the process of development and the emergence of new challenges, there is a discussion about how effectively the existing management systems work, what challenges are facing this or that level of management, what the role of us and people involved in active politics are, and what we should do together to put the interests of the state above our narrow party interests.

Of course, there is no ideal management model in nature, and these systems are constantly undergoing changes in a growing society. These changes are associated either with the creation of a new model, or with the maintenance and correction of an existing system.

Global social-political, social-cultural and technological changes have become challenges for modern public administration systems. Modern concepts of “new public administration” and “governance” emphasize the effectiveness of public administration, political pluralism in the decision-making process, they focus on delegating authority to lower levels of government, more decentralized distribution of power, responsibility and accountability, and increased community development and participation [Trofimova, 2011. p. 35].

Effective governance is observed as one of the factors that determine the success of regions, as it promotes skill development, technological change, natural and artificial environments, and such "Intangible Benefits" as the labor market, social institutions, rules of action, knowledge, and values (Keating 1998: 137). However, it is important to understand that the correlation between "good" management and economic success is not always easy to establish. Of course, governance structures affect local and economic development, but it should also be said that a successful economy contributes to the formation of effective forms of governance [Paik..., 2020: 8].

The role of local self-government in the modern system of government is recognized as the institution closest to the population and responsible for the implementation of effective management, taking into account the interests of the local population (from an objective and subjective point of view, since politics takes into account the interests of voters).

What is the significance and role of this institution? What underlies its establishment? What is the reason for the desire of all democratic states to strengthen local governments?

- the first is freedom (autonomy) – the presence of local self-government prevents the concentration of power of the central government, and also allows making various political decisions on the spot;

- Second - participation (democracy) - the presence of local self-government contributes to the active participation of the population in the of local important processes.
- Efficiency - local self-government bodies are effective management structures that, taking into account the interests of the local population, can provide appropriate services, that means, the efficiency is the driving force that affects the final result [Svyanevich, 2003:2].

Plato in his "Laws" prescribes three main features to the legislator, "that the state must be free, internally friendly and reasonable" [Platon, book: 4]. These words best describe the functions of those involved in public administration.

In order for democracy to really function, it is necessary to form a government (no matter at what level) in accordance with the will of the people, and the main task of politicians is to protect the interests of the people and take them into account.

During the long history of Georgia's self-government, there have been many attempts to create a strong local self-government. In 2004, Georgia ratified the "European Charter on Local Self-Government", which obligated the country to protect local self-government and strengthen it, based on the principles of democracy and decentralization of power [10].

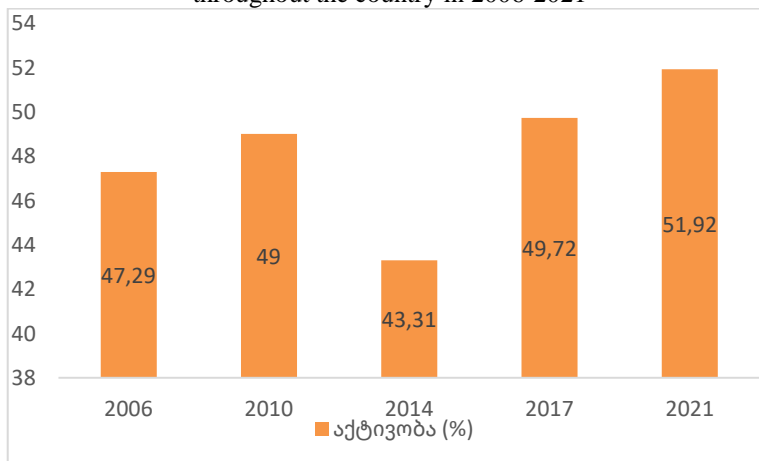
Unfortunately, local democracy has been unable to go beyond Soviet approaches for many years. First of all, this is due to the lack of political will among the ruling elite, since they do not want to lose the mechanisms of absolute control, that developed during the Soviet period at the lower levels of power.

Representatives of local self-government are elected by direct vote. They are accountable to their constituents, not to the central government or political party that represents them [11].

At the same time, the involvement of civil society in the implementation of social, political, economic or cultural initiatives is increasing; also, based on the desires and needs of civil society, the participation of citizens in the decision-making process is increasing. If we consider the activity of the population in the elections to local self-government bodies from 2006 to the present, then we can observe the growing dynamics throughout the country (see Fig. 1).

Figure 1

Participation of the population in elections to local governments throughout the country in 2006-2021

Source: CEC <https://cesko.ge/>

We think, first of all, this is due to the diversity of political parties, what gives citizens the opportunity to choose, as well as the awareness of the social-economic programs of parties, the active involvement of modern technologies and television in the electoral process, and, most importantly, the desire to make changes in order to make their contribution to the social,

economic and political development of their region, village, city or country, which directly affects their quality of life.

According to a survey conducted by CRRC-Georgia for the National Democratic Institute (NDI) in November 2019, 95% of our population consider the participation of citizens in public processes important for the democratic development of the country. However, a number of studies confirm that the level of civic engagement in Georgia is still low [12].

Woodrow Wilson, 28th president and founder of the science of American public administration, considered the existence of trust between the state and society an important principle of public administration, because it is the trust that determines the course that people will vote for. Thus, “the task of the management organizer is to ensure that management methods correspond to clearly established conditions of responsibility, which, in turn, forms trust” [Kozbanenko, 2002 ch: 4].

In recent years, local self-government elections in Georgia have become an example of many crises.

Turning local self-government into a springboard for "political trade", putting narrow, party interests above the issues of water supply, sanitation, landscaping, roads, cleaning or other similar issues of our city or community that concern us in everyday life - this is inadmissible and unacceptable.

Crisis in the dictionary of definitions (Greek *Krisis*) means a decisive change, a sharp, painful weakening of power, a failure in the activities of state structures, a difficult transitional situation, a loss of trust and authority.

Such a “bridgehead” for the municipalities of Borjomi, Ozurgeti and Tianeti was the 2018 local self-government elections in Georgia. As soon as the elections were announced, it became clear that the balance of power was upset, the ruling party lost both executive and legislative power in these municipalities. The opposition represented the majority in the Borjomi municipality council, and the ruling party was in the minority, so the council had an opposition chairman and the mayor represented the ruling party.

In the municipality of Tianeti, it happened the opposite - the executive body was headed by an oppositionist, while the majority in the legislative body belonged to the ruling party.

In Borjomi, actually, the problem was caused precisely by such a distribution of power, and the task for both the authorities and the opposition became clear - the opposition, no matter what it cost, had to create problems for the mayor's office and to expand its influence, while the government had to change the existing status quo [13].

The controversy began with the election of chairmen of sectoral commissions, which continued with regard to the formation of the fraction part; then the opposition, in order to gain influence, used tougher approaches and seven times refused the mayor's office to amend the law "On wages in budgetary institutions." Paradoxically, at the same time, the same city council approved the budget for 2018 with a clause on salary increases. The question arises – why did it happen? According to Article 91 of the “Local Self-Government Code” of Georgia, “if the draft budget of the municipality is not approved within 3 months from the beginning of the new budget year, the Government of Georgia terminates the powers of the municipal council and the measure in accordance with the procedure established by this law”, what was unprofitable for both parties.

In addition, the ruling party did not attend meetings of the Assembly for three months, and the “Code of Local Self-Government”, we read that the powers of a member of the municipal council are terminated ahead of time if “he did not participate in the work of the municipal council for 6 consecutive months for an unexcused reason” (Article 43). Of course, he could not be in a permanent boycott regime, and such a situation would eventually force him to give up his mandate. At the same time, it is significant that in this process, none of the parties expressed a desire to resolve the crisis through dialogue [13].

In the midst of this controversy, an "older friend" in the form of the central government emerged and began to act. Finally, four months later, the city council of Borjomi had a new chairman of the city council from the ruling party.

Giorgi Andguladze, an expert on local self-government, believes that “this precedent directly says that we cannot have a multi-party council, we cannot have representatives of different parties in the council, that one party cannot have a decisive majority in the council. All this suggests that we cannot work by listening to and considering the opinions of many people, and we must put the interests of the party first.”

Koka Kiguradze, executive director of the Center for Development of Management Systems, believes that “what happened in the municipality of Borjomi is a continuation of the activities of the Georgian Parliament in Borjomi, and not the Borjomi City Council. The Borjomi City Council is elected by citizens registered in Borjomi to address their urgent and priority needs, and not to create another platform for the struggle of political parties.”

Self-government expert Irakli Melashvili, besides the low political culture, sees a problem in large self-governments as well. According to him, “the larger the self-government is, the greater the desire and attempt of political parties to interfere in its activities are” [13].

In the case of the municipality of Tianeti, within three years (until the resignation of the mayor), there were constant clashes and mutual accusations between the opposition mayor and the “pro-government” city council. The City Council failed to approve the 2018 budget twice [14], completing only 6 out of 21 infrastructure projects and ending the budget year with a 48% rate. Also, the Tianeti City Council did not approve projects that should be financed until 2019 from the fund of projects implemented in the regions, etc. [15].

In the 2015 monograph, "Local Self-Government in Georgia in 1991-2014" the following conclusions are presented: legislative changes implemented in 2004-2010 strengthened the ruling political party. The use of public resources at all levels of elections has increased, the number of employees in self-government structures has gone up, for the most part these were party assets that were supposed to ensure the victory of the ruling party in the elections. In the same period, transfers to self-government bodies increased, and the share of unknown expenses increased with them as well, etc. [Losaberidze..., 2015:17].

In the same work we read that "the council, as a leading, strong body of local self-government, did not take place even in 2006-2012, what was determined by the general political context of the functioning of the local self-government system". At the central, regional and local levels, there has been formed a one-party state vertical, where power was actually exercised on the basis of informal relations established between levels of power. In such a system, individual officials, and not institutions and collegial bodies, were at the forefront. The author (I. Kobakhidze) also made the following conclusions: "The system of local elections should be revised in such a way that it, at the same time, contributes to the formation of a pluralistic environment in the City Council, the strengthening of party structures and the "personification" of local self-government; raising the status of the executive body of local self-government (when a self-governing unit has more financial, material and human resources) should prepare the basis for the full implementation of public services established by law. When defining, it is desirable to give priority to collegial decision-making, in which case, in essence, the executive body as an institution will be strengthened and the dominance of individual officials at the local level, which is considered one of the most important problems of Georgian politics, will be avoided –" [Kobakhidze..., 2015 : 55].

Analyzing the above, there is a *deja vu* effect (Fr. *Déjà vu*), because what we did not like and did not want is returned to us (1991-2012), that is, the establishment of a policy of absolute control over local governments.

As a result, the approach of all the victorious political parties in Georgia over the past 20 years can be compared with the widespread practice of the political party that won in the United States in the 19th century, which “distributed” public positions to its supporters (spoils

system), while organizing the civil service on the basis of “merit system”. This approach culminated in the passage of the Pendleton Act of 1883, which led to the creation of the modern institution of public service in the United States [Kozbanenko, 2002 ch. 4:16].

If you look at the past experience of Georgia, in 1918, when the constitution of the secular self-government of the Democratic Republic of Georgia was approved, there were disagreements in the then political circles. At the same time, consensus, high political culture and love for the country triumphed, and a historic reform was carried out in Georgia. The liberal part of the critics “was skeptical about the reform because of one of its fundamental features, namely the method of electing voters - the possibility of presenting voter lists with party symbols and proportional elections”. They had the following argument: a nation is primarily an economic and cultural institution. It should employ self-government specialists and enthusiastic practitioners in this field. Allowing party listing will turn national elections into an arena of party struggle and, therefore, it will always be a space of confrontation and non-cooperation. At the same time, due to party membership, the nation will include those non-specialists who will not be able to conduct economic affairs.

The Social Democrats hoped for the awareness of political forces and a legal framework that would separate the powers of the center and parties, and local self-government would take over the decision of local affairs.

The Bolsheviks did not participate in the discussion of secular issues, since they did not officially recognize the convergence of their interests with the democratic model of local self-government [Khvadagiani, 2017. p. 143].

The crisis after the 2021 local self-government elections in Georgia has taken on a larger scale. Among 64 municipalities that participated in the elections, none of the political parties of the city councils of eight municipalities had the resources to form a majority, and an agreement could not be reached between the parties on the exercise of such powers granted by law as election of officials, approval of the budget and related programs, etc. The political parties had to find common ground, cooperate with each other through dialogue and fulfill the will of their constituents to form a multi-party council, what, unfortunately, is unimaginable in today's polarized political field.

According to a public opinion poll conducted in December 2021 by the National Democratic Institute (NDI), the majority of the population of Georgia believes that the elected opposition parties do not act in the interests of the people (53%), the majority of the population supports inter-party cooperation (80%) and believes that inter-party cooperation is important (80%), and the majority of the population sees the parties themselves as moderators between the authorities and the opposition at the local level (34%) [17].

After the local elections, by December 3, 2021, the Chairmen of the Assembly at the sessions held in the City Councils of Batumi, Zugdidi, Tsalenjikha, Chkhorotsk, Senak and Rustavi were not elected.

□ After the first meeting of the newly elected city councils, they did not actually function in Batumi and Senaki within almost 5 months; after several attempts, the city council of Zugdidi managed to elect only the chairman, and the carrying out the procedures was not possible for more than 1 month due to the lack of a quorum;

□ In those problematic councils, where they managed to elect a chairman after several attempts, the first deputy of the City Council everywhere became a member of the party “For Georgia”. He was supported by 5 members of the “United National Movement” and “Lelo - for Georgia”;

□ In the City Councils of Zugdidi, Chkhorotsku, Tsalenjikha and Rustavi, besides the position of a chairman, the other positions were shared by the parties participating in the chairman election. The party “Georgian Dream” did not nominate a candidate in the election of officials, and also did not participate in the voting;

□ In all City Councils, where the “Georgian Dream” received a majority of the entire membership, the chairman of the city council, deputies and chairmen of the commissions were elected from one party;

□ In Martvili and Dmanisi city councils, where a representative of the “Georgian Dream” became

the chairman of the city council with the support of other party and non-party formations, some other positions were also occupied by these entities;

□ In the Senaki City Council, where the “National Movement” and the “Gakharia for Georgia” party failed to establish a quorum (majority of the full composition) of the City Council independently, the deputies from the “Georgian Dream” did not attend the meetings. As a result, “Gakharia for Georgia” party could not recognize the powers of one member, and thus, together with the National Movement, they lost the opportunity to vote for a single candidate and elect him as the chairman of the city council;

□ The Batumi City Council ceased meetings after December 30, 2021 (due to mid-term elections scheduled for April), thus the possibility of consensus between the parties was practically excluded;

□ After December 3, 2021, the Rustavi City Council held a meeting only when the parties agreed on the candidacy of the chairman of the city council. This period lasted almost 2 months [18].

As for the self-governing city of Batumi, the by-elections held in Batumi on April 2, 2022 were won by a candidate from the ruling party [19]. However, the next meeting of the City Council was not held due to the lack of a quorum (*opposition boycott*)⁴ and they did not elect a chairman - what was the direct power of the City Council at that time. In May 2022, the ruling party in the Parliament of Georgia initiated legislative changes to the “Code of Local Self-Government” and the “Electoral Code of Georgia”, according to which the procedure for recognizing the powers of the majority member of the City Council, who won the by-elections, was changed. In particular, the powers of the majority member of the City Council, who won the by-election, are recognized not by the City Council of the municipality, but on the basis of notification of the relevant final protocol on the CEC website [20][21].

As a result, six months later, on May 30, 2022, a candidate from the ruling party was elected as city council chairman [22].

The International Society for Fair Elections and Democracy (ISFED) believes that this legislative initiative is dictated by political interests and serves to break the political impasse created by the redistribution of political forces in the Batumi Municipal Council in favor of the “Georgian Dream” (*ruling party 2012-2022*)⁵, through the use of legislative resources [23].

The Chairman of the Zugdidi City Council was elected from the opposition party on February 14, 2022. [24]

The opposition chairman of the City Council of Tsalenjikh was elected on January 20, 2022[25].

On December 23, 2021, there were elected the chairman of the Chkhorotsky municipal council and a representative of the opposition[26].

The chairman of the Rustavi municipality was elected from the opposition party on January 31, 2022[27].

The most difficult was the case of the Senaki municipality, since for almost a year the city council could not meet and did not fulfill the functions and duties assigned by law. The issue of the opposition chairman of the City Council[28], elected on February 25, 2022, was challenged by the ruling party in court, where the opposition was defeated. During this time, one of the deputies from the opposition parties demanded early termination of the mandate, so midterm

---

⁴ author’s note

⁵ author’s note

elections were announced in Senaki[29]. The candidate from the ruling party won the elections, and, finally, on October 25, 2022, a chairman was elected from the same party at the session of the City Council [30].

The problems, which this politically dictated crisis has created for municipalities will become more apparent in the future. At the moment, a number of municipalities (Zugdidi, Tsalenjikha, Senaki) have not implemented the "Village Support Program", which affected our citizens living in rural areas[31]. Within the framework of this program, the most frequently financed areas are: internal rural roads, internal lighting, fencing, paving of springs, arrangement of public gardens, mini-sports infrastructure, etc. [32].

Six months of keeping the fraction chairmen and their deputies in the inactive city council cost the Batumi budget about 83,400 lari [33].

285,900 lari were spent from the budget of the Senaki municipality for the maintenance of officials in the city council and their deputies for twelve months [34].

Large disproportions in the economic development of municipalities have already been scientifically confirmed [Chikhladze... 2021, p: 54], and the process of decentralization has begun [Dzidziguri, 2020]; it is important to strengthen the municipalities fiscally and increase the degree of independence. The reform should provide a level of income that is financially flexible so that local authorities in the event of fiscal shocks can independently cope with challenges by reducing costs [Chikhladze... 2021: 57], the need for which was proved in 2020, when self-governing cities of Georgia, within the framework of their powers, in difficult conditions caused by limited resources and the virus pandemic (COVID-19), have taken a number of measures [Dzidziguri...2021 ,].

At the same time, the decentralization process is a declared priority of the country and is reflected in the Decentralization Strategy for 2020-2025 and the Decentralization Action Plans for 2020-2021 and 2022-2023 [35][36]. “Strengthening local self-government and decentralization of governance today, when the country has not received the status of a candidate for the European Union, has become an even more difficult task, because the democratization of the country and joining Europe without redistribution and decentralization of power will remain only a utopian dream” [37].

Politically, the credibility of all parties has suffered, leading to nihilism among citizens and disillusionment with the political process, as confirmed by the results of an August 2022 National Democratic Institute (NDI) poll.

The majority of the population believes that neither the ruling party (59%), nor the elected opposition parties (67%) act in the interests of the country, both at the parliamentary and local levels. The majority of supporters of the opposition parties believe that the opposition does not act in their interests (24%), also, according to the majority, none of the parties in Georgian politics protects people’s interests (56%), and water supply, roads, sewerage and homeless animals were named as the most important problems at the local level [38].

Conclusions

An effective management with the presence of economic strategies for local and regional development, as well as effective bureaucratic mechanisms are considered as one of the factors determining the success of the regions.

The problem remains in the existing large disproportions in the economic development of the regions and the distribution of financial resources necessary for the implementation of delegated powers.

The starting point of the fiscal decentralization reform and the key to success is that municipalities overcome difficulties with their own financial resources in case of a force majeure situation.

The post-election crisis is an indicator of how political parties can cooperate with each other and reach consensus on vital issues. There can be observed a lack of political pluralism.

The crisis weakened self-government as a political institution, and the budgets of cities (Batumi, Senaki) suffered unjustified damage.

In this situation, the municipalities have problems with the state co-financed "rural support program", infrastructure projects, as well as the implementation of programs provided for in the local budget.

Such processes undermine the idea of a multi-party parliament and a coalition government. Opposition parties are losing the trust of the people, and in such a situation, the electorate at a decisive moment makes a choice in favor of the ruling party in order to avoid such crises.

If hereafter the opposition spectrum does not have a higher political identity and does not achieve political unity on major state issues, then it is quite possible that the party in power will continue to use all the levers at its disposal to overcome the crisis.

It is obvious that the central government is trying to encroach on the powers of self-government and, in the absence of political will, to create real, strong local self-government.

The results of the study of public opinion confirm the presence of nihilism among citizens in relation to political parties and state institutions.

References

1. Chikhladze N., Khidasheli M., Ugulava G., Economic development of Georgia under the conditions of COVID-19 (macroeconomic and regional aspects), Kutaisi, 2021, p.: 54;
2. Dzidziguri N., Modern challenges of the decentralization process in Georgia, Tbilisi, 2020, Magazine Economist №1 (tsu.ge);
3. Khvadagiani I., National Self-Government Reform in the Republic of Georgia 1918; Laboratory of Soviet Past Research, Tbilisi, 2017 p. :134-143, National Self-Government Reform in the Republic of Georgia 1918 (- Open Society - Georgia Foundation (osgf.ge));
4. Andy Pike, Andreas Rodrigues-Pows, John Tommen Institutions: Government and Governance, Tbilisi, 2020 p.: 8, Institutions: Government and Governance, www.tvitmmartveloba.ge;
5. Козбаненко В.Б Государственное управление: основы теории и организации М; „Статус“, 2002 . гл. 4 (Kozbanenko V.B Public administration: fundamentals of theory and organization M; "Status", 2002 . ch. 4)
6. Платон. Законы (lib.ru) книга 4 (Plato. Laws (lib.ru) book 4)
7. Свяневич П., Основы фискальной децентрализации Будапешт, 2003, 33.:2 (Svyanevich P., Fundamentals of fiscal decentralization Budapest, 2003, p.:2) https://nala.ge/uploaded/nala/2018-04/201804101355151399209885.pdf
8. Трофимова И., Децентрализация государственного управления и особенности центр-локальных отношений в европейских странах. Сравнительная политика. 2011;2(4(6)):35-44. стр.:35 https://doi.org/10.18611/2221-3279-2011-2-4(6)-35-44]
9. Dzidziguri N., Chikhladze N., The Challenges of Coronomics in Georgia: Urban Context, Tbilisi, 2021 № 2 (journal Economist) (tsu.ge)
10. European Charter of Local Self-Government Strasbourg, 1985, https://smr.gov.ge/uploads/prev/evropuli_q_354b65fe.pdf
11. Organic Law of Georgia "Local Self-Government Code" Article 40 Local Self-Government Code | "Legislative Herald of Georgia" (matsne.gov.ge)
12. European Union for Georgia - Importance of Community Activism and Citizen Engagement, 2020, Training Module No. 8, Training-manual-8.pdf (csoforum.ge)

13. [Local self-government in the vanguard of political confrontation – what did the Borjomi crisis teach us? | droa.ge](#)
14. [The chairman of the Tianeti City Council does not rule out the holding of repeated elections of the mayor - 1TV](#)
15. ["Kutsnashvili's slave..." - mutual accusations continue between Tamaz Mechiauri and the chairman of the Sakrebulo in Tianeti | droa.ge](#)
16. Local self-government in Georgia 1991-2014 Tbilisi, 2015 p.:17-55);
17. National Democratic Institute (NDI) December 2021 Public Opinion Survey) [NDI Georgia - December 2021 poll_Geo_vf.pdf - Google Drive](#)
18. [Association of Young Lawyers of Georgia. Minority in majority, procedural war and post-election crisis in city councils Tbilisi, 2022 Post-election crisis in city councils \(002\). pdf \(gyla.ge\)](#)
19. [Election results \(cec.gov.ge\)](#)
20. [On making amendments to the Organic Law of Georgia "Local Self-Government Code". "Legislative Herald of Georgia" \(matsne.gov.ge\)](#)
21. [On making amendments to the Organic Law of Georgia "Election Code of Georgia". "Legislative Herald of Georgia" \(matsne.gov.ge\)](#)
22. Council of Batumi Municipality, 2022, [City Decree: G-15.15221501 \(batumicc.ge\)](#)
23. [The change in the procedure for recognizing the authority of the majority member of the Sakrebulo who won the by-elections serves to solve the political impasse created in the Batumi Municipality Sakrebulo in favor of "Georgian Dream" \(isfed.ge\)](#)
24. [Giga Farulava, a member of the Gakharia party, was elected as the chairman of the Zugdidi City Council \(formulanews.ge\)](#)
25. [Korneli Salia, a member of the Gakharia party, was elected as the chairman of the Tsalenjikh City Council \(reginfo.ge\)](#)
26. [Shota Tsurtsumia, a member of Gakharia's team, became the chairman of Chkhorotsku Sakrebulo • Giorgi Gakharia • Shota Tsurtsumia • Chkhorotsku • Jumber Izoria •\) Netgazeti.ge](#)
27. [Nodar Sherozia, a member of the Gakharia party, was elected as the chairman of the Rustavi City Council \(reginfo.ge\)](#)
28. [A member of the Gakharia party was elected as the chairman of Senaki City Council \(sputnik-georgia.com\)](#)
29. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32060948.html>
30. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32099776.html> .
31. [The village support program donated to Nationals-Kotsuri elections\) | droa.ge](#)
32. [Ministry of Regional Development and Infrastructure of Georgia \(mrdi.gov.ge\)](#)
33. [2021 adjusted budget project of Batumi Municipality\) \(batumicc.ge\)](#)
34. [2021 budget of Senaki Municipality\).pdf - Google Drive](#)
35. [On the approval of the 2020-2025 decentralization strategy and the 2020-2021 action plan for the implementation of the decentralization strategy | "Legislative Herald of Georgia" \(matsne.gov.ge\)](#)
36. [Decentralization-strategy-action-plan-2022-2023.pdf \(droa.ge\)](#)
37. [Government against self-government and another refusal of fiscal decentralization | droa.ge](#)
38. National Democratic Institute (NDI) August 2022 public opinion survey) [Taking Georgians' pulse Findings from August 2022 face to face survey \(Georgian\).pdf](#)
39. <https://cesko.ge/>

ნატალია ძიბიგური

ქუთაისის უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა,
ბიზნესისა და სამართლის ფაკულტეტის დოქტორანტი

პოლიტიკით ნაკარნახევი კრიზისი

ანოტაცია. ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების შემდგომი კრიზისი ერთგვარი ინდიკატორია იმისა, თუ როგორ შეძლებენ პოლიტიკური პარტიები კონსენსუსის მიღწევას სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან საკითხებზე. კრიზისი ზრდის ნიჰილიზმს მოსახლეობაში სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და პარტიების მიმართ, აფერხებს მუნიციპალიტეტებში სახელმწიფოს თანადაფინანსებით განსახორციელებელ პროექტებს, აზიანებს დეცენტრალიზაციის პროცესს და, საბოლოო ჯამში, აკნინებს მრავალპარტიული კოალიციური მთავრობის არსებობის იდეას.

საკვანძო სიტყვები: ადგილობრივი თვითმმართველობა, არჩევნების შემდგომი კრიზისი, პოლიტიკური პლურალიზმი, დეცენტრალიზაცია, კოალიციური მმართველობა.

„...ჩვენი წესწყობილება დემოკრატიულია, დემოკრატია კი ორ ძალას ეყრდნობა - ქალაქს და სოფელს – გამდიერება სოფლის და ქალაქის თვითმმართველობათა, აი, ჩვენი მთავრობის საზრუნავი საქმე. სადაც ეს თვითმმართველობანი ძლიერნი არ არიან, იქ დემოკრატია სუსტია...“
ნოე რამიშვილის სიტყვა
საქართველოს ერობათა წარმომადგენლების
მეორე ყრილობა; ერთობა №213; 20.09.1919

თანამედროვე მსოფლიოში, განვითარების პროცესისა და ახალი გამოწვევების გაჩენის კვალდაკვალ, მიმდინარეობს მსჯელობა იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად ეფექტურად მუშაობს არსებული მმართველობითი სისტემები, რა გამოწვევების წინაშეა ესა თუ ის მმართველობითი რგოლი? რა როლი გვაკისრია ჩვენ, აქტიურ პოლიტიკაში ჩართულ ადამიანებს, და რა უნდა გავაკეთოთ ყველამ ერთად, რათა სახელმწიფო ინტერესები დავაყენოთ ჩვენს ვიწრო პარტიულ ინტერესებზე მაღლა.

რასაკვირველია, იდეალური მმართველობითი მოდელი ბუნებაში არ არსებობს და ეს სისტემები მზარდი საზოგადოების პირობებში მუდმივად განიცდის ცვლილებებს. ეს ცვლილებები ან ახალი მოდელის შექმნით, ან არსებული სისტემის გამართვითა და შესწორებითაა განპირობებული.

გლობალური სოციალ-პოლიტიკური, სოციალურ-კულტურული და ტექნოლოგიური ცვლილებები გამოწვევებდა იქცა თანამედროვე სახელმწიფო მმართველობით სისტემებისთვის. თანამედროვე კონცეფციები, ახალი საჯარო მენეჯმენტი („new public management“) და ხელმძღვანელობა (‘governance’) ყურადღებას ამახვილებენ საჯარო მმართველობის ეფექტიანობაზე, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში პოლიტიკურ პლურალიზმზე, უფლებამოსილების დელეგირებას ხელისუფლების ქვედა დონეზე, უფრო დაბალსებული ძალაუფლების გადანაწილებაზე, პა-

სუბსიმგებლობასა და ანგარიშვალდებულებაზე, განვითარებასა და სამოქალაქო ჩართულობის გაზრდაზე [Трофимова, 2011:35].

ეფექტიანი მმართველობა განიხილება როგორც რეგიონების წარმატების განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი, რადგან იგი ხელს უწყობს უნარების განვითარებას, ტექნოლოგიურ ცვლილებებს, ბუნებრივ, ასევე ხელოვნურად შექმნილ გარემოს და იმ „არახელშესახებ სარგებელს“, როგორებიცაა: შრომის ბაზარი, საჯარო ინსტიტუციები, მოქმედების წესები, ცოდნა და ფასეულობები (Keating 1998: 137). თუმცა, მნიშვნელოვანია გვესმოდეს, რომ „კარგ“ მმართველობასა და ეკონომიკურ წარმატებას შორის კორელაცია იოლად დასადგენი სულაც არ არის. რასაკვირველია, მმართველობის სტრუქტურები გავლენას ახდენს ადგილობრივ და ეკონომიკურ განვითარებაზე, მაგრამ, ასევე უნდა ითქვას, რომ წარმატებული ეკონომიკა ხელს უწყობს მმართველობის ეფექტიანი ფორმების ჩამოყალიბებას [პაიკი ...,2020: 8].

ადგილობრივი თვითმმართველობის როლი თანამედროვე მმართველობით სისტემაში აღიარებულია, როგორც მოსახლეობასთან ყველაზე ახლო მდგომი ინსტიტუცია და რომელსაც ხელუწიფება, ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით, ეფექტური მმართველობის განხორციელება (ობიექტური და სუბიექტური თვალსაზრისით, რადგან პოლიტიკა ითვალისწინებს ამომრჩევლების ინტერესებს).

რაში მდგომარეობს ამ ინსტიტუციის მნიშვნელობა და როლი? რა უდევს საფუძვლად მის აღმავლობას? და რამ განსაზღვრა ის, რომ ყველა დემოკრატიულ სახელმწიფოს აქვს მისწრაფება გააძლიეროს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები?

- პირველი ეს არის თავისუფლება (ავტონომია) - ადგილობრივი თვითმმართველობის არსებობა ხელს უშლის ცენტრალური ხელისუფლების ძალაუფლების კონცენტრაციას, ასევე საშუალებას აძლევს ადგილზე სხვადასხვა პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებას;
- მეორე არის მონაწილეობა (დემოკრატია) - ადგილობრივი თვითმმართველობის არსებობა ხელს უწყობს მოსახლეობის აქტიურ მონაწილეობას ადგილობრივი მნიშვნელობის პროცესებში.
- ეფექტურობა - ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები გახლავთ ეფექტური მმართველობითი სტრუქტურები, რომლებსაც, ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით, შეუძლიათ შესაბამისი მომსახურების მიწოდება, ანუ ეფექტურობა არის ის მამომრავებელი ძალა, რომელიც გავლენას ახდენს საბოლოო შედეგზე [Свяневич, 2003:2].

პლატონი თავის „კანონებში“ კანონმდებელს უწესებს სამ ძირითად თვისებას, „რომ სახელმწიფო უნდა იყო თავისუფალი, შინაგანად მეგობრული და გონივრული“ [Платон,книга:4]. ეს სიტყვები საუკეთესოდ ასახავს სახელმწიფო მართვაში ჩართული პირების ფუნქციებს.

იმისათვის, რომ რეალურად იფუნქციონიროს დემოკრატია, საჭიროა ხელისუფლების (არ აქვს მნიშვნელობა, რომელ დონეზეა საუბარი) ფორმირება ხალხის ნების შესაბამისად, ხოლო პოლიტიკოსების მთავარი ამოცანაა ხალხის ინტერესების დაცვა და მათი გათვალისწინება.

საქართველოს თვითმმართველობის საუკუნოვანი ისტორიის არსებობისას არაერთი მცდელობა იყო, რათა ჩამოყალიბებულიყო ძლიერი, ადგილობრივი ხელისუფლება. 2004 წელს საქართველოს მიერ იქნა რატიფიცირებული „ევროპული

ქარტია ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“, რომელმაც დაავალდებულა ქვეყანა, დაიცვას ადგილობრივი თვითმმართველობა და გაამლიეროს ის, დემოკრატიისა და ხელისუფლების დეცენტრალიზაციის პრინციპებზე დაყრდნობით [10].

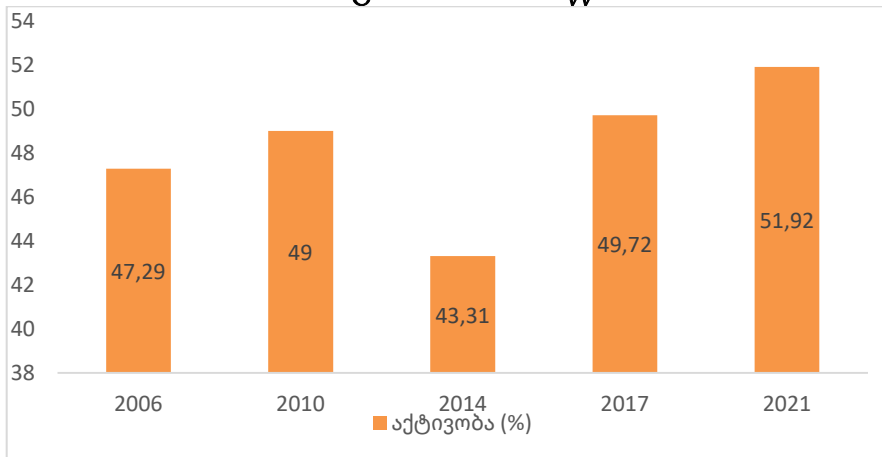
სამწუხაროდ, ადგილობრივი დემოკრატია წლებია ვერ გასცდა საბჭოურ მიდგომებს. პირველ რიგში, ეს ხელისუფლებაში მოსული ელიტის პოლიტიკური ნების არარსებობას უკავშირდება, ვინაიდან მათ არ სურს საბჭოთა პერიოდში ჩამოყალიბებული ხელისუფლების ქვედა დონეზე აბსოლუტური კონტროლის მექანიზმების ხელიდან გაშვება.

ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლები პირდაპირი წესით არიან არჩეულნი. ისინი ანგარიშვალდებულნი არიან საკუთარი ამომრჩევლებისა და არა ცენტრალური ხელისუფლების ან თავიანთი წარმდგენი პოლიტიკური პარტიის წინაშე [11].

ამავდროულად, იზრდება სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობა სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიური თუ კულტურული ინიციატივების განხორციელებაში, სამოქალაქო საზოგადოების სურვილებსა და საჭიროებებზე დაყრდნობით იზრდება მაქალაქეების მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. თუ გადავხედავთ 2006 წლიდან დღემდე მოსახლეობის აქტივობას ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნებზე ქვეყნის მასშტაბით მზარდი დინამიკა შეინიშნება (იხ. ნახ.1)

ნახ.1

ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნებზე მოსახლეობის აქტივობა ქვეყნის მასშტაბით 2006 -2021 წწ

წყარო: ცესკო <https://cesko.ge/>

ვფიქრობთ, პირველ რიგში, ეს განპირობებულია პოლიტიკური პარტიების მრავალფეროვნებით, რაც მოქალაქეებს არჩევანის საშუალებას აძლევს. ასევე პარტიების საციალურ-ეკონომიკური პროგრამების ინფორმირებულობით, თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და ტელევიზიების საარჩევნო პროცესში აქტიური ჩართულობით და, რაც მთავარია, ცვლელეების სურვილით, რათა წვლილი შეიტანონ საკუთარი უზნის, სოფლის, ქალაქის ან ქვეყნის სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ განვითარებაში, რომლებიც უშუალოდ აისახება მათი ცხოვრების ხარისხზე.

CRRC-საქართველოს მიერ ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტისათვის (NDI) 2019 წლის ნოემბერში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგების თანახმად, ჩვენი მოსახლეობის 95%-ს ქვეყნის დემოკრატიული განვითარებისთვის მნიშვნელოვნად მიაჩნია მოქალაქეთა მონაწილეობა საზოგადოებრივ პროცესებში. ამასთან, არაერთი კვლევით დასტურდება, რომ საქართველოში სამოქალაქო ჩართულობის დონე ჯერ კიდევ დაბალია [12].

ამერიკული სახელმწიფო მართვის მეცნიერების ფუძემდებელი 28-ვე პრეზიდენტი ვუდრო ვილსონი სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის ნდობის არსებობას სახელმწიფო მმართველობის მნიშვნელოვან პრინციპად მიიჩნევდა, რადგან სწორედ ნდობა განსაზღვრავს კურსს, რომელსაც ხალხი ხმას მისცემს. ამრიგად, „მენეჯმენტის ორგანიზატორის ამოცანაა, უზრუნველყოს, რომ მართვის მეთოდები შეესაბამებოდეს მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ პასუხისმგებლობის პირობებს, რაც თავის მხრივ აყალიბებს ნდობას“ [Козбаненко, 2002г.л:4].

ბოლო წლებში საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნები გადაიქცა არაერთი კრიზისის მაგალითად.

ადგილობრივი თვითმმართველობის „პოლიტიკური ვაჭრობის“ პლაცდარმად გადაქცევა, ვიწრო, პარტიული ინტერესების მაღლა დაყენება იქ, სადაც წყდება ჩვენი ქალაქის თუ თემის წყალმომარაგების, წყალარინების, კეთილმოწყობის, გზების, დასუფთავებისა თუ სხვა მსგავსი საკითხები, რომელიც ყოველდღიურ ცხოვრებაში გვაღელვებს, დაუშვებელი და მიუღებელია.

კრიზისი განმარტებით ლექსიკონში (*ბერძ. Krisis*) ნიშნავს გადამწყვეტი ხასიათის ცვლილებას, ძალაუფლების მკვეთრ, მტკივნეულ შესუსტებას, წარუმატებლობას სახელმწიფო მმართველობითი სტრუქტურების საქმიანობაში, რთულ გარდამავალ მდგომარეობას, ნდობისა და ავტორიტეტის დაკარგვას.

საქართველოში 2018 წლის ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნები ბორჯომის, ოზურგეთისა და თიანეთის მუნიციპალიტეტებისთვის ასეთ „პლაცდარმად“ გადაიქცა. არჩევნების გამოცხადებისთანავე ნათელი გახდა, რომ ძალთა ბალანსი დაირღვა, მმართველმა პარტიამ აღნიშნულ მუნიციპალიტეტებში დაკარგა როგორც აღმასრულებელი, ისე საკონანომდებლო ძალაუფლება. ბორჯომის მუნიციპალიტეტის საკრებულოში უმრავლესობას ოპოზიცია წარმოადგენდა, მმართველი პარტია კი უმცირესობაში აღმოჩნდა, შესაბამისად, საკრებულოს ოპოზიციონერი თავმჯდომარე ჰყავდა, ხოლო მერი მმართველ პარტიას წარმოადგენდა. თიანეთის მუნიციპალიტეტში პირიქით მოხდა - აღმასრულებელი ორგანოს ოპოზიციონერი ხელმძღვანელობდა, ხოლო საკანონმდებლო ორგანოში უმრავლესობა მმართველ პარტიას ეკუთვნოდა.

ბორჯომში, რეალურად, პრობლემა სწორედ ძალთა ამგვარმა გადანაწილებამ გამოიწვია და ამოცანა, ხელისუფლებისთვისაც და ოპოზიციისთვისაც, აქედანვე გამოიკვეთა – ოპოზიციას, რადაც უნდა დაჯდომოდა, მერიისთვის პრობლემები უნდა შეექმნა, გავლენები უნდა გაეფართოვებინა, ხელისუფლებას კი – არსებული სტატუს-კვო შეეცვალა [13].

დაპირისპირება დაიწყო დარგობრივი კომისიების თავმჯდომარეების არჩევიდან, რომელიც გაგრძელდა ფრაქციის ფორმირების ნაწილშიც, შემდეგ ოპოზიციამ, გავლენების მოსაპოვებლად, უფრო ხისტი მიდგომები გამოიყენა და მერიას შვიდჯერ უთხრა უარი „საჯარო დაწესებულებებში შრომის ანაზღაურების შესახებ“ კანონში ცვლილებების შეტანაზე. პარადოქსია, მაგრამ ამავე საკრებულომ 2018

წლის ბიუჯეტი სწორედ შრომის ანაზღაურების გაზრდილი მუხლით დაამტკიცა. ჩნდება კითხვა - რატომ? საქართველოს „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ 91-ე მუხლის თანახმად „ახალი საბიუჯეტო წლის დაწყებიდან 3 თვის განმავლობაში მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტის პროექტის დაუმტკიცებლობის შემთხვევაში საქართველოს მთავრობა ამ კანონით დადგენილი წესით მუნიციპალიტეტის საკრებულოს და მერს ვადამდე უწყვეტს უფლებამოსილებას“, რაც ორივე მხარისთვის არასახარბიელო იყო.

გარდა ამისა, საკრებულოს სხდომებს მმართველი პარტია სამი თვე არ ესწრებოდა და კვორუმის არარსებობის გამო სხდომებიც არ ტარდებოდა. ამავე „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსში“ ვკითხულობთ, რომ მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრს უფლებამოსილება ვადამდე უწყვეტა თუ „არასაკმატო მიზეზით ზედიზედ 6 თვის განმავლობაში არ მონაწილეობდა მუნიციპალიტეტის საკრებულოს მუშაობაში“ მუხლი 43-ე. რასაკვირველია, მუდმივი ბოიკოტის რეჟიმში ვერ იქნებოდნენ და ეს გარემოება საბოლოოდ მანდატის დატოვებამდე მიიყვანდა. ამავდროულად საგულიხმია, რომ ამ პროცესში არცერთ მხარეს არ გამოუთქვამს სურვილი დიალოგის გზით გადაეჭრათ შექმნილი კრიზისი [13].

ამ დაპირისპირების ფონზე, გამოჩნდა „უფროსი მეგობარი“, ცენტრალური ხელისუფლების სახით და დაიწყო მოქმედება. საბოლოოდ, ოთხი თვის შემდეგ, ბორჯომის საკრებულოს ჰყავდა ახალი საკრებულოს თავმჯდომარე მმართველი პარტიიდან.

ადგილობრივი თვითმმართველობის ექსპერტი გიორგი ანდლულაძე მიიჩნევს, რომ „ეს პრეცედენტი პირდაპირ ამბობს, რომ არ შეიძლება, გვყავდეს მრავალპარტიული საკრებულო, არ შეიძლება, საკრებულოში გვყავდეს სხვადასხვა პარტიის წარმომადგენლები, რომ საკრებულოში, არ შეიძლება, ერთ პარტიას არ ჰყავდეს გადამწყვეტი უმრავლესობა. ეს ყველაფერი მიუთითებს იმაზე, რომ ჩვენ არ შეგვიძლია, ვიმუშაოთ ბევრი ადამიანის აზრის მოსმენითა და გათვალისწინებით და აუცილებლად პარტიული ინტერესი უნდა წამოვწიოთ წინ.“

მმართველობითი სისტემების განვითარების ცენტრის ადმინისტრაციული დირექტორი კოკა კიდურაძე თვლის, რომ „ის, რაც ბორჯომის მუნიციპალიტეტში ხდებოდა და მოხდა, არის საქართველოს პარლამენტის გაგრძელება ბორჯომში და არა ბორჯომის საკრებულოსი. ბორჯომის საკრებულოს ბორჯომში რეგისტრირებული მოქალაქეები ირჩევენ იმ მიზნით, რომ გადაწყვიტონ საკუთარი მწვავე და პირველადი საჭიროებები და არა იმისთვის, რომ კიდევ ერთი საჭიდაო მოედანი შეუქმნან პოლიტიკურ პარტიებს“.

ექსპერტი, თვითმმართველობის საკითხებში, ირაკლი მელაშვილი, დაბალი პოლიტიკური კულტურის გარდა, პრობლემას მსხვილ თვითმმართველობებშიც ხედავს. მისი თქმით, „რაც უფრო მსხვილია თვითმმართველობა, მით უფრო მეტია მის საქმიანობაში პოლიტიკური პარტიების ჩარევის სურვილი და მცდელობა“ [13].

თიანეთის მუნიციპალიტეტის შემხვევაშიც, სამი წლის განმავლობაში (მერის გადადგომამდე) ოპოზიციონერ მერსა და „პროსახელისუფლებო“ საკრებულოს მუდმივი დაპირისპირება და ურთიერთბრალდებები ჰქონდათ. საკრებულოს მხრიდან 2018 წლის ბიუჯეტის ორჯერ არდამტკიცება [14], 21 ინფრესტრუქტურული პროექტიდან მხოლოდ 6-ის შესრულება და საბიუჯეტო წლის შესრულების 48% -იანი მაჩვენებლით დასრულება. ასევე არ უმტკიცებდა თიანეთის საკრებულო

მერს რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდიდან 2019 წლისთვის დასაფინანსებელ პროექტებს და ა.შ. [15].

2015 წლის მონოგრაფიაში „ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991-2014 წლებში“ წარმოდგენილია შემდეგი დასკვნები: 2004 -2010 წლებში განხორციელებულმა საკანონმდებლო ცვლილებებმა გააძლიერა მმართველი პოლიტიკური პარტია. გაიზარდა საჯარო რესურსის გამოყენება ყველა დონის არჩევნებში, გაიზარდა თვითმმართველობის სტრუქტურებში დასაქმებულთა რაოდენობა, უმეტესწილად, ეს ადამიანები წარმოადგენდნენ პარტიულ აქტივს, რომლებსაც არჩევნების პერიოდში უნდა ეზრუნათ მმართველი პარტიის გამარჯვებაზე. ამავე პერიოდში იზრდება თვითმმართველობებისთვის გადაცემული ტრანსფერები და მათთან ერთად გაურკვეველი ხარჯების წილიც და ა.შ. [ლოსაბერიძე...,2015:17].

ამავე ნაშრომში ვკითხულობთ, რომ „საკრებულო, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის წამყვანი, ძლიერი ორგანო, ვერც 2006-2012 წლებში შედგა, რასაც ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემის ფუნქციონირების საერთო პოლიტიკური კონტექსტი განაპირობებდა. ცენტრალურ, რეგიონულ და ადგილობრივ დონეზე ჩამოყალიბდა ერთპარტიული სახელისუფლებო ვერტიკალი, სადაც ძალაუფლება, არსებითად, მმართველობის დონეებს შორის დამყარებული არაფორმალური ურთიერთობების საფუძველზე ხორციელდებოდა. ასეთ სისტემაში, წინა პლანზე იდგნენ ცალკეული თანამდებობის პირები და არა ინსტიტუციები და კოლეგიური ორგანოები“. ასევე ავტორს (ი. კობახიძე) გამოტანილი აქვს შემდეგი დასკვნები: „უნდა გადაისინჯოს ადგილობრივი საარჩევნო სისტემა იმგვარად, რომ მან, ერთდროულად, ხელი შეუწყოს საკრებულოში პლურალისტური გარემოს ჩამოყალიბებას, ადგილობრივი პარტიული სტრუქტურების გაძლიერებასა და ადგილობრივი თვითმმართველობის „პერსონიფიცირებას“; ადგილობრივი თვითმმართველობის აღმასრულებელი ორგანოს სტატუსის გამსხვილებას (როცა თვითმმართველ ერთეულს გააჩნია მეტი ფინანსური, მეტი არიალური და საკადრო რესურსი) უნდა მოემზადებინა საფუძველები კანონით დადგენილი საზოგადოებრივი მომსახურების სრულყოფილად განხორციელებისათვის. განსაზღვრისას, სასურველია, უპირატესობა მიენიჭოს გადაწყვეტილებათა მიღების კოლეგიურ წესს, ასეთ შემთხვევაში, არსებითად, გაძლიერდება აღმასრულებელი ორგანო, როგორც ინსტიტუცია და თავიდან იქნება აცილებული ადგილობრივ დონეზე ცალკეული თანამდებობის პირთა დომინირება, რაც ქართული პოლიტიკის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემად უნდა იქნეს განხილული“ [კობახიძე...,2015:55].

აღნიშნულის გაანალიზებით დეჟავიუს {*ფრანგ. Déjà vu*} ეფექტი გეუფლება, რადგან, ის, რაც არ მოგვწონდა და არ გვინდოდა (1991 -2012), ისევ გვიბრუნდება, ანუ ხელისუფლების თვითმმართველობებზე აბსოლუტური კონტროლის პოლიტიკის დამკვიდრება.

შედეგად, საქართველოში ყველა გამარჯვებული პოლიტიკური პარტიის მიდგომა ბოლო 20 წლის მანძილზე, შეიძლება შევადაროთ აშშ-ში მე-19 საუკუნეში გამარჯვებული პოლიტიკური პარტიის გავრცელებულ პრაქტიკას, რომელიც მხარდამჭერებს „ურიგება“ საჯარო თანამდებობებს (spoils system), სახელმწიფო სამსახურის მოწყობის დროს „დამსახურების სისტემის“ (merit system) საფუძველზე. აღნიშნული მიდგომა დასრულდა პედლტონის კანონის (Pendleton Act 1883) მიღებით, რამაც განაპირობა აშშ-ში თანამედროვე საჯარო სამსახურის ინსტიტუტის (civil service) ჩამოყალიბება [Козбаненко, 2002 гл4 :16].

საქართველოს წარსულ გამოცდილებას თუ გადავხედავთ, 1918 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საერო თვითმმართველობის დებულების დამტკიცების დროსაც, მაშინდელ პოლიტიკურ წრეებში იყო აზრთა სხვადასხვაობა. ამავდროულად კონსენსუსმა, მაღალოპილიტიკურმა კულტურამ და ქვეყნის სიყვარულმა გადაწონა და საქართველოში ისტორიული რეფორმა განხორციელდა. კრიტიკოსთა ლიბერალური ნაწილი რეფორმის მიმართ „სკეპტიკურად იყვნენ განწყობილნი მისი ერთი პრინციპული მახასიათებლის, კერძოდ, ხმოსანთა არჩევის წესის – ხმოსანთა სიების პარტიული ნიშნით წარდგენის შესაძლებლობისა და პროპორციული არჩევნების გამო“. მათი არგუმენტი იყო შემდეგი: ერობა პირველ რიგში საქმიანი – სამეურნეო და კულტურული დაწესებულებაა. მასში თვითმმართველობის სპეციალისტებმა და ამ სფეროს პრაქტიკულმა ერთუზიასტმა მოღვაწეებმა უნდა იმუშაონ. პარტიული პრინციპით შედგენილი სიების დაშვება კი ერობის არჩევნებს პარტიული ჭიდილის არენად გადააქცევს და, შემდეგად, იგი მუდამ კონფრონტაციისა და არათანამშრომლობის სივრცე იქნება. ამავე დროს, პარტიულობის გამო, ერობის შემადგენლობაში მოხვდებიან არასპეციალისტები, რომლებიც ვერ შეძლებენ სამეურნეო საქმეების გაძღოლას.

სოციალ-დემოკრატები კი იმედს ამყარებდნენ პოლიტიკურ ძალთა შეგნებასა და კანონიერ ჩარჩოზე, რომელიც ცენტრისა და მხარეების უფლებამოსილებებს გამიჯნავდა და ადგილობრივი ხელისუფლება სწორედ ადგილობრივი საქმეების მოგვარებაზე იზრუნებდა.

საერო საკითხების დისკუსიაში მონაწილეობა არ მიუღიათ ბოლშევიკებს, რადგან ისინი ოფიციალურად არ ცნობდნენ ადგილობრივი თვითმმართველობის დემოკრატიულ მოდელთან მათი ინტერესების თანხვედრას [ხვადაგანი, 2017:143].

საქართველოში 2021 წლის ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების შემდგომმა კრიზისმა უფრო ფართომასშტაბიანი სახე მიიღო. არჩევნებში მონაწილე 64 მუნიციპალიტეტიდან რვა მუნიციპალიტეტის საკანონმდებლო ორგანო-საკრებულოში, არცერთ პოლიტიკურ პარტიას არ დაურჩა უმრავლობის შექმნის რესურსი და ვერც პარტიებს შორის მოხერხდა შეთანხმება, რათა განხორციელებინათ კანონით მინიჭებული უფლებამოსილება, როგორც არის: თანამდებობის პირების არჩევა, ბიუჯეტისა და შესაბამისი პროგრამების დამტკიცება და ა.შ. პოლიტიკურ პარტიებს უნდა გამოენახათ საერთო შეხების წერტილები, დიალოგის გზით ეთანამშრომლათ ერთმანეთთან და აღესრულებინათ თავიანთი ამომრჩევლების ნება, ჩამოყალიბებულიყო მრავალპარტიული საკრებულო, რაც, სამწუხაროდ, დღევანდელ პოლარიზებულ პოლიტიკურ ველზე წარმოუდგენელია.

ეროვნულ - დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) 2021 წლის დეკემბრის საზოგადოებრივი აზრის კვლევის თანახმად, საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობა ფიქრობს, რომ არჩეული ოპოზიციური პარტიები ხალხის ინტერესებიდან გამომდინარე არ მოქმედებენ (53%), მოსახლეობის უმრავლესობა მხარს უჭერს პარტიათაშორის თანამშრომლობას (80%) და მიიჩნევენ, რომ პარტიათაშორისო თანამშრომლობა მნიშვნელოვანია (80%), ასევე მოსახლეობის უმრავლესობა მთავრობასა და ოპოზიციას შორის მოდერატორის როლში ადგილობრივ დონეზე თავად პარტიებს ხედავენ (34%) [17].

ადგილობრივი არჩევნების შემდეგ, 2021 წლის 3 დეკემბრისთვის, ბათუმის, ზუგდიდის, წალენჯიხის, ჩხოროწყუს, სენაკისა და რუსთავის საკრებულოებში გამართულ სხდომებზე საკრებულოს თავმჯდომარის არჩევა ვერ მოხერხდა.

- ახალარჩეული საკრებულოების პირველი შეკრების შემდეგ, თითქმის 5 თვე, ბათუმის და სენაკის საკრებულოები, ფაქტობრივად, ვერ ფუნქციონირებენ; ზუგდიდის საკრებულომ რამდენიმე მცდელობის შემდეგ მხოლოდ თავმჯდომარის არჩევა შეძლო, სხვა პროცედურების გაგრძელებას კი, კვორუმის არარსებობის გამო, 1 თვეზე მეტ ხანს ვერ ხერხდებოდა;
- იმ პრობლემურ საკრებულოებში, სადაც თავმჯდომარის არჩევა რამდენიმე მცდელობის შემდეგ შეძლეს, საკრებულოს პირველი პირი ყველგან პარტია „საქართველოსთვის“ წევრი გახდა. მას მხარი „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობისა“ და „ლელო - საქართველოსთვის“ 5 -მა წევრმა დაუჭირა;
- თავმჯდომარის გარდა, ზუგდიდის, ჩხოროწყუს, წალენჯიხისა და რუსთავის საკრებულოებში სხვა თანამდებობებიც იმ პარტიებმა გაინაწილეს, რომლებიც თავმჯდომარის არჩევნებში მონაწილეობდნენ. „ქართული ოცნებას“ თანამდებობის პირთა არჩევნებში კანდიდატურა არ წარუდგენიათ და არც კენჭისყრაში მიუღიათ მონაწილეობა;
- ყველა საკრებულოში, სადაც სრული შემადგენლობის უმრავლესობა „ქართულმა ოცნებამ“ მოიპოვა, საკრებულოს თავმჯდომარე, მოადგილეები და კომისიათა თავმჯდომარეები ამავე პარტიიდან აირჩიეს;
- მარტვილისა და დმანისის საკრებულოებში, სადაც „ქართული ოცნების“ წარმომადგენელი საკრებულოს თავმჯდომარე სხვა პარტიული თუ არაპარტიული სუბიექტების მხარდაჭერით გახდა, სხვა თანამდებობათა ნაწილიც ამ სუბიექტებმა დაიკავეს;
- სენაკის საკრებულოში, სადაც „ნაციონალური მოძრაობა“ და პარტია „გახარია საქართველოსთვის“ დამოუკიდებლად საკრებულოს უფლებამოსილების კვორუმს (სრული შემადგენლობის უმრავლესობას) ვერ ადგენდნენ, „ქართული ოცნების“ დეპუტატები სხდომებს არ ესწრებოდნენ. შედეგად, გახარიას პარტიამ ვერ შეძლო 1 წევრის უფლებამოსილების ცნობა, რითაც მათ, „ნაციონალურ მოძრაობასთან“ ერთად, შესაძლებლობა ექნებოდათ, კენჭისყრაზე დაეყენებინათ საერთო კანდიდატი და აერჩიათ საკრებულოს თავმჯდომარე;
- ბათუმის საკრებულომ 2021 წლის 30 დეკემბრის შემდეგ სხდომების ჩატარება შეწყვიტა (აპრილში დანიშნული შუალედური არჩევნების გამო), რითაც პარტიებს შორის კონსენსუსის შესაძლებლობა, ფაქტობრივად, გამოირიცხა;
- რუსთავის საკრებულომ 2021 წლის 3 დეკემბრის შემდეგ მხოლოდ მაშინ ჩაატარა სხდომა, როცა პარტიები საკრებულოს თავმჯდომარის კანდიდატურაზე შეთანხმდნენ. ეს პერიოდი თითქმის 2 თვე გაგრძელდა [18].

თვითმმართველი ქალაქი ბათუმის შემთხვევაში, 2022 წლის 2 აპრილს ქ. ბათუმში გამართულ შუალედურ არჩევნებში გამარჯვება მოიპოვა მმართველი პარტიის კანდიდატმა [19] საკრებულოში მომდევნო სხდომა კვორუმის არარსებობის გამო ვერ გაიმართა (*ოპოზიციის ბოიკოტი - ავტორის შენიშვნა*) და ვერც მოხერხდა თავმჯდომარის არჩევა, რაც იმ მომენტისთვის საკრებულოს უშუალო უფლებამოსილებას წარმოადგენდა. 2022 წლის მაისის თვეში საქართველოს პარლამენტში მმართველი პარტიის მიერ დაინიცირდა საკანონმდებლო ცვლილებები „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსსა“ და „საქართველოს საარჩევნო კოდექსში“, რომელთა მიხედვით, იცვლება შუალედურ არჩევნებში გამარჯვებული მაჟორიტარი საკრებულოს წევრის უფლებამოსილების ცნობის წესი. კერძოდ, შუალედურ არჩევნებში გამარჯვებული საკრებულოს მაჟორიტარი წევრის უფლებამოსილება

არა მუნიციპალიტეტის საკრებულოს მიერ ცნობის, არამედ შესაბამისი შემაჯამებელი ოქმის ცესკოს ვებ-გვერდზე გამოქვეყნების საფუძველზე იქნება შესაძლებელი [20][21].

საბოლოო ჯამში, ექვსი თვის შემდეგ, 2022 წლის 30 მაისს სხდომაზე საკრებულოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა მმართველი პარტიის კანდიდატი [22].

სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (ISFED) მიიჩნევს, რომ აღნიშნული საკანონმდებლო ინიციატივა არის პოლიტიკური ინტერესებით ნაკარნახევი და ემსახურება საკანონმდებლო რესურსის გამოყენებით მხოლოდ ბათუმის მუნიციპალიტეტის საკრებულოში პოლიტიკურ ძალთა განაწილების გამო შექმნილი პოლიტიკური ჩიხის „ქართული ოცნების“ (მართველი პარტია 2012-2022 - ავტორის შენიშვნა) სასარგებლოდ გადაწყვეტას [23].

ზუგდიდის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე ოპოზიციური პარტიიდან არჩეული იქნა 2022 წლის 14 თებერვალს [24]

წალენჯიხის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ოპოზიციონერი თავმჯდომარე აირჩის 2022 წლის 20 იანვარს [25].

ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე არჩეულ იქნა 2021 წლის 23 დეკემბერს, ასევე ოპოზიციის წარმომადგენელი [26].

რუსთავის მუნიციპალიტეტის თავმჯდომარე ოპოზიციური პარტიიდან არჩეულ იქნა 2022 წლის 31 იანვარს [27].

სენაკის მუნიციპალიტეტის შემთხვევა ყველაზე რთული აღმოჩნდა, რადგან თითქმის ერთი წელი საკრებულო ვერ შეიკრიბა და არ ასრულებდა კანონით მინიჭებულ ფუნქცია - მოვალეობებს. 2022 წლის 25 თებერვალს არჩეული საკრებულოს ოპოზიციონერი თავმჯდომარის [28] საკითხი მმართველი პარტიის მიერ გასაჩივრდა სასამართლოში, სადაც ოპოზიცია დამარცხდა. ამ ხნის განმავლობაში, ერთ - ერთი ოპოზიციური პარტიის დეპუტატმა ვადაზე ადრე მანდატის შეწყვეტა მოითხოვა, შესაბამისად, სენაკში შუალედური არჩევნები გამოცხადდა [29]. არჩევნებში მმართველი პარტიის კანდიტატმა გაიმარჯვა და საბოლოო ჯამში 2022 წლის 25 ოქტომბერს საკრებულოს სხდომაზე ამავე პარტიიდან არჩეულ იქნა თავმჯდომარე [30].

თუ რა პრობლემები შეუქმნა მუნიციპალიტეტებს ამ პოლიტიკურად ნაკარნახევმა კრიზისმა, სამომავლოდ უფრო გამოჩნდება. ამ დროისთვის, „სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა“ ვერ განხორციელდა რიგ მუნიციპალიტეტებში (ზუგდიდი, წალენჯიხა, სენაკი), რამაც დააზარალა სოფლად მცხოვრები ჩვენი მოქალაქეები [31] ამ პროგრამის ფარგლებში ყველაზე ხშირად ფინანსდება შიდა სასოფლო გზები, შიდა განათებები, შემოღობვა, წყაროების მოპირკეთება, სკვერების მოწყობა, მინი სპორტული ინფრასტრუქტურის მოწყობა და ა.შ. [32].

ბათუმის ბიუჯეტს ექვსი თვის განმავლობაში ფუნქციადაკარგულ საკრებულოში, ფრაქციის თავმჯდომარეებისა და მათი მოადგილეების შენახვა 83,400 ლარი დაუჯდა [33].

სენაკის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი, თორმეტი თვის მანძილზე ინახვდა საკრებულოში არსებულ თანამდებობის პირებს და მათ მოადგილეებს, რაზედაც ქალაქის ბიუჯეტიდან დაიხარჯა 285,900 ლარი [34].

როდესაც უკვე მეცნიერულად დადასტურებულია დიდი დისპროპორციები მუნიციპალიტეტების ეკონომომიკურ განვითარებაში [ჩიხლაძე... 2021, გვ:54], დაწყებულია დეცენტრალიზაციის პროცესი [ძიძიგური, 2020], მნიშვნელოვანია, მუნი-

ციპალიტეტების ფისკალური გაძლიერება და დამოუკიდებლობის ხარისხის გაზრდა. რეფორმამ უნდა უზრუნველყოს შემოსავლების ისეთი დონე, რომელიც იქნება ფინანსურად მოქნილი, რათა ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ფისკალური შოკების შემთხვევაში შეძლოს ხარჯების შემცირების გზით დამოუკიდებლად გაუმკლავდეს გამოწვევებს [ჩიხლაძე...2021:57], რისი აუცილებლობაც დადასტურდა 2020 წელს, როდესაც საქართველოში თვითმმართველმა ქალაქებმა, საკუთარი უფლებამოსილების ფარგლებში, შეზღუდული რესურსების და ვირუსის (COVID-19) პანდემიით გამოწვეულ რთულ პირობებში განახორციელეს რიგი ღონისძიებები [Dzidziguri...2021,]

ამავდროულად, დეცენტრალიზაციის პროცესი ქვეყნის გაცხადებული პრიორიტეტია და ასახულია დეცენტრალიზაციის სტრატეგიის 2020-2025 და დეცენტრალიზაციის 2020-2021 და 2022-2023 წლების სამოქმედო გეგმებში [35][36]. „ადგილობრივი თვითმმართველობის გაძლიერება და მმართველობის დეცენტრალიზაცია დღეს, როცა ქვეყანამ ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსი ვერ მიიღო, კიდევ უფრო დიდ გამოწვევად იქცა, იმიტომ, რომ ქვეყნის დემოკრატიზაცია და ევროპის ნაწილად ქცევა ძალაუფლების გადანაწილებისა და დეცენტრალიზაციის გარეშე მხოლოდ უტოპიურ ოცნებად დარჩება“ [37].

პოლიტიკური თვალსაზრისით დაზარალდა ყველა პარტიის ავტორიტეტი, რამაც გამოიწვია ნიჰილიზმი მოქალაქეებში და იმედგაცრუება პოლიტიკური პროცესების მიმართ, რაც დადასტურდა ეროვნულ - დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) 2022 წლის აგვისტოს საზოგადოებრივი აზრის კვლევის შედეგებით. მოსახლეობის უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე არც მმართველი პარტია (59%) და არც არჩეული ოპოზიციური პარტიები მოქმედებენ (67%), როგორც საპარლამენტო, ისე ადგილობრივ დონეზე. ოპოზიციური პარტიების მხარდამჭერთა უმეტესობა მიიჩნევს, რომ ოპოზიცია მათი ინტერესებიდან გამომდინარე არ მოქმედებს (24%) ასევე, უმრავლესობის აზრით, ქართულ პოლიტიკაში არსებული პარტიებიდან მათ ინტერესებს არცერთი არ გამოხატავს (56%), ხოლო წყალმომარაგება, გზები, კანალიზაცია და უსახლკარო ცხოველები ადგილობრივი დონის ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხად დასახელდა [38].

დასკვნა

ეფექტიანი მმართველობა განიხილება როგორც, რეგიონების წარმატების განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი, ადგილობრივი და რეგიონული განვითარების ეკონომიკური სტრატეგიებით და ასევე ეფექტიანი ბიუროკრატიული მექანიზმების არსებობით.

გამოწვევად რჩება არსებული დიდი დისპროპორციები რეგიონთა ეკონომიკურ განვითარება და დელეგირებულ უფლებამოსილებათა განხორციელებისთვის საჭირო ფინანსური რესურსების განაწილება.

ფისკალური დეცენტრალიზაციის რეფორმის ამომავალი წერტილი და წარმატების საწინდარია ის, რომ ფორსმაჟორულ სიტუაციაში მუნიციპალიტეტებმა საკუთარი ფინანსური რესურსებით დაძლიონ გამოწვევები.

არჩევნების შემდგომი კრიზისი ინდიკატორია იმისა, თუ როგორ შეძლებენ პოლიტიკური პარტიები ერთმანეთთან თანამშრომლობასა და კონსენსუსის მიღწევას სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან საკითხებზე. სახეზეა პოლიტიკური პლურალიზმის არასებობა.

თვითმმართველობა, როგორც პოლიტიკური ინსტიტუტი, კრიზისმა დაასუსტა და ქალაქების ბიუჯეტებს (ბათუმი, სანაკი) მიაყენა დაუსაბუთებელი ზიანი.

ამ ვითარებაში, მუნიციპალიტეტებს ექმნებათ პრობლემები სახელმწიფოს თანადაფინანსებით მოქმედ „სოფლის მხარდაჭერის პროგრამას“, ინფრასტრუქტურულ პროექტებს, ასევე ადგილობრივ ბიუჯეტში გათვალისწინებული პროგრამების განხორციელებას.

მსგავსი პროცესები აკნინებენ მრავალპარტიული პარლამენტისა და კოალიციური მთავრობის არსებობის იდეას. ოპოზიციური პარტიები კარგავენ ხალხის ნდობას და, ასეთ ვითარებაში, ამომარჩეველი გადამწყვეტ მომენტში არჩევენს აკეთებს მმართველი პარტიის სასარგებლოდ, რათა თავი დაიხდვიოს მსგავსი კრიზისებისგან.

თუ მომავალშიც, ოპოზიციურ სპექტრს არ ექნება უფრო მაღალი პოლიტიკური თვითშეგნება და პოლიტიკური ერთობა მიღწეული ძირითად სახელმწიფოებრივ საკითხებზე, მაშინ სავსებით შესაძლებელია ხელისუფლებაში მყოფმა პარტიამ კრიზისის დასაძლევად შემდგომშიც მიმართოს მის ხელთ არსებულ ყველა ბერკეტს.

ამკარაა ცენტრალური ხელისუფლების მცდელობა - თვითმმართველობის უფლებამოსილებებში შეჭრა და პოლიტიკური ნების არარსებობა, ჩამოყალიბდეს რეალური, ძლიერი ადგილობრივი თვითმმართველობა.

საზოგადოებრივი აზრის კვლევის შედეგებით დასტურდება, მოქალაქეებში ნიჰილიზმის არსებობა პოლიტიკური პარტიების და სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჩიხლაძე ნ., ხიდაშელი მ., უგულავა გ., საქართველოს ეკონომიკური განვითარება COVID-19 პირობებში (მაკროეკონომიკური და რეგიონული ასპექტები), ქუთაისი, 2021, გვ.: 54;
2. მიდიგური ნ., საქართველოში დეცენტრალიზაციის პროცესის თანამედროვე გამოწვევები, თბილისი, 2020 №1 ქურნალი ეკონომისტი (tsu.ge);
3. ხვადაგიანი ი., ერობა-თვითმმართველობის რეფორმა საქართველოს რესპუბლიკაში 1918; საბჭოთა წარსულის კვლევის ლაბორატორია, თბილისი, 2017 გვ. :134-143 ერობა-თვითმმართველობის რეფორმა საქართველოს რესპუბლიკაში 1918 - Open Society - Georgia Foundation (osgf.ge)
4. ენდი პაიკი, ანდრეის როდრიგეს-პოუს, ჯონ ტომენი ინსტიტუტები: მთავრობა და მმართველობა, თბილისი, 2020 გვ.: 8 ინსტიტუტები: მთავრობა და მმართველობა – www.tvitmmartveloba.ge
5. Козбаненко В.Б Государственное управление: основы теории и организации М; „Статус“, 2002 . гл. 4
6. Платон. Законы (lib.ru) книга 4
7. Свяневич П., Основы фискальной децентрализации Будапешт, 2003, გვ.:2 https://nala.ge/uploaded/nala/2018-04/201804101355151399209885.pdf
8. Трофимова И., Децентрализация государственного управления и особенности центр-локальных отношений в европейских странах. *Сравнительная поли-*

26. ჩხოროწყუს საკრებულოს თავმჯდომარე გახარიას გუნდის წევრი შოთა წურწუშია გახდა • გიორგი გახარია • შოთა წურწუშია • ჩხოროწყუ • ჯუმბერ იზორია • Netgazeti.ge
27. რუსთავის საკრებულოს თავმჯდომარედ გახარიას პარტიის წევრი ნოდარ შეროზია აირჩიეს (reginfo.ge)
28. სენაკის საკრებულოს თავმჯდომარედ გახარიას პარტიის წევრი აირჩიეს (sputnik-georgia.com)
29. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32060948.html>
30. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32099776.html> .
31. ნაც-ქოცურ გარჩევებს შეწირული სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა | droa.ge
32. საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო (mrdi.gov.ge)
33. ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის 2021 წლის კორექტირებული ბიუჯეტის პროექტი (batumicc.ge)
34. სენაკის მუნიციპალიტეტის 2021 წლის ბიუჯეტი.pdf - Google Drive
35. დეცენტრალიზაციის 2020–2025 წლების სტრატეგიისა და დეცენტრალიზაციის სტრატეგიის განხორციელების 2020-2021 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ | სსიპ ”საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე” (matsne.gov.ge)
36. დეცენტრალიზაციის-სტრატეგიის-სამოქმედო-გეგმა-2022-2023.pdf (droa.ge)
37. მთავრობა თვითმმართველობის წინააღმდეგ და მორიგი უარი ფისკალურ დეცენტრალიზაციაზე | droa.ge
38. ეროვნულ დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) 2022 წლის აგვისტოს საზოგადოებრივი აზრის კვლევა [Taking Georgians' pulse Findings from August 2022 face to face survey \(Georgian\).pdf](http://Taking Georgians' pulse Findings from August 2022 face to face survey (Georgian).pdf)
39. <https://cesko.ge/>

მამუკა კუპრაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

მეღვინეობის დარგის მარეგულირებელი ძირითადი სამართლებრივი ნორმებისა და რისკების მოკლე შეფასება

ანოტაცია. ერთ-ერთ უძველეს დარგს მეღვინეობა წარმოადგენს. საქართველო მეღვინეობის წარმოშობის ქვეყნად ითვლება ენდემური ვაზის ჯიშებითა და 6000 წელზე მეტი ხნის ტრადიციით. სამხრეთ კავკასიური მდებარეობის გამო, საქართველოს აქვს იდეალური გეოლოგიური და კლიმატური პირობები ღვინის წარმოებისთვის. თანამედროვე პერიოდში ქართულ ღვინოს ეროვნულ ეკონომიკაში კვლავ მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

ყურძნის ნატურალურ ღვინოს საექსპორტო საქონელთა ჯგუფში მე-5 ადგილი უკავია და თითქმის 4%-ს შეადგენს. აღნიშნული მაჩვენებელი ყოველწლიურად იზრდება. ზრდა შეინიშნება, გაშენებული ვენახების ფართობების მიხედვითაც, მაგალითად, თუ 2017 წელს ვენახების ჯამური ფართობი მთლიან ქვეყანაში 36,1 ათას ჰექტარი იყო, 2020 წელს უკვე 41.2 ათასი ჰექტარი შეადგინა.

ქართული ღვინის სხვადასხვა ტიპები და კომპანიები ხშირად ჯილდოვდება მსოფლიო დონის გამოფენებზე. ქართული ღვინის პოპულარიზაციისა და ცნობადობის ამაღლებისთვის განკუთვნილი ღონისძიებები აქტიურად ხორციელდება ქართული ღვინის მიზნობრივ ბაზრებზე: ამერიკის შეერთებული შტატები, დიდი ბრიტანეთი, პოლონეთი, გერმანია, ბალტიისპირეთის ქვეყნები, ჩინეთი, იაპონია და სამხრეთ კორეა. 2021 წლის ბოლოს მთავრობამ „ქართული ღვინის პოპულარიზაციის“ ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამა დაამტკიცა, რომლის მიზანი ქართული ღვინის მსოფლიო მასშტაბით ცნობადობისა და ახალ ბაზრებზე ექსპორტის გაზრდის ხელშეწყობაა.

საკვანძო სიტყვები: მეღვინეობა, სამართლებრივი რეგულირება, რისკები, გამოწვევები.

შესავალი

ღვინის წარმოებასა და გაყიდვას მრავალი სახის კანონი არეგულირებს. მათ შორის არის: პროდუქტის უსაფრთხოების, ჰიგიენის, შეფუთვის, გარემოს დაცვისა და სხვა. სტატიაშია განხილული ისეთი მნიშვნელოვანი მარეგულირებელი ნორმები, როგორცაა კანონი „ვაზისა და ღვინის შესახებ“, რომელიც განსაზღვრავს ეროვნული ღვინის წარმოების მთავარ სამართლებრივ ჩარჩოებს. ასევე, HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point - საფრთხის ანალიზი და კრიტიკული საკონტროლო წერტილები) კონცეფცია, რომლის დაცვაც აუცილებელია ევროკავშირის ბაზარზე პროდუქციის ექსპორტისთვის, რადგან ამ კონცეფციის მიზანია ჯანმრთელობისთვის უსაფრთხო პროდუქციის წარმოება. ევროკავშირის რეგულაცია 178/2002, რომელიც გულისხმობს პროდუქციის წარმოების ჯაჭვის თითოეულ ეტაპზე მწარმოებლების იდენტიფიცირებას.

გარკვეული კანონები და რეგულაციები, რომლებიც ევროკავშირის მამტაბით ღვინის წარმოება/გაყიდვას არეგულირებს საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული არ არის, თუმცა მოსალოდნელია, რომ 2017 წელს ევროკავშირთან

ასოცირების ხელშეკრულების შემდეგ, კანონმდებლობაში კიდევ უფრო მეტად დაიხვეწება მეღვინეობის დარგის მარეგულირებელი ნორმები.

მეღვინეობის დარგთან მრავალი სახის რისკია დაკავშირებული, რაც პირდაპირ კავშირშია ღვინის მწარმოებელი კომპანიებთან. მნიშვნელოვანია იმ კონკრეტული გამოწვევების დადგენა, რომლებიც ამ სფეროს აქვს. საჭიროა გაანალიზდეს საფრთხეები, რათა მომავალში დარგის ეკონომიკურ განვითარების პრობლემები არ შეექმნას. უცილებელია, განისაზღვროს ღვინის კომპანიებისთვის საანგარიშო წლის ყველაზე რთული პერიოდი, რათა მომზადებული შეხვდეს მას. აქტუალურია, რომ საწარმომ გარემოსთვის მიყენებული ზიანი მინიმუმადე დაიყვანოს.

მოცემული სტატიის მიზანია დაგვანახოს, თუ რა ძირითადი სამართლებრივი ნორმები არეგულირებენ ღვინის წარმოებას და რა რისკები აქვს ეროვნულ მეღვინეობის დარგს განვითარების გზაზე.

გამოყენებული მეთოდები

სტატიის წერისას გამოყენებულია შემდეგი მეთოდები: აბსტრაქტულ - ლოგიკური ანალიზი, ლიტერატურული წყაროების ანალიზი საკვლევე თემის ირგვლივ, შედარება, სტატისტიკური ანალიზი, კლასიფიკაცია, განზოგადება და სხვა.

მეღვინეობის დარგის სამართლებრივი ნორმების მოკლე მიმოხილვა

ქართულმა ღვინის კომპანიებმა, წარმოებულ ღვინის ევროკავშირის ბაზარზე გასატანად, აუცილებელია HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point - საფრთხის ანალიზი და კრიტიკული საკონტროლო წერტილები) კონცეფცია დაიცვან. ეს ემსახურება ხარისხის კონტროლისა და ჯანმრთელობისთვის უსაფრთხო პროდუქციის წარმოების დაცვას. HACCP აკონტროლებს წარმოების თითოეულ ეტაპს, დაწყებული ნედლეულიდან და იმ ქიმიკატებიდან, რომლის დახმარებითაც იქნა მოსავალი მიღებული და ასევე, ამ მოსავლის გადამუშავებით მზა პროდუქციის მიღებამდე.

მიკვლევადობა ევროკავშირში საკანონმდებლო მოთხოვნას წარმოადგენს. კერძოდ რეგულაცია 178/2002-ის თანახმად, მწარმოებლები პასუხისმგებლები არიან გასცენ ინფორმაცია, თუ ვისგან მიიღეს ან ვისზე გასცეს პროდუქტი წარმოების ნებისმიერ ეტაპზე. ამის რეგულირება შტრიხკოდების საშუალებით ხორციელდება რაც საცალო ვაჭრობაშიც ეფექტურად გამოიყენება. იგი მწარმოებლებს გაყიდვების მოცულობის ანალიზსა და კონტროლს უმარტივეს.

კანონი „ვაზისა და ღვინის შესახებ“, რომელიც თავდაპირველად 1998 წელს გამოქვეყნდა, საქართველოს განსაზღვრავს, როგორც ქვეყანას, რომელიც განეკუთვნება მაღალხარისხოვან მევენახეობა - მეღვინეობის ზონას [2, 1998წ, გვ.1]. კანონში ცვლილებები შევიდა 2017 წელს. ამავე კანონის საფუძველზე ჩამოყალიბდა დარგის მარეგულირებელი ორგანო, რომელიც „ღვინის ეროვნული სააგენტოს სახელით არის ცნობილი. სააგენტო აკონტროლებს მევენახეობა - მეღვინეობის დარგში საწარმოთა საქმიანობას განსაზღვრული პირობებისა და სხვა შესაბამისი ნორმატიული აქტების მოთხოვნათა დაცვას და მათი დარღვევისას ატარებს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ღონისძიებებს.

კანონი „ვაზისა და ღვინის შესახებ“ არეგულირებს ღვინის წარმოების პროცესსა და ღვინომასალებისა პრაქტიკაში გამოყენების ნორმებს. მაგალითად, აკრძალულია:

- ღვინის წარმოება ჭაჭისაგან, ლექისა და ქიშმიშისაგან;
- წყლის დამატება წარმოების ნებისმიერ ეტაპზე;
- ღვინის წარმოების ნებისმიერ ეტაპზე საქაროზას დამატება, გარდა არომატიზებული ღვინისა, აგრეთვე ცქრიალა ღვინისთვის ან/და შუშხუნა ღვინისთვის განკუთვნილი ლიქიორისა;

და სხვა [1, მუხლი მე-15, 1-ლი ნაწილი, ბ-ე პუნქტი].

კანონი ასევე განსაზღვრავს, წარმოებული ღვინის ტიპები რა პერიოდის შემდეგ არის ნებადართული სამომხმარებლო ბაზარზე გატანა. ეს დროითი პერიოდი სხვადასხვა ხანგრძლივობით ხასიათდება კონკრეტული ტიპებისთვის მაგალითად, მშრალი და შემაგრებული ღვინოს რეალიზაცია შესაძლებელია რთვლის შემდგომი წლის 1 აგვისტოდან, ხოლო - რეზერვუარული მეთოდით წარმოებული ცქრიალა ღვინო მეორადი ალკოჰოლური დუდილის დაწყებიდან 6 თვის გასვლის შემდეგ [1, მუხლი 21-ე, 1-ლი ნაწილი, ბ.ბ-ე პუნქტი].

ჩამოსხმული ბოთლის საბოლოო სახე ჩაჩითა და ეტიკეტით ფორმდება, ზოგჯერ კონტრეტიკეტითაც. ადგილობრივი და იმპორტიორი ქვეყნის კანონმდებლობა არამხოლოდ მოითხოვს ბოთლის ეტიკეტით გაფორმებას, ასევე განსაზღვრავს ეტიკეტზე მისათითებელ აუცილებელ ინფორმაციას. ესენია: მოსავლის წელი, ჩამოსხმის თარიღი, ჯიში, მწარმოებელი, ნომინალური მოცულობა, ალკოჰოლშემცველობა; მინიშნება ალერგიულ ნივთიერებებზე, მწარმოებელი ქვეყანა და სხვა. აღნიშნული ჩამონათვალის რაოდენობასა და აუცილებელ ინფორმაციას მეტწილად იმპორტიორი ქვეყანა განსაზღვრავს. ინფორმაცია ეტიკეტზე უნდა იყოს დატანილი იმგვარად, რომ მყიდველისთვის ადვილად გასაცნობი იყოს.

საქართველში „ვაზისა და ღვინის შესახებ“ კანონის თანახმად, სარეალიზაციოდ ჩამოსხმული პროდუქციის ეტიკეტი უნდა შეიცავდეს შემდეგ აუცილებელ ინფორმაციას: პროდუქციის სახელწოდებას; ნომინალურ მოცულობას; ფაქტობრივ მოცულობით სპირტშემცველობას; სუფრის ღვინის შემთხვევაში – აღნიშვნას „სუფრის ღვინო“; მხარის ღვინის შემთხვევაში – აღნიშვნას „მხარის ღვინო“ და მხარის დასახელებას; მწარმოებელი ქვეყნისა და კომპანიის დასახელებას; ჩამოსხმელის დასახელებას, თუ პროდუქციის მწარმოებელი და ჩამოსხმელი სხვადასხვა პირია და სხვა [1, მუხლი 31-ე, 1-ლი ნაწილი].

პროდუქციის ეტიკეტზე, კონტრეტიკეტსა და საყელოზე ნებადართულია აღნიშნოს: სასაქონლო - სავაჭრო ნიშანი; ვაზის ჯიშის/ჯიშების დასახელება, თუ პროდუქტი წარმოებულია ვაზის აღნიშნული ჯიშის/ჯიშების ყურძნის არანაკლებ 85%-ის გამოყენებით; ყურძნის მოსავლის წელი, თუ ღვინის სულ ცოტა 85% დამზადებულია აღნიშნულ წელს მოწეული ყურძნისაგან; პროდუქციის ტრადიციული დასახელება; პროდუქტის შაქრიანობა (გრ/დმ³) და სხვა [1, მუხლი 32-ე, 1-ლი ნაწილი].

მევენახეობა - მეღვინეობის სფეროში დასაქმებული მეწარმეებისათვის სავალდებულოა სასაქონლო პროდუქციის წარმოებასთან და შენახვასთან დაკავშირებული ტექნოლოგიური პროცესების აღრიცხვა. მევენახეობა - მეღვინეობის პრაქტიკაში ტექნოლოგიური პროცესების აღრიცხვისა და შეტყობინების წესსა და ფორმებს, აგრეთვე შესაბამისი პროდუქციის ტრანსპორტირების, შენახვის, დამუშავებისა და ჩამოსხმის დროს ტექნოლოგიური და ბუნებრივი დანაკარგების ოდენობებს განსაზღვრავს საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო [6, მუხლი 35-ე, მე-4 ნაწილი].

ღვინისა და ალკოჰოლიანი სასმელების ხარისხის კონტროლის მიზნით, 2021 წელს განხორციელდა 50 სახელმწიფო კონტროლი და სახელმწიფო ზედამხედველობა. აღებული იქნა 700 ნიმუში, დარღვევების რაოდენობა იყო 6. განხორციელდა 41 საინსპექციო კონტროლი, აღებული იყო 116 ნიმუში, აქედან 3-ს ეთქვა უარი სერტიფიკატის გაცემაზე. ალკოჰოლიანი სასმელების სერტიფიკაციის სისტემის ძირითადი მიზანია სამომხმარებლო ბაზრის დაცვა უხარისხო, ფალსიფიცირებული და მომხმარებლის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის პოტენციურად საშიში პროდუქციისაგან. საერთაშორისო აუდიტორულმა კომპანიებმა „SGS“ და „Bureau Veritas“ განახორციელეს 166 საინსპექციო კონტროლი, აღებული იყო 324 ნიმუში, გაუქმებული სერტიფიკატის რაოდენობა - 20 [<https://wine.gov.ge/Ge/Legislation>].

მეღვინეობის დარგთან დაკავშირებული ზოგიერთი მნიშვნელოვანი რისკი

მთავარი რისკი მეღვინეობის დარგში საწარმოებისთვის, დღევანდელ ტურბულენტურ ეკონომიკურ გარემოში, არსებული გამოწვევებისა და საფრთხეების დროულად შეუმჩნეველობაა. მოცემული რისკის დივერსიფიცირებისთვის საჭიროა:

- საექსპორტო ქვეყნების რაოდენობის ზრდაზე აქტიური მუშაობა;
- პროდუქციის ხარისხზე კონტროლის გამკაცრება;
- საერთაშორისო სტანდარტებისა და ნორმების დანერგვის სამუშაოების გაგრძელება;
- კვალიფიცირებული მუშახელის დასაქმება;
- დარგის ექსპერტების მაღალი ჩართულობა;
- და სხვა.

აღნიშნული მოქმედებების განხორცილება დაეხმარება საწარმოს გამოწვევებისა საფრთხეების დროულად შემჩნევაში. საექსპორტო ქვეყნების რაოდენობის ზრდა უზრუნველყოფს გეოპოლიტიკური გარემოს არასტაბილურობისგან გამოწვეული უარყოფითი ზეგავლენის შემცირებას მაგალითად, როგორც ეს 2008-ში რუსეთის ბაზრის მოულოდნელად დაკარგვის დროს მოხდა. ღვინის წარმოება მოცემულ წელს განახევრდა და წლები დასჭირდა თავდაპირველ მდგომარეობამდე აღდგენას. პროდუქციის ხარისხის კონტროლის გამკაცრებით შესაძლებელია მაღალ ხარისხზე და სტანდარტებზე ორიენტირებული ბაზრების ათვისება, რაც კომპანიას შეუძლია კვალიფიცირებული მუშახელის დასაქმებითა და ექსპერტების მაღალი ჩართულობით. საერთაშორისო სტანდარტებისა და ნორმების დანერგვის სამუშაოების გაგრძელებით ამაღლდება ეროვნული პროდუქციის ცნობადობა და გაიზრდება მოთხოვნა. საჭიროა წარმოების თანამედროვე მეთოდების დანერგვა წარმადობის ასამაღლებლად.

ღვინის საწარმოსთვის მაღალი რისკის შემცველია საანგარიშო პერიოდის ყველაზე რთულ მონაკვეთის განუსაზღვრელობა და მოუშაადებლად შეხვედრა. ეს პერიოდი რთვლის სეზონია, როდესაც მათ:

- მეტი რაოდენობით ლიკვიდური სახსრები ესაჭიროებათ;
- სრული დატვირთვით მუშაობს საწარმოო სიმძლავრეები;
- მკაცრდება ჰიგიენურ - სანიტარული ნორმები;
- და სხვა.

გარდა, უშუალოდ, მეღვინეობის დარგის განვითარებასთან დაკავშირებული რისკებისა, თავად დაგმა შეიძლება შექმნას გარკვეული რისკები. გარემოსთვის მაღალი რისკ-ფაქტორია, თუ ღვინის საწარმოები გარემოს დაცვით ნორმებს უგუვებელყოფენ. ძირითადი პრობლემა ყურძნის ნარჩენების (ჭაჭის) ღია სივრცეში

დატოვება და უტილიზაციის განუხორციელობლაა. ნარჩენები გამოყოფენ ისეთ აირებს, რომლებიც ბუნებისთვის საზიანოა. მისი გადამუშავება შესაძლებელია და ევროპაში ხშირად იყენებენ მას საქონლის საკვებად ან მუყაოს საწარმოებლად.

მეორე პრობლემა საკანალიზაციო სისტემებია. ნივთიერებებით, (ქლორი, გოგირდი და სხვა) რომლითაც ირეცხება ღვინის შემნახველ/გადამამუშავებელი ცისტერნები და საწარმოო დანადგარები შემდგომ ღია სივრცეში იღვრება და გარემოსთვის მაღალი ზიანის მომტანია.

ევროკავშირთან 2017 წელს გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, ხელისუფლება მუშაობს გარემოსდაცვითი ღონისძიებების გამკაცრებაზე, რაც მომავალში ღვინის საწარმოების რეგულირებაზე მეტად აისახება.

შედეგები და რეკომენდაციები

მეღვინეობის დარგს მრავალი სახის საკანონმდებლო ნორმები არეგულირებენ. მათგან ერთ - ერთი „საქართველოს კანონი მეღვინეობის შესახებ“, უზრუნველყოფს პროდუქტის უსაფრთხოებასთან და შეფუთვისასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი საკითხების სათანადოდ განხორციელებას. ამავე კანონის საფუძველზე შექმნილია ღვინის წარმოებას სახედამხედველო ორგანო, ღვინის ეროვნული სააგენტო, რომელიც აკონტროლებს და შესაბამისობაში მოჰყავს საწარმოები საკანონმდებლო მოთხოვნებთან.

აკრძალულია ადამიანების ჯანმრთელობისთვის მავნე პროდუქციის წარმოება და ასევე ისეთის, რომლის „მიკვლევადობაც“ შეუძლებელია. მიკვლევადობა უნდა პასუხობდეს კითხვებზე: ვინ, როგორ, (რისგან) სად და როდის აწარმოა პროდუქცია. საქართველოში დამზადებული ღვინო კანონით განსაზღვრულ ამ მოთხოვნებს აკმაყოფილებს, სასურველია, დახვეწოს კანონები, რომლებიც დაარეგულირებენ ღვინის საწარმოებს, რათა ბუნებისთვის ზიანის მიუყენებლად აწარმოოს პროდუქცია ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების დრულად განხორციელება აღნიშნულ პრობლემას მალე გადაწყვეტს.

დღევანდელ ბიზნეს გარემოში მეღვინეობის დარგს მნიშვნელოვანი რისკები აქვს. სასურველია, საექსპორტო ქვეყნების რაოდენობის ზრდაზე აქტიური მუშაობის მეტი ინტენსივობით გაგრძელება, რათა ეროვნული პროდუქცია ნაკლებად იყოს დამოკიდებული რომელიმე სხვა ქვეყნის ღვინის ბაზარზე. დარგის ექსპერტების ჩართულობა და კვალიფიცირებული მუშახელის გამოყენება ამ მირთულეებით რისკის ხარისხს შეამცირებს, თუმცა ყველაზე ეფექტური ხერხი საერთაშორისო ცნობადობის ამაღლებისკენ სამთავრობო ღონისძიებები კიდევ უფრო მეტად გაზრდაა.

მიზანშეწონილია, რომ საწარმოები დროულად და მომზადებული შეხვდნენ ღვინის წარმოების ციკლის ყველაზე რთულ პერიოდს, რთველს, როდესაც მათ მეტი საწარმოო სიმძლავრეები და ლიკვიდური სახსრების დიდი რაოდენობა ესაჭიროებათ.

საკანონმდებლო ნორმები და რისკები ყურადსაღები საკითხებია, რადგან ისინი მეღვინეობის დარგისთვის და დარგში მოღვაწე საწარმოებისთვის მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ჰავას ქმნიან.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი, ვაზისა და ღვინის შესახებ, 2017. თბილისი <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3711533?publication=1>
2. საქართველოს კანონი ვაზისა და ღვინის შესახებ, თბილისი, 1998წ, თბილისი. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4962865>
3. ევროპარლამენტისა და საბჭოს რეგულაცია (EC) No178/2002, *ბრიუსელი, 2002წ.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32002R0178>
4. საქართველოს ტრადიციული მეღვინეობის გაერთიანება, მეღვინეობა ემილ პეინოს მიხედვით, თბილისი, შპს „ფავორიტ სტილი“, 2014.
5. პუტცი ჰ., მეღვინეობა, სასწავლო სახელმძღვანელო, თბილისი 2018. <https://eqe.ge/res/docs/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9B%E1%83%AB%E1%83%A6%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D.pdf>
6. შათირაშვილი შ., ღვინის ტექნოლოგია, სასწავლო სახელმძღვანელო, თბილისი 2005. <https://elfiles.emis.ge/uploads/2460/4421.pdf>
7. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებ - გვერდი, <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/196/soflis-meurneoba> ვიზიტის თარიღი 24.06.2022წ.
8. ღვინის ეროვნული სააგენტოს ვებ - გვერდი <https://wine.gov.ge/Ge/Legislation> ვიზიტის თარიღი 24.06.2022წ.

Mamuka Kuprashvili

*PhD Student in Business Administration
at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

A BRIEF ASSESSMENT OF THE MAIN LEGAL NORMS AND RISKS REGULATING THE WINE INDUSTRY
Expanded Summary

The present article aims to show us the main legal norms that regulate wine production and the risks of the national wine industry in the way of development.

The production and sale of wine is regulated by various laws. Including product safety, hygiene, packaging, environmental protection and others. The article discusses such important regulatory norms as the Law "On Grapes and Wine", which defines the main legal framework for national wine production. Also, the HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point) concept, which must be followed for exporting products to the EU market, as this concept aims to produce products that are safe for health. EU Regulation 178/2002 implies the identification of producers at each stage of the production chain.

Winemaking industry is regulated by various legal norms. One of them, the “Georgian law on Winemaking” ensures the proper implementation of important issues related to product safety and packaging. The supervisory body for wine production, the National Wine Agen-

cy, which monitors and brings enterprises into compliance with legal requirements, were created on the basis of the same law.

Certain laws and regulations that regulate the production/sale of wine throughout the European Union are not defined by the Georgian legislation, however, it is expected that after concluding the European Union Association Agreement in 2017, the regulatory norms of the wine sector will be further improved in the legislation.

There are various types of risks associated with the wine industry, which are directly related to wine companies. It is important to identify specific challenges in this area. It is necessary to analyze the threats so that the economic development of the field does not face problems in the future. It is necessary to determine the most difficult period of the reporting year for wine companies in order to be prepared to deal with these difficulties. It is important that the enterprise minimizes the damage caused to the environment.

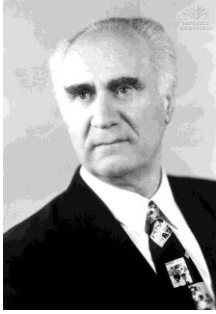
It is not allowed to produce products harmful to people's health, as well as products the "traceability" of which is impossible. Traceability should answer the questions: who, how, (from what) where and when the product is produced. Wine made in Georgia meets these requirements defined by law.

The wine industry faces great risks in today's business environment. It is desirable to continue active work on increasing the number of exporting countries with greater intensity, so that the national product is less dependent on the wine market of any country. Alongside with the above, the involvement of experts in the field and the use of qualified labor will reduce the degree of risk in this direction.

It is desirable to improve the laws that will regulate the wine enterprises in order to produce products without harming the environment. The timely implementation of the obligations under the European Union Association Agreement will solve the mentioned problem soon.

It is advisable for enterprises to meet the vintage - the most difficult period of the wine production cycle in time and prepared, when they need more production capacities and a large amount of liquid assets.

In the end, it can be said that the improvement of legal norms and risk assessment are relevant issues, because they create an important economic climate for the wine industry and enterprises operating in this field.

ნეკროლოგი

სამეცნიერო საზოგადოებამ მძიმე დანაკლისი განიცადა. გარდაიცვალა ღვაწლმოსილი მეცნიერი და დიდებული პიროვნება მიხეილ როკეტლიშვილი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი უცხოელი წევრი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, იურისტი, პროფესორი და რაც ყველაზე მთავარია შესანიშნავი ადამიანი და მოქალაქე.

პროფესორმა მიხეილ როკეტლიშვილმა ნაყოფიერი ცხოვრების გზა განვლო. იგი დაიბადა 1928 წელს ქალაქ თბილისში. 1950 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული, ხოლო 1967 წელს ეკონომიკური ფაკულტეტი. 1976 წელს დაიცვა დისერტაცია ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის, ხოლო 1991 წელს ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად.

პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტში იგი მოვიდა ქვეყნის სამართალდამცავ და საბანკო სისტემაში ნაყოფიერი მუშაობის შემდეგ 1978 წელს და 1995 წლამდე (აშშ-ში საცხოვრებლად გამგზავრებამდე) ჯერ უფროსი მეცნიერ თანამშრომლის, ხოლო შემდეგ აღრიცხვის, ფინანსებისა და საბანკო სისტემის განყოფილების გამგის თანამდებობაზე მუშაობდა.

პარალელურად იგი ეწეოდა პედაგოგიურ მოღვაწეობას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტზე (ფინანსებისა და კრედიტის კათედრაზე), სადაც 1992 წლიდან ირჩევენ პროფესორის თანამდებობაზე. კითხულობდა ლექციებს, როგორც ეკონომიკურ, ისე იურიდიულ დისციპლინებში. ინსტიტუტში მუშაობის პერიოდში ბატონმა მიხეილ როკეტლიშვილმა გამოავლინა ყველა ის საუკეთესო თვისება, რომელიც დამახასიათებელია მეცნიერისთვის და ღირსეული მოქალაქისთვის: შრომისმოყვარეობა, ნიჭიერება, კეთილსინდისიერება, სიკეთის კეთების დიდი უნარი...

ინსტიტუტში მუშაობის პერიოდში მან გამოაქვეყნა 60-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი, მათ შორის 8 მონოგრაფია. მისი სამეცნიერო კვლევის შედეგები ინერგებოდა ქვეყნის საფინანსო და საკრედიტო სისტემაში. იგი იყო ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე იმ რეკომენდაციებისა, რომლებიც ინსტიტუტის მიერ წლების მანძილზე მუშავდებოდა და იგზავნებოდა ხელისუფლების უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოებში ცხოვრებაში გასატარებლად.

ბატონი მიხეილი იყო საერთაშორისო ჟურნალის „ეკონომისტის“ სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგიის წევრი. ბატონ მიხეილს საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1990 წლის 31 აგვისტოს ბრძანებულებით მინიჭებული ჰქონდა რესპუბლიკის დამსახურებული ეკონომისტის, ხოლო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს დადგენილებით პროფესორის სამეცნიერო წოდება. იგი დაჯილდოვებულია საქართველოს ღირსების ორდენით.

პროფესორ მიხეილ როკეტლიშვილის, შესანიშნავი მეცნიერის და მოქალაქის ხსოვნა მუდამ დარჩება თანამშრომლების, მეგობრების, ახლობლებისა და მისი აღზრდილების გულში.

**ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი**

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.

ჟურნალ “ეკონომისტში” სტატიების გამოქვეყნების წესები იხილეთ ვებგვერდზე:
ekonomisti.tsu.ge

Journal “**Ekonomisti**”

Address: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103

Rules of Publication of articles in the journal “Ekonomisti” see: ekonomisti.tsu.ge

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

რედაქტორი **ნელი ჭაფიანიძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor **Sesili Khanjaladze**